BIBLIOTECA NAZIONALE VITT. EMANUELE
68
3 A
33

M

[illegible]

68-3-A-33

Van Batt:

BIBL. IT
RO
VITTO.

tem Hominis, *Securitatem Dei*. Sane hoc Dictum in *Poëſi* fuiſſet tolerabilius, ubi tranſcendentia iſta magis probantur. Ac ut verum dicamus, *Poëtæ* hoc intactum non reliquerunt. Eadem enim fere res eſt, quæ adumbratur, in portentoſo illo *Poëtarum* antiquorum Commento; Quod Myſterio videtur non carere; imo & Statum *Chriſtianum* non obſcure referre; Nimirum de *Hercule*: Qui cum ad ſolvenda *Promethei* vincula proficiſceretur, (in *Prometheo* autem figura Naturæ humanæ repræſentatur) Oceani longitudinem in *poculo figulino* emenſus eſt; Ubi ad vivum *Chriſtiana Conſtantia* depingitur, quæ in fragili carnis teſta, per Mundi fluctus, undique circumfuſos, navigat. Verum ut à Granditate verborum, ad *Mediocritatem* deſcendamus; *Rerum ſecundarum* præcipua virtus eſt *Temperantia*, *adverſarum Fortitudo*; Quæ in Moralibus reputatur pro virtute maxime Heroica. Quin & *res proſperæ*, ad *Veteris Teſtamenti* Benedictiones; *adverſa*, ad *Novi* Beatitudines, pertinent: Quæ, & re ipſa majores ſunt, & clariorem *Divini favoris* revelationem exhibent. Attamen etiam in *Veteri Teſtamento*, ſi *lyræ Davidis* aures præbeas, plures invenias *Threnos*, quam *Exultationes*: *Spiritus* autem

tem *Sancti* calamus, diffuſius tractavit *Iobi* afflictiones, quam felicitatem *Salomonis*. *Res proſperæ*, non ſine plurimis timoribus & moleſtiis tranſeunt; *Adverſæ* itidem ſuis ſolatiis & ſpe non vacant. Videmus certe in acupictis, melius placere, cum imagines coloris lucidioris ſunt, ſtamen autem telæ, coloris magis opaci, quam cum ſtamen ipſum ſplendidius eſt, imagines autem tenebroſiores. Iudicium igitur capi poteſt, quid cordi magis volupe ſit, ex eo, quod oculos magis delectat. Habet certe *virtus* ſimile quiddam odoramentis quibuſdam pretioſis; quæ fragrantiſſima ſunt, aut incenſa, aut tuſa. Nam *fortuna proſpera* potiſſimum *vitia* hominum indicat, *adverſa virtutes*.

VI.

DE DISSIMULATIONE ET SIMULATIONE.

Diſſimulatio eſt artium Civilium compendium quoddam, & ars infirmior: Etenim, & ingenium acre, & robur animi conſtans, ad hoc requiritur, ut quis ſciat, quando verum proferendum ſit, atque id facere audeat. Itaque inter inferiores Politicos reponuntur, qui magni ſunt *Simulatores*.

Quod diſcrimen, bene apud *Tacitum*, *Caſa-*

ILLUSTRI
ET
EXCELLENTI DOMINO,
GEORGIO,
Duci Buckinghamiæ, Summo
Anglia Admirallio.

Honoratiſſime Domine,

SAlomon inquit, *Nomen bonum eſt inſtar Unguenti fragrantis & pretioſi*; Neque dubito, quin tale futurum ſit *Nomen* tuum apud Poſteros. Etenim & Fortuna, & Merita tua, præcelluerunt. Et videris ea plantaſſe, quæ ſint duratura. In lucem jam edere mihi viſum eſt *Delibationes meas*, quæ ex omnibus meis Operibus fuerunt acceptiſſimæ: Quia forſitan videntur, præ cæteris, *Hominum* Negotia ſtringere, & in ſinus fluere. Eas autem auxi, & Numero, & Pondere; In tantum, ut plane Opus Novum ſint. Conſen-

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

taneum igitur duxi, Affectui, & Obligationi meæ, erga *Illuſtriſſimam Dominationem* tuam, ut *Nomen* tuum illis præfigam, tam in *Editione Anglica*, quam *Latina*. Etenim, in bona ſpe ſum, Volumen earum in *Latinam*, *Linguam* ſcilicet univerſalem, verſum, poſſe durare, quamdiu *Libri* & *Literæ* durent. *Inſtaurationem* meam *Regi* dicavi: *Hiſtoriam Regni Henrici Septimi*, (quam etiam in *Latinum* verti,) & Portiones meas *Naturalis Hiſtoriæ*, *Principi*: Has autem *Delibationes Illuſtriſſimæ Dominationi* tuæ dico; Cum ſint ex Fructibus optimis, quos, Gratia divina Calami mei laboribus indulgente, exhibere potui. *Deus Illuſtriſſimam Dominationem* tuam manu ducat.

Illuſtriſſimæ Dominationis tuæ
Servus Devinctiſſimus
& Fidelis.

FR. S. ALBAN.

SER-

SERMONES FIDELES

BIBLIOTECA NAZ. CENTRALE ROMA VITTORIO EMANUELE

I.

De Veritate.

QUid *eſt veritas*, inquit *Pilatus* Deriſor? Nec præſtolari voluit Reſponſum. Certe ſunt, qui cogitationum vertigine delectantur; ac pro ſervitute habent, Fide fixa aut Axiomatis conſtantibus conſtringi; *Liberi Arbitrii* uſum in Cogitando, non minus quam in Agendo, affectantes. Cujuſmodi quidem *ſecta Philoſophorum* licet defecerint; ſuperſunt tamen Ingenia quædam ventoſa & diſcurſantia, quibus eædem omnino venæ, licet non pari, cum Antiquis, copia ſanguinis, repletæ. Verum, nec difficultas ſola, laborque quem Homines ſubeunt, in *Veritate* invenienda; nec quæ ex ea inventa Cogitationibus

imponitur Captivitas, *Mendaciis* favorem conciliat; Sed ipſus *Mendacii* Naturalis (utcunque corruptus) Amor. E recentiore *Græcorum Schola* quidam, rem ad Examen vocans, hæret attonitus, dum excogitare nequit, quorſum Mortales amarent *Mendacium*, *ipſius Mendacii* cauſa; Cum nec voluptati ſit, ut *Mendacia Poëtarum*; nec utilitati, ut illa *Mercatorum*. Sed neſcio quomodo, *Veritas* iſta, (utpote nuda & manifeſta Lux diurna,) perſonatas hujus *Mundi Fabulas*, Ineptiaſque, non tam magnifice & eleganter oſtendit, quam Tædæ, Lucernæque nocturnæ. Ad *Vnionis*, forſan, valorem, pervenire poterit *Veritas*, quæ per diem ſpecioſiſſima apparet: Sed ad pretium *Adamantis*, aut *Carbunculi*, qui lumine vario pulcherrime ſplendent, nunquam aſcendet. Mixtura *Mendacii* voluptatem ſemper auget. Ecquis dubitat, ſi è mentibus Hominum tollerentur Opiniones vanæ, Spes blandæ, Æſtimationes Rerum falſæ, Imaginationes ad libitum, & id genus alia, quin multorum animi relinquerentur dejecti, & marcidi, atræ bilis & languoris pleni, ac ſibimet ipſis ingrati ac diſplicentes? *Patrum* unus, magna cum ſeveritate, *Poëſin* appellat, *Vinum Dæmonum*; Eo quod Phantaſiam vanis impleat;

licet

licet *Poëſis Mendacii* tantum *umbra* ſit. Verumtamen, non eſt *Mendacium*, mentem pertranſiens, quod officit; Sed *Mendacium* quod à mente imbibitur, nempe ejus generis, de quo ante diximus. Verum utrumque; in depravatis Hominum judiciis, & affectibus, hæc ita ſe habeant. *Veritas* tamen (quæ ſola ſe judicat) docet, *Veritatis inquiſitionem*, quæ eam, proci inſtar, demeretur; *Veritatis Cognitionem*, quæ præſentem eam ſiſtit; *& Veritatis Receptionem* cum *Aſſenſu*, quæ eſt ipſius Fruitio & Amplexus, Summum eſſe Humanæ Naturæ Bonum.

Prima, in Operibus ſex dierum, Creatura *Dei*, fuit *Lux ſenſus*; Poſtrema, *Lux Rationis*; Quin & Opus ejus, *Sabbatho*, quod deinceps perpetuo exercet, eſt Spiritus ſui Illuminatio. Primo inſpiravit Lumen in *Faciem Materiæ*, vel *Molis indigeſtæ*, poſtea in *Faciem Hominis*; Quin & uſque ſemper Lucem inſpirat in *Faciem Electorum*. *Poëta*, qui *Sectam*, alioqui cæteris inferiorem, ornavit, elegantiſſime dixit: *Suave eſt in litore ſtanti videre naves fluctibus exagitatas: Suave ad Arcis feneſtram ſtanti, prælium commiſſum, ejuſque varios eventus, inferius ſpectare: Sed nulla voluptas æquiparari poteſt huic ipſi, Nempe ut quis ſtet ſuper Clivum*

excelſum Veritatis (Collem certe inacceſſibilem, ubi aër ſemper liquidus eſt, & ſerenus;) *atque inde Errores, Homines palantes, Caligines & Tempeſtates, in Convalle ſubjacente, deſpiciat:* Modo proſpectus iſte cum miſericordia conjunctus ſit, non cum Tumore, aut Superbia. Et hoc ipſum, eſt *Cœlo* in *terris* frui, quando *Mens Humana* in *Charitate* movetur, in *Providentia* quieſcit, & ſupra polos *Veritatis* circumfertur.

Jam vero, ut à *Theologica* & *Philoſophica Veritate*, ad *Veritatem*, aut potius *Veracitatem* in Civilibus negotiis, tranſeamus: Agnoſcent vel ipſi qui eam non exercent, apertam, & minime fucatam in Negotiis gerendis, Rationem, præcipuum eſſe Humanæ Naturæ Decus: Mixturam autem *Falſi*, ſimilem eſſe plumbeæ materiæ, quæ efficit ſane, ut facilius cudi poſſit Metallum, ſed ita ut interim vilius fiat. Nam flexuoſi iſti, & obliqui motus, *Serpentum ſunt*; Qui ſuper *ventrem ſuum gradiuntur*, non pedibus incedunt. Non eſt vitium, quod tanto Hominem pudore obruit, quam ſi *Falſus* vel *Perfidus* inveniatur. Itaque acutiſſime *Montaneus*, rationem ſcrutatus, cur *Mendacii* vocabulum, pro tanto haberetur Opprobrio, & Contumelia; *Si Res recte perpendatur*, (in-

(inquit,) *qui dicit Hominem mentiri, eadem opera dicit, eum adverſus Deum audacem eſſe, adverſus Homines timidum. Mendax* enim *Deo* inſultat, *Homini* ſe incurvat. Certe, quam flagitioſa res ſit, *Falſitas*, & *Perfidia*, nullo modo exprimi poteſt melius, quam quod iſtis (quaſi ultimis Clamoribus,) devocabuntur Iudicia *Dei* in Genus Humanum. Prædictum enim eſt, *Chriſtum*, in Adventu ſuo ſecundo, *non recepturum Fidem ſuper terram.*

II.

De Morte.

Metuunt Homines *Mortem*, ut Pueri Tenebras. Quemadmodum autem, metus iſte naturalis, in pueris augetur fabuloſis quibuſdam Terriculamentis, ita & ille alter. Sane, *Mortis* Meditatio, prout *Mors ſtipendium eſt peccati*, & ad aliam vitam tranſitus, pia eſt & ſalubris; Metus vero ejus, ut eſt *Naturæ debitum*, res eſt infirma, & inanis. Ineſt tamen nonnunquam piis Meditationibus, Fermentum aliquod Vanitatis, nec non *Superſtitionis*. Præcipitur in *Libris* nonnullis *Religioſorum*, qui tractant de *Mortificatione*, ut recogitet ſecum Homo, quantus ſit dolor, cum vel minimus digiti articulus torqueatur; atque inde æſtimet,

quantus ſit in *Morte* cruciatus, ubi totum corpus corrumpitur, & diſſolvitur. Cum tamen *Mors* ſæpenumero tranſeat, minore cum dolore, quam ſentitur in tortura membri. Partes enim maxime vitales, non ſunt maxime ſenſitivæ. Nec abs re dictum fuit, ab illo, qui locutus eſt ut *Philoſophus* tantummodo, & *Homo Animalis*: *Pompa Mortis magis terret, quam Mors ipſa*: Gemitus & Singultus, membrorum Convulſiones, oris Pallor, Amici flentes, & atrata Funera, cum ſimilibus, hæc ſunt quæ *Mortem* oſtentant terribilem. Obſervatione plane dignum eſt, nullam eſſe *Animi Paſſionem* tam debilem, quin ſuperet, & in ordinem redigat *Timorem Mortis*. Ideoque *Mors*, non eſt hoſtis adeo formidabilis, cum multos habeat homo circa ſe Athletas, qui in certamine illam vincant. *Ultio* de *Morte* triumphat; *Amor* eam parvi facit; *Honor* ambit; *Metus Ignominiæ* eligit; *Mœror* ad eam confugit; *Metus* anticipat. Imo legimus, quod poſtquam *Otho Imperator* ſe ipſum interfeciſſet, ipſa *Miſericordia* (quæ Affectus eſt omnium tenerrimus) multos provocarit ad *commoriendum*, ex mera *Animi Compaſſione* erga *Dominum* ſuum, ut fidiſſimos Aſſeclas. Quin & addit *Seneca* *Faſtidium*, & *Satietatem*: *Cogita quam*

diu

diu eadem feceris; Mori velle non tantum Fortis, aut Miſer, ſed etiam Faſtidioſus poteſt. Nec minus obſervatu dignum eſt, quantillam mutationem in Animo generoſo & forti, appropinquans *Mors* efficere valeat; Eoſdem enim gerunt homines illi Spiritus, uſque ad extremum momentum. Mortuus eſt *Auguſtus Cæſar* voce certè urbana: *Livia, conjugii noſtri memor, vive, & vale. Tiberius* inter diſſimulandum; Ita enim de illo *Tacitus*: *Iam Tiberium vires, & corpus, non diſſimulatio, deſerebant. Veſpaſianus* cum Scommate; Exonerans enim ſe ſuper ſellà: *Vt puto Deus fio. Galba* cum Gnoma: *Feri, ſi ex re ſit Populi Romani*: protendens ſimul collum. *Septimius Severus*, inter expedienda negotia: *Adeſte, ſi quid mihi reſtat agendum.* Pariter & alii. Certe *Stoici*, nimium inſumpſerunt operæ in Solatia *Mortis*: Etenim grandi ſuo, contra eam, apparatu, effecerunt, ut terribilior videretur. Rectius ille, qui *Finem vitæ extremum inter munera ponit Naturæ.* Æque enim eſt naturale hominibus *Mori*, ac *Naſci*; atque Infans forſan, non minorem ſentit dolorem, ex hoc, quam ex illo. Qui *moritur* inter proſequendum magnum aliquod deſiderium; ita ſe habet, ut vulneratus, ſanguine adhuc fer-

vente, qui plagam vix ſentit. Itaque Mens, in aliquod Bonum fixa & intenta, à doloribus *Mortis* ſe ſubducit. Verum enimvero ſuper omnia, ſuaviſſimum *Canticorum* eſt illud, *Nunc dimittis*; Cum quis Fines ſuos, & Expectationes honeſtas, aſſecutus fuerit. Hoc item in ſe habet *Mors*, ut *bona Fama* januam aperiat, & *Livorem* extinguat; *Extinctus amabitur idem.*

III.

De Unitate Eccleſiæ.

Cum *Religio* ſit præcipuum humanæ Societatis vinculum, par eſt, ut & ipſa, debitis veræ *Vnitatis* & *Charitatis* vinculis, aſtringatur. Diſſidia circa *Religionem*, Mala erant, *Ethnicis* incognita. Nec mirum, cum *Religio Ethnicorum* poſita eſſet potius in Ritibus, & Cultu *Deorum* externo, quam in conſtanti aliqua Confeſſione, & Fide: Facile enim eſt conjicere, cujuſmodi fuerit illorum *Fides*, cum præcipui *Eccleſiæ* ipſorum *Doctores* & *Patres*, fuerint *Poëtæ*. Inter Attributa autem veri *Dei* ponitur, quod ſit *Deus Zelotypus*: Itaque Cultus ejus non fert mixturam, nec conſortium. Quamobrem pauca quædam de *Vnitate* in *Eccleſia* dicemus. Scilicet, qui ſint ejus *Fructus*, qui *Limites*, quibus denique *Modis* concilietur.

tur. *Vnitatis Fructus* præcipui, (præterquam quod *Deo* ſumme placeat, id quod ante omnia poni debet,) ſunt duo. Alter reſpicit eos, qui *extra Eccleſiam* ſunt; Alter eos, qui *intra*. Quod ad priorem attinet, certum eſt, longe maxima in *Eccleſia* Scandala, eſſe Hæreſes, & Schiſmata; Ut quæ etiam Corruptelas Morum ſuperent. Quemadmodum enim in Corpore Naturali, Vulnera, & Solutio Continuitatis, genere pejora ſunt, quam Humores putridi; Similis eſt Corporis Spiritualis ratio. Adeo ut nihil reperiatur, quod æque Homines ab ingreſſu in *Eccleſiam* abſterreat, aut jam receptos expellat, ac *Vnitatis Violatio*. Itaque temporibus quibus illud increbreſcit, ut alii dicant; *Ecce in Deſerto*, alii, *Ecce in Penetralibus*! hoc eſt, dum quidam *Chriſtum* quærunt in *Hæreticorum Conciliabulis*, quidam in *Facie Eccleſiæ externa*; opus eſt prorſus, ut illa Vox aures Hominum quaſi perpetuo feriat; *Nolite exire*. *Doctor* ille *Gentium*, cujus Vocatio & Miſſio propria & demandata, ei impoſuit, ut eorum, qui *extra Eccleſiam* fuerant, curam gereret, inquit: *Si ingrediatur cœtus veſtros Infidelis quiſpiam, aut Idiota, & vos variis loquentes linguis audiat, annon vos inſanire prædicabit?* Neque ſane multo melius ſe habet,

cum *Athei*, & Homines profani, tantas, in *Religione*, lites, & Opinionum dimicationes, intueantur. Siquidem hæc res ab *Eccleſia* illos avertit, & in *Cathedra Deriſorum ſedere facit.* Levius quiddam videatur, quam ut in Tractatu tam ſerio citetur, deformitatem tamen rei egregie depingit. Inſignis quidam locandi Artifex, in *Catalogo librorum*, *Bibliothecæ* cujuſdam *Fabuloſæ*, inter cæteros, cum hac Inſcriptione, *Librum* ponit, *Saltationes Florales*, *& Geſticulationes Hæreticorum.* Nemo enim eſt ex iis, qui non peculiarem quendam motum Corporis ridiculum, & Geſtus deformitatem, exhibeat: unde fieri non poteſt, quin Homines Carnales, & Politici degeneres, ſubſannent, qui facile in contemptum Rerum Sacrarum feruntur. Quantum ad *Fructus Vnitatis*, qui ad eos, qui *intra* ſunt, redundat, is, uno verbo, *Pax* eſt, quæ innumeras Benedictiones complectitur. Etenim Fidem ſtabilit, Charitatem accendit; Quin & externa *Eccleſiæ Pax* in Pacem internam Conſcientiæ ſenſim deſtillat; Laboreſque ſcribentium, & legentium Controverſias, vertit in Tractatus Pietatis, & Mortificationis.

Quantum ad *Terminos & Limites Vnitatis*, vera proculdubio & juſta eorum

Collo-

Collocatio, magni prorſus eſt, ad omnia in Religione, momenti. Duo autem in iis ſtatuendis videntur fieri Exceſſus. Hominibus enim zelo fervidis, omnis *Pacificationis* mentio eſt odioſa; *Numnam pax Iehu? Quid tibi cum pace? vade poſt me.* Quaſi *Pax* nihil eſſet ad rem, ſed *Secta* & *Partes*. Contra, quidam tanquam *Laodicenſes*, in cauſſis *Religionis* tepidi, putant, *Capita Religionis*, nexu ſe commodo, colligare poſſe, per Vias medias, & Opiniones utrinque participantes, & Reconciliationes ingenioſas, ac ſi pro Arbitris ſe gerere vellent, inter *Deum* & *Homines*. Uterque Exceſſus vitandus; Quod fiet, ſi Fœdus inter *Chriſtianos*, ab ipſo *Servàtore* noſtro deſcriptum, in clauſulis illis, quæ primo intuitu inter ſe opponi videntur, perſpicuam & planam interpretationem ſortiàtur: *Qui non nobiſcum eſt, contra nos eſt*. Et rurſus: *Qui contra nos non eſt, nobiſcum eſt*. Hoc eſt, ſi *Capita Religionis*, plane Eſſentialia & Fundamentalia, rite diſcernantur & diſtinguantur à *Capitibus*, quæ non ſunt ex *Fide*, ſed ex *Opinione* probabili, & Intentione ſancta, propter ordinem, & *Eccleſiæ* politiam, ſancitæ. Hoc vero plurimis videri poſſit triviale quiddam, in quo quis actum agat: Verum ſi hoc ipſum, minore partium ſtudio,

dio,

dio, fieret, majore etiam conſenſu reciperetur. In hac re Conſilii nonnihil impertiri viſum eſt, pro captus noſtri tenuitate. Videndum eſt, ne Homines *Eccleſiam Dei* lacerent, per duo *controverſiarum* genera. Primum eſt, cum *Controverſiæ* materia levior eſt, nec tanta contentione, quanta circa eam excitatur, digna; Contradictione ſola inflammata: Quemadmodum enim acute & eleganter notatum eſt, ab uno ex *Patribus*: *Tunica Chriſti inconſutilis fuit*; *at veſtis Eccleſiæ verſicolor*. Unde præcipit: *In veſte varietas ſit*, *Sciſſura non ſit*. Differunt enim haud parum inter ſe Unitas, & Uniformitas. Secundum eſt, cum *Materia* quidem *Controverſiæ* pondus habet, ſed ad nimiam ſubtilitatem ac obſcuritatem redacta eſt: Adeo ut ingenioſa quædam res eſſe videatur, potius quam ſolida. Videmus quandoque fieri, ut quis Doctus, & Intelligens, Homines imperitos, de aliqua Quæſtione inter ſe litigantes, audiat; atque perſpicue advertat, eos idem re ipſa ſentire, & in unum convenire, quibus tamen ipſis nunquam fuiſſet aliquis diſſidendi Finis. Quod ſi hoc nonnunquam eveniat, in exigua illa Judicii diſparitate, quæ inter Homines eſſe poteſt; An non credere par eſt, *Deum* in Cœlis,

lis, qui *Corda ſcrutatur* & novit, ſatis perſpicere, nos Homines fragiles, in aliquibus, de quibus *Controverſiam* movemus, idem revera ſentire, & in ambobus benigne complacere? Hujuſmodi *Controverſiarum* Natura, & Character, optime à *D. Paulo* exprimitur, in monito illo ac præcepto, quod circa illud adhibet; *Devita prophanas vocum Novitates, & oppoſitiones falſi nominis Scientiæ.* Creant ſibi Homines Oppoſitiones, quæ revera nullæ ſunt, eaſque in nova Vocabula effingunt, & cudunt; Quæ tam fixa ſunt & invariabilia, ut ubi Senſus Vocabulum regere debeat, Vocabulum imperet Senſui. Sunt etiam, ut *Controverſiarum*, ita *Vnitatis*, ſpecies duæ; quæ Adulterinæ cenſeri poſſunt. Altera, cum *Pax* Ignorantiæ tantum implicitæ innititur. Coloribus enim omnibus in Tenebris bene convenit. Altera, quæ conſuta eſt & ſarcita, expoſitionibus ex diametro inter ſe contrariis: in Capitibus nimirum Fundamentalibus. *Veritas* enim & *Falſitas*, ſimiles ſunt *Ferro* & *Luto* in digitis pedum Imaginis, quam in ſomnis vidit *Nebuchadnezzar*; Adhærere ſane poſſunt, incorporari non poſſunt.

Iam quatenus ad *Modos*, per quos conciliatur *Vnitas*, cavendum eſt Hominibus, ne, dum *Vnitatem Religionis* procurent

rent & muniant; *Leges Charitatis* & *Societatis* ſolvant, & demoliantur. Inter *Chriſtianos* duo tantum recipiuntur *Gladii*; *Spiritualis* nempe, & *Temporalis*. Uterque autem ſuum habet locum, & ſuo perfungitur munere, in *Religione Chriſtiana* propugnanda, & protegenda. Sed neutiquam arripiendus eſt *Gladius* tertius, qui eſt *Mahumetis*, aut illi ſimilis; Hoc eſt, ut *Religionem Bello* propagemus, aut cruentis perſecutionibus vim Conſcientiis inferamus; Exceptis Caſibus Scandali aperti; & inſolentis Blaſphemiæ, aut Machinationis adverſus Statum Civilem: Ne dum ut foveantur Seditiones, animentur Conjurationes, & Rebelliones, Gladius in manus Populi transferatur, & ſimilia; Quæ omnia manifeſto tendunt ad *Majeſtatem Imperii* minuendam, & Auctoritatem Magiſtratuum labefactandam; Cum tamen omnis *Legitima poteſtas ſit à Deo ordinata*. Hoc enim nihil aliud eſt, quam alteram ex *Tabulis Legis*, in alteram allidere; & in tantum Homines ut *Chriſtianos* intueri, ut interim obliti videamur, quod ſint *Homines*. *Lucretius Poëta*, cum ſibi ante oculos poneret *Agamemnonem*, Filiam propriam immolantem, exclamat: *Tantum Relligio potuit ſuadere malorum!* Quid tandem dixiſſet,

xiſſet, ſi ei *Laniena Pariſienſis*, aut *Conjuratio Pulveraria* in *Anglia*, innotuiſſet? Certe ſepties factus eſſet magis *Epicureus*, & *Atheus*, quam fuit. Nam quemadmodum *Gladius Temporalis*, non temere, ſed magno cum judicio, in Caſu *Religionis*, ſtringendus eſt: Ita monſtri ſimile eſt, eum in manus Populi tradi. Sibi habeant hoc *Anabaptiſtæ*, & hujuſmodi Furiæ. Certe, inſignis fuit illa *Blaſphemia*, cum diceret *Diabolus*: *Aſcendam, & ero ſimilis Altiſſimo*; Sed adhuc major *Blaſphemia* fuerit, ſi quis *Deum* introducat dicentem: *Deſcendam, & ero ſimilis principi Tenebrarum.* Quid autem hoc ab illo differt, ſi Cauſſa *Religionis* deſcendat, & præcipitetur, ad Crudelia & Execrabilia Scelera, *Principes* trucidandi, in *Populorum* vitas graſſandi, & *Imperia* funditus evertendi? Videtur quidem hoc perinde eſſe, ac ſi quis deſcendentem faceret *Spiritum Sanctum*, in ſpecie, non *Columbæ*, ſed *Vulturis*, aut *Corvi*; aut ex *Navi Eccleſiæ* erigeret Vexillum Piratarum, & Aſſaſſinorum: Quocirca, juſtum eſt, & id ipſum neceſſitas Temporum flagitat, ut *Eccleſia* doctrina ſua, & Decretis ſuis; *Principes* Gladio; omneſque *Literæ*, ſeu Religioſæ ſint, ſeu Morales, Caduceo ſuo; in Barathrum Inferni damnent, & detru-

detrudant in ſecula, hujuſmodi Facta, & Doctrinas, iis Auctoritatem aliquam tribuentes; Ut magna ex parte jam pridem factum eſt. Certe optandum eſſet, ut in omnibus circa *Religionem* Conſiliis, ante oculos Hominum præfigeretur Monitum illud *Apoſtoli*; *Ira Hominis non implet Iuſticiam Dei.* Atque ut verum dicamus, optime & prudentiſſime obſervatum eſt ab uno ex *Patribus*, profundæ ſapientiæ viro; nec minus ingenue, & ſincere, ab eodem prolatum, & evulgatum; *Eos qui conſcientias premi, iiſque vim inferri ſuadent, ſub illo Dogmate, Cupiditates ſuas ſubtexere, illamque rem ſua intereſſe, putare.*

IV.

De Vindicta.

Vindicta agreſtis quædam Iuſticia eſt; quæ quo magis in Humana Natura ſerpit, eo fortius Legibus ſeveris eſt evellenda. Etenim *Injuria illata*, Legem tantummodo violat; At repoſita, Legem Auctoritate ſua plane ſpoliat. Certe, in *vindicanda injuria*, æqualem ſe quis Inimico ſuo ſiſtit; In remittenda vero, ſuperiorem: *Regium* enim eſt, *Ignoſcere.* Equidem memini dixiſſe *Salomonem*: *Honori eſt Homini, offenſas præterire.* Quod jam præteriit, in integrum reſtitui non poteſt;

At

At prudentes ſat habent præſentia & futura curare. Nugantur igitur, & ſe fruſtra conturbant, qui præteritarum rerum ſatagunt. *Injuriam* nemo, *Injuriæ* ipſius cauſſa, infert; verum, ut ex ea, Lucri aliquid, aut Voluptatis, aut Honoris, ſibi concilicet: Cur igitur cuipiam ſuccenſeam, quod ſe potius quam me diligat? Quod ſi quis ex malignitate mera ſit injurioſus: quid tum? Etiam Spina & Rubus pungunt & lacerant, quia natura ſua utuntur. *Vindictæ præcipue* Excuſationem merentur, in iis *Injuriis*, de quibus Lege cautum non eſt. At ſimul proſpiciat quis, ut Genus *vindictæ*, ejuſmodi ſit, quod non ſit Legi obnoxium. Alias ipſe ſibi Pœnam conduplicat, Inimicus vero Lucrum facit. Sunt, qui, inter ſumendam *Vindictam*, cupiunt, ut læſi intelligant, unde Malum illud ſibi ingruerit. Nempe generoſior eſt iſte *Affectus*: Siquidem videntur illi non tam ipſa ultione delectari, quam ut læſum Facti ſui pœniteat. At vili ingenio præditi, & malicioſi, inſtar ſagittarum ſunt, quæ per tenebras volant. Magnus *Dux Florentiæ Coſmus*, acutiſſimum telum vibravit in Amicos perfidos, aut incurioſos: *Legimus* (inquit) *& mandatum habemus, ut Inimicis noſtris ignoſcamus; at nuſpiam legitur, aſtringi nos, ad igno-*

ignoſcendum Amicis. Verum Spiritus *Iob* loquitur meliora: *Numnam* (inquit) *de manu Dei bona accipiemus, neque mala itidem quandoque ſuſtinebimus?* Quod etiam, aliquo modo, de Amicis dici par eſt. Hoc certiſſimum eſt, Hominem qui *Vindictæ* ſtudet, ſua vulnera refricare, quæ alias, ſibi relicta, ſanari & conſolidari potuiſſent. *Vltiones publicæ*, maxima ex parte, proſpere cedunt: Quales erant, propter cædem *Cæſaris*, cædem *Pertinacis*, cædem *Henrici Quarti* Magni illius *Galliæ Regis*, & aliorum complurium. At in *vindictis privatis* hoc minime tenet. Quin potius, *Homines Vindicativi* vitam fere agunt *Veneficarum*, quæ ut aliis ſunt exitiabiles, ita ipſæ plerunque exitum infauſtum ſortiuntur.

V.

De Rebus Adversis.

Grande prorſus ſonabat *Seneca*, more *Stoicorum*, cum diceret; *Bona rerum Secundarum optabilia, Adverſarum mirabilia.* Certe, ſi Miraculum recte ponatur illud, quod Naturam ſuperat, cernuntur Miracula maxima in *Calamitatibus*. At priorem illam Sententiam magniloquentia ſuperat alterum ex ejus Dictis; Et excelſius quiddam eſt, quam *Ethnico* conveniat, *Vere magnum, habere Fragilitatem*

Cæſarem Auguſtum inter & *Tiberium*, adnotatum eſt. Etenim de *Livia* ſic ait: Quod eſſet, *cum artibus mariti*, *& ſimulatione filii*, *bene compoſita*. *Artes Imperii Auguſto*, *Simulationem Tiberio* attribuens. Idem alibi hiſce verbis, *Mucianum* inducit, *Veſpaſianum* ad arma contra *Vitellium* ſumenda hortantem: *non adverſus Auguſti acerrimam mentem*, *nec adverſus Tiberii cautiſſimam ſenectutem*, *inſurgimus*. Quare hæ facultates, *Artium Civilium*, & *Simulationum*, ſunt prorſus diſtinguendæ. Eſto igitur, ut ſit felicis ita quiſquam acuminis, tantæque perſpicaciæ; ut diſtinguere queat, quæ palam facienda, quæ occultanda, quæ tanquam in crepuſculo producenda, temporum etiam & perſonarum ratione penſitata; (Quæ revera *artes* ſunt *Politicæ*, & *Civiles*, ut *Tacitus* eas recte appellat,) huic *Diſſimulatio* impedimento erit. Quod ſi quis, ad hunc judicii & diſcretionis gradum, adſcendere non valeat, ei relinquitur tanquam tutiſſimum, ut ſit *Tectus*, & *Diſſimulator*. Ubi enim in ſingulis non datur eligere, ibi in omnibus caute inſiſtere tutiſſimum eſt; Cæcutientibus enim lente movendum. Sane ubique reperias, homines rerum tractandarum peritiſſimos, omnes fere Candorem, Ingenuitatem,

 &Ve-

cum *Athei*, & Homines profani, tantas, in *Religione*, lites, & Opinionum dimicationes, intueantur. Siquidem hæc res ab *Eccleſia* illos avertit, & in *Cathedra Deriſorum ſedere facit.* Levius quiddam videatur, quam ut in Tractatu tam ſerio citetur, deformitatem tamen rei egregie depingit. Inſignis quidam locandi Artifex, in *Catalogo librorum*, *Bibliothecæ* cujuſdam *Fabuloſæ*, inter cæteros, cum hac Inſcriptione, *Librum* ponit, *Saltationes Florales, & Geſticulationes Hæreticorum.* Nemo enim eſt ex iis, qui non peculiarem quendam motum Corporis ridiculum, & Geſtus deformitatem, exhibeat: unde fieri non poteſt, quin Homines Carnales, & Politici degeneres, ſubſannent, qui facile in contemptum Rerum Sacrarum feruntur. Quantum ad *Fructus Vnitatis*, qui ad eos, qui *intra* ſunt, redundat, is, uno verbo, *Pax* eſt, quæ innumeras Benedictiones complectitur. Etenim Fidem ſtabilit, Charitatem accendit; Quin & externa *Eccleſiæ Pax* in Pacem internam Conſcientiæ ſenſim deſtillat; Laboreſque ſcribentium, & legentium Controverſias, vertit in Tractatus Pietatis, & Mortificationis.

Quantum ad *Terminos & Limites Vnitatis*, vera proculdubio & juſta eorum

Collo-

Collocatio, magni prorſus eſt, ad omnia in Religione, momenti. Duo autem in iis ſtatuendis videntur fieri Exceſſus. Hominibus enim zelo fervidis, omnis *Pacificationis* mentio eſt odioſa; *Numnam pax Iehu? Quid tibi cum pace? vade poſt me.* Quaſi *Pax* nihil eſſet ad rem, ſed *Secta* & *Partes*. Contra, quidam tanquam *Laodicenſes*, in cauſſis *Religionis* tepidi, putant, *Capita Religionis*, nexu ſe commodo, colligare poſſe, per Vias medias, & Opiniones utrinque participantes, & Reconciliationes ingenioſas, ac ſi pro Arbitris ſe gerere vellent, inter *Deum* & *Homines*. Uterque Exceſſus vitandus; Quod fiet, ſi Fœdus inter *Chriſtianos*, ab ipſo *Servàtore* noſtro deſcriptum, in clauſulis illis, quæ primo intuitu inter ſe opponi videntur, perſpicuam & planam interpretationem ſortiàtur: *Qui non nobiſcum eſt, contra nos eſt*. Et rurſus: *Qui contra nos non eſt, nobiſcum eſt*. Hoc eſt, ſi *Capita Religionis*, plane Eſſentialia & Fundamentalia, rite diſcernantur & diſtinguantur à *Capitibus*, quæ non ſunt ex *Fide*, ſed ex *Opinione* probabili, & Intentione ſancta, propter ordinem, & *Eccleſiæ* politiam, ſanctitæ. Hoc vero plurimis videri poſſit triviale quiddam, in quo quis actum agat: Verum ſi hoc ipſum, minore partium ſtudio,

dio,

dio, fieret, majore etiam conſenſu reciperetur. In hac re Conſilii nonnihil impertiri viſum eſt, pro captus noſtri tenuitate. Videndum eſt, ne Homines *Eccleſiam Dei* lacerent, per duo *controverſiarum* genera. Primum eſt, cum *Controverſiæ* materia levior eſt, nec tanta contentione, quanta circa eam excitatur, digna; Contradictione ſola inflammata: Quemadmodum enim acute & eleganter notatum eſt, ab uno ex *Patribus*: *Tunica Chriſti inconſutilis fuit*; *at veſtis Eccleſiæ verſicolor.* Unde præcipit: *In veſte varietas ſit*, *Sciſſura non ſit.* Differunt enim haud parum inter ſe Unitas, & Uniformitas. Secundum eſt, cum *Materia* quidem *Controverſiæ* pondus habet, ſed ad nimiam ſubtilitatem ac obſcuritatem redacta eſt: Adeo ut ingenioſa quædam res eſſe videatur, potius quam ſolida. Videmus quandoque fieri, ut quis Doctus, & Intelligens, Homines imperitos, de aliqua Quæſtione inter ſe litigantes, audiat; atque perſpicue advertat, eos idem re ipſa ſentire, & in unum convenire, quibus tamen ipſis nunquam fuiſſet aliquis diſſidendi Finis. Quod ſi hoc nonnunquam eveniat, in exigua illa Judicii diſparitate, quæ inter Homines eſſe poteſt; An non credere par eſt, *Deum* in Cœlis,

lis, qui *Corda ſcrutatur* & novit, ſatis perſpicere, nos Homines fragiles, in aliquibus, de quibus *Controverſiam* movemus, idem revera ſentire, & in ambobus benigne complacere? Hujuſmodi *Controverſiarum* Natura, & Character, optime à *D. Paulo* exprimitur, in monito illo ac præcepto, quod circa illud adhibet; *Devita prophanas vocum Novitates, & oppoſitiones falſi nominis Scientiæ.* Creant ſibi Homines Oppoſitiones, quæ revera nullæ ſunt, eaſque in nova Vocabula effingunt, & cudunt; Quæ tam fixa ſunt & invariabilia, ut ubi Senſus Vocabulum regere debeat, Vocabulum imperet Senſui. Sunt etiam, ut *Controverſiarum*, ita *Vnitatis*, ſpecies duæ; quæ Adulterinæ cenſeri poſſunt. Altera, cum *Pax* Ignorantiæ tantum implicitæ innititur. Coloribus enim omnibus in Tenebris bene convenit. Altera, quæ conſuta eſt & ſarcita, expoſitionibus ex diametro inter ſe contrariis: in Capitibus nimirum Fundamentalibus. *Veritas* enim & *Falſitas*, ſimiles ſunt *Ferro* & *Luto* in digitis pedum Imaginis, quam in ſomnis vidit *Nebuchadnezzar*; Adhærere ſane poſſunt, incorporari non poſſunt.

Iam quatenus ad *Modos*, per quos conciliatur *Vnitas*, cavendum eſt Hominibus, ne, dum *Vnitatem Religionis* procurent

rent & muniant; *Leges Charitatis* & *Societatis* ſolvant, & demoliantur. Inter *Chriſtianos* duo tantum recipiuntur *Gladii*; *Spiritualis* nempe, & *Temporalis*. Uterque autem ſuum habet locum, & ſuo perfungitur munere, in *Religione Chriſtiana* propugnanda, & protegenda. Sed neutiquam arripiendus eſt *Gladius* tertius, qui eſt *Mahumetis*, aut illi ſimilis; Hoc eſt, ut *Religionem Bello* propagemus, aut cruentis perſecutionibus vim Conſcientiis inferamus; Exceptis Caſibus Scandali aperti; & inſolentis Blaſphemiæ, aut Machinationis adverſus Statum Civilem: Ne dum ut foveantur Seditiones, animentur Conjurationes, & Rebelliones, Gladius in manus Populi transferatur, & ſimilia; Quæ omnia manifeſto tendunt ad *Majeſtatem Imperii* minuendam, & Auctoritatem Magiſtratuum labefactandam; Cum tamen omnis *Legitima poteſtas ſit à Deo ordinata*. Hoc enim nihil aliud eſt, quam alteram ex *Tabulis Legis*, in alteram allidere; & in tantum Homines ut *Chriſtianos* intueri, ut interim obliti videamur, quod ſint *Homines*. *Lucretius Poëta*, cum ſibi ante oculos poneret *Agamemnonem*, Filiam propriam immolantem, exclamat: *Tantum Relligio potuit ſuadere malorum!* Quid tandem dixiſſet,

xiſſet, ſi ei *Laniena Pariſienſis*, aut *Conjuratio Pulveraria* in *Anglia*, innotuiſſet? Certe ſepties factus eſſet magis *Epicureus*, & *Atheus*, quam fuit. Nam quemadmodum *Gladius Temporalis*, non temere, ſed magno cum judicio, in Caſu *Religionis*, ſtringendus eſt: Ita monſtri ſimile eſt, eum in manus Populi tradi. Sibi habeant hoc *Anabaptiſtæ*, & hujuſmodi Furiæ. Certe, inſignis fuit illa *Blaſphemia*, cum diceret *Diabolus*: *Aſcendam, & ero ſimilis Altiſſimo*; Sed adhuc major *Blaſphemia* fuerit, ſi quis *Deum* introducat dicentem: *Deſcendam, & ero ſimilis principi Tenebrarum*. Quid autem hoc ab illo differt, ſi Cauſſa *Religionis* deſcendat, & præcipitetur, ad Crudelia & Execrabilia Scelera, *Principes* trucidandi, in *Populorum* vitas graſſandi, & *Imperia* funditus evertendi? Videtur quidem hoc perinde eſſe, ac ſi quis deſcendentem faceret *Spiritum Sanctum*, in ſpecie, non *Columbæ*, ſed *Vulturis*, aut *Corvi*; aut ex *Navi Eccleſiæ* erigeret Vexillum Piratarum, & Aſſaſſinorum: Quocirca, juſtum eſt, & id ipſum neceſſitas Temporum flagitat, ut *Eccleſia* doctrina ſua, & Decretis ſuis; *Principes* Gladio; omneſque *Literæ*, ſeu Religioſæ ſint, ſeu Morales, Caduceo ſuo; in Barathrum Inferni damnent, &
detru-

detrudant in ſecula, hujuſmodi Facta, & Doctrinas, iis Auctoritatem aliquam tribuentes; Ut magna ex parte jam pridem factum eſt. Certe optandum eſſet, ut in omnibus circa *Religionem* Conſiliis, ante oculos Hominum præfigeretur Monitum illud *Apoſtoli*; *Ira Hominis non implet Iuſticiam Dei.* Atque ut verum dicamus, optime & prudentiſſime obſervatum eſt ab uno ex *Patribus*, profundæ ſapientiæ viro; nec minus ingenue, & ſincere, ab eodem prolatum, & evulgatum; *Eos qui conſcientias premi, iiſque vim inferri ſuadent, ſub illo Dogmate, Cupiditates ſuas ſubtexere, illamque rem ſua intereſſe, putare.*

IV.

De Vindicta.

V*indicta* agreſtis quædam Iuſticia eſt; quæ quo magis in Humana Natura ſerpit, eo fortius Legibus ſeveris eſt evellenda. Etenim *Injuria illata*, Legem tantummodo violat; At repoſita, Legem Auctoritate ſua plane ſpoliat. Certe, in *vindicanda injuria*, æqualem ſe quis Inimico ſuo ſiſtit; In remittenda vero, ſuperiorem: *Regium* enim eſt, *Ignoſcere.* Equidem memini dixiſſe *Salomonem*: *Honori eſt Homini, offenſas præterire.* Quod jam præteriit, in integrum reſtitui non poteſt;

At

At prudentes ſat habent præſentia & futura curare. Nugantur igitur, & ſe fruſtra conturbant, qui præteritarum rerum ſatagunt. *Injuriam* nemo, *Injuriæ* ipſius cauſſa, infert; verum, ut ex ea, Lucri aliquid, aut Voluptatis, aut Honoris, ſibi concilicet: Cur igitur cuipiam ſuccenſeam, quod ſe potius quam me diligat? Quod ſi quis ex malignitate mera ſit injurioſus: quid tum? Etiam Spina & Rubus pungunt & lacerant, quia natura ſua utuntur. *Vindictæ præcipue* Excuſationem merentur, in iis *Injuriis*, de quibus Lege cautum non eſt. At ſimul proſpiciat quis, ut Genus *vindictæ*, ejuſmodi ſit, quod non ſit Legi obnoxium. Alias ipſe ſibi Pœnam conduplicat, Inimicus vero Lucrum facit. Sunt, qui, inter ſumendam *Vindictam*, cupiunt, ut læſi intelligant, unde Malum illud ſibi ingruerit. Nempe generoſior eſt iſte *Affectus*: Siquidem videntur illi non tam ipſa ultione delectari, quam ut læſum Facti ſui pœniteat. At vili ingenio præditi, & malicioſi, inſtar ſagittarum ſunt, quæ per tenebras volant. Magnus *Dux Florentiæ Coſmus*, acutiſſimum telum vibravit in Amicos perfidos, aut incurioſos: *Legimus* (inquit) *& mandatum habemus, ut Inimicis noſtris ignoſcamus; at nuſpiam legitur, aſtringi nos, ad* ignor-

Cæſarem Auguſtum inter & *Tiberium*, adnotatum eſt. Etenim de *Livia* ſic ait: Quod eſſet, *cum artibus mariti*, *& ſimulatione filii*, *bene compoſita*. *Artes Imperii Auguſto*, *Simulationem Tiberio* attribuens. Idem alibi hiſce verbis, *Mucianum* inducit, *Veſpaſianum* ad arma contra *Vitellium* ſumenda hortantem: *non adverſus Auguſti acerrimam mentem*, *nec adverſus Tiberii cautiſſimam ſenectutem*, *inſurgimus*. Quare hæ facultates, *Artium Civilium*, & *Simulationum*, ſunt prorſus diſtinguendæ. Eſto igitur, ut ſit felicis ita quiſquam acuminis, tantæque perſpicaciæ, ut diſtinguere queat, quæ palam facienda, quæ occultanda, quæ tanquam in crepuſculo producenda, temporum etiam & perſonarum ratione penſitata; (Quæ revera *artes* ſunt *Politicæ*, & *Civiles*, ut *Tacitus* eas recte appellat,) huic *Diſſimulatio* impedimento erit. Quod ſi quis, ad hunc judicii & diſcretionis gradum, adſcendere non valeat, ei relinquitur tanquam tutiſſimum, ut ſit *Tectus*, & *Diſſimulator*. Ubi enim in ſingulis non datur eligere, ibi in omnibus caute inſiſtere tutiſſimum eſt; Cæcutientibus enim lente movendum. Sane ubique reperias, homines rerum tractandarum peritiſſimos, omnes fere Candorem, Ingenuitatem,

& Veracitatem, in negotiis præ ſe tuliſſe: Verum ſimul erant, tanquam equi, bene docti & domiti, qui ſubito ſe ſiſtere, & ſe vertere, norant. Quod ſi neceſſitas quædam ingruat, *Diſſimulationem* profundam poſtulans, tunc quidem opinio & fama, de bona fide & veracitate eorum præconcepta, eos reddit prorſus inviſibiles.

Conſilia & mentem tegendi, aut *velandi*, gradus ſunt tres. Primus eſt, *Taciturnitas*, cum quis ſenſus animi ſui premit, adeoque relinquit in æquilibrio, ut, in quam partem propendeat, nemo facile conjecerit. Secundus *Diſſimulatio* in Negativa, cum quis ex compoſito ſigna quædam & indicia jacit, ſe non eum eſſe, qui revera eſt. Tertius *Simulatio* in Affirmativa, cum quis aperte fingit & prætexit, ſe eum eſſe, qui revera non eſt.

Quantum ad Primum horum, *Taciturnitatem* ſcilicet; ea eſt certe *virtus Confeſſoris*. Atque profecto, *vir taciturnus* multas audit *Confeſſiones*; Quis enim garrulo, & loquaci, pectus ſuum recludat? Quod ſi quis famam habeat *viri taciturni*, facile aliorum animos reſerabit: ſicut aër clauſus apertum ſugit. Atque veluti *delicta confiteri*, non ad aliquem finem collimat, qui ad res Civiles tendit, ſed ad con-

conſcientiam ſublevandam; ita certe *homines taciturni*, ad multarum rerum Notitiam ſimili de cauſſa perveniunt, dum homines, non tam impertire, quam exonerare animum ſuum cupiant. Ut paucis dicamus, myſteria *ſilentibus* debentur. Præterea, ſi verum loquamur etiam in animo, æque ac in corpore, deformis & invenuſta eſt nuditas: neque parvam addit reverentiam conſiliis & factis hominum, ſi *minus pateant*. At *loquaces* & *futiles*, etiam plerumque leves ſunt, & creduli. Qui enim eloquitur quæ ſcit, effutiet etiam quæ neſcit. Ponatur igitur pro certo, *habitum Taciturnitatis virtutem eſſe Politicam, & Moralem*. Sed & illud addendum eſt, bonum eſſe homini, ut *vultus* ſuus *linguæ* officium non præripiat. Nam, *revelatio animi ex vultu*, aut *geſtu* magnus eſt defectus, & quædam quaſi *proditio*: eo magis, quod ſæpenumero plus notatur, & fidem facit, quam verba.

Quantum ad Secundum, *Diſſimulationem*, ſcilicet, ex neceſſitate quadam illa *Taciturnitatem* ſequitur. Adeo ut qui *tectus* eſſe vult, *Diſſimulator*, aliquatenus vel nolens evadet. Etenim aſtutiores ſunt homines quam ut patiantur aliquem in æquilibrio ſe continere abſque aliqua in alteram partem inclinationis ſuæ declaratio-

ratione. Ita quæſtionibus ſubtilibus eum obſidebunt, & allicient, & excutient, ut, niſi obfirmato & abſurdo *ſilentio* ſe quis muniat, neceſſe ei fuerit, ſe *nonnihil prodere*: Quinetiam ſi hoc non fecerit, ex *ſilentio* ipſo aliquid conjecturæ capient; non minus, quam ex *verbis*. Quod vero ad *Æquivocationes*, & *Oracula verborum* attinet, non poterunt illa diu valere. Ita ut nemo *tectus* eſſe queat, niſi aliquem *Diſſimulationis* gradum ſibi indulgeat: Quæ nihil aliud eſt, quam ſilentii quædam appendix, aut limbus.

Quantum vero ad tertium gradum; nimirum *Simulationem*, & *Profeſſionem falſam*: Illam magis vitioſam, & minus Politicam, duco; niſi forte dignus vindice nodus inciderit. Itaque perpetua Conſuetudo *ſimulandi*, vitium eſt, aut ex ingenii lubricitate quadam, vel timiditate, ortum; aut etiam, ex animi conſtitutione, quæ vitio aliquo magno imbuta eſt: Quod, quia *occultare* oportet, *Simulationem* etiam in aliis adhibere & exercere efficit, ne forte habitus ipſe intercidat.

Commoda Simulationis, & *Diſſimulationis*, tria. Primum eſt; quod oppoſitionem amoliatur, & homines imparatos aggrediatur: ubi enim conſilia cujuſpiam evulgata fuerint, Adverſarii, veluti tuba,

exci-

excitantur. Secundum eſt, quod in hominis poteſtate relinquit, ut pedem referat, & ſe abſque exiſtimationis ſuæ jactura de negotio ſubducat. Si quis enim ſe manifeſta declaratione obſtringit, is cuneis quaſi impactis includitur, aut pergendum eſt ei, aut turpiter deſiſtendum. Tertium eſt, quod ad aliena conſilia detegenda viam aperiat. Etenim ei, qui ſua conſilia profert, non facile quis ſe adverſarium profiteatur, verum aſſentabitur potius; & libertatem loquendi, in libertatem cogitandi, vertet. Itaque habetur apud *Hiſpanos* ſatis malignum Adagium: *Dic mendacium*, & *veritatem erues*. Perinde ac ſi *Simulatio* clavis eſſet ad ſecreta reſeranda. Tria etiam ſunt *Simulationis*, & *Diſſimulationis*, *incommoda*, ut ex æquo res compenſetur. Primum, quod illa timiditatem arguant: id quod omnibus negotiis plumas vellit, ne perniciter ad metam advolent. Secundum, quod in ancipites cogitationes animos complurium conjiciant, qui fortaſſe alias cooperaturi fuiſſent, & ſtudio ſuo rem promoturi: unde ſine ſocia & amica opera ad fines ſuos ſolus quis ambulet. Tertium eſt, (idque maximum,) quod præcipuo ad actiones organo hominem privet, minimum. *Fide*. Opti-

mum fuerit temperamentum, ſi quis *Veracitatis* famam obtineat, *Taciturnitatis* habitum; *Diſſimulationis* uſum tempeſtivum, & facultatem *Simulationis*, ubi opus fuerit.

VII.

De Parentibus et Liberis.

Gaudia *Parentum* occulta ſunt; nec minus dolores eorum, & metus. Illa certe verbis aſſequi nequeunt, hos autem proferre nolunt. Certe *Liberi* labores humanos ſuaviores; verum infortunia amariora, reddunt. Curas vitæ multiplicant, ſed memoriam mortis mitigant. *Æternitas ſobolis* etiam brutis communis eſt; Sed illa *Memoria Meritorum*, & *Operum*, propria eſt hominibus. Atque videre ſane eſt, Opera nobiliſſima, & fundationes, ab *Orbis* profecta; quibus effigies animorum exhibere curæ erat, cum *corporis imaginibus* deſtituerentur. Adeo ut *Poſteritati* maxime ſtudeant, qui *Poſteritate carent*. Qui honores in *familiam* ſuam primi introducunt, erga *Liberos* indulgentiſſimi ſunt: Intuentur ſiquidem eos, non tantum ut *continuationem ſpeciei* ſuæ, ſed ut *rerum* à ſe *geſtarum hæredes*: ideoque ut *Liberos*, & *Creaturas*. Gradus affectuum in *Parentibus* erga *Liberos* di-

verſos;

verſos; ſæpe diſpares ſunt. Aliquando iniqui: ac potiſſimùm in *matre.* Unde *Salomon* dicit: *Filius ſapiens lætificat patrem; Filius vero ſtultus mœſtitia eſt matri ſuæ.* In domo fœcunda, & *Liberorum* plena, cernere quandoque eſt, unum aut alterum ex *ſenioribus* pluris æſtimari; atqui ex *junioribus* in deliciis eſſe: Sed in medio fortaſſe aliquos quaſi oblivione tranſiri: qui nihilominus, haud raro optimæ indolis evadunt. Illiberalitas *Parentum* erga *Liberos* ſuos, error eſt plane noxius: nam eos reddit animo degeneres; fallaciis deditos; ignobilium conſortio ſe delectantes: magiſque ad luxum propenſos, quando rerum copiam adepti ſint. Itaque optime ſuccedit, quando *Parentes* ſuam, apud *Liberos*, auctoritatem tuentur, crumenam laxant. Invaluit, tam apud *Parentes*, quam *Pædagogos*, & *Famulos*, mos quidem ineptus, æmulationes inter *Fratres* ſerendi, & alendi, durante eorum pueritia: quæ ſæpenumero in diſcordias evadunt, poſt ætatem virilem, & *familias* turbant. *Itali* non magnum ponunt diſcrimen, inter *Liberos*, & *Nepotes*, aut *Cognatos*; ſed, modo ſint è *maſſa ſanguinis*, non multum penſi habent, utrum ſint *corpore proprio* editi, necne. Atque ſi verum dicendum ſit, in natura non multum in-

tereſt: adeo ut ſæpe videmus, *Nepotem Avunculo* magis ſimilem, aut *Cognato*, quam *Parenti* proprio; prout ſanguis caſu quodam derivatur. Curent *Parentes*, in tenera ætate *Filiorum* ſuorum, cui vitæ generi illos deſtinent: tum enim maxime ſunt flexibiles, & cerei. Neque in hac electione reſpiciant nimis inclinationem *Filiorum* ipſorum: Quaſi illud melius arrepturi ſint, ad quod maxime videntur propenſi. Verum eſt, ſi affectus, aut aptitudo *puerorum*, ſit erga aliquod ſtudium inſignis, non expedire, ut quis naturæ aut indoli repugnet: Sed, ut plurimum præceptum illud ſanum eſt: *Optimum elige, ſuave & facile illud faciet conſuetudo. Fratres juniores* plerunque ſunt *fortunæ filii:* Sed raro, aut nunquam, proſperum ſortiuntur exitum, quando exhæredantur *ſeniores.*

VIII

De Nuptiis et Coelibatu.

QUi *Vxorem* duxit, & *Liberos* ſuſcepit, obſides Fortunæ dedit; Sunt enim magnorum conatuum impedimenta, ſive ad virtutem tendat quis, ſive ad improbitatem. Certe præſtantiſſima (ut alibi diximus) in uſum Reipublicæ Opera, & Merita, à *viris* profecta ſunt, *prole carentibus;* qui tam affectu, quam fortunis,

Rem-

Rempublicam connubio ſibi junxerunt, & dotarunt. Attamen rationi videatur magis conſentaneum, ut qui *Liberos* relinquunt, majorem futurorum temporum curam gererent; Ad quæ ſatis norunt *clariſſima illa* ſua *Pignora* oportere tranſmitti. Sunt tamen, qui licet *Liberis* careant, tamen memoriæ ſuæ incurioſi ſunt, & cogitationes vitæ tantum curriculo terminant, & tempora futura, ut ad ſe nihil pertinentia ducunt. Imo & alii nonnulli, *Vxorem* & *Liberos*, tantum in Rationibus Expenſarum habent. Quinetiam reperiuntur aliqui fatui avari, qui gloriantur fere, ſe *Liberis* carere, ut habeantur tanto ditiores. Audiverunt ſcilicet aliquos dicentes, *Talis quiſpiam eſt ditiſſimus*; alios autem ſubinferentes, *At Liberis compluribus oneratur*: Quaſi divitiarum hoc eſſet decrementum. Verum *Cælibatus* cauſſa maxime frequens, eſt Libertas; Præſertim, in quibuſdam animis ſibi complacentibus & phantaſticis; qui omnis reſtrictionis ſenſum nacti ſunt tam acutum, ut cingula & periſcelidas fere habeant pro vinculis & compedibus. *Viri cælibes* optimi ſunt amici, optimi erga ſervos domini, ſervi etiam erga dominos optimi; At non ſemper ſubditi optimi: Sunt enim ad fugam expediti: Atque re-

vera Transfugæ fere omnes ſunt ejus conditionis. *Vita cœlebs Eccleſiaſticis* bene convenit: non enim facile quis eriget Solum, ſi prius ſtagni alicujus receptaculum interveniat. *Iudicibus* & *Magiſtratibus* res eſt fere indifferens: Si enim faciles ſint, & corruptelis dediti, ſervum aliquem videas *uxore*, multis modis,ad hujuſmodi lucra captanda, deteriorem. Quod ad *Milites* attinet, reperio certe, *Duces*, apud *exercitus* ſuos concionantes, illis in memoriam redigere ſolere *Charitates Vxorum* & *Liberorum*. Reperio etiam, *Nuptiarum* contemptum apud *Turcas*, *milites* vulgares reddere viliores. Sunt certe porro, *Vxor* & *Liberi*, diſciplina quædam humanitatis; atque *Cœlibes*, etſi ſæpenumero magis ſint munifici & charitativi, quia fortunæ eorum minus exhauriantur, ſunt tamen, ex altera parte, magis crudeles, & ſine viſceribus, (idonei qui ſint ſeveri inquiſitores) quia indulgentia & teneritudo affectuum ſuorum non tam ſæpe evocatur & excitatur. Naturæ graves, & conſuetudine ductæ, ideoque conſtantes, ſunt plerumque uxoriæ: ut de *Vlyſſe* perhibetur: *Vetulam ſuam prætulit immortalitati. Mulieres caſtæ*, ſunt plerumque ſuperbæ, & protervæ, merito *pudicitiæ* ſuæ elatæ. Inter vincula præſtantiſſima

tiſſima caſtitatis, & obſequii *uxoris* erga *maritum*, illud cenſeri debet, ſi virum ſuum *uxor* prudentem putet; Quod nunquam faciet, ſi eum inveniat *zylotypum. Vxores*, Iuvenum dominæ ſunt; Mediæ ætatis, ſociæ; Senum, nutrices. Adeo ut adſit anſa ad *uxorem* ducendam ætatibus ſingulis. Inter *Sapientes* tamen numeratus eſt ille, qui interrogatus, *Quod eſſet tempus opportunum Nuptiarum?* reſpondit, *Iuvenibus non adhuc*, *ſenibus non omnino*. Sæpe fit, ut *mariti* deteriores, bonas habeant *uxores*: Sive hoc fiat, quod hoc modo pretium addatur *mariti* benevolentiæ, per vices; ſive quod *uxores* in patientia ſua glorientur. Hoc autem nunquam fallit, ſi hujuſmodi *mariti*, ab *uxoribus* ipſis expetiti & electi fuerint, contra conſenſum amicorum: Tunc enim animus iis ſemper adeſt, ut ſtultitiæ ſuæ pœnitere non videantur.

IX.

De Invidia.

Ex *Affectibus*, nulli ſunt, qui exiſtimantur *faſcinare*, præter *Amorem*, & *Invidiam*. Uterque acria progignit deſideria; Vterque ſe perniciter efformat in phantaſias, & ſuggeſtiones: Atque uterque facile inſcendit in oculos; (præcipue

quando Objectum adeſt;) Quæ omnia ad *Faſcinationem* faciunt; ſi modo *Faſcinatio* aliqua ſit. Videmus etiam, *Scripturam*, *Invidiam*, *oculi mali* nomine inſignire; atque Aſtrologos, malos aſtrorum influxus, *Malignos Aſpectus* vocare. Ita ut agnoſci ab omnibus videatur, in *Invidia*, ejuſque operatione, ejaculatio quædam, & irradiatio ex *oculis*. Quin & nonnulli tam extiterunt curioſi, ut notaverint, tempora, quibus ictus & percuſſio *oculi invidi* plurimum obeſt, tum præcipue eſſe, cum perſona, in quam *Invidia* torquetur, ſpectatur in Gloria, & Triumpho: Etenim hoc mucronem *Invidiæ* acuit; Atque inſuper illis temporibus ſpiritus Perſonæ inviſæ prodeunt maxime in exteriora, unde ictui occurrunt.

Verum, miſſis iſtis rebus curioſis (licet non indignis, quæ in conſiderationem veniant, ſed loco idoneo,) tractabimus hæc tria: *Qui ſint ad invidendum maxime proclives*; *Qui ſint invidiæ maxime obnoxii*; *Et quæ ſit differentia inter Invidiam publicam*, *&* *privatam*. Qui virtutis ipſe expers eſt, *invidet* virtuti alterius. Etenim animi hominum, ſe paſcunt & delectantur, aut Bono proprio, aut Malo alieno; Quique primo alimento caret, ſatiabit ſe ſecundo; Et qui

nullo

nullo modo ſperat ſe ad virtutem alterius pervenire poſſe, ipſe fortunam ejus libenter deprimit, ut minor intercedat diſparitas.

Vir curioſus, & ſe alienis rebus immiſcens, ut plurimum *invidus* eſt. Etenim, de rebus alienis multum inquirere, neutiquam eo ſpectare poſſit, quod operoſa illa ſedulitas ſuis rebus conducat: Itaque fieri non poteſt, quin hujuſmodi *vir*, Scenicam quandam voluptatem capiat, aliorum fortunas ſpectandi: neque, qui rebus propriis tantum intentus eſt, ſegetem *Invidiæ* multam reperiet. *Invidia* enim paſſio eſt curſitans, & plateas terit, nec domi ſe continet; *Non eſt curioſus, quin idem ſit malevolus.*

Viri natalibus Nobiles, Invidia, erga novos homines, notam ſubeunt. Etenim mutatur intervallum. Et ſimile eſt hoc deceptioni viſus; Cum res retrocedere videantrtr, aliis ſe promoventibus.

Deformes, & *Eunuchi*, & *Senes*, & *Spurii*, *invidi* ſunt. Etenim, qui conditionem ſuam emendare nullo modo poteſt; conditionem alterius, pro viribus ſuis labefactabit. Niſi forte hi defectus in generoſa & heroïca ingenia inciderint, quæ defectus proprios naturales, in honoris ſui incrementum vertere nitantur; ſcilicet,

ut] fama hoc arripiat, *Eunuchum*, aut *Claudum*, tam magna perpetraſſe; miraculi nimirum honore affectato. Id quod evenit *Narſeti Eunucho* & *Ageſilao*, atque *Tamberlani*, qui *claudi fuerunt*.

Eadem fere ratio eſt hominum, *qui è calamitatibus reſurgunt*. Sunt enim plerunque temporibus infenſi; atque alienas calamitates, tanqum ſuarum moleſtiarum redemptiones, guſtant.

Qui in plurimis excellere contendunt, levitate & gloria vana mori, neceſſe eſt ut ſint *invidi*. Ubique enim occurrunt objecta *Invidiæ*: cum fieri nequeat, quin aliqui in tot rebus illos ſuperent. Qui fuit character *Imperatoris Adriani*, qui Poëtas & Pictores, & Opifices alios, in iis ſcilicet operibus, quibus ipſe præcellere geſtiebat, capitali quadam invidia proſequebatur.

Poſtremo *Propinqui*, & *Collegæ*, & *una educati*, ad *invidendum* æqualibus, cum evehuntur, proni ſunt. Etenim exprobrat hoc illis fortunam propriam, eoſque quaſi digito monſtrat, & frequenter eorum memoriam vellicat; quin etiam in aliorum notam hæc fortunæ collatio magis incurrit. *Invidia* autem à fama & ſermonibus, ſemper reflectitur, & conduplicatur. Unde *Invidia Cainis*, erga *fratrem*

Abe-

Abelem malignior fuit: quia cum ſacrificium *Abelis* magis acceptum *Deo* fuit, nemo inſpexit. Atque hæc de iis, *qui ad invidendum proclives ſunt.*

Quantum ad illos, *qui Invidiæ magis aut minus obnoxii ſunt*; Primo, iis, qui *eminente virtute* præditi ſunt, minus invidetur, cum promoventur: Promotio enim eorum, videtur ex debito; Debiti autem ſolutioni nemo *invidet*, ſed largitioni ſupra meritum. Atque etiam, *Invidia*, non ſine comparatione eſt; Ubi autem nullus comparationis gradus, nulla *Invidia*; Itaque *Regibus* non *invidetur*, niſi à *Regibus*. Illud tamen obſervatione dignum eſt, Perſonis indignis ſub primum honoris ſui aſcenſum, maxime invideri; poſtea vero minus: ubi contra, Perſonæ dignæ, & meritis inſignes, *Invidiam* tum demum experiuntur, poſtquam fortunæ eorum diutius duraverint. Etenim, licet virtus eorum eadem maneat, tamen minus fit illuſtris; Recentes enim oboriantur homines, qui eam obſcurant.

Nobiles genere minus *Invidiæ* expoſiti ſunt cum honoribus cumulantur: Etenim nihil aliud videtur, quam debitum Majoribus ſuis repenſum: præterea, parum fortunæ eorum additum videtur; *Invidia* autem, more radiorum ſolis, in clivo arden-

ardentior eſt, quam in plano. Itaque eandem ob cauſam, qui *per gradus* evehuntur, minorem ſubeunt *Invidiam*, quam qui *per ſaltum*.

Qui cum *honoribus* ſuis conjunctos habent *labores magnos*, *curas*, & *pericula*, *Invidia* minus laborant. Etenim, exiſtimant homines, eos, honores ſuos, caro pretio emere, & miſereri potius ipſorum nonnunquam incipiunt: Miſericordia autem ſemper fere ſanat *Invidiam*. Itaque notabis plerunque, ex viris Politicis, & honore fulgentibus, magis ſanos & ſobrios, ſemper querimonias fundere, qualem vitam traducunt; canentes illud, *Quanta patimur!* Non quod ita ſentiant, ſed quo *Invidiæ* aciem retundant. Verum hoc intelligi debet, de negotiis, quæ hujuſmodi viris imponuntur, non de iis quæ ipſi ad ſe attrahunt. Nihil enim *Invidiam* magis ſuſcitat, quam ambitioſum & immodicum negotiorum monopolium: Nihilque è converſo, *Invidiam* extinguit magis, quam ſi quis in ſummis honoribus conſtitutus, aliis Officiariis inferioribus nihil detrahat. Hoc enim modo, quot illi miniſtri ſunt, tot ſe tegit umbraculis ab *Invidia*.

Super omnia, illi *Invidiam* in ſe concitant maxime, qui fortunarum ſuarum ampli-

amplitudinem inſolenter & tumide oſtentant; nunquam ſibi placentes, niſi dum potentiam ſuam jactent, vel per pompam exteriorem, vel triumphando de Adverſariis aut Competitoribus ſuis dejectis: ubi contra, Viri prudentes ſacrificare quandoque *Invidiæ* ament, de induſtria interdum permittentes ſe vinci, in rebus, quæ minus eis cordi ſunt. Nihilominus, illud verum eſt, potentiæ oſtentationem apertam, & indiſſimulatam, (modo abſit arrogantia & gloria inanis) minore *Invidia* laborare, quam ſi callide & quaſi furtim ſe notæ ſubtrahat. Etenim, hoc cum fit, nihil aliud facit quis, quam ut Fortunam inſimulet, quaſi ipſe ſibi eſſet conſcius indignitatis ſuæ: unde alios ad ſibi *invidendum* ſtimulat.

Poſtremo, ut huic parti finem imponamus; Quemadmodum in principio diximus, *Invidia* actum aliquid habere in ſe ex *Venefico*; Ita non alia eſt *Invidia* curatio, quam quæ ſolet eſſe *Veneficii*, & *Incantationis*: hoc eſt, *Sortis tranſlatio* (ut vocant,) & in alium *remotio*. Ad quem finem, prudentiores ex honoratis, ſemper in Scenam introducunt aliquem, in quem *Invidiam*, in ſe alias incurſuram, derivent: quandoque in miniſtros & ſervos, quandoque in Collegas & ſocios; aut

in

in alios quoſdam eam rejicientes. Neque ad hunc uſum umquam deſunt Perſonæ aliquæ violentæ, & temerariæ; quæ, modo potentiam & negotia agitent, ea quovis periculo mercari non dubitent.

Jam vero, ut de *Publica invidia* loquamur. Ea ſaltem aliquid in ſe habet boni; ubi in *privata invidia* nihil prorſus ineſt boni. *Publica* enim *Invidia*, inſtar ſalubris *Oſtraciſmi* eſt, qui viros magnos, ſupra modum excreſcentes, coërcet; unde etiam fræno eſt viris præpotentibus, ne ſe nimium efferant.

Hæc *Invidia*, quæ *mala Contentatio* modernis linguis appellatur, (& in Titulo de Seditionibus plenius tractabitur,) eſt in *Regnis* & *Rebuſpub. contagioni* non abſimilis. Etenim ſicut *Contagio* in ſanas partes ſerpit, eaſque corrumpit; ita etiam, quando *Invidia* ſtatum occupaverit, vel optima Reip. Mandata & Inſtituta in odium vertit, & graveolentiam quandam. Itaque parum proficitur intermiſcendo actiones gratas & populares odioſis; Etenim, hoc ipſum imbecillitatem & *Invidiæ* metum arguit; quæ tanto magis nocet, ut ſit etiam in *Contagionibus*, quæ, ſi tibi ab iis metuas, facilius irruunt.

Ac *publica* iſta *Invidia*, magis in *Regum* Officiarios & Miniſtros involat,

quam

quam in *Reges* ipſos. Attamen ecce Regulam quæ vix fallit. Si *Invidia*, quæ miniſtro incumbit, ſit magna, cauſſa autem parva; aut ſi *Invidia* quaſi generalis ſit, & omnes Status miniſtros complectatur: tunc *Invidia* (etſi occulto) *Regem*, aut *Statum* ipſum, petit. Atque hæc dicta ſint, de *Publica Invidia*, aut *Contentione mala*; atque de ejus Differentia ab *Invidia privata*, quam priore loco tractavimus.

Addemus etiam, in genere, de affectu *Invidiæ* hoc inſuper; eum inter omnes *Affectus* eſſe maxime importunum, & aſſiduum. Etenim, aliis *Affectibus* excitandis ſubinde præbetur occaſio. Recte autem dictum eſt, *Invidiam feſtos dies non agere*: quia ſemper materiam ſe exercendi reperit. Unde etiam obſervatum eſt, *Amorem* & *Invidiam*, maciem hominibus inducere; id quod alii *Affectus* non faciunt, quoniam non continui ſunt. Eſt etiam *Invidia Affectuum* viliſſimus & praviſſimus: quam ob cauſſam proprium eſt attributum *Diaboli*; qui dicitur, *Invidus homo, qui Zizanias inter Triticum noctu ſeminavit*; quemadmodum etiam ſemper evenit, ut *Invidia* callide & in tenebris operetur, ad præjudicium cujuſvis rei optimæ, veluti *Tritici*.

X. De

X.

De Amore.

Amori plus debet Scena, quam Vita. Etenim in Scena, *Amor* ſemper Comœdiæ præbet Argumentum; quandoque etiam & Tragœdiæ: At in vita humana, multum plerumque affert nocumenti; Nunc ut *Sirenum* aliqua, aliquando ut *Furiarum*. Obſervare licet, neminem ex Viris Magnis & Illuſtribus fuiſſe (quorum extat memoria, vel antiqua, vel recens,) qui adactus fuerit ad inſanum illum gradum *Amoris*. Unde conſtat, animos magnos, & negotia magna, infirmam hanc *paſſionem* non admittere. Excipere tamen oportet *Marcum Antonium imperii Romani* Duumvirum, & *Appium Claudium*, Decemvirum, Legiſlatorum inter *Romanos* principem. Quorum prior fuit revera homo luxurioſus, & voluptatibus deditus; Alter autem vir fuit prudens & auſterus. Unde quivis perſpiciat, *Amorem* (quanquam rarius) aditum reperire poſſe, non ſolum in cor apertum, ſed & bene munitum, ſi diligenti cuſtodia non aſſervetur. Abjectum quidem, & puſillanimum, eſt illud *Epicuri* dictum: *Satis magnum alter alteri Theatrum ſumus*; Quaſi homo, natus ad contemplationem Cœli

& Cœ-

& Cœleſtium, Idolum adorans minutum, ſatageret, ſe ſubmittendo, ſi non ori, ut bruta, oculo tamen; certe ad altiora contemplanda dato. Mira res videbitur, ſi paſſionis hujus exceſſum perpendamus, ac quomodo ipſi rerum naturæ & valori vero inſultet, vel hoc ipſo, quod Hyperbole perpetua nulli rei conveniat, præterquam *Amori*. Neq; hæc Hyperbole ſolummodo in locutionis phraſi cernitur. Cum enim veriſſime dictum ſit, Adulatorum principem, quo cum cæteri adulatores minores conſpirant, eſſe unumquemque ſibi ipſi; profecto *Amator* aliquid amplius eſt. Nunquam enim fuit quiſquam adeo ſuperbus, qui ſe ipſum tam abſurde magnifecerit, quam *Amator* perſonam amatam. Recte itaq; receptum eſt illud diverbium; *Amare & Sapere, vix Deo conceditur.* Neque aliis tantummodo manifeſta eſt hæc Phreneſis, *Perſona* autem *amata* minime; ſed & *Amata* potiſſimum, niſi *Amor* ſit reciprocus. Certiſſimum enim eſt, *Amorem* ſemper rependi, aut *Amore* mutuo: aut *Contemptu* intrinſeco, & ſecreto. Quo magis cavendum eſt hominibus ab hac *paſſione*; quæ non ſolum alias res perdit, ſed & ſe ipſam. Quæ alia infert damna, belle illa exprimit *Poëtarum* fabula: *Eum ſcilicet, qui Helenam prætulit, Iunonis do-*

na, *& Palladis*, *amiſiſſe*. Quiſquis enim *Amatoriis affectibus* nimis indulget, & divitiis & ſapientiæ nuncium remittit. Habet hæc *paſſio* æſtus ſuos, in ipſis temporibus, quibus animus maxime mollis eſt, & infirmus: nimirum in rebus proſperis, aut adverſis: quanquam hoc poſterius minus forſan obſervatum fuerit. Utraque enim tempeſtas *Amorem* accendit, redditque flagrantiorem; unde evincitur eſſe ſtultitiæ proles. Optime illi, qui ſi *Amores* omnino nequeant extrudere, eos tamen in ordinem redigunt; & à rebus ſeriis vitæque negotiis ſegregant. Si enim illis *Amor* ſe immiſceat, turbat omnia, homineſque eo compellit, ut fines ſuos rectà petere non poſſint. Quicquid in re ſit, viri militares *Amoribus* dediti ſunt; opinor, non aliter, quam vino. Poſcunt enim plerunque pericula, compenſationem voluptariam. Ineſt ingenio humano motus quidem arcanus, & tacita inclinatio, in *Amorem* aliorum: qui ſi non inſumatur in unum, vel paucos, naturaliter ſe diffundit in plures; atque homines reddit humanos, & charitativos: quemadmodum videre licet nonnunquam in *Monachis*. *Amor conjugalis* genus humanum creat; *Amor ſocialis* perficit; *Amor* vero *laſcivus* inficit, & dehoneſtat.

XI. De

XI.

De Magistratibus et dignitatibus.

Viri in *Magiſtratu* collocati, ter ſervi: ſervi Principis vel Politiæ; ſervi famæ; & ſervi negotiorum. Adeo ut libertate neutiquam fruantur; nec in perſonis, nec in actionibus; nec in temporibus ſuis. Mirum cupiditatis genus, poteſtatem appetere: libertatem amittere: vel poteſtatem in alios ambire, poteſtatem in ſeipſum exuere. Aſcenſus ad *Dignitates* arduus eſt; & per labores pervenitur ad labores majores; ſæpe quoque *Indignitatibus* non vacat: Atque per *Indignitates* pervenitur ad *Dignitates*. Statio in *Dignitatibus* res lubrica eſt; Atque regreſſus, aut præcipitium eſt, aut ſaltem Eclipſis; quæ & ipſa triſte quiddam, & melancholicum. *Cum non ſis qui fueris, non eſſe cur velis vivere.* Imo nec regredi datur, etiamſi quis cupiat; Neque regredi volunt homines, cum ratio poſtulat ut id facerent: verum Impatientes manent vitæ privatæ, etiam cum ſenectus aut infirmitas ingruit; quæ umbram & otium poſtulant, ſicut oppidani ſenes, qui ante oſtium ſedere volunt, licet ſe eo pacto deriſui exponant. Sane, Viris in *Magiſtra-*

tibus poſitis opus eſt, ut aliorum opiniones mutuentur, quo ſe ipſos beatos putent; Nam ſi judicent ex ſenſu proprio, nihil hujuſmodi reperient: Verum, quando ſecum cogitent, quid alii de ipſis ſentiant, & quam libenter alii conditiones cum illis permutare vellent, tum demum beati ſunt, tanquam rumore tenus: cum intus fortaſſe contrarium experiantur. Siquidem dolores ſuos primi omnium ſentiunt, licet culpas ſuas omnium noviſſimi. Certe *Viri Poteſtatibus ſublimes*, ipſi ſibi ignoti ſunt; Et dum negotiis diſtrahuntur, tempore carent, quo ſanitati, aut corporis, ant animæ ſuæ, conſulant;

Illi mors gravis incubat,
Qui notus nimis omnibus,
Ignotus moritur ſibi.

In *Poteſtatibus*, licentia magna datur, & boni, & mali: Quorum poſterius pro maledictione habendum: In malis enim, optima conditio eſt, nolle; proxima, non poſſe. Certe potentia bene merendi, verus eſt & legitimus ambitionis finis. Etenim bene cogitare, licet Deo acceptum ſit, tamen verſus homines non multo melius eſt, quam bene ſomniare; niſi in actum producatur. Id autem fieri non poteſt ſine *Munere* aliquo publico & *Poteſtate*; veluti Solo ſuperiore & elevato.

Meri-

Merita & Opera bona, ſunt veri fines laborum hominis: Atque eorundem Conſcientia perfectio humanæ quietis. *Et converſus Deus, ut aſpiceret opera, quæ fecerunt manus ſuæ, vidit quod omnia eſſent bona nimis*: Tum ſequitur *Sabbatum.* In *Munere* tuo perfungendo, propone tibi exempla optima; Imitatio enim globus eſt præceptorum; Et poſt tempus aliquod propone tibi exemplum proprium; Atque in te ipſum ſtricte inquiras, num non melius inceperis, quam perſtiteris: Neque rurſus exempla eorum negligas, qui eodem *Munere* praviter functi ſunt: non ut te ipſum, eorum memoriam carpendo, vendites: ſed ut monearis, quid evitare debeas. Inſtitue igitur reformationem, ſed abſque elatione Tui ipſius, aut ſcandalo priorum temporum, & *perſonarum*; Hoc tamen tibi conſtitutum ſit, Exempla præclara non minus introducere, quam imitari. Retrahe res ad primam earum inſtitutionem; Et circumſpicias, in quibus, & quibus modis, degeneraverint. Attamen utrumque tempus conſulas: tum antiquius, ut cognoſcas quid optimum fuerit; tum recentius, ut notus, quid fuerit aptiſſimum. Contende, ut quæ *agis pro Poteſtate*, tanquam Regulis quibuſdam cohibeantur, ut homini-

bus tanquam digito monſtres, quid illis ſit expectandum: Neque tamen nimium ſis pertinax, aut peremptorius: Atque ſemper, cum à Regula receſſeris, quid ſit quod agas, diligenter expone. *Muneris* tui Jura conſtanter tueare; Neque propterea lites de Juriſdictione facile move: Atque ita te geras, ut potius Jura tua aſſumas & exerceas tacite, & de facto, quam ut Quæſtiones de iis cum ſtrepitu ſuſcites, & agites. Jura etiam inferiorum *Munerum*, tibi ſubordinatorum, defende, ac ne deſtitue. Tibique majori honori ducas rerum ſummas præſcribere, quam in omnibus ſatagere. Amplectere, imo invita, qui tibi adjumento ſint & informationi, ad *Muneris* tui executionem; neque abige eos, qui operam ſuam ad hoc tibi deferunt, tanquam ſe ingerentes; ſed potius cum favore eos allicias, & recipias.

Vitia in Auctoritate utenda, & exercenda, ſunt præcipue quatuor: *Mora nimia*, *Corruptela*, *Aſperitas*, & *Facilitas*. Quantum ad *Moras*, faciles aditus præbe; tempora præſtituta ſerva; inchoata quæ ſunt perfice; neque negotia nova intermiſce; niſi urgeat neceſſitas. Quantum ad *Corruptelas*: non ſolum manus tui ipſius & tuorum liga, ne munera accipiantur. Sed etiam manus ſupplicantium, ne ea offeran-

ferantur. Prius horum præſtat certe integritas adhibita; verum ea ipſa prædicata, & ex profeſſo, idque cum deteſtatione *Corruptelarum*, etiam poſterius aſſequitur. Neque tantum culpam, verum etiam ſuſpicionem devita. Quicunque mutabiles ſunt, & manifeſto alterantur abſque cauſſa manifeſta, injiciunt ſuſpicionem de *Corruptelis*. Itaque, perpetuo, cum ab opinione tua quam declaraſti, aut proceſſu quem incepiſti, deflectas, ingenue hoc ipſum profitere; ſimul & cauſſas quæ te ad hoc commoverunt ſedulo declares & inculces; neque rem ſuffurari te poſſe credas. Servus gratioſus, & apud Dominum potens, ſi non extet aliqua favoris cauſſa manifeſta, reputatur plerunque nihil aliud quam via obliqua ad *Corruptelas*. Quantum ad *Aſperitatem*; invidiam, & malevolentiam parit illa, nihil inde metens: *Severitas* ſiquidem metum incutit, *Aſperitas* odium parit. Etiam Reprehenſiones de loco ſuperiore, graves eſſe debent, non contumelioſæ. Quantum ad *Facilitatem*; ea *Corruptelis* etiam deterior eſt: *Corruptela* enim interdum & ſubinde tentantur; Quod ſi quis importunitati pateat, aut reſpectibus levioribus ducatur, hæc ei ubique aderunt. Sicut ait *Salomon*: *Perſonas reſpicere non eſt bo-*

num; *Talis enim offendet pro bucella panis.*

Veriſſimum ſane, quod à veteribus dictum eſt; *Magiſtratus virum indicat.* Alios autem indicat in melius, alios in pejus; *Omnium conſenſu capax Imperii, niſi imperaſſet*, inquit *Tacitus* de *Galba*: Contra de *Veſpaſiano* idem: *Solus Imperantium Veſpaſianus mutatus in melius.* Licet alterum intelligat *Tacitus* de Arte Imperatoria, alterum de Moribus & Affectibus. Signum eſt luculentiſſimum indolis generoſæ, ſi quis *honoribus* emendetur. Eſt enim *Honor*, aut ſaltem eſſe debet, *locus virtutis*: Atque quemadmodum in Natura, corpora moventur rapide ad locum, placide in loco: ita virtus in ambitu violentior eſt, in *honore* adepto ſedatior. *Aſcenſus* omnis ad *Dignitatum faſtigium*, incedit tanquam per ſcalam graduum flexuoſam; Atque, ſi *factiones* valeant, bonum fuerit, alteri parti adhærere, dum quis *honorem* ſcandat: at ſe ad æquilibrium reducere, poſtquam eundem fuerit conſecutus. Memoriam *Prædeceſſoris* tui illæſam conſerva. Hoc ſi non feceris, debitum tibi hoc à *Succeſſore* tuo rependetur. *Collegas* etiam amice tracta, & potius advoca cum illud minime expectent, quam exclude cum conſentaneum fuerit eos advocari. Ne ſis loci tui nimis

memor,

memor, aut crebram de eo mentionem facias, in quotidianis ſermonibus, aut converſatione privata; ſed potius prædicetur de te: *Alius prorſus vir eſt*, *cum ſedet*, *& munus ſuum exercet.*

XII.

De Audacia.

IN Scholis tritum eſt dicterium, nec tamen Sapientis obſervatione indignum. Interrogatus olim *Demoſthenes*, quænam prima *Oratoris* virtus? reſpondit, *Actio.* Quæ ſecunda? *Actio.* Quæ tertia? Itidem reſpondit, *Actio.* Ipſe dixit, qui rem optime noverat; nec tamen in eo, quod laudabat, multum Naturæ debebat. Mira certe res, illam *Oratoris* partem, quæ non ultra corticem penetrat, & *Hiſtrionis* potius virtus cenſenda eſt, quam *Oratoris*, in locum tam ſublimem, ſupra nobiliores illas partes, *Inventionis*, *Elocutionis*, & cæterarum, extolli; Imo quaſi *omne tuliſſet punctum*, pene ſolam prædicari. Sed in promptu ratio eſt: Ineſt enim naturæ humanæ, plerunque, plus ſtulti, quam ſapientis. Unde & facultates eæ, quibus capitur pars illa in animis mortalium ſtulta, ſunt omnium potentiſſimæ. Huic mire convenit, & quaſi parallela eſt, *Audacia* in negotiis Civilibus. Quid in iſtis

primum? *Audacia.* Quid ſecundum? Quid tertium? *Audacia.* Attamen utcunque ignorantiæ, & ſordidi ingenii, proles eſt *Audacia*; cæteriſque Civilis ſcientiæ partibus longe impar. Sed nihilominus faſcinat, & captivos ducit eos, qui vel judicio infirmi ſunt, vel animo timidiores: Tales autem ſunt hominum pars maxima. Quin & Sapientibus ipſis, cum animis vacillent, vim injicit. Idcirco videmus *Audaciam*, in Democratiis, plurimum valuiſſe; Apud Senatores vero, & Principes, certe minus. Imo quando primo rebus gerendis admoventur *Audaces*, plus poſſunt, quam poſtea: Nam male pollicita præſtat *Audacia*. Sane quemadmodum interveniunt agyrtæ, qui corpori naturali mederi profitentur; ſic & corpori Politico non deſunt homines, qui curationes vel difficillimas ſuſcipient; Quibus forſan in paucis aliquibus experimentis feliciter ſucceſſit; ſed cum ſcientiæ principia non guſtarint, ſæpius excidunt. Imo videre eſt nonnunquam hominem *Audacem*, miraculum illud *Mahometis* edentem. Populo perſuaſit *Mahometes*, ſe collem ad ſemet evocaturum: atque à ſummo ejus jugo, preces pro legis ſuæ cultoribus oblaturum. Populus magna frequentia convenit: collem, ut ad ſe veni-

ret,

ret, iterumque iterumque vocavit *Mahometes*; ſed cum Collis immotus maneret, ille (nihil omnino pudefactus) inquit; *Si collis ad Mahometem accedere nolit, ad collem ibit Mahometes.* Sic & iſtiuſmodi homines, quando ingentia quædam in ſe ſuſceperunt, turpiſſimeque in iis defecerunt, tamen (ſi ad ipſum *Audaciæ* culmen pervenerunt) luſu rem excipient, & ſe vertent, & nihil aliud. Hominibus profecto magno judicio prædi-tis, ludibrio ſunt *Audaces*; Imo & apud ipſum vulgus *Audacia* aliquid habet ridiculi. Nam ſi riſus Objectum ſit abſurditas, ne dubites, quin magna *Audacia* ſemper ſecum habeat aliquid ridiculi. Neque fere jucundius eſt ſpectaculum, quam videre in *Audace* oris confuſionem: Vultum enim tunc nanciſcitur in ſe reductum, ſed deformiter. nec aliter fieri poteſt. Nam inverecundantibus fluunt paulatim, refluuntque ſpiritus; ſed *Audaces*, quando talequidpiam illis contingit, attoniti hærent; ut fit in *Schacciæ* ludo, quando non vincitur colluſor, ſed torpet tantum motus. Atqui hoc poſtremum Satyræ aptius, quam feriæ obſervationi. Illud vero animadvertendum, *Audaciam* ſemper cæcam eſſe: Diſcrimina enim & obſtacula nulla videt. Quare in delibe-

rando nocet, in exequendo juvat. Adeo ut, ſi *Audaces* tuto adhibere velis, ſummum illis Imperium non deferas; ſecundæ Claſſi annumerentur, & ab aliis regantur. Nam in conſiliis capiendis, pericula ante oculos habere, bonum eſt; in executione autem, oculos claudere oportet, niſi pericula valde magna fuerint.

XIII.
DE BONITATE, ET BONITATE NATIVA.

Bonitatem eo ſenſu accipio, ut ſit affectus, qui hominum commoda ſtudeat, & bene velit: Quam eandem Græci φιλανθρωπίαν vocant. *Humanitatis* autem vocabulum (prout vulgus ea utitur) levius aliquanto eſt, atque anguſtius, quam ut vim ejus exprimat. *Bonitatem* ſcilicet appello Affectum, & Habitum; *Bonitatem* autem *nativam*, Inclinationem. *Bonitas* vero inter omnes virtutes, atque animi dignitates, facile primas obtinet; cum ſit ipſius *Divinæ naturæ* adumbrata quædam effigies, & character: Qua è rebus ſublata, *homo animalis* nihil aliud fuerit, quam res inquieta, ſceleſta, miſera, imo ſpecies quædam noxiorum vermium. *Bonitas Moralis*, virtuti illi Theologicæ, *Charitati*, reſpondet; neque ex-

ceſſum quidem capit, aberrationem autem patitur. Immodica ſcientiæ cupiditas Angelos cœlo deturbavit; immodica ſcientiæ cupiditas hominem Paradiſo expulit: At in Charitate non datur exceſſus; neque per eam aut Angelus, aut Homo, unquam periculum ſubire poſſit. Inclinatio autem ad *Bonitatem*, altis defixa radicibus, naturæ humanæ inſidet: Quæ, ſi benefaciendi materia, aut occaſione deſtituta, non inveniat quo ſe exerceat in homines, deflectet certe in brutas animantes. Quod in *Turcis*, gente utique ſæva & fera, videre eſt; Qui nihilominus erga bruta animalia miſericordes ſunt, & eleemoſynas canibus & avibus diſtribuunt. Adeo ut (referente *Busbequio*) *Aurifex* quidam *Venetus*, *Byzantii* agens, vix furorem populi effugerit, quod avis cujuſdam, roſtri oblongi, fauces, inſerto baculo, diduxiſſet. Neque tamen erroribus ſuis vacat, *Bonitatis* hæc, & *Charitatis*, virtus. Nequam apud *Italos* jactatur Proverbium: *Tanto buon, che val niente. Adeo bonus, ut ad nihil bonus.* Neque ſubveritus eſt *Nicolaus Machiavellus* literis concredere, idque diſertis fere verbis: *Fidem Chriſtianam, homines probos & innocentes in prædam Tyrannorum iniquitati dediſſe.* Quod ideo pronun-

ciavit, quia nulla uſquam Lex, nulla ſecta aut opinio, tam in immenſum extulit *Bonitatem*, quam *Religio Chriſtiana*. Quo melius itaque, extra ſcandali, adeoque periculi ictum & minas, tuti conſiſtamus, operæ pretium erit noſſe *Errores*, qui nos à recto tam inſignis Habitus tramite tranſvorſos agant. Ita aliorum *bono* ſtudeas, ne te illorum interea aut vultibus, aut voluptatibus, mancipio dedas. Illud enim facilitatis, atque mollitiei indicium eſt, quæ honeſtam mentem in vincula captivam abducit: Neque projicias *Æſopi* gallo gemmam, cui gratius & felicius, cedere granum hordei. *Dei* exemplum, in hac re, pro præcepto tibi ſit: *Ille pluvia ſua rigat, Sole ſuo irradiat juſtos juxta ac injuſtos:* Non tamen omnes ex æquo, aut opum imbre compluit, aut honorum, virtutumve ſplendore illuſtrat. Communia quidem beneficia cuivis ſunt communicanda; peculiaria vero paucis, & cum delectu. Cave autem, ne dum effigiem ſculpas, Archetypum deſtruas. Theologia quippe, *Amorem noſtri ipſius* pro Archetypo ſtatuit; *Amorem proximi* pro imitamento: *Vende omne quod habes, atque elargire pauperibus, & ſequere me.* At noli omne, quod habes, vendere, niſi venias, & ſequaris me: hoc eſt, niſi ejuſ-
modi

modi vitæ inſtitutum ingrediaris, in quo, æque ex parvis opibus, ac ex magnis, poteris aliis benefacere. Secus, dum rivos alis, fontem exhauris: Neque interea habitus tantum *Bonitatis* reperitur ad rectæ rationis normam applicatus, ſed etiam in quibuſdam hominibus reperitur *Indoles Naturalis*, ad eam propenſa; Uti è contra in aliis *naturalis* quædam *Malignitas*. Sunt enim, qui ex ingenii proprii inſtinctu averſentur aliorum bonum. Et levius quidem *Malignitatis* genus, in moroſitatem cedit, aut perverſitatem, aut præcipitem opponendi, & ſe in ſingulis difficilem præbendi libidinem, & ſimilia: Gravius tamen illud, atque altius, ad invidiam producitur, meramque *malitiam*. Hujuſmodi homines in alienis calamitatibus fere florent, eaſque ſemper aggravant: Non digni certe, qui conferantur *canibus* illis, qui *Lazari* delingebant ulcera; ſed *muſcis*, quæ cruda quæque & excoriata infeſtant. Non paucos reperias *Miſanthropos*, quibus volupe eſt deducere homines ad ſuſpendii ramum, neque tamen arborem habent in hortis ſuis, qualem *Timon* habuit. Ingenia ita diſpoſita, non injuria vocare licet, humanæ naturæ vomicas, & carcinomata. Sunt tamen hæc ligna accommodatiſſima, è

quibus fiant *Mercurii Politici*; ſimilia lignis incurvis, quæ bene navigiis extruendis conveniunt, jactatione deſtinatis, non autem ædibus, quæ immotæ manent. Partes autem, & indicia *Bonitatis* ſunt plurima. Si quis ſe erga Hoſpites & Peregrinos benignum humanumque præbeat, arguit ſe *Mundi Civem*, ſibique cor eſſe, non inſtar Inſulæ, cæteris terris avulſæ, ſed Continentis, quæ illis conjungitur. Si compatiatur afflictis, nobilitat ſua præcordia, quæ non ſecus atque celebrata illa arbor, per ſua vulnera, *Balſamum* exudat. Si facilis offenſas remiſerit, & delictorum gratiam fecerit, mentem indicat in alto poſitam eſſe, ſupra injuriarum jactum & tela. Si pro modicis beneficiis gratum ſe exhibeat, argumento eſt, pluris ſe æſtimare hominum animos, quam ſarcinas. Supra omnia, ſi ſupremum illum, *Sancti Pauli Apoſtoli*, perfectionis faſtigium ſit conſecutus, ut devoveat ſe, atque anathematizet à *Chriſto*, propter ſalutem fratrum, indicio eſt, proxime illum accedere ad *Naturam divinam*, & quodammodo *Chriſto ipſi conformari.*

XIV.

De Nobilitate.

De *Nobilitate* primum agamus, ut eſt portio Reipublicæ; Deinde ut eſt condi-

conditio hominum particularium. *Monarchia*, in qua nulli prorſus *Nobiles*, ſemper pura eſt & abſoluta *Tyrannis:* Cujuſmodi eſt *Imperium Turcicum. Dignitatem* enim *Regalem* diluit *Nobilitas*, & Vulgi oculos à *Proſapia Regia* aliquantulum avocat. In *Democratia* vero, Proceres interdum non deſiderantur: Imo Status ille popularis multo pacatior eſt, atque minus factionibus & turbis obnoxius, ubi non ſunt *Stirpes Nobilium*: Illic enim in res ipſas oculi hominum conjiciuntur, non in perſonas; vel ſi omnino in perſonas, id fit, tanquam in maxime idoneis rebus gerendis, minime vero ut ratio habeatur Inſignium, aut Imaginum. *Helvetiorum* Rempublicam ſatis florentem videmus, licet Religionis Pagorumque diverſitas obſtare videatur. Utilitas enim apud illos valet, non dignitas. Illa gubernandi forma, qua Confœderatæ *Belgarum* Provinciæ utuntur, certe eminet: Ubi enim Paritas admittitur, ibi & Conſilia ineuntur æquabilius, & Tributa penduntur alacrius. *Nobilium* potentia & auctoritas in *Monarchia*, *Principi* ipſi impertit ſplendorem, ſed poteſtatem imminuit; Populi vero animos auget, fortunas illorum deprimit. bene ſe res habet, cum *Nobiles* non ſint potentiores, quam aut

Imperii aut Juſtitiæ ratio poſtulat: in eo tamen Dignitatis gradu ſuſtineantur, ut inſolentia popularis illorum reverentia, tanquam obice, retundatur, antequam in *Regalem Majeſtatem* ſe effundat. Rurſus, numeroſa *Nobilitas*, quæ plerumque minus potens eſt, Statum prorſus depauperat: Hinc enim profuſæ Expenſæ: Atque inſuper, cum neceſſe ſit, tractu temporis, complures ex *Nobilibus* indigos fieri, ſequitur divortium quoddam, ſive malum temperamentum, inter honores & pecunias.

Quod vero ad *Nobilitatem* ſpectat in perſonis particularibus: venerationem certe habet, videre Caſtellum, aut ædificium antiquum, quod nulla ruina invaſit; aut etiam annoſam & proceram arborem ſolidam & integram: quanto magis intueri antiquam *Nobilem Proſapiam*, à fluctibus, & procellis temporis illæſam? *Nobilitas* enim nova *Regiæ* potentiæ opus eſt, antiqua vero temporis ſolius. Qui ad *Nobilitatis* faſtigium primi evehuntur, virtutum claritudine plerumque poſteris eminent, ſed innocentia minime. Ad *honores* enim raro aſcenditur, niſi per mixturam bonarum & malarum artium. Æquum vero eſt, ut Virtutum ſuarum memoria uſque ad Poſteros permanet; vitiorum vero una cum ipſis moriatur: *Nata-*

lium

lium ſplendor induſtriam plerunque minuit; atque qui minus eſt induſtrius, alienæ invidet diligentiæ. Ad quod accedit, quod non datur, quo poſſint ulterius *Nobiles* promoveri. Qui vero in eodem loco hæret, dum alii aſcendunt, invidiæ ſtimulis vix carebit. Contra, *Nobilitas* paſſivam invidiam omnino lenit; eo quod *Nobiles* in honorum poſſeſſione nati videntur. Sane *Reges*, quibus *Nobiles* adſunt prudentes & capaces, negotia ſua mollius fluere ſentient, ſi eos potiſſimum adhibeant: Etenim erga hujuſmodi *Proceres* populus magis propendet, ut pote natos quodammodo ad *imperandum*.

XV.

De Seditionibus et Turbis.

Magni refert, ut *Paſtores populi* Prognoſtica tempeſtatum Politicarum ſciant; Quæ tunc maximæ ſunt, cum Res vergunt ad Æqualitatem; non ſecus ac naturales tempeſtates circa *Æquinoctia* invaleſcunt. Quemadmodum autem ſæpe videre eſt flatus ventorum cavos, & veluti è longinquo; quin & ſimiliter Maris tumores occultos ante procellam. Idem evenit ingruentibus procellis politicis:

— *Ille etiam cœcos inſtare tumultus*
Sæpe monet, fraudeſque & operta tumeſcere bella.

Ea-

Famoſi libelli, & licentioſi & mordaces ſermones in Status ſcandalum, cum paſſim volitant, & increbreſcunt; ſimiliter novarum rerum rumores mendaces, in Regiminis dedecus, undique jactati, & avide à Populo excepti; ſunt certe inter Prognoſtica *Seditionum*. Quo ſtemmate deducta ſit *Fama*, cum *Virgilius* depingeret, *Gigantum* ſororem eam eſſe ponit:

Illam Terra parens, ira irritata Deorum,
Extremam (ut perhibent) Cœo Enceladeque ſororem
Progenuit. ——

Quaſi *Fama* fuiſſent *ſeditionum* præteritarum reliquiæ: verum ſunt illæ, non minus, *Seditionum* futurarum præcurſatrices. Recte tamen utcunque notatum eſt, inter *ſeditioſos tumultus*, & *ſeditioſos rumores*, nil aliud fere intereſſe, niſi qualis eſt Diſcrepantia inter fratrem & ſororem, maſculum & fœminam. Præſertim, ſi eo uſque ingraveſcat malum, ut actiones ſtatus laudatiſſimæ, quæ merito plauſum Vulgi mererentur, & Populi ſtudia conciliare deberent, in deteriorem partem traducantur, & ſugillentur. Hoc enim invidiæ molem grandem demonſtrat: ut recte ait *Tacitus*: *Conflata magna invidia, ſeu bene ſeu male geſta premunt.* Neque propterea ſequitur, quod

quia *Famæ* iſtæ inter turbarum ſigna nu-merentur, ideo earum ſuppreſſio ſeverior, remedium contra turbas præſtare intelli-geretur; Nam ut plurimum, contemptæ facilius evaneſcunt, & conatus ſedulus eas coërcendi, nihil aliud fere efficit, quam ut durent magis.

Item illud genus obſequii, in exequen-dis juſſis, de quo loquitur *Tacitus*, pro ſuſpecto habendum: *Erant in officio, ſed tamen qui mallent imperantium mandata interpretari, quam exequi.* Mandata diſcu-tere, detrectare, cavillationibus eludere, quid aliud ſunt quam jugum jactare, & inobedientiam tentare? Præſertim, ubi in *iſtis* Diſputationibus circa mandata, qui à parte mandatorum ſtant, loquuntur timide & molliuſcule; qui autem adver-ſantur, audacius & contumacius.

Etiam (ut bene notat *Machiavellus*) cum *Principes*, qui ſe pro Parentibus com-munibus gerere deberent; factioni alicui ſe adjungunt, idem fit, ac cum lembus, inclinatione nimia in alterum latus, ever-titur. Hoc temporibus *Henrici Tertii*, *Gallorum Regis*, confirmatum eſt. Ipſe enim, à principio, in Ligam pro extir-pandis Proteſtantibus, ſe recipi voluit: At paulo poſt, eadem Liga contra ipſum *Re-gem* vertit. Cum enim Auctoritas *Prin-cipis*

ripis fit cauſſæ cujuſpiam tanquam acceſſoria, & fortior inſurgit aliqua obligatio, quam vinculum *Imperii*, *Reges* incipiunt de poſſeſſione Auctoritatis ſuæ dejici.

Porro cum diſcordiæ, & duella, & factiones, palam & audacter ſe oſtentant, indicio eſt, reverentiam erga *Principem* exui. Motus enim *Procerum*, debent eſſe ſicut motus *Planetarum*, ſub *primo Mobili*, (juxta opinionem receptam,) qui rapide quidem circumferuntur ſecundum motum *primi Mobilis*, leniter autem renituntur in motu proprio. Quare ſi *Viri Primores* & *Nobiles*, propriis motibus violenter rapiantur; & (ut ſcite *Tacitus*) *liberius quam ut Imperantium meminiſſent*: orbes peturbari manifeſtum eſt. Reverentia enim idipſum eſt, quo *Reges* à *Deo* accinguntur, qui eam aliquando diſrumpere minatur; *Solvam cingula Regum.*

Rurſus, cum aliqua ex quatuor *Imperii Columnis*, concutiatur aut labefactetur, (quæ ſunt, *Religio*, *Iuſtitia*, *Conſilium*, *Opes*,) tum ſerenitas precibus imploranda eſt. Sed mittamus hæc *Prognoſtica Seditionum*, (circa quæ nihilominus intervenient nonnulla, quæ iis tractandis majorem lucem præbere poſſint in ſequentibus:) & primo de *Materia Seditionum*; poſtea

poſtea de earum *Cauſſis* & *Flabellis*; ultimo de *Remediis* nonnihil dicamus.

Materiam Seditionum expendere res eſt conſideratione digniſſima. Tutiſſima enim via *Seditiones* evitandi (ſi tempora patiantur) eſt, ut ipſam *materiam* è medio tollamus. Si enim fomes flammæ paratus ſit, ſcintillæ, quæ incendium facient, ex qua parte emicare poſſint, nemo facile dixerit. *Seditionum Materia* duplex eſt; *Magna inopia*, & *Præſentium rerum tædium*. Certiſſimum eſt, tot eſſe pro turbis vota quot ſunt hominum res attritæ, & decoctæ fortunæ. Unde illa *Lucani* obſervatio, de ſtatu *Imperii Romani*, paulo ante *Bellum Civile*;

Hinc uſura vorax, rapidumque in tempore fœnus:
Hinc concuſſa fides, & multis utile bellum.

Hoc ipſum, *Multis utile bellum*, certum eſt indicium Status ad commotiones & turbas diſpoſiti. Tum ſi Primorum hominum indigentia, ac res acciſæ, cum ſumma plebis inopia & paupertate conjungantur, periculum imminet grave. *Rebelliones* enim, quæ à *ventre* ortum habent, peſſimæ. Quantum vero ad alienationes animorum, & tædium rerum præſentium; Sunt certe illa, in corpore Civili, inſtar humorum malignorum in corpore naturali;

rali, qui ad calorem præternaturalem colligendum, & inflammationes, apti ſunt. Nemo autem *Principum*, ſui periculi magnitudinem metiatur, ex eo, quod juſta ſint aut injuſta, illa quæ animos populi alienant: Hoc enim eſſet vulgus rationis nimium capax putare, qui ſuo ſæpe recalcitrant commodo. Neque etiam ex hoc quod gravamina, ex quibus invidia oritur, grandia ſint aut exigua. Malevolentiæ enim ex omnibus iſtæ periculoſiſſimæ ſunt, ubi plus timetur, quam ſentitur. *Dolendi modus, timendi non item.* Præterea, in maximis oppreſſionibus, ea quæ patientiam irritant, etiam animos frangunt: At in timoribus diſpar eſt ratio. Neque rurſus *Princeps*, aut Status, alienationem animorum, & invidiam graſſantem, minus pendat, quod aut ſæpius, aut diutius, illa faſtidia animorum æſtuarunt, neque quicquam inde detrimenti Reſp. cepit. Verum enim licet ſit, quod non omnis vapor in procellam deſinat; Ita vere dici poteſt, ex altera parte, quod procellæ, licet ſæpius pertranſeant, tandem glomerantur & ruunt. Atque ſecundum Adagium illud *Hiſpanicum*: *Funiculus in fine, leviſſima tenſione rumpitur.*

Cauſſa ſeditionum hæ ſunt: *In rebus Religionis innovatio; Tributa & cenſus;* *Le-*

Legum & conſuetudinum mutatio; Immunitatum & Privilegiorum violatio; Oppreſſio univerſalis; Indignorum ad Honores & Magiſtratus promotio; Alienigenæ; Caritas Annonæ; Milites incurioſe dimiſſi; Factiones factæ deſperatæ: Quicquid denique populum offendit, ſimulque eos in cauſſa communi unit, & conſpirare facit.

Quantum ad *Remedia, Præſervativa* quædam confuſe, & in genere, poſſunt aſſignari, de quibus diſſeremus: Curatio autem legitima morbo particulari aptari debet. Itaque Conſiliis potius, quam Præcepto, relinquenda.

Primum contra *Seditiones Remedium*, & Præventio, hæc eſt: Omni cum opera & deligentia cauſſam illam *Seditionum* Materialem, de qua diximus, amovere; Paupertatem intelligo Civium, & inopiam. Cui inſervit, Commercii Rationes bene liberare, & bene librare; Artifices & Manufacturas introducere, & fovere; Deſidiam & otium profligare; Luxum & profuſionem *Sumptuariis Legibus* coërcere; Solum & agros cultura lucroſiſſima ſubigere; Rebus venalibus pretia juſta imponere; Cenſus & Tributa moderari; & ſimilia. In genere præcavendum, ut incolarum multitudo (temporibus ſcilicet pacis, quando gladius nihil demetit) *Regni* proventus, qui

quibus ali poſſit, non excedat. Neque incolarum multitudo, utrum ſuperflua ſit, nec ne, capitum numero ſolum cenſenda eſt. Sunto enim pauciores, qui multum profundunt, & parum lucrantur, plus illi atterent Statum quam multo plures, qui majore parſimonia degunt, pecunias autem congerunt. *Nobilium* igitur, & eminentioris dignitatis hominum, numerus auctus, magis quam pro analogia plebeiorum, celeriter Statum depauperat. Quod etiam facit *Clerus* numeroſus: illi enim ſorti Reipubl. nihil addunt. Idem quoque ſit, cum plures in Litteris educantur, quam quibus victum ſuppeditare poſſint vocationes Civiles.

Neque prætereundum eſt, quod cum omne publicæ opulentiæ augmentum, ab exteris nationibus lucrifieri neceſſe ſit, (quicquid enim alicubi adjicitur, alibi detrahitur,) Tria tantum eſſe, quæ Gens Genti vendit: *Materiam mercium; Manufacturam, & Vecturam.* Quæ quidem tres rotæ, ſi recte progrediantur, æſtus divitiarum erunt uberiores. Sæpius autem contingit illud, de quo loquitur *Poëta*: *Materiam ſuperabit opus*; Nempe ut *Manufactura*, & *Vectura*, *Materia* pretium excedat, & Statum magis locupletet. Manifeſti ſunt hujus rei teſtes inferioris *Germaniæ*

mania Populus; Qui quidem Fodinas, non ſubterraneas illas, ſed ſupra terram, præ omnibus Gentibus habent ditiſſimas.

Nihil autem prius debet eſſe aut conſultius, quam ut videat Magiſtratuum Prudentia, ne pecuniarum theſauri apud paucos recondantur. Aliter enim facile fuerit, *Rempub.* inter magnas opes fame perire. Nummus autem inſtar fimi, non fructificat, niſi per terram diſpergatur. Hoc præcipue efficietur, ſupprimendo, aut ſaltem coërcendo, voragines illas, *Fœnoris*, *Monopoliorum*, & *Latifundiorum* in *Paſcua* converſorum, & ſimilium.

Quantum ad ſedandas animorum offenſiones, aut ſaltem ad amolienda ea, quæ ab iis proveniunt, pericula; Duo ſunt, in omni Statu (ut notum eſt) *Subditorum* genera: *Proceres* & *Plebs*. Quævis harum partium ſola ſi infenſa ſit, non magnum ſubeſt periculum. Tardi enim ſunt *Populi* motus, niſi à *Nobilibus* incitentur. *Nobiles* autem invalidi, niſi vulgus, ſua ſponte, ad motus aptum & prædiſpoſitum ſit: Tum periculum revera ingruit, cum *Potentiores* expectent, dum *Aqua* moveantur apud *Vulgus*, ut ita demum animos exulceratos prodere poſſint. Fingunt *Poëta*, Cœlicolas *Iovem* ut vincirent conjuraſſe; Quod ubi *Iupiter* accepiſſet, *Minerva*

nerva conſilio, *Briareum* Centimanum accerſivit, ut in ſuppetias ei veniret. Proculdubio hoc Emblema *Monarchas* monet, quam tutum & ſalutare ſit eis, *Plebis* ſtudia conciliare & retinere.

Licentiam nonnullam, ſed moderatam, animis gravate affectis & malevolis indulgere, ut ebulliant eorum dolores, & in fumos abeant, (modo inſolentia abſit, & audacia) utile ſane eſt. Qui enim humores, ad interiores partes retrovertit; & vulnus in viſcera ſanguinem refundere compellit, ulcera mortifera, & exitialia apoſtemata inducit.

Ad molliendos exacerbatos & malevolos animos, partes *Epimethei* etiam ad *Prometheum* rite transferri poſſint. Neque enim reperitur remedium utilius. *Epimetheus*, ubi Mala & Ærumnas evolare ſenſiſſet, operculum vaſi feſtinus impoſuit, & in imo dolii ſpem reſervavit. Certe, politice & artificioſe ſpem nutrire, & injicere, ac homines à ſpe alia in aliam circumducere, ex fortiſſimis eſt, contra venenum Malevolentiæ, Antidotis. Neque certius eſt judicium prudentis Regiminis, & rerum Adminiſtrationis, quam ubi homines ſpe continere poſſit, cum ſatisfaciendi copia non datur, atque ubi res tam provide tractantur, ut nullum

malum

malum ita peremprorie imminere videatur, quin aliqua ſe oſtendat ſpei rima ad evadendum: Quod eo minus difficile factu eſt, quia tam privatis hominibus, quam factionibus, ſibi ipſis adulari inſitum eſt; aut ſaltem oſtentare in gloriam ſuam, quod non omnino credunt.

Trita ſane eſt, ſed præcellens *Periculorum*, quæ Malevolentiæ minantur, *Cautio*, ut prævideatur, ne ſit *Caput* aliquod ad quod populus infenſus & exacerbatus confluere, & ſub cujus præſidio in corpus aliquod coire, poſſit. *Caput* ego illum dico, & Ducem idoneum, qui *Nobilitate* & Exiſtimatione celebratur; quique apud malevolos acceptus eſt & gratioſus, atque ad quem ora & oculos convertunt, quique etiam ipſe in rebus ſuis privatis cenſetur offenſus. Quod genus virorum, aut Statui conciliandum eſt, idque non perfunctorie, ſed ſolide; aut per alium aliquem, ex iiſdem partibus retundendum, qui illi alteri ſe opponat, atque gratiam popularem in diverſa trahat & ſecet.

Ubique hoc obtinet, quod factioſas potentias & coitiones, qui contra Gubernationem *Imperii* frontem contrahunt, inter ſe committere, aut ſaltem diffidentiam inter eas ſeminare, *Remedium* haud contemnendum ſit. Etenim male admo-

dum agitur cum Rep. ſi illi, qui erga Imperium bene affecti ſunt, diſcordiarum pleni exiſtant; qui vero infenſi, & maligni, arcte conjungantur.

Adnotavi ſæpius, ingenioſa & arguta dicteria, quæ *Principibus* improviſe exciderunt, nonnunquam ſcintillas ad *Seditiones* injeciſſe. Exitiale ſibi vulnus inflixit *Cæſar* eo dicto: *Sylla neſcivit Literas, dictare non potuit.* Spem enim omnem illud verbulum præſcidit, quam homines imbiberant, aliquando eum *Dictaturam* depoſiturum. Perdidit ſe ipſum *Galba* eo dicto: *Legi à ſe militem, non emi.* Inde enim milites de donativis deſperarunt. *Probus* item propter eam vocem interiit: *Si vixero, non opus erit amplius Romano Imperio militibus.* Etenim ob hæc verba milites animum deſponderunt. Sunt & alia haud pauca ejuſdem generis. Intereſt ſane *Principibus*, in rebus ambiguis, & temporibus anxiis, ut caveant quid dicant; præſertim in conciſis his Sententiis, quæ veluti ſpicula volitant, & ex ſecreto pectoris eorum emiſſa putantur. Longiores enim & productiores Sermones obtuſi ſunt, & minus notantur.

Poſtremo, in omnes eventus habeant circa ſe *Principes*, perſonas nonnullas militia & fortitudine ſpectatas, ad reprimen-

das *Seditiones*, in primis motibus. Hoc enim ſi deſit, magis trepidari ſolet in Aulis Principum, cum turbæ primo erumpunt, quam par eſſet. Et Status eo genere periculi laborat, quod *Tacitus* illis verbis innuit: *Atque is habitus animorum fuit, ut peſſimum facinus auderent pauci, plures vellent, omnes paterentur.* Iſti autem militares viri, fidi omnino eſſe debent, & bonæ exiſtimationis, potius quam factioſi, aut populares; & cum cæteris *Proceribus* bene comparati. Aliter *remedium* morbo gravius.

XVI.

De Atheismo.

Minus durum eſt, credere portentoſiſſimis fabulis *Alcorani*, *Talmudi*, aut *Legendæ*, quam credere, huic Univerſitatis rerum fabricæ, *Mentem* non adeſſe. Itaque *Deus* nunquam edidit miraculum, ad *Atheiſmum* convincendum, quoniam Opera ejus ordinaria huic rei ſufficiunt. Verum eſt tamen, parum Philoſophiæ naturalis homines inclinare in *Atheiſmum*; at altiorem ſcientiam eos ad *Religionem* circumagere. Etenim intellectus humanus, dum cauſſas ſecundas intuetur ſparſas, interdum iis acquieſcere poſſit, nec ulterius penetrare; Verum

cum tandem catenam earum, connexarum inter ſe, & confœderatarum, contemplari pergat, neceſſe habet confugere ad *Providentiam*, & *Deitatem*. Imo, & illa *Schola*, quæ præcipue accuſatur *Atheiſmi*, ſi quis vere rem introſpiciat, *Religionem* demonſtrat clariſſime; Nempe *Schola Leucippi*, *Democriti*, & *Epicuri*. Etenim longe veriſimilius eſt, quatuor Elementa mutabilia, & unum quintam Eſſentiam immutabilem, recte ab æterno locata, opus *Deo* non habere, quam Exercitum Atomorum & Seminum infinitorum, ſine ordine fortuito vagantium, hunc rerum ordinem, pulchritudinem, progignere potuiſſe, abſque *Ædili* quodam *Divino*. Dicit *Scriptura*: *Dixit inſipiens in corde ſuo, non eſt Deus*: Non dicit, *Cogitavit inſipiens in corde ſuo*: Adeo ut, magis intra ſe hoc aſſerat, tanquam rem quam lubens optaret, quam quod penitus hoc credat & ſentiat. Nemo enim *Deos* non eſſe credit, niſi cui *Deos* non eſſe expedit. Nulla alia re ſane magis convincitur, *Atheiſmum* labiis tantum inſidere, cordi autem minime, quam hac, quod *Athei* opinionem ſuam ſæpe prædicent & defendant; ac ſi ipſi ſibi diffiderent, aliorumque conſenſu refocillari cuperent. Quinetiam, videas interdum *Atheos* ſibi

Diſci-

Diſcipulos comparare,* ut aliæ Sectæ faciunt. Imo, quod monſtri ſimile eſt, quidam ex illis mortem & cruciatus ſubierunt, potius quam opinionem ſuam retractare ſuſtinerent, cum tamen, ſi ex animo ſentirent, nihil tale eſſe quale *Deus*, quid tandem de ea re ſatagerent? *Epicuro* imponitur; eum exiſtimationis ſuæ conſervandæ gratia, tenuiſſe, quod exiſterent quidem *Beatæ* quædam *Naturæ*, ſed quæ ſe ipſis fruerentur; neque Mundi adminiſtrationi ſe immiſcerent. In qua opinione, ajunt, eum tempori obſecutum, cum revera *Deos* eſſe non putaret. Verum, ut videtur, minus juſte arguitur: Verba enim ejus egregia ſunt & divina: *Non Deos vulgi negare profanum, ſed vulgi opiniones Diis applicare profanum. Plato* ipſe melius dicere non potuit. Unde videtur, licet audacia polleret ad divinam rerum adminiſtrationem pernegandam, eam tamen ad naturam eorum tollendam illi non ſuffeciſſe. *Indi Occidentales* particularium *Deorum* ſuorum nomina prædicant; etſi nomen nullum generale habeant, quod *Deum* ſignificet: Exempli gratia, perinde ac Ethnici nomina *Iovis*, *Apollinis*, *Martis*, &c. in uſu habuiſſent, voce autem, qua *Deum* exprimerent, caruiſſent. Quod ſatis indicio eſt, populos maxime

xime barbaros notionem rei habere, licet latitudinem ejus non comprehendant. Adeo ut contra *Atheiſtas*, homines maxime ferini, cum Philoſophorum ſubtiliſſimis, militent. *Atheiſta* contemplativus, raro reperitur; *Diagoras* quis, *Bion*, & fortaſſe *Lucianus*, atque alii pauci: qui tamen plures eſſe videntur quam ſunt; quoniam omnibus, qui *Religionem* aliquam aut *Superſtitionem* impugnant, à Secta adverſa ſolet inuri nomen & nota *Atheiſtarum*. Sed magni revera *Atheiſtæ* ſunt *Hypocritæ*; qui Sacra perpetua tractant, ſed ſine ſenſu. Adeo ut eos in fine cauterizatos evadere neceſſe ſit. Cauſſæ *Atheiſmi* ſunt: *Diviſiones* circa *Religionem*, ſi plures fuerint; Nam unica Diviſio, zelum utriuſque partis adauget; verum numeroſæ *Atheiſmum* introducunt. Alia cauſſa ſunt, *Scandala Sacerdotum*; cum eo res redeat quo innuit *S. Bernardus*: *Non eſt jam dicere, ut Populus, ſic Sacerdos; quia nec ſit Populus, ut Sacerdos.* Tertia eſt, *Conſuetudo profana ludendi & jocandi* in *rebus ſanctis*, quæ ſenſim reverentiam *Religionis* atterit. Poſtremo ponuntur *Secula erudita*, præſertim cum *Pace*, & rebus proſperis conjuncta Etenim Calamitates, & Adverſa, animos hominum ad *Religionem* fortius flectunt. Qu

Deu

Deos negant, *Nobilitatem* generis humani deſtruunt. Nam certiſſimum eſt, hominem *brutis* cognatum eſſe, quatenus ad corpus: Quod ſi, quatenus ad animam, non intercedat ei cognatio cum *Deo*, vilis eſt plane, & ignobilis creatura. Deſtruunt quoque magnanimitatem, & humanæ naturæ exaltationem. Cape enim exemplum à cane, & obſerva, quantos ſibi aſſumat animal illud ſpiritus, & quantam generoſitatem induat, cum ſe ab *homine* (qui ei vice eſt *Dei*, aut *melioris naturæ*) impulſum perſpiciat. Quam Fortitudinem liquido cernas tantam eſſe, quantam creatura illa, abſque fiducia *melioris naturæ*, quam propriæ, æquare nullo modo poſſit. Similiter & homo, ubi innititur, & ſpem collocat, in *Divina Providentia*, & *Gratia*, fiduciam & vires colligit, quales humana natura, ſibi relicta, nequiſſet attingere. Quare, ut *Atheiſmus*, in omnibus odium meretur ita in hoc, quod privet naturam humanam facultate ſe ultra fragilitatem humanam attollendi. Quemadmodum fit in perſonis individuis, ſimiliter fit & in nationibus. Magnanimitatem *Romanam* nunquam Gens aliqua æquavit. Audi igitur, quid dicat *Cicero*: *Quam volumus, licet, Patres Conſcripti, nos amemus, tamen nec*

numero Hiſpanos, nec robore Gallos, nec calliditate Pœnos, nec artibus Græcos, nec denique hoc ipſo hujus gentis & terræ domeſtico nativoque ſenſu Italos ipſos, & Latinos, ſed pietate, ac religione, atque hac una ſapientia, quod Deorum immortalium Numine omnia regi gubernarique perſpeximus, omnes Gentes nationeſque ſuperavimus.

XVII.

De Superſtitione.

Præſtat, nullam aut incertam de *Deo* habere opinionem, quam contumelioſam, & *Deo* indignam: Alterum enim Infidelitatis eſt, alterum Impietatis & Opprobrii. Ac *Superſtitio* certe *Divinitatis* eſt dedecus. *Plutarchus*, non abs re, inquit: *Mallem ſane multo, ut homines dicerent, nunquam fuiſſe talem in rerum natura virum, qualis ferebatur Plutarchus; quam ut dicerent, fuiſſe quendam Plutarchum, qui Liberos ſuos, recens natos, comedere & devorare ſolitus erat; quod Poëtæ de Saturno memorant.* Quemadmodum autem contumelia *Superſtitionis* ingraveſcit adverſus *Deum*; Ita & periculum majus ab illa incumbit hominibus. *Atheiſmus* non prorſus convellit Dictamina Senſus, non Philoſophiam, Affectus naturales, Leges, Bonæ famæ deſiderium;

Quæ

Quæ omnia, licet Religio abeſſet, Morali cuidam virtuti externæ conducere poſſunt: At *Superſtitio* hæc omnia dejicit, & Tyrannidem abſolutam in animis hominum exercet. Itaque *Atheiſmus* turbas in Rebuſpublicis raro ciet: Homines enim cautos reddit, & ſecuritati ſuæ conſulentes. Quin & videmus, tempora ipſa, in *Atheiſmum* procliviora, (qualia fuerint *Auguſti Cæſaris*,) tranquilla fuiſſe. At *Superſtitio* compluribus regnis & Rebuſpublicis ruinæ fuit: introducit enim novum *Primum Mobile*, quod omnes *Imperio* Sphæras rapit. Magiſter *Superſtitionis* populus; Atque in omni *Superſtitione* ſapientes ſtultis obſequuntur; atque argumenta Practicæ ſuccumbunt, ordine perverſo. Gravis fuit ille ſermo quorundam Prælatorum in *Concilio Tridentino*, in quo doctrina *Theologorum Scholaſticorum* plurimum potuit; Nimirum; *Scholaſticos Aſtronomis ſimiles fuiſſe, qui Eccentricos Circulos, & Epicyclos, & hujuſmodi Orbium machinas finxerunt, quo Phænomena ſervarent, etſi ſatis ſcirent, nihil tale revera exiſtere:* Eodem modo, etiam *Scholaſticos* complura ſubtilia & perplexa Axiomata & Theoremata inveniſſe, quo Practicæ Eccleſiæ caverent. *Superſtitionis* cauſſæ ſunt; Grati

& ſenſuales *Ritus* ac Ceremoniæ; Externæ & *Phariſaicæ ſanctitatis* Exceſſus; *Traditionum* major quam par fuerit reverentia, quæ Eccleſiam non poteſt non onerare; *Stratagemata Prælatorum*, quibus utuntur ad ambitionem propriam, & lucrum; Nimius *Intentionum bonarum Favor*, qui Novitatibus & *ἐθελοθρησκείαις* januam aperit; *Exemplorum*-importuna & inepta *petitio* ab humanis, quæ in Divina transferantur; quæ neceſſario parit phantaſiarum male cohærentium mixturam; Poſtremo *Tempora barbara*, cum calamitatibus & perturbationibus conjuncta. *Superſtitio*, ſine velo, deformis res eſt; Etenim ſicut Simiæ, ſimilitudo cum Homine deformitatem addit; ita & *Superſtitioni*, ſimilitudo cum Religione. Et quemadmodum cibi ſalubres corrumpuntur in vermiculos; ita ritus & formulæ bonæ & ſanæ currumpuntur in obſervantias puſillas & ſuperfluas. Quin &, non caret Superſtitione quandoque *Superſtitionis* fuga; cum ſe tanto ſaniorem & puriorem viam inire putent homines, quanto à *Superſtitionibus*, prius receptis, longius deflexerint. Itaque curæ eſſe debet, in Religione reformanda (ut fit in corpore purgando,) ne ſana cum corruptis ſimul evacuentur;

Quod

Quod fere fit, ubi *Reformatio* regitur à populo.

XVIII.

De Peregrinatione In Partes Exteras.

PEregrinatio in partes exteras, in Junioribus pars inſtitutionis eſt; In Senioribus, pars Experientiæ. Qui proficiſcitur in *Partes Exteras*, antequam in Lingua Gentis, quam adit, aliquos fecerit progreſſus, ad *Ludum Grammaticum* vadit, non ad *peregrinandum*: Ut adoleſcentes peregrinentur ſub Tutore, aut Servo aliquo experto, probo; modo talis ſit, qui Linguam calleat, quique Regionem illam ante adiverit; unde poſſit eos inſtruere; quæ in illa *Regione*, ubi *peregrinantur*, digna ſpectatu & cognitu ſint; quæ amicitiæ & familiaritates contrahendæ; quæ denique ſtudia & diſciplinæ ibi vigeant. Aliter enim adoleſcentes *peregrinabuntur* cucullati, & foras proſpicient parum. Mirabile certe, in *Navigationibus*, ubi nihil aſpici datur præter Cœlum & Pontum, conficere conſueſſe homines *Diaria*; Verum in *Peregrinationibus* per Terram, in quibus tot res occurrunt obſervandæ, plerunque hoc omitti; Ac ſi fortuita magis in codicillos mererentur referri,

ferri, quam quæ de induſtria obſervantur. *Diaria* igitur in uſu ſint. *Res* ſpectandæ & obſervandæ ſunt iſtæ: Aulæ Principum, præſertim cum Legatos exteros admittunt; Judicia & Curiæ, cum cauſſæ perorantur; & ſimiliter Conſiſtoria Eccleſiaſtica; Templa & Monaſteria, cum Monumentis in illis extantibus; Mœnia & Munitiones Urbium & Oppidorum; Portus & Sinus; Antiquitates & Ruinæ; Bibliothecæ, Collegia, Diſputationes, & Prælectiones ubi habentur; Naves & Carinæ; Palatia, & Horti magnifici & amœni prope Urbes magnas; Armaria; Navalia; Cellæ & Horrea publica; Loci Excambii; burſæ; Cellæ Mercium; Excercitia equitationum, Muneris Gladiatorii; Militum delectus & inſtructio, cum ſimilibus; Comœdiæ, illæ ſcilicet ad quas homines melioris notæ ſpectatum veniunt; Theſauri monilium & veſtium; Curioſitates & raritates; Denique quicquid in locis quæ tranſeunt ſit celebre aut memorabile. De his omnibus, à Tutoribus, aut Servis prædictis diligenter inquirendum. Quantum ad Triumphos, Saltationes ſub larva, Convivia, Nuptias, Funera, Supplicia capitalia, & hujuſmodi Spectacula, non opus eſt ut reducantur hominibus in memoriam; Attamen non

ſunt

ſunt certe illa prorſus negligenda. Si tibi cordi ſit, fructum *Peregrinationis* adoleſcentis in compendium redigere, utque brevi ſpatio multum colligat, hoc faciendum præcipio. Primo (ut dictum eſt) in Lingua aliquis profectus faciendus antequam proficiſcatur. Tum adjungendus eſt Servus aliquis aut Tutor, qui *Regionem* pernorit, ut & jam dictum eſt. Habeat etiam præſto Librum aliquem, aut Chartam Chorographicam, Regionis illius, ubi *peregrinatur*; Quæ inſtar Clavis erit ad inquirendum. Conficiat etiam *Diarium*. Ne moretur longius, in una Urbe, aut Oppido: Plus certe aut minus, prout Locus meretur, ſed minime diu. Imo, dum moratur in aliqua *Civitate*, aut *Oppido*, mutet ſæpius hoſpitium, ex una parte *Oppidi* in alteram; Nam & hoc certe magnes eſt attrahendi familiaritates, & conſuetudines hominum complurium. Secludat ſe ut plurimum à conſortio popularium ſuorum, atque in iis locis victitet, ubi ſimul convivantur homines melioris notæ ex natione ubi *peregrinatur*. Etiam cum de loco in locum *itineratur*, paret ſibi Literas commendatorias, ad perſonam aliquam eminentiorem, degentem in loco quo ſe transfert; Ut ejus favore & opera utatur,

in iis, quæ ſpectare aut cognoſcere deſiderat. Hoc modo *Peregrinationis* utilitatem accelerare poterit. Quatenus ad familiaritates & amicitias, quæ inter *peregrinandum* adjungendæ ſunt; Utiliſſima omnium eſt illa *Secretariorum*, & Miniſtrorum interiorum quibus Legati utuntur: Hoc enim pacto, in una regione *peregrinando*, etiam plurium regionum notitiam & experientiam ad ſe attrahet, & ſuget. Viſitet etiam & adeat perſonas in unoquoque genere egregias, quæ magni apud exteros nominis ſunt; ut poſſit notare, quomodo Os, Vultus, & corporis lineamenta & motus, reſpondeant Famæ. Quantum ad Rixas & Simultates; cum cura & diligentia ſunt illæ vitandæ. Oboriuntur ſæpiſſime circa amores, compotiones, præſidentiam, & verba contumelioſa. Et caveat inprimis quivis à conſortio hominum iracundorum, & qui facile inimicitias ſuſcipiunt; Illi enim eum ſuis immiſcebunt contentionibus. Quando *Peregrinator* domum revertitur, nihilominus regiones, in quibus *peregrinatus* eſt, non relinquat prorſus pone ſe: Verum conſervet, & colat amicitiam eorum, cum quibus familiaritatem contraxit, (iis dico qui ſunt ex dignioribus,) per literas. Et *Peregrinatio* ſua potius

tius manifeſtetur & appareat in ſermonibus ſuis; quam in veſtitu, aut geſtu: etiam in ſermonibus ſuis potius meditetur quid ſobrie reſpondeat, quam ad narrationes facilis & pronus ſit. Illud etiam in eo ſit conſpicuum, quod mores patrios cum moribus exteris non commutaverit: Sed potius quod conſuetudines patrias, iis quæ peregre didicit tanquam floribus, aſperſerit.

XIX.

De Imperio.

Miſer proculdubio eſt animi ſtatus; pauca habere quæ appetas, multa quæ metuas: Attamen hoc ipſum *Regibus* fere proprium eſt: Qui in ſupremo gradu collocati, non habent ad quod aſpirent; Id quod animos eorum reddit languidiores: Atque è contra habent phantaſmata plurima periculorum & umbrarum volitantium; Id quod animos eorum reddit minus ſerenos. Hinc etiam emanat & alter ille effectus, quem *Scriptura Regibus* tribuit: *ut cor Regis ſit inſcrutabile:* Etenim ſuſpicionum multitudo, & abſentia affectus alicujus prædominantis qui reliquis imperet, cujuſvis animum reddit exploratu difficilem. Hinc quoque emanat & illud, Quod *Reges* ſæpenumero deſideria ſibi ipſis creent, atque ad

nugas

nugas animum adjiciant: Interdum ad ædificia extruenda; Interdum ad *Ordinem* aliquem aut *Collegium* inſtituendum; Interdum ad *perſonam* aliquam evehendam; Interdum ad artem aliquam mechanicam aut manus excellentiam exercendam: ut *Nero* ſtuduit pulſandæ citharæ, *Domitianus* ſagittis collimandis, *Commodus* gladiatoriæ, *Caracalla* aurigationi. Hoc illis incredibile videtur, qui Axioma illud norunt: *Animum humanum, magis exhilarari & refici, progrediendo in rebus parvis, quam conſiſtendo in rebus grandibus.* Videre etiam eſt *Reges*, qui ſub *Imperii* ſui initiis, in victoriis & provinciis ſubjugandis, maxime fœlices fuerunt (cum vix poſſibile ſit ut perpetuos progreſſus faciant, verum ut fortunam ſuam aliquando adverſam & retrogradam experiantur) ſub fine ſuperſtitioſas & melancholicos evaſiſſe; Uti contigit *Alexandro Magno*, *Diocletiano*, ac noſtra ætate *Carolo Quinto*; & aliis. Qui enim progredi ſemper conſuevit, & in obicem tandem impingitur, ſui ipſius favore excidit, neque amplius res eſt quæ fuit.

Dicamus nunc de vera *Imperii Temperatura*; Quam ſervare, res ardua eſt, & rara. Etenim tam *Temperies*, quam *Intemperies*, ex contrariis conſiſtunt. Verum alia res eſt,

contra-

contraria miſcere; alia, alternare. Reſponſum *Apollonii*, egregia prudentia plenum eſt. Interrogabat eum *Veſpaſianus*, *Quid Neroni ruinæ fuiſſet?* Reſpondit: *Nero Citharam perite pulſare & accommodare noverat; At in imperando chordas interdum nimium diſtendebat, interdum eas nimium relaxabat.* Atque certiſſimum eſt, Nihil auctoritatem æque deſtruere, ac inæqualem, & quaſi ſubſultoriam, atque intempeſtivam *Potentiæ* alternationem, nunc rigidius intenſæ, nunc laxius remiſſæ.

Veruntamen & hoc verum eſt, moderni temporis prudentiam, circa *Principum* negotia tractanda, in hoc potiſſimum verſari, ut conquirantur magis & aptentur remedia & ſubterfugia malorum & periculorum, cum ingruerint; quam ut prudentia ſolida & conſtanti depellantur & ſummoveantur, antequam impendeant. Verum hoc nihil aliud eſt, quam in agone cum Fortuna experiri. Caveant autem homines, ne obdormiſcant circa turbarum materias primas, & inchoamenta. Nemo ſiquidem ſcintillam, incendium parituram, prohibere poteſt, nec regiones metiri, unde eruptura ſit. In *Principum* negotiis interveniunt proculdubio multæ difficultates & impedimenta; At ſæpenumero maxima impedimenta ſunt,

Princi-

Principum ipſorum affectus & mores. Etenim *Principibus* frequenter accidit, ut contradictoria plane appetant; ſicut recte *Tacitus*: *Sunt plerumque Regum voluntates vehementes, & inter ſe contraria.* At *Potentia* nimiæ ſolœciſmus eſt, credere, ſe poſſe finem rei pro arbitrio aſſequi; neque tamen media procurare.

Regibus intercedit negotium cum *Nationibus* vicinis, cum *Vxoribus* propriis, cum *Liberis* ſuis, cum *Prælatis* & *Clero*, cum *Proceribus Regni*, cum *Nobilibus ſecunda Claſſis* ſive *Generoſis*, cum *Mercatoribus* ſuis, cum *Plebe Regni*, cum *Militibus* ſuis. Atque à ſingulis horum impendent pericula, niſi adhibeatur cura.

Quod ad *Vicinos* attinet, præſcribi non poteſt Regula aliqua certæ Cautionis, propter occaſionum varietatem, unica excepta, quæ ſemper tenet. Ea eſt, ut *Principes* huic rei perpetuo invigilent, ne quis ex *vicinis* in tantum excreſcat; (vel novis territorii augmentis, vel commercium ad ſe trahendo; vel propius accedendo, & ſimilibus; quo majorem nanciſcatur lædendi poteſtatem, quam antea habuerat. Sane, durante Triumviratu illo *Regum*, (*Henrico Octavo Anglo*, *Franciſco Primo Gallo*, & *Carolo Quinto Hiſpano*,) ea viguit inter ipſos diligentia,

ut

ut nemo trium vel palmam terræ acquirere potuiſſet, quin reliqui duo ſtatim rem ad æquilibrium deducerent; neque pacem fœnore redimere ſuſtinerent. Idemque præſtabat Fœdus illud, (cui *Guicciardinus* ſecuritatem *Italiæ* attribuit,) ictum inter *Ferninandum Regem Neapolitanum*; *Laurentium de Medices*, & *Ludovicum Sforzam*, *Principes* alterum *Florentiæ*, alterum *Mediolani*. Neque recipienda eſt Opinio quorundam ex *Scholaſticis*; *Bellum juſte ſuſcipi non poſſe niſi ob injuriam, aut provocationem præcedentem.* Siquidem juſtus metus imminentis periculi, etſi violentia aliqua non præceſſerit, proculdubio belli cauſſa eſt competens & legitima.

Quantum ad *Vxores*; Extant exempla ejus generis crudelia & atrocia. *Livia*, infamis ob veneficium *Auguſti*: *Roxolana*, uxor *Solymanni*, perniciem intulit *Muſtaphæ* celeberrimo illi *Principi*; Atque alias ſucceſſionem, & Domum, *Mariti* ſui, perturbavit. *Edvvardi Secundi Regis Angliæ uxor*, operam præbuit præcipuam, in *Mariti* ſui de *Regno* deturbatione, & nece. Hoc genus periculi maxime timendum, cum *Reginæ* Liberos ex priore Marito ſuſceperunt, aut in adulterio degunt.

Quan-

Quantum ad *Liberos*; Ab iis etiam ortæ Tragœdiæ plurimæ. Atque generaliter, ſuſpiciones arreptæ à *Patribus*, in *Filios* ſuos, infauſtæ extiterunt. *Muſtapha* (quem anteà nominavimus) cædes, *ſtirpi Solymanni* adeo fatalis fuit, ut ſucceſſio *Sultanorum*, uſquè in hodiernum diem, pro ſuſpecto habeatur, velut ſanguinis ementiti, quia *Selymus* Secundus putabatur ſuppoſititius. Cædes etiam *Criſpi*, *Principis* ſummæ ſpei, inflicta per Patrem ſuum *Conſtantinum Magnum*, ſimiliter ejus Familiæ fatalis fuit; Siquidem, tam *Conſtantinus*, quam *Conſtans*, Filii ejus, violenta morte perierunt; Et *Conſtantius*, qui ex Filiis ejus ſuperſtes fuit, deceſſit ſane ex morbo, ſed non niſi cum *Iulianus* contra eum arma cepiſſet. Cædes ſimiliter *Demetrii Philippi* Secundi *Macedonis* Filii, vertit ſe in *Patrem*, qui mortuus eſt ex mœrore & pœnitentia. Complura ſunt ejuſmodi exempla: Verum pauca, aut nulla, ubi *Patres* aliquid boni ex ejuſmodi diffidentiis perceperunt; præterquam cum *Filii* bellum aperte *Patribus* intulerunt; ut fecit *Selymus* Primus adverſus *Bajazetem Patrem* ſuum; & tres *Filii Henrici Secundi, Regis Angliæ*.

Quantum ad *Prælatos*; Ab illis etiam, ſi po-

ſi potentes fuerint & ſuperbi; periculum ingruit. Ut contigit temporibus *Anſelmi*, *& Thomæ Becketti*, *Archi-Epiſcoporum Cantuariæ*; Quorum baculi Paſtorales cum *Regis* gladio concertarunt; licet res illis fuerit cum *Regibus* animoſis & faſtuoſis, *Gulielmo Rufo*, *Henrico Primo*, & *Henrico Secundo*. At periculum hujuſmodi, à *Prælatis*, non eſt magnopere pertimeſcendum, niſi ubi *Clerus* ab Auctoritate & Iuriſdictione Principatus externi pendet; aut etiam ubi *Eccleſiaſtici* eliguntur à populo; non autem à *Rege* vel Patronis Eccleſiarũm.

Quantum ad *Proceres*; Sunt illi certe cohibendi, & tanquam in juſta diſtantia à *Solio Regali* continendi; Verum depreſſio ipſorum, poterit *Regem* fortaſſe ipſum magis abſolutum reddere, ſed interim minus tutum, & minus efficacem ad ea quæ cupit perficienda. Hoc notavi in *Hiſtoria* mea *Regni Henrici Septimi*, qui *Nobiles* ſuos perpetuo deprimebat: Unde factum, ut tempora ejus difficultatibus & turbis plena eſſent. *Nobiles* enim, etſi in fide & officio verſus eum manſerunt, attamen minime cum eo cooperabantur in negotiis ſuis; ita ut ipſe fere omnia ſolus ſuſtineret.

Quatenus ad *Nobiles ſecundæ Claſſis*; Parum periculi ab illis manare poteſt, cum ſint

ſint corpus diſperſum. Poterunt illi quidem nonnunquam grandia loqui, ſed non multum nocere. Quinimo fovendi ſunt, tanquam qui potentiam *Nobilitatis ſuperioris* optime temperent, ne immodice excreſcat; Atque rurſus, cum Populi gubernacula immediate tractent, motus populares optime compeſcunt.

Quod ad *Mercatores*; Sunt illi inſtar *Venæ Portæ*: Qui niſi floruerint, poteſt quidem Regnum aliquot artus habere robuſtos, ſed venas vacuas, & habitum corporis macrum. Vectigalia & portoria immodica raro *Regis* reditus adaugent. Etenim quod in partibus lucretur, in ſumma deperdit; commercii Quanto deminuto.

Quantum *ad* P*lebem*; Ab iis raro creatur periculum, niſi habeant Ductores potentes & populares; Aut ſi introducas mutationem in Religione; Vel in Conſuetudinibus antiquis; Vel in gravaminibus Tributorum; Vel in aliis quæ victum eorum decurtant.

Quantum denique ad *Milites*, Periculoſiſſima res eſt, ſi in corpus unum cogantur, vel exercitus, vel præſidiorum; & donativis inſueſcant. Cujus clariſſima cernimus exempla, in *Ianizariis* & *Prætorianis*. Verum *militum* conſcriptio, & ad arma tractanda inſtructio, & in locis diverſis, & ſub

& ſub diverſis ducibus, & ſine donativis, res ſunt utiles, & ſalubres, & ſine periculo.

Principes corporibus cœleſtibus ſimiles: quæ tempora felicia, aut infelicia, influxu ſuo producunt; quæque veneratione multa gaudent, requie nulla. Omnia circa *Reges* præcepta duobus illis monitis clauduntur: *Memento quod es homo*; Et, *Memento quod es Deus*, *ſeu Vice-Dei*: Quorum alterum pertinet ad Poteſtatem eorum coërcendam, alterum ad Voluntatem regendam.

XX.

De Consilio.

SUmma quæ intercedit inter homines fides, eſt illa *Conſilium* impertiendi. Etenim in alio quovis fidei genere, partes tantum vitæ aliis commendamus; Terras, Bona, Liberos, Exiſtimationem, & alia Negotia particularia; Verum iis quos nobis *Conſiliarios* adhibemus, omnia mandamus. Quanto magis, qui partes *Conſiliariorum* præſtant, ad omnem integritatem & ſinceritatem aſtringuntur? *Principes* vel prudentiſſimi nullo modo in diminutionem Auctoritatis accipiant, ſi *conſilio* virorum ſelectorum utantur. Quin & *Deus* ipſe *conſilio* non vacat; ſed inter nomina magna *Filii* ſui bene-

benedicti ponit, ut *Conſiliarius* vocetur. *Salomonis* certe pronunciatum tale: *In conſilio ſtabilitas.* Res humanæ proculdubio, aut primam, aut ſecundam agitationem ſubibunt: Si minus *Conſulationum* argumentis jactentur, certe fluxibus fortunæ jactabuntur; plenæque evadent inconſtantiæ, & mutationum, modo texendæ, modo retexendæ, inſtar vacillationum hominis ebrii. Sane *Filius Salomonis* vim *conſilii* expertus eſt, quemadmodum *Pater* ejus neceſſitatem & uſum vidit. Etenim regnum *Deo* dilectum, primo laceratum & fractum eſt, *conſilio* pravo. Cui quidem *conſilio* inuſtæ ſunt, ut nobis ſint documento, Notæ illæ duæ, per quas *conſilia* prava in perpetuum, dignoſcantur: Una, quod fuerit *conſilium* juvenile quoad perſonas; Altera, quod fuerit violentum quoad ſubjectum.

Sapientia Veterum in *Parabola* adumbravit, tam unionem & inſolubilem conjunctionem *Conſilii* cum *Regibus*; quam prudentem & politicum uſum ejuſdem per *Reges* adhibendum. Alterum in eo, quod *Iovem* narrant, *Metim* (quæ vox *Conſilium* ſignificat) in Uxorem duxiſſe, in quo innuunt, *Conſilium* Imperio ſponſæ loco eſſe. Alterum in eo, quod ſequitur: Quod hujuſmodi Commentum eſt.

Tra-

Tradunt, poſtquam *Metis* nupta fuiſſet *Iovi*, eam gravidam ex illo factam: *Iovem* autem non ſuſtinuiſſe donec pareret, ſed eam devoraſſe; Unde ipſum quoque gravidum factum; & *Palladem* armatam ex capite ſuo edidiſſe. Quæ Fabula portentoſa Arcanum Imperii involvit: Hoc nimirum; Ad quem modum *Reges*, erga *Conſilium ſuum ſanctius*, ſe gerere debeant: Primum, ut res deliberandas illis committant; Quod eſt veluti prima Conceptio: Secundo; cum elaboratæ & efformatæ fuerint, veluti in utero *Conſilii* ſui, atque maturuerint,& partui vicinæ ſint, tum demum non permittant amplius *Conſilio* ſuo ut Decretum perficiant, ac ſi res ex eorum auctoritate penderet, ſed negotium ad ſe retrahant, & palam omnibus faciant. Decreta & ordinationes ultimas (quæ, quoniam cum prudentia & poteſtate exeunt, aſſimulantur *Palladi armatæ*) à ſe ipſis emanare; neque ſolum ab Auctoritate ſua, verum etiam (quo magis exiſtimationem ſuam evehant) ab ingenio & auctoritate propria provenire.

Dicamus jam de *Incommodis Conſilii*, & de ipſorum *Remediis*. *Incommoda*, quæ ſe produnt, in *Conſilio* utendo, & adhibendo, ſunt tria. Primo, quod hæc res negotia minus reddat ſecreta. Secundo,

E quod

quod derogare videatur de auctoritat *Principum*, ac ſi minus ex ſe penderent. Tertio, quod ſubſit periculum à *Conſiliis* infidelibus, quæ tendant potius in commodum *Conſulentis*, quam *Principis* ipſius. Ad quæ mala evitanda, doctrina quorundam ex *Italis*, & practica apud *Gallos*, temporibus quorundam *Regum*, introduxit *Conſilia interiora*, quæ vulgo vocantur *Cabinetti*: remedium ſane morbo deterius.

Quantum ad occultationem *Conſiliorum*; Non tenentur *Principes*, omnia cum omnibus *Conſiliariis* communicare, ſed tam perſonas, quam negotia, cum delectu, excerpere poſſunt. Neque neceſſe eſt *Principi* qui deliberat quid ſit agendum, ſimul detegere quid in animo habeat ſtatuere. Verum caveant *Principes* ne propalationes negotiorum ſuorum ipſi in cauſſa ſint. Quatenus vero ad *Conſilia* quos diximus *Cabinettos*, in illos diverbium illud competit; *Plenus rimarum ſum*. Futilis quiſpiam, qui gloriæ ſibi duxerit, arcana noſſe & retegere; plus nocebit, quam complures; qui bene norunt, officii ſui eſſe, eadem reticere. Verum eſt, intervenire negotia quædam, ejus generis, quæ occultationem ſummam requirunt; Qualia non facile ultra notitiam

unius

unius aut duorum, præter ipſum *Regem*, excedet: Neque improſpere cedere ſolent iſtiuſmodi *Conſilia*: Nam præterquam quod ſecreta ſint, procedunt plerunque conſtanter, & uno quaſi ſpiritu reguntur, abſque contentione. Sed tum demum hoc recte cedet, ſi *Rex* prudens ſit, & proprio Marte validus; & ſimul *Conſiliarii* illi ſint ſagaces; & ante omnia Finibus, quos ſibi proponit *Rex*, fidi. Id quod contigit *Henrico Septimo Angliæ Regi*, qui arcana ſua majoris momenti, duobus tantummodo *Conſiliariis* impertiebatur, *Mortono*, & *Foxo*.

Quantum ad *Auctoritatem minuendam*; *Fabula* remedium monſtrat. Imo Majeſtas *Regum* exaltatur potius quam deprimitur, cum in Cathedra *Conſilii* ſedeant. Neque unquam invenire eſt *Principem*, auctoritate ſua imminutum, per *Conſilium* ſuum; Niſi forte ubi obtigerit potentia nimia in uno aliquo *Conſiliario*; aut nimis arcta combinatio inter diverſos: Quæ duo mala cito deprehenduntur, & ſanantur.

Quantum ad poſtremum *Incommodum*, *Conſiliarios* nimirum, in *Conſilio* dando, ſuæ rei proſpecturos, non Domini, mi-nimedubium eſt, *Scripturam* illam, *Non inveniunt fidem ſuper terram*, intelligi de-

bere de natura temporum, minime de perſonis ſingulis. Reperiuntur quidem viri fideles, ſinceri, candidi & veraces; minime vafri aut involuti. Aſciſcant ſibi *Principes*, ante omnia, ingenia talia. Præterea *Conſiliarii* raro ita inter ſe uniuntur, quin alius ſuper alium excubias agat; adeo ut, ſi quis *Conſilia* det factioſa, aut ad privatos Fines collimantia, celeriter hoc ad aures *Principis* deveniat. Remedium autem præſtantiſſimum fuerit, ſi *Reges* dent operam ut *Conſiliarios* ſuos pernoſcant; quemadmodum illi, ut *Principem*.

Principis eſt Virtus maxima noſſe ſuos.

Contra vero *Conſiliarios* non decet nimios eſſe rimatores in perſonam *Principis* ſui. Vera enim *Conſiliarii* Conſtitutio hæc; Ut peritior ſit in negotiis *Principis*, quam in moribus ejus. Sic enim veriſimile fiet, eum *Conſilium* potius recta directurum, quam ſe *Principi* accommodaturum quo complaceat. *Principibus* etiam hoc magno uſui eſſe poſſit; Si opiniones & vota *Conſiliariorum* ſuorum, & diviſim, & conjunctim, recipiant. Etenim opinio, in ſecreto prolata, liberior multo eſt; ſed illa, quæ coram aliis, gravior. Nam in privato quiſque propriis affectibus plus inſervit; in conſortio aliorum affectibus magis obnoxius eſt: Itaque

que neutrum omittendum: atque ab inferioribus, in privato potius ut libertati conſulatur; à grandioribus, in conſortio potius ut modeſtius ſententiam ferant. Nil prodeſt, ſi *Principes* de rebus deliberent, niſi diligenter quoque deliberent de perſonis: Etenim res omnes, tanquam imagines mortuæ; vita autem actionis in delectu perſonarum potiſſimum conſiſtit. Neque ſufficit, de perſonis deliberare, ſecundum genera, veluti in idea quadam, aut deſcriptione Mathematica; qualis videlicet Character & conditio perſonæ eſſe debeat; Etenim errores maximi interveniunt, & judicii libra maxime verſatur in delectu individuorum. Illud quoque memoria tenendum, *Optimi Conſiliarii mortui Libri* veritati non parcunt, cum *Conſiliarii vivi* forte in adulationem lapſuri ſint. Utile itaque fuerit, *Libros* multum revolvere, præſertim eorum Auctorum, qui & ipſi gubernacula rerum tractarunt.

Conſilia, hac ætate, in locis plurimis, nihil aliud fere ſunt, quam Congreſſus, & Colloquia familiaria; ubi res potius ſermonibus jactentur, quam debitis argumentis trutinentur. Atque plerumque præcipitantur nimis, ad Decretum vel Actum *Conſilii*, properatur. Satius eſſet,

ſi in majoris momenti negotiis, res uno die deliberanda proponeretur, altero tractaretur; *In nocte Conſilium.* Id certe præſtitutum eſt in *Tractatu Vnionis*, inter *Delegatos Angliæ* & *Scotiæ*; Qui conventus regulariter, & optimo ordine, proceſſit. Ad petitiones autem privatas, dies aliquos præfigi probo: Nam & ſupplicantibus tempora certa indicant, quibus commodius ſe applicent; & ſolenniores conventus exonerant, ut poſſint *Hoc agere.* In delectu deputatorum, qui negotia ad *Conſilium* informandum præparent, præſtat eos eligere, qui æqui ſint, & in neutram partem propendeant, quam æquitatem quandam creare, introducendo aliquos, qui utrique parti ſedulo faveant. Probo etiam *Delegationes*, non tantum temporaneas, aut è re nata; ſed etiam continuatas, & perpetuas. Exempli gratia; Quæ curent ſeparatim: Commercia; Ærarium; Bellum; Gratias; Gravamina; Provincias particulares. Sane, ubi in uſu ſunt *Conſilia* ſubordinata diverſa, atque unicum tantum ſuperius *Conſilium*, (ut fit in *Hiſpania*,) nihil aliud fere ſunt ejuſmodi *Conſilia*, quam *Deputationes* (quales diximus) perpetuæ, niſi quod majore auctoritate polleant. Si caſus poſtulet, ut informetur *Conſilium* ab homi-

nibus

nibus alicujus muneris aut profeſſionis particularis, (veluti Juriſperitis, Nauticis, Excuſoribus Nummorum, Mercatoribus, Artificibus, & ſimilibus,) audiantur illi primo coram *Delegatis*; & poſtea, prout occaſio poſtulat, coram *Conſilio*. Neque permittantur venire catervatim, aut more Tribunitio ſe gerere; Hoc enim foret, clamoribus *Conſilium* fatigare, non informationem, ut debet, exhibere. *Menſa oblonga*, & rurſus *quadrata*, ſive *ſedes ad parietes* Cameræ *Conſilii*, videri poſſunt Formalia tantum; ſed ſunt profecto Realia: Nam ad *Menſam oblongam*, pauci, qui prioribus locis ſedent, res quaſi ſoli tranſigunt; verum in aliis, quas diximus, figuris, major uſus *Conſiliariorum* qui inferius ſedent. *Rex*, cum præſidet ipſe in *Conſilio*, caveat, ne ſententiam ſuam, citius quam par eſt, declaret: Hoc ſi fecerit, *Conſiliarii* ſe ad nutum ejus applicabunt, & loco *Conſilii* liberi, Canticum ei occinent: *Placebo*.

XXI.

De Mora.

Fortuna foro rerum vænalium ſimilis eſt; ubi ſæpe (ſi paululum expectare poteris) minuetur pretium. Rurſus, aliquando *Sibylla licitationibus* aſſimulatur; quæ primo plenas offert merces, mox

partes aliquas conſumens, integrum tamen pretium poſtulat. Nam *Occaſio* (ut in trito habetur Carmine,) *occipitium nobis obvertit calvum, poſtquam capillorum in fronte copiam fecit non arripientibus*: vel ſaltem utris anſam præbet primo accipiendam; dein ventrem, qui difficilius comprehenditur. Nuſquam certe major apparet ſapientia, quam in tempeſtivis negotiorum auſpiciis; principiiſque eligendis: Non jam levia ſunt pericula, ſi levia videantur; & plura pericula fefellerunt, quam vim intulerunt. Quinimo, ſatius eſt, quibuſdam periculis, quaſi media via occurrere, quam eorum motus, & appropinquationem, perpetuo inquirere, & obſervare. *Qui enim nimium invigilat, interdum dormitat.* E contrario, umbrarum longitudine decipi, (ut quidam olim, quando *Luna* Horizonti proxima, hoſtium terga irradiabat,) atque ita ante tempus tela emittere, aut pericula, præmature obviando, accerſere, alterum eſt extremum. Nam *Oportunitatis maturitas, vel immaturitas*, eſt (ut antea diximus) ad amuſſim examinanda. Ac, ut plurimum, expedit, omnium magnorum negotiorum principia *Argo* cum centum oculis ſuis, exitus vero *Briareo* cum centum manibus ſuis, committere:

tere: primum ſcilicet invigilare, poſtea accelerare. Etenim Orci *Galea*, quæ Politicum vere reddit inviſibilem, eſt, *Conſiliorum occultatio*, & *Expeditionum celeritas*. Cum enim ad executionem ventum ſit, nulla *occultatio celeritati* eſt æquiparanda; more globuli è Tormento emiſſi, qui tam velociter pertranſit, ut ipſam oculorum aciem antevertat.

XXII.

De Astutia.

PEr *Aſtutiam* intelligimus, ſiniſtram quandam & obliquam Prudentiam. Et pro certo eſt, multum intereſſe, inter *Aſtutum*, & *Prudentem*; non ſolum, quatenus ad probitatem, ſed etiam quatenus ad mentis vires. Sunt qui chartas pictas artificio quodam miſcere ſciunt, qui tamen periti luſores non ſunt; Sunt itidem nonnulli, qui in Competitionibus, & Factionibus regendis, multum valent, alias vero infirmi judicii ſunt. Rurſus, alia res eſt, perſonarum naturas & mores callere; alia vero, negotia pernoſſe; Sunt enim haud pauci, qui in perſonarum aditibus, & temporibus, verſuti ſunt, neque tamen partis realis, negotiorum, ſunt capaces: Quæ eſt conſtitutio ipſiſſima hominum; qui in perſonis dignoſcendis, non in li-

bris evolvendis, operam collocarunt. Tales magis in Pragmaticis adhiberi debent, quam in Conſiliis; Et non aliter fere uſum ſui præbent, quam in viis, quas ſæpe contriverunt. Converte eos ad homines novos, & artibus ſuis excidunt: adeo ut vetus illa Regula, ſtultum à ſapiente dignoſcendi, (*Mitte ambos ad ignotos, & videbis*,) de hujuſmodi hominibus non teneat. Quoniam autem *Aſtuti* iſti homines, ſimiles ſunt puſillarum mercium propolis, non abs re fuerit, officinas ipſorum excutere.

Inter *Aſtutias* numerari poteſt, ut quis *vultum* ejus, cum quo colloquitur, limatius obſervet: quod etiam *Ieſuitæ* præcipiunt. Sunt enim complures, iique ex prudentioribus, qui corda habent obſcura, vultus autem pellucidos. Verum, decet hoc fieri, cum modeſta oculorum per vices demiſſione, quemadmodum & faciunt *Ieſuitæ*.

Altera exiſtit *Aſtutia*, ut, cum aliquid propere & facile obtinere & expediri cupias, perſonam, cum qua agis, de alio quopiam negotio ſermonem inferendo detineas & præoccupes; ne nimium ad Objectiones & ſcrupulos evigilet. Equidem noveram *Conſiliarium* quendam, & *Secretarium*, qui nunquam ad *Elizabetham Reginam Angliæ*, ad Diplomata manu *Re-*

ginæ

gina ſignanda, acceſſit, quin à principio illam in aliquos de rebus Status gravioribus ſermones perduceret, ut hiſce intenta ad Diplomata minus animum adjiceret.

Idem valet *ſubitæ prehenſionis* ratio, ſi quis rem proponat, quando perſona, cum qua agitur, ad alia feſtinat, neque moram pati poteſt rem accuratius conſiderandi.

Si cui in animo eſt, negotium aliquod deſtruere, quod alius fortaſſe quiſpiam dextre & cum effectu propoſiturus fuiſſet, ipſe ſe erga negotium *bene affectum ſimulet*, atque ipſe rem proponat, ſed eo modo, ut ſucceſſum ejus diſturbet.

Abruptio ſermonis in medio, quaſi quis ſe ipſum deprehenderet, & contineret, majorem generat appetitum, in eo quocum colloqueris, ad ulterius inquirendum.

Quoniam autem imprimit fortius quod Quæſtione erutum eſt, quam quod ſponte oblatum, poſſis ad ineſcandam Quæſtionem inſolitum induere vultum: ex quo occaſio detur alteri interrogandi: Quid ſibi velit iſta oris mutatio? Ut *Nehemias* fecit; *Neque ante illud tempus triſtis fueram in conſpectu Regis*.

In rebus ambiguis, & ingratis, bonum eſt, initia, de iis Sermonem inferendi, alicui alteri deputare, cujus verba minoris ſint ponderis, & majoris auctoritatis vo-

cem in ſubſidiis reſervare, veluti caſu fortuitò interrogetur ille ſuperveniens, de eo ſermone, qui ab altero injectus eſt. Quod fecit *Narciſſus*, cum indicaret *Claudio* Matrimonium *Maſſalinæ* & *Silii*.

In rebus, quas à ſe amoliri quis cupiat, non inutile eſt, vulgi nomen mutuari: Ac ſi quis tali formula utatur: *Hoc vulgo dicitur*, aut, *Increbuit Sermo*.

Noveram quendam, qui cum Literas ſcriberet, id, quod maximi erat momenti, Poſt-ſcripto ſemper includebat, ut rem fere prætermiſſam.

Noveram & alium, qui cum ad Colloquium cum alio veniret, id quod maxime ei in ſermone curæ erat, præterire ſolitus erat, & diſcedere, & rurſus redire, & tum demum ejus rei mentionem facere, ac ſi illa fere è memoria excidiſſet.

Alii ſe ſubito deprehendi procurant, tali tempore, quo veriſimile eſt, partem, cui inſidiantur, ſuperventuram; ac ſimul ſe chartam aliquam in manu habentes, aut aliquid præter conſuetudinem agentes, inveniri volunt; ut interrogentur de iis rebus, quas revera ipſi eloqui cupiunt.

Aſtutiæ ſpecies ſatis vafra eſt, ea verba proprio nomine prolata, ſibi excidere pati, quæ alium arripere, & iis uti, quis expetit, ut inde alterum irretiat, & ſubruat.

Nove-

Noveram duos , pro officio *Secretarii*, tempore *Reginæ Elizabethæ*, competitores; qui tamen ſe invicem amicè tractabant; quippe de negotio ipſo competitionis ſuæ ſæpius conferebant. Atque alter ipſorum dicebat, *Fieri Secretarium in declinatione Monarchiæ* , rem eſſe haud parvi periculi; ſeque illud genus honoris minime ambire: Alter ſtatim verba illa, callide prolata , bona fide arripuit, & cum amicis ſuis nonnullis libere ſermones conſeruit, dicens, ſe in *declinatione Monarchiæ muneris Secretarii* ambitioſum eſſe non debere. Prior ille occaſione uſus eſt, eaque verba ut ad *Reginæ* aures pervenirent, tanquam ſcilicet ab altero prolata, curavit: Quæ indignata circa illa verba, in *Declinatione Monarchiæ*, cum ipſa ſe vigentem reputaret, poſterioris illius competitionem nunquam poſtea admiſit.

Eſt *Aſtutiæ* quoddam genus, quod *Anglico* proverbio, *Felem in aheno vertere*, ſatis abſurde dicitur; cum ea verba, quæ quis apud alium profert, imputat Colloquenti, tanquam ab ipſo prolata. Et, ut verum dicamus, cum talia aliqua verba inter duos agitata fuerint, difficile eſt probare & verificare, ab utro primum inceperint.

Et *artificium* in uſu, ut quis in alios ſpicula quædam obliquè torqueat, juſtifi-

cando ſe ipſum per negativas: utpote dicendo: Hoc *ego non facio*; ut *Tigillinus* fecit, *Burrhum* ſugillando; *Se non diverſas ſpes, ſed incolumitatem Imperatoris, ſimpliciter ſpectare.*

Nonnulli in promptu habent tot *Narrationes* & *Hiſtoriolas*, ut nihil ſit quod inſinuare cupiunt, quin id *Hiſtoriola* aliqua involvere poſſint; Unde & ſe magis in tuto continent, quaſi nihil diſerte affirmantes, & rem ipſam majore cum voluptate ſpargi efficiunt.

Bonum eſt *Aſtutiæ* genus, ut quis reſponſum, quod obtinere cupit, conceptis verbis proponat. Etenim alteram partem minus hærere facit.

Mirum eſt cernere, quamdiu nonnulli occaſionem captent, dicendi illud, quod proferre cupiunt, & quanto circuitu uti ſuſtineant; & quot alia attingere, ut quo volunt perveniant. Res certe hæc, magnæ patientiæ, ſed multi uſus.

Improviſa, & *audax Quæſtio*, aliquando hominem deprehendit, & detegit. Simile quiddam evenit cuidam, qui nomen mutaverat, & in *Templo Divi Pauli* obambulans, fuit ab alio, per nomen ſuum verum, à tergo compellatus; ad quod ſtatim retroſpexit. Verum merces hæ puſillæ, & *Aſtutiæ* minores, ſunt infinitæ. Neque

male

male factum eſſet, ſi quis earum conficeret uberiorem Catalogum; Quoniam nihil rebus obeſt magis, quam quod *Aſtuti* recipiantur pro *Prudentibus*.

Illud pro certo habendum, nonnullas negotiorum periodos & pauſas noſſe, qui in ipſorum viſcera & interiora penetrare nequeunt: ut reperiuntur ædes nonnullæ, quæ gradus nactæ ſunt commodos, & anticameras, ſed abſque cubiculo aliquo pulchriore. Itaque tales videbis in Concluſionibus *Deliberationum* commodos quoſdam exitus reperire; Ad rem vero examinandam, & diſceptandam, nullo modo ſufficere. Attamen, ſæpenumero ex hac re exiſtimationem quandam aucupantur; veluti ingenia, quæ ad decernendum potius quam diſputandum ſint aptiora. Sunt qui magis innituntur *dolis*, quos aliis ſtruunt, quam *conſiliis* ſolidis & ſanis; Sed *Salomon* ait: *Prudens advertit ad greſſus ſuos*; *Stultus divertit ad dolos.*

XXIII.

De Prudentia Quæ sibi sapit.

F*Ormica* animalculum *ſibi ſapiens*, ſed in horto nocivum. Et ſane fit, ut qui ſui nimium amantes ſint, Reipublicæ noceant. Partire itaque moderate inter amo-

rem

rem Tui ipſius, & amorem Reipublicæ: Atque ita tibi ſis proximus, ut in alios non ſis injurius : præſertim, in *Regem* tuum, aut *Patriam*. Centrum plane ignobile eſt actionum hominis cujuſpiam, *Commodum proprium*. Recte terreſtrem naturam ſapit. Terra enim ſuo ſtat fixa Centro; ubi quæ affinia Cœleſtibus ſunt omnia, moventur ſuper Centrum alterius, cui benefaciunt. *Ad ſe omnia referre*, tolerabilius eſt in *Viris Principibus*; Quia ipſi intra perſonam ſuam non conſiſtunt; ſed publico periculo, & fortuna, degunt. Verum in ſervo *Principis*, aut cive Reipub. res eſt pernicioſiſſima. Etenim negotia publica univerſa, quæ ab id genus homine expediuntur, ad fines proprios flectuntur; quos neceſſe eſt Eccentricos ſæpe eſſe, ad fines Domini, ſive Status ſui. Eligant itaque *Principes*, & Status, miniſtros & ſervos, qui hac nota non maculantur, niſi velint res ſuas acceſſorii tantum loco eſſe. Imo quod hunc Effectum reddit magis exitioſum, illud eſt; Quod amittitur plane rerum analogia. Satis enim iniquum eſſet, ſi *bonum* ſervi præferatur *bono* Domini; Sed adhuc longe iniquius eſt, cum *exiguum bonum* ſervi antefertur *magno bono Domini*. Veruntamen id ſæpius factum eſt, per *Officiarios* pravos; veluti

The-

Theſaurarios, Legatos, Duces, & alios ſervos aut miniſtros infideles & improbos: Qui globulo ſuo pondus addunt finium ſuorum minutorum, quod eum in tranſverſum inclinet utilitas Domini ſui, in rebus gravioribus & magni momenti. Et plerumque commodum, quod ejuſmodi ſervi ad ſe attrahant, eſt pro modulo fortunæ propriæ; at detrimentum, quocum permutent commodum illud, eſt pro modulo fortunæ Domini ſui. Siquidem *Philautorum* iſtiuſmodi ingenium patitur, ut non morentur domum proximi incendere, pro re nihilo majore quam ad *aſſanda ova ſua*. Veruntamen hujuſmodi miniſtri, haud raro apud Viros potentes gratia pollent: Quia illis jucunda procurant, ſibi utilia; Atque utriuſvis rei cauſſa fortunam Domini ſui prodent.

Prudentia quæ *ſibi uni ſapit*, in plurimis ejus ramis res ſane depravata. Aſſimilanda *ſapientiæ ſoricum*, qui domum aliquam pro certo deſerent paulo ante ruinam: *Sapientiæ vulpis*, quæ *taxonem* è domo expellit, quam ſibi defodit, non illi: *Sapientiæ Crocodili*, qui lachrymas emittit cum devorare cupit. Verum illud inprimis obſervationem meretur; Quod hujuſmodi homines, qui (ut *Cicero* loquitur de *Pompejo*) *ſui ſunt amantes ſine ri-*

vali,

vali, ſæpenumero infortunati ſint: Cumque ſibi, per totam vitam, ſacrificaverint, in exitu ſacrificant Inconſtantiæ fortunæ, cujus alas ſperabant ſe pulchra illa *ſapientia* ſua præſcidiſſe.

XXIV.

De Innovationibus.

Sicut partus recens editi informes ſunt; ſic videre eſt in *novis inſtitutis*, quæ ſunt partus temporis. Veruntamen, ut qui in familiam ſuam honores primi introducunt, poſteris ſuis plerunque dignitate prælucent; ita rerum exemplaria, & primordia, (quando feliciter jacta ſunt,) imitationem ætatis ſequentis, ut plurimum, ſuperant. Malum enim, in natura humana, naturali motu fertur; qui proceſſu invaleſcit: At bonum, ut fieri amat in violentis motibus, in primo impetu fortiſſimum. Certe, omnis Medicina *Innovatio* eſt: Et qui *nova remedia* accipere nolit, *nova mala* expectet. *Novator* enim maximus omnium *Tempus*. Quod ſi *Tempus*, decurſu ſolo, res in pejus ferat; *Prudentia* vero & *Induſtria* eas in melius reſtituere non contendat, quis tandem erit finis mali? Hoc concedi prorſus debet; Quod conſuetudine firmatum eſt, etſi minus ſit bonum, aptum eſſe tamen tempori-

poribus; Quæque uno quaſi alveo fluxerunt, fœdere quodam conjuncta eſſe; ubi contra *nova veteribus* non uſquequaque tam concinne cohæreant: Etſi enim utilitate juvent; *novitate* tamen & inconformitate turbant. Sunt certe *Novitates*, tanquam advenæ aut peregrini, quos admiratione plus, minus benevolentia proſequimur. Recte quidem hæc omnia, ſi *Tempus* quieſceret; hoc tamen indefeſſe in orbem agitatur. Inde fit, ut *importuna* & *moroſa moris retentio*, res turbulenta ſit, æque ac *Novitas*; & qui vetera ſuperſtitioſe nimis reverentur, cedant in præſentis ſeculi ludibrium. Prudentes igitur facient homines, ſi, in *innovationibus* ſuis, à *Tempore* exemplum petant; *Tempus* enim *innovat* vel maxime, ſed tacite, pedetentim, ac ſine ſenſu. Illud enim pro certo habeas; Quod *novum* eſt, præter ſpem & expectationem accedere; & huic adjicere aliquid, illi eripere: At cui incremento eſt *Novitas*, ille fortunæ gratias habet, & tempori; Cui vero nocumento, is *Novitatis* auctorem injuriarum poſtulat. Expedit præterea, *Experimentis novis*, in corporibus Politicis medendis, non uti; niſi urgens incumbat neceſſitas, aut evidens ſe oſtendat utilitas; & ſedulo cavere, ut *Reformationis ſtudium mutatio-*

nem

rem inducat, non autem *ſtudium mutationis Reformationem* prætexat. Quinetiam omnis *novitas*, quam rejicere fortaſſe non datur, pro ſuſpecta tamen haberi debet. Denique ex *Scriptura* monito: *Stemus ſuper vias antiquas, atque circumſpiciamus, quæ ſit via bona, & recta, & ambulemus in ea.*

XXV.

De Expediendis Negotiis.

Celeritas nimia & affectata, negotia, ut plurimum, perdit. Similis eſt illi rei, quam *Medici Prædigeſtionem*, ſive præproperam *Digeſtionem* vocant: quæ corpus implere ſolet humoribus crudis, & ſecretis ſeminibus morborum. Itaque *Negotiorum expeditionem* ne metiaris per tempora conſulendi, ſed per *negotii* ipſius *progreſſum*. Et quemadmodum in curſu minime in paſſus granditate, aut pedum elevatione altiore, *celeritas* conſiſtit, ſed in motu eorundem humiliore, & æquabili; Ita in *Negotiis*, mordicus rei inhærere, neque partem *negotii* nimiam pro una vice avide amplecti, *celeritatem* in conficiendo procurat. Curæ eſt nonnullis illud tantum, ut brevi tempore multum confeciſſe videantur; aut ut periodos aliquas *negotiorum* falſas confingant, quo acres

acres in *negotiis* exiſtimentur: Verum aliud eſt, tempori parcere, *negotium* contrahendo, aliud intercidendo: *Negotia* autem in eum modum tracta, crebris nimirum congreſſibus, plerunque ſurſum deorſum feruntur, magna inconſtantia. Novimus *Virum* prudentem, cui ſemper in ore erat, cum *feſtinationem* nimiam videret: *Manete pauliſper, ut expediamus celerius.*

Ex altera parte, vera *Celeritas*, in *expediendis negotiis*, res eſt pretioſa. Tempus ſiquidem *negotiorum*, ſicuti pecunia mercium, eſt menſura. Emitur igitur *negotium* magno, ubi nimia eſt *protractio. Spartani*, & *Hiſpani*, tarditatis notati ſunt: *Mi venga la muerte de Spagna*: *Veniet mors mea ab Hiſpania*: Tum, ſcio, cunctanter veniet.

Aurem illis præbe facilem, quibus primæ in informatione *negotii* partes demandatæ ſunt; & potius viam illis monſtres ab initio, quam poſtea in Orationis filo crebrius interrumpas. Qui enim in ordine, quem ſibi præſtituit, perturbatur, ſubſultabit, & prolixior fiet, dum memoriam ſuam recolliget; quam alias futurus fuiſſet, ſi ſua methodo perrexiſſet. Sed interdum videre eſt, *Moderatorem* moleſtum eſſe magis, quam *Oratorem*.

Repetitiones plerunque cum *temporis* jactu-

jactura fiunt: Attamen *Statum Quæſtionis* ſæpe repetere, lucrum eſt *temporis* vel maximum. Etenim complures ſermones, prorſus abs re, in ipſo partu, abigit. Orationes prolixæ & curioſæ, æque *expeditioni negotiorum* conveniunt, ac toga prælonga, terram verrens, curſui. Præfatiunculæ, Tranſitiones bellæ, & Excuſationes, atque alia verba, quæ ad perſonam loquentis referuntur, *tempus* haud parum devaſtant; Et licet à modeſtia emanare videantur, ſunt tamen revera gloriolæ captatrices. Sed cave, ne in rem ipſam, ab initio, deſcendas, cum in hominum voluntatibus impedimentum aliquod reperiatur, aut obſtructio; Etenim animorum præoccupatio ſermonum ſemper poſtulat præfationes; inſtar fomentationis ante unguentum, quo unguentum mollius ſubintret.

Ante omnia, *Ordo*, & *Diſtributio*, & *Partium* apta *Extractio*, *celeritatis* tanquam vita eſt: ita tamen ut *Diſtributio* non ſit nimium ſubtilis. Nam qui *partitione* non utetur, in *negotia* nunquam commode ingredietur; qui autem nimia utetur, vix emerget. *Tempora* prudenter deligere, *tempus* plurimum lucratur; Atque intempeſtiva propoſitio, nil aliud, quam aërem verberare, & tempore abuti. Tres ſunt *negotiorum partes*: *Præparatio*; *Con-*

ſulta-

ſultatio ſive *Examinatio* ; & *Perfectio*: Harum (ſi *Expeditioni* conſulere in animo eſt) media, ſit opus multorum; Prima autem, & Ultima, Paucorum. Procedendi in *negotiis* initium ſumere ab iis quæ ſcripto comprehenſa ſunt, plerunque *Expeditionem* promovet: Licet enim contigerit, ea in totum rejici, nihilominus *Negativa* illa plus valebit ad conſilia educenda, quam *Indefinita*; Quemadmodum cinis magis generativus, quam pulvis.

XXVI.

De Prudentia Apparente.

Recepta eſt opinio; *Gallos* prudentiores eſſe quam videntur, *Hiſpanos* autem prudentiores videri quam ſunt. Sed utcunque ſe res habeat inter *Gentes*; certum eſt, hoc uſu venire inter *Perſonas* ſingulares. Sicut enim loquitur *Apoſtolus* de *pietate*: *Speciem pietatis habentes*, *ſed virtutem ejus negantes*; Ita certe inveniuntur nonnulli, qui nugantur ſolenniter, cum prudentes minime ſint, *magno conatu nugas*. Res eſt profecto prudentibus ridicula, & Satyra digna, affectatores iſtos videre, in quot formas ſe vertant, & quaſi utantur arte quaſi proſpectiva, qua ſuperficie appareat corpus, quod profunditatem aut dimenſionem ſolidi habeat.

beat. Alii tam ſecreti ſunt, & in ſe declarando parci, ut merces ſuas, niſi ſubobſcura luce, oſtendere nolint; & videri volunt plus ſignificare, quam loqui: Cumque ſibi ipſis conſcii ſint, ſe de iis rebus loqui, quas non bene norunt; cupiunt nihilominus videri, ſe illa noſſe, quæ non poſſunt tuto loqui. Alii vultu & geſtu verbis ſuffragantur, & veluti per ſigna ſapiunt: Ut *Cicero* ait de *Piſone*: *Reſpondes, altero ad frontem ſublato, altero ad mentum depreſſo ſupercilio, crudelitatem tibi non placere.* Alii ſe valere putant, ſi grande quiddam loquantur, idque ſtylo peremptorio: Itaque nihil morantur, & pro admiſſis accipiunt, quæ probare non poſſunt. Sunt, qui, quicquid ſub captum eorum non cadit, ſpernere, aut parvi pendere præ ſe ferunt, tanquam impertinens & curioſum; ſicque inſcitiam ſuam pro judicio limato obtendunt. Alii diſtinctionem aliquam ſemper in promptu habent; & plerunque hominum ingenia ſubtilitate perſtringendo, rem prætervehuntur. De quo genere loquitur *Aulus Gellius*: *Hominem delirum, qui verborum minutiis, rerum frangit pondera.* Ad quod exemplum, *Plato in Protagora*, per ironiam, introducit *Prodicum*, ſermonem integrum contexentem ex diſtinctionibus, à prin-

à principio uſque ad finem. Generaliter, iſtiuſmodi homines, in Conſultationibus, *negativa* libenter ſe applicant, & exiſtimationem quandam aucupantur ex ſcrupulis & difficultatibus proponendis & prædicendis; Etenim cum id, quod proponitur, penitus rejicitur, nil ultra reſtat agendum; ſin probatur, nova indiget opera: quod prudentiæ genus ſpurium negotia prorſus perdit. Ut verbo dicamus; Nec Mercator aliquis obæratus, nec decoctor rei familiaris occultus, tot artificiis ſe muniet, ad divitias ſimulandas; quot homines iſti *vera prudentia* deſtituti, utuntur, ad *prudentiæ* ſuæ opinionem tuendam. Certe, homines hac *prudentia* præditi, opinionem vulgi facile aucupari poſſunt, ſed ad negotia gravia tractanda nemo talium delectum faciat: Etenim, ad negotia promovenda, ſatius proculdubio fuerit, virum eligere paulo abſurdiorem, quam hujuſmodi Formaliſtam faſtidioſum.

XXVII.

De Amicitia.

Res ſane difficilis eſſet, etiam illi qui dixerit, plus veri ac falſi, idque compendio, miſcuiſſe, quam in illo ſcito: *Quicunque ſolitudine delectatur, aut fera, aut Deus eſt.* Negari enim non poteſt, quod

inſitum & latens odium, ſeu faſtidium ſocietatis, ſi in aliquo deprehendatur, ſapiat neſcio quid belluinum: illud tamen è converſo, quod aliquam *Divinæ naturæ* ſpeciem præ ſe ferat, falſiſſimum eſt; niſi hujuſmodi vita ſolitaria minimè ab amore ipſius ſolitudinis proveniat, ſed à ſtudio ſecedendi, ut altioribus Contemplationibus quis vacet: Id quod in nonnullis Ethnicorum reperitur, ſed affectatum & fictum: ut in *Epimenide Cretenſe*, *Numa Romano*, *Empedocle Siculo*, & *Apollonio Tyanæo*: ſincerum tamen & verum in plurimis *Eremitarum* antiquorum, & in ſanctis *Patribus Eccleſiæ*. Interea vero parum perſpiciunt homines, quid hoc ſit quod *Solitudo* nominatur, & quibus finibus circumſcribatur. Turba enim non eſt ſocietas dicenda: & facies hominum nihilo plus ſunt quam in porticibus picturæ; Colloquia vero abſque dilectione *cymbalo* non præſtant *tinnienti*. Hoc innuit id, quod Latino jactatum Proverbio: *Magna civitas, magna ſolitudo*. In magnis enim urbibus *Amici* & Neceſſarii remotius diſperguntur, adeo ut minus plerunque familiariter, & in conſortio vivatur, quam in viciniis anguſtioribus. Quin & ulterius progredi licet, atque veriſſime aſſerere, meram & miſeram eſſe *ſolitudinem*;

nem, ubi deſunt *amici* veri: ſine quibus Mundus nihil aliud quam Eremus eſt. Quo etiam ſenſu ſi ſolitudinem accipias, quicunque natura & genio ſuo ab *amicitiis* abhorret, hujuſmodi affectum à bruto potius, quam ab homine mutuatur.

Maximus *Amicitiæ* fructus eſt *levamen & evaporatio anxietatis & tumorum cordis*, quos animæ perturbationes, cujuſcunque generis, imprimere ſolent. Novimus, morbos illos in corpore eſſe maxime periculoſos, qui ex obſtructionibus & ſuffocationibus naſcuntur: Neque multo ſecus ſe res habet in ægritudinibus animæ. *Sarſam* adhibere poſſis ad jecoris, *Chalybem præparatum* ad Lienis, *Flores Sulphuris* ad Pulmonum, *Caſtoreum* ad Cerebri oppilationes deobſtruendas: Nulla autem invenitur Medicina apertiva ad obſtructiones Cordis, præter *Amicum* fidelem; cui impertire poſſis dolores, gaudia, metus, ſpes, ſuſpiciones, curas, conſilia, & quicquid denique Cor opprimat, tanquam ſub ſigillo *Confeſſionis Civilis*.

Res eſt profecto mirabilis, ſi quis ſecum reputet, quam magni, *Principes* ſummi & *Monarchæ*, iſtum *amicitiæ fructum* (de quo loquimur) æſtiment: Tanti ſane, ut eundem, & incolumitatis ſuæ, & amplitudinis, periculo interdum coëmant.

Principes enim, propter diſtantiam & ſublimitatem fortunarum ſuarum, à fortunis ſervorum & ſubditorum ſuorum, *fructum* hunc decerpere nequeunt: niſi forte (quo cum melius colligant) aliquos evehant & promoveant, qui ſint ſibi tanquam ſocii & æquales: id quod ſæpenumero non ſine præjudicio fit. Linguæ modernæ, iſtiuſmodi perſonas, nomine *Gratioſorum*, vel *Amicorum Regis*, inſigniunt; ac ſi res eſſet favoris & converſationis: at vocabulum Romanum, ejus rei rectius exprimit verum uſum, atque cauſſam; illos nominans, *Participes curarum*; Hoc enim illud eſt, quod verum ligamen præſtat. Atque hoc feciſſe manifeſto videmus, non tantum *Principes* delicatos, & imbecillis animi; ſed etiam prudentiſſimos, & maxime Politicos ex iis qui regnarunt: Qui ſæpe ſibi adjunxerunt aliquos ex ſervis ſuis; quos & ipſi *Amicos* ſuos vocarunt, & aliis eodem illos nomine inſignire permiſerunt: non alio utentes vocabulo, quam quod inter homines privatæ fortunæ receptum eſt.

L. Sylla, poſtquam Romanum Imperium occupaſſet, *Pompeium* (poſtea cognominatum *Magnum*) ad eam potentiam evexit, ut *Pompeius* ſuperiorem jam *Sylla* factum ſe venditaret. Cum enim amicum quendam ſuum *Conſulem* feciſ-

ſet,

ſet, contra ambitum *Sylla*; atque *Sylla* in malam partem hoc accepiſſet, & verba indignationis nonnulla protuliſſet, *Pompeius* id minime tulit, ſed fere diſertis verbis eum quieſcere juſſit; addendo, *Plures adorare Solem orientem, quam occidentem.* Apud *Iulium Cæſarem Decimus Brutus* tanta gratia valuit, ut eum *Cæſar Octavio*, ſuo nepoti, hæredem ſubſtituerit. Atque hic ille fuit, qui *Cæſarem* ad mortem ſuam pertraxit. Cum enim *Cæſar* Senatum dimittere in animo habuiſſet, propter mala quædam præſagia, (præcipue ſomnium quoddam *uxoris* ſuæ *Calpurniæ*,) *Brutus* eum molliter è Cathedra, arrepto brachio ejus, levans, dixit: *Sperare ſe, eum Senatum non tam parvi habiturum, ut dimittere illum vellet, donec uxor ſomnium melius ſomniaſſet.* Et videtur ſane tanto favore apud *Cæſarem* polluiſſe, ut *Antonius* in Epiſtola quadam, quæ à *Cicerone*, in una ex *Philippicis*, verbatim recitatur, eum *Veneficum* appellaret; ac ſi *Cæſarem* incantaſſet. *Auguſtus Agrippam* ignobilem licet natalibus, ad tantam celſitudinem promovit, ut quando cum *Mecænate* deliberaret de nuptiis filiæ ſuæ *Iuliæ*, *Mecænas* eum libere monuiſſet; *Agrippam, aut in generum aſſumendum, aut interficiendum; nihil eſſe tertium; quando-*

quidem eum ad tantum faſtigium perduxiſſet. Tiberius Cæſar Seianum tantis honoribus auxit, ut ii duo haberentur tanquam *Par Amicorum*: Certe *Tiberius*, in Epiſtola quam ad eum, ita ſcribit: *Hæc pro amicitia noſtra non occultavi.* Atque univerſus Senatus, aram *Amicitiæ* tanquam *Deæ* dedicavit: propter arctam inter eos *Amicitiam*. Similis, aut etiam illa majoris, *Amicitiæ exemplum* cernitur, inter *Septimium Severum*, & *Plantianum*: Etenim, *Filium* ſuum natu majorem, *Filiam Plantiani* in uxorem ducere, coëgit: ac *Plantianum* ſæpe, etiam cum contumelia *filii* ſui, honoravit. Quin & ſcripſit ad Senatum hiſce verbis: *Ita diligo virum, ut cupiam eum mihi ſuperſtitem fore.* Quod ſi hi *Principes*, *Trajano* alicui, aut *Marco Aurelio*, ſimiles fuiſſent, immenſæ naturæ eorum bonitati hoc attribui poſſet: cum vero viri tam prudentes extiterint, tantoque robore & ſeveritate animi præditi, tamque impenſi amatores ſui; liquido probatur, eos felicitatem ſuam (licet vix major mortalibus ullis obtigiſſet) veluti mutilam duxiſſe, niſi per haſce *amicitias* facta fuiſſet integra, & perfecta. Atque, quod majus eſt, affuerunt his *Principibus* uxores, filii, nepotes; neque tamen hæc omnia, *amicitiæ* ſolatia ſupplere valuerunt.

Mini-

Minime oblivioni mandandum, quod *Commineus* notatum reliquit, de Domino ſuo priore, *Duce Carolo*, cognominato *Strenuo*; eum ſecreta ſua cum nemine communicare voluiſſe; minime omnium ea, quæ eum præ cæteris angebant. Et ulterius ait; eam animi obtectionem, poſterioribus vitæ annis, intellectum ipſius nonnihil debilitaſſe, & vitiaſſe. Potuiſſet certe *Commineus*, ſi voluiſſet, ſimile judicium facere de Domino ſuo poſteriore, *Ludovico Vndecimo*; cui occultatio conſiliorum pro tormento fuit. Teſſera *Pythagoræ*, obſcura, ſed optima: *Cor ne edito*. Certe, ſi quis durum huic rei nomen imponeret, qui *amicis* deſtituuntur, quibus cogitationes ſuas & anxietates libere impertiant, ſunt cordium ſuorum *Anthropophagi*. At illud plane ad miraculum proxime accedit, (quocum claudam hunc, de primo *amicitiæ fructu*, ſermonem) nimirum, Iſtam cum *Amicis* communicationem, contrarios duos effectus producere; gaudia enim conduplicat, mœrores dimidiat. Nemo ſiquidem læta ſua *amico* impertit, quin lætetur amplius: Nemo autem triſtibus *amicum* communicat, quin contriſtetur minus. Adeo ut revera, eadem virtute polleat, ſuper animum hominis, quam Alchymiſtæ *Lapidi* ſuo tribuere ſolent,

ſuper corpus humanum; hoc eſt, quod contraria operetur, ſed ſemper in beneficium naturæ. Attamen abſque auxilio notionum Chymicarum, extat hujus rei exemplum inſigne, in curſu naturæ ordinario. Nam in rebus naturalibus Unio alit & confortat actiones quaſque naturales; impreſſiones omnes violentas hebetat & retundit: idemque prorſus fit in animis.

Secundus *Amicitiæ fructus*, ſalubris eſt *intellectui*, ſicuti primus *Affectibus*. *Amicitia* enim ſerenitatem inducit in *Affectibus*, à tempeſtatibus & procellis. Verum in *Intellectu* etiam noctem abigit, & lumen infundit, confuſione cogitationum diſſipata. Neque hoc intelligendum eſt tantum de Conſilio fideli, quod ab *Amicis* dari ſolet; Sed antequam de illo dicamus, certum eſt; Quicunque animum cogitationibus multis gravatum habet, ingenium ejus & intellectum clareſcere veluti in diem, communicatione conſiliorum, & diſcurſu cum alio. Etenim cogitationes ſuas facilius agitat, & in omnes partes verſat; eaſdem ordinatius diſponit; illas tanquam in faciem intuetur, poſtquam converſæ fuerint in verba; denique ſe ipſo prudentior evadit: Idque aſſequitur horulæ magis unius ſermone, quam diei integræ meditationibus. Recte dictum eſt à *The-*

à *Themiſtocle* ad *Regem Perſarum*; *Sermones tapetibus ſimiles eſſe, cum explicentur, per quod imagines diſtincta conſpiciuntur; ubi cogitationes, inſtar ſarcinarum quarundam, complicantur & involvuntur.* Neque etiam reſtringitur ſecundus iſte *fructus Amicitiæ* (qui conſiſtit in obſtructionibus *Intellectus* aperiendis) ad eos ſolum *Amicos*, qui conſilio pollent (hi proculdubio optimi ſunt;) ſed & hoc ſepoſito, diſcit profecto quiſpiam à ſe ipſo; & proprias cogitationes in luminis oras educit; ingeniumque ſuum tanquam cotem verſus acuit, quæ ipſa non ſecat. Ut verbo dicamus: præſtat *Statuæ* cuidam, vel *Imagini*, ſe impertire, quam cogitationes ſuas ſilentio ſuffocare.

Adde jam (ut fiat ſermo, de hoc ſecundo *Amicitiæ fructu*, magis perfectus) illud modo dictum; quod promptius occurrit, & in vulgarem obſervationem cadit; *Fidele* intelligo ab *Amico Conſilium.* Bene aſſerit *Heraclitus*, in uno Ænigmatum ſuorum; *Lumen ſiccum optimum*: Atqui certiſſimum eſt; lumen quod ab alio proficiſcitur, per modum conſilii, illo ſiccius eſſe & purius, quod à proprio emanat judicio, & intellectu; ſiquidem quod affectibus ſemper maceratur & tingitur. Adeo ut non minus interſit, inter

conſilium Amici & *conſilium* cujuſlibet *proprium*, quam inter *conſilia Amici* & *Adulatoris*. Neque enim *Adulator* magis infeſtus, quam *quilibet ſibi*: neque rurſus remedium præſtantius, contra *adulationem ſui ipſius*, reperitur, quam *libertas Amici*. *Conſilium* duorum generum eſt: Alterum de *Moribus*; alterum de *Negotiis*. Quantum ad prius; Optimum ad animi ſanitatem tuendam, medicamentum, eſt *Admonitio Amici* fidelis. Se ipſum ad rationes ſtricte reddendas compellere, medicina eſt interdum nimis penetrans, & corroſiva. Lectio librorum moralium, res eſt paulo hebetior. Obſervatio propriorum defectuum in aliis, tanquam in ſpeculo, aliquando, ut fit etiam in ſpeculis, minus reſpondet. Verum (ut diximus) optima medicina, (optima ad recipiendum, optima ad operandum,) eſt *Admonitio Amici*. Mirum profecto eſt videre, quot errores enormes, & plane abſurdos, committant aliqui, (præſertim ex grandioribus,) quia non adſit iis *Amicus*, qui monere poſſit: in damnum haud parvum, & exiſtimationis, & fortunæ ſuæ. Sunt enim, (ut ait *Apoſtulus Iacobus*,) *tanquam homines, qui intuentur in ſpeculum, & ſtatim obliviſcuntur imaginis ſuæ*. Quantum ad Negotia: Vetus eſt, *Melius videre oculos, quam oculum*; licet nonnulli hoc cavillen-

villentur. Etiam recte dicitur: *Spectatorem ſæpe plus videre, quam luſorem*: Quin & certius diſploditur ſclopetum majus, palo innixum, quam ſuper brachium; Etſi quidam tam altum ſapiant, ut putent, in ſeſe eſſe omnia. Verum, quicquid dici poſſit in contrarium, certum eſt, Conſilium negotia dirigere, & ſtabilire. Quod ſi quis ſecum cogitet, conſilium ſe quidem capturum, ſed per partes, in aliis hunc, in aliis illum, conſulendo, bene habet, hoc eſt, melius illi fuerit, quam conſilio omnino non uti; verum in duo pericula impingit: Unum, quod vix fidele conſilium reperturus ſit; raro enim, niſi à fideli, & intimo *Amico*, conſilium datur, quod non ad dantis fines inflexum & detortum ſit: Alterum, quod conſilia illa, à diverſis manantia, (licet cum fide, & bona intentione præſtita,) damnoſa ſæpenumero erunt & nociva; ac partim ex incommodis, partim ex remediis, commixta: veluti, ſi Medicum advoces, qui in curatione morbi illius peritus habetur, ſed corporis tui conſtitutionis penitus ignarus; Quare poterit, fortaſſe, valetudinem, ad tempus, promovere, ſed cum periculo, ne, in ſumma, ſanitati præjudicet; atque hoc pacto morbum extinguet & non ita multo poſt hominem. Verum *Amicus*, cui ſtatus *Amici* ſui perfecte cognitus

gnitus eſt, cavebit, ne in præſens juvando, in malum futurum impingat. Itaque conſiliis iſtis diſperſis, (ut jam dictum) nolim acquieſcat: Diſtrahent enim potius, & ſeducent, quam dirigent & ſtabilient.

Poſt nobiles hoſce duos *Amicitiæ fructus*, (*Pacem* dico in *Affectibus*, & *Fulcimentum Iudicii*,) ſequitur ultimus; qui ſimilis eſt *Malo Granato*; plenus granis compluribus: Intelligo autem Auxilium & Participationem, in actionibus & occaſionibus vitæ. Hîc autem, expeditiſſima via repræſentandi ad vivum, uſum multiplicem *Amicitiæ*, fuerit, circumſpiciendo & videndo, quam multa ſint, quæ per ſe quiſpiam exſequi commode non poterit: Atque inde apparebit, non per Hyperbolen, ſed ſobrie dictum eſſe ab Antiquis; *Amicum eſſe alterum ſe*: Quandoquidem, ſi quis vere rem reputet, *Amici* officia proprias cujuſque vires ſuperent. Homines mortales ſunt; quin & in medio operum aliquorum, quæ maxime affectant, ſæpe moriuntur: veluti in collocatione filii in matrimonium; conſummatione conatuum & deſideriorum ſuorum; & ſimilibus. Jam ſi quis *Amicum* habeat fidelem, ſecuritatem præſtat de iiſdem rebus, *Amici* cura & opera, poſt mortem perficiendis: adeo ut fatum immaturum vix

obſit;

obſit; atque habeat quis, (ut loquamur more Tribulum aut Firmariorum,) in deſideriis ſuis, terminum, non unius, ſed duarum vitarum. Homo corpore circumſcribitur, & corpus loco; Verum ubi *Amicitia* præſto eſt, vitæ munia omnia conceſſa ſunt, & ſibi, & deputato ſuo. Quot numero res ſunt, quas per ſe quiſpiam, cum dignitate aut decoro, peragere non poſſit? Merita ſua non poteſt cum verecundia recenſere; multo minus extollere: Non ſuſtinet quis, ut ſe ſubmittat ad ſupplicandum, aut etiam emendicandum: Infinita ſunt talia. Verum hæc, & hujuſmodi, in *Amici* ore, ſat decora ſunt; ad quæ erubeſcimus in perſona propria. Rurſus, perſona cujuſque, multa habet conjuncta, quæ exuere non poteſt: Filium alloqui quis non poterit, niſi ut Pater; Uxorem, niſi ut Maritus; Inimicum, niſi ſalva dignitate; ubi *Amico* conceditur loqui, prout res poſtulat; neque ad reſpectus perſonæ alligatur. Verum hæc enumerare infinitum fuerit. Ipſe regulam dedi: Ubi quis propriam perſonam, in Fabula, ſuſtinere non poterit, *Amicus* ſi deſit, ſatius eſt ei Scenam derelinquere.

XXVIII.

De Sumptibus.

Opes deſtinantur *Sumptibus*: *Sumptus* autem honori, & actionibus

honeſtis. *Sumptus* itaquè largiores, occaſionis & rei dignitate commenſurandi ſunt. Etenim *ſpontanea paupertas* debetur quandoque *Patriæ*, non ſolum *regno cœlorum*; *Sumptus* autem conſueti cujuſque cenſu definiendi ſunt; eoque tenore temperandi, ut intra reditus ſint; nec ſervorum fraudi aut incuriæ obnoxii; atque inſuper in eum modum diſpoſiti & ordinati, ut rationes impenſarum exhibitæ, æſtimatione ſint minores. Certe, qui diminutionem fortunarum ſuarum pati nolit, neceſſe habet impenſas ſuas ordinarias ita inſtituere, ut dimidia tantum pars redituum inſumatur, altera reponatur: qui vero rem augere cupit, tertiam partem ſolam *impenſis* aſſignet. Haud ſordidum eſt ſummis etiam viris, ſi rationes ſuas diligenter inſpiciant. Hoc omittunt complures, non tam ſocordia, quam averſatione quadam, ne ſe contriſtent, ſi res nimio plus acciſas deprehenderint. Vulnera autem, niſi explorentur, ſanari nequeunt. Qui *Oeconomica* ſua commode tractare non poſſunt, iis relinquitur, ut quos adhibent miniſtros, & caute eligant, & ſubinde mutent: Novi enim minus audent, minuſque aſtuti ſunt. Cui raro rationes ſuas inſpicere datur, eum quæ computationi ſubjacent, in certos reditus, atque etiam *ſumptus*, verte-

re

re convenit. Qui impendioſior eſt in uno *ſumptus* genere, cum ſobrie parcum & frugi oportet eſſe in alio: exempli gratia; Si victu abundantior, veſtium elegantia ſit moderatior; ſi in Aula ſua copioſior, in Equili contractior ſit; & ſic de ſimilibus. Qui enim in ſingulis impenſarum generibus eſt profuſior, decoctionem fortunarum ægre vitabit. In perplexa & obærata re familiari liberanda, perinde ſibi quis obeſſe poterit nimia feſtinatione, ac dilatione nimia: præproperæ enim venditiones jacturam ex uſuris ſæpe exæquant. Porro autem, qui ſimul & ſemel ſortem aſſerit, de relapſu periclitatur: cum enim prætervectum tantas anguſtias ſe ſentiat, ad ingenium redibit; Qui autem ſe per gradus extricaverit, habitum frugalitatis inducit; eademque opera tam animo, quam fortunis, medetur. Sane qui res collapſas reſtituere in votis habet, vel minima quæque non ſpernat: Atque plerunque minus ſordidum eſt, *ſumptus* quamvis minutos præcidere, quam minutis *lucris* ſe ſubmittere. Caute admodum inchoandi ſunt *ſumptus*, qui ſemel inchoati permanſuri ſint. Sed in *ſumptibus*, qui non facile redeunt, ſplendidiorem & magnificentiorem eſſe licebit.

XXIX.

XXIX.

De Proferendis Finibus Imperii.

Dictum *Themiſtoclis*, ſibi ipſi applicatum, incivile certe fuit, & inflatum; ſin de aliis, atque in genere, prolatum fuiſſet, prudentem ſane Obſervationem, & pergravem Cenſuram complecti videretur. Rogatus in convivio, ut cytharam pulſaret, reſpondit, *Fidibus ſe neſcire; cæterum poſſe oppidum parvum in magnam civitatem evehere.* Iſta certe verba, ad ſenſum Politicum tranſlata, Facultates duas, multum inter ſe diſcrepantes, in iis qui rerum gubernacula tractant, optime deſcribunt, & diſtinguunt. Etenim, ſi *Regum* Conſiliarios, Senatores, alioſque ad negotia publica admotos, qui uſquam fuerunt, attente intueamur, reperientur profecto (licet rariſſime) nonnulli, qui *Regnum* aut *Civitatem* è parvis ampla efficere poſſint, *Fidicines* tamen ſint valde imperiti: Econtra autem, alii quamplurimi, in cythara, aut lyra, (hoc eſt, Aulicis tricis,) miri artifices, qui, tantum abeſt, ut Rempub. amplificare poſſint, ut potius à natura comparati videantur ad ſtatum Reip. beatum & florentem labefactandum, & evertendum. Sane artes illæ dege-

degeneres, & præſtigiæ, quibus ſæpenumero *Conſiliarii*, atque rerum potentes, & gratiam apud *Principes* ſuos, & famam in vulgus, reportant, haud aliud nomen merentur, quam *Peritiæ* cujuſdam *Fidiculariæ*; utpote, cum ſint res, magis gratæ in præſens, & artificibus ipſis ornamento, quam ad Rerumpub. quarum ſunt miniſtri, opes & amplitudinem, utiles, aut accommodæ. Occurrent proculdubio & alii Conſiliarii, atque Reipub. Gubernatores, minime ſpernendi, qui ſint negotiis pares, poſſintque res commode adminiſtrare, eaſque à manifeſtis præcipitiis & incommodis conſervare; à virtute tamen illa *Rerumpub. erectrice* & *amplificatrice* longo intervallo abſunt.

Verum qualeſcunque demum fuerint Operarii, conjiciamus oculos in opus ipſum; Qualis nimirum cenſeri debeat vera *Regnorum* & *Rerumpub. Magnitudo*, & quibus *Artibus* obtineri poſſit: Dignum profecto argumentum, quod *Principes* perpetuo in manibus habeant, & diligenter meditentur; quo nec vires ſuas in majus æſtimantes, inceptis ſe vanis & nimis arduis implicent; nec rurſus eaſdem plus æquo deſpicientes, ad conſilia puſillanima & meticuloſa ſe demittant.

Magnitudo Imperiorum, quoad *Molem* & *Ter-*

& *Territorium*, menſuræ ſubjicitur; quoad *Reditus*, calculis: *Numerus Civium*, & *Capita*, cenſu; *Vrbium* & *Oppidorum* amplitudo, tabulis excipi poſſint. Attamen non reperitur inter Civilia res errori magis obnoxia, quam verum & intrinſecum excipere valorem, circa vires & Copias *Imperii* alicujus. Aſſimilatur *Regnum Cœlorum* non glandi, aut nuci alicui grandiori, ſed *grano Synapis*, quod inter grana eſt minimum; quod tamen habeat, interim, intra ſe, proprietatem quandam, & ſpiritum innatum, quo ſe & citius attollat, & latius diffundat: eodem modo invenire eſt *Regna* & *Status*, ambitu quidem & regionum tractu valde ampla; quæ tamen ad *Fines* ulterius *proferendos*, aut latius imperandum, ſunt minus apta; alia contra, dimenſione ſatis exigua, quæ tamen baſes, in quibus maximæ *Monarchiæ* inædificentur, eſſe poſſint.

Urbes munitæ, plena Armamentaria, Equorum propagines generoſæ, Currus armati, Elephanti, Machinæ atque Tormenta bellica omnigena, & ſimilia; ſunt certe iſta univerſa nihil aliud, quam *Ovis induta pelle Leonina*; niſi *Gens* ipſa, ſtirpe ſua, & ingenio, ſit fortis, & militaris. Imo, nec numerus ipſe Copiarum multum juvat, ubi milites imbelles ſunt, & igna-

ignavi. Recte enim *Virgilius*: *Lupus numerum pecorum non curat.* Exercitus *Perſarum*, in campis *Arbelæ*, oculis *Macedonum*, tanquam vaſtum *hominum* pelagus, ſubjiciebatur, adeo ut Duces *Alexandri*, nonnihil ipſo ſpectaculo perculſi, *Regem* interpellarent; atque ut noctu prælium committeret, ei auctores erant: Quibus ille, *Nolo* (inquit) *ſuffurari victoriam.* Ea autem etiam opinione fuit facilior. *Tigranes Armenius*, caſtra metatus in quodam colle, cum exercitu quadringentorum millium, cum ſpectaret aciem *Romanorum*, quæ quatuordecim millia non exceſſit, contra ſe tendentem, in ſcommate illo ſuo ſibi complacuit: *Ecce* (inquit) *hominem, pro legatione, nimio plus quam oportet; pro pugna, longe minus.* Eoſdem tamen, priuſquam occubuiſſet Sol, ſatis multos, ad illum infinita ſtrage profligandum, expertus eſt. Innumera ſunt exempla, quam ſit multitudinis cum fortitudine congreſſus impar. Primo igitur, pro re certiſſima & exploratiſſima decernatur, & ſtatuatur; Quod caput omnium, quæ ad *Magnitudinem Regni* aut Status ſpectent, ſit, ut populus ipſe ſit ſtirpe & ingenio bellicoſus. Atque illud magis tritum, quam verum, quod *Nervi belli ſint pecunia*, ſi deſint nervi lacerto-

rum.

rum in Gente molli & effœminata. Recte enim *Crœſo* oſtentanti aurum reſpondit *Solon* : *At ſi quis (ô Rex) venerit, qui melius quam tu ferrum geſtet, illi profecto totum hoc cedet aurum.* Quare, quicunque is tandem ſit *Princeps* aut Status, cujus ſubditi nativi & indigenæ, non ſint animoſi & militares, potentiam ſuam admodum ſobrie æſtimet: Atque è contra, *Principes*, qui dominantur in Gentes animoſas & Martias, norint illi ſatis vires ſuas, ſi ſibi alias non deſint. Quod attinet ad Copias mercenarias, (quod ſolet adhiberi remedium, cum Copiæ nativæ deſint,) plena ſunt omnia Exemplis; quibus liquido patet, quod quicunque ſtatus illis innitetur, poterit fortaſſe pennas, ad tempus breve, nido majores extendere, ſed defluent illæ paulo poſt.

Benedictio Iudæ, & *Iſaſcharis*, in unum nunquam convenient; nimirum, ut eadem Tribus aut Gens, ſit ſimul, & *Leonis catulus*, & *Aſinus procumbens inter ſarcinas.* Neque unquam fiet, ut Populus *Tributis* oppreſſus, fortis exiſtat, & bellicoſus. Verum eſt, collationes publico conſenſu factas, minus animos ſubditorum dejicere, & deprimere, quam quæ ex imperio mero indicuntur. Id quod liquido videre eſt in *Tributis Germaniæ inferioris*,

rioris, *quas Exciſas* vocant; atque, aliqua ex parte, in iis, quæ *Subſidia* nominantur apud *Anglos*. Etenim notandum eſt, ſermonem jam inſtitui, de animis hominum; non de opibus. *Tributa* autem huc ex conſenſu conferuntur; & quæ ex imperio imponuntur, etſi eadem res ſint, quoad opes exhauriendas, varie tamen omnino animos ſubditorum afficiunt. Statuatur igitur & hoc, *Populum Tributis gravatum*, idoneum ad imperandum non eſſe.

Aſpirantibus ad Magnitudinem *Regnis* & *Statibus*, prorſus cavendum, ne *Nobiles* & *Patricii*, atque (quos vocamus) *Generoſi*, majorem in modum multiplicentur. Hoc enim eo rem deducit, ut *Plebs Regni* ſit humilis & abjecta, & nihil aliud fere quam *Nobilium* mancipia & operarii. Simile quiddam fieri videmus in ſilvis cæduis; in quibus, ſi major, quam par eſt, caudicum ſive arborum majorum relinquatur numerus, non renaſcetur ſilva ſincera & pura; ſed major pars in vepres & dumos degenerabit: Eodem modo, in *Nationibus*, ubi numeroſior juſto eſt *Nobilitas*, erit *Plebs* vilis & ignava: atque eo demum res redibit, ut nec centeſimum quodque caput ſit ad galeam portandam idoneum: præſertim ſi peditatum ſpectes; qui Exercitus

tus plerumque eſt robur præcipuum; Unde ſuccedet magna populatio, vires exiguæ. Nuſquam gentium, hoc quod dico, luculentius comprobatum eſt, quam exemplis *Angliæ*, & *Galliæ*: Quarum *Anglia*, quamvis territorio,& numero incolarum longe inferior, potiores tamen partes fere ſemper in bellis obtinuit; hanc ipſam ob cauſſam, quod apud *Anglos*, coloni, & inferioris ordinis homines, militiæ habiles ſint, ruſtici *Galliæ* non item. Qua in re, mirabili quadam & profunda prudentia, excogitatum eſt ab *Henrico Septimo Angliæ Rege*, (id quod in *Vitæ* ejus *Hiſtoria* fuſius tractavimus,) ut prædia minora atque domus Agricolationis inſtituerentur, quæ habeant certum, eumque mediocrem agri modum annexum, qui diſtrahi non poſſit; Eo fine, ut ad victum liberaliorem ſufficiat; utque agricultura ab iis exerceretur, qui domini fuerint fundi, aut ſaltem uſufructuarii, non conductitii, aut mercenarii. Nam ita demum Characterem illum, quo Antiquam *Italiam* inſignivit *Virgilius*, merebitur regio aliqua:

-- *Terra potens armis, atque ubere glebæ.*

Neque prætereunda eſt illa pars *Populi*, (quæ *Angliæ* fere eſt peculiaris, nec alibi, quod ſcio, in uſu, niſi forte apud *Polonos*,)

nos,) *Famuli* ſcilicet *Nobilium* : Hujus enim generis etiam inferiores, quoad peditatum, agricolis ipſis minime cedunt. Quare certiſſimum eſt, quod magnificentia, & ſplendor ille Hoſpitalis, atque Famulitia, & veluti Satellitia ampla, quæ in more ſunt apud *Nobiles*, & *Generoſos*, in *Anglia*, ad potentiam militarem apprime conducant; ubi contra, *Nobilium* obſcura, & magis privata,& in ſe reducta vitæ ratio, Copias militares minuit.

Danda eſt omnino opera, ut *Arbor* iſta *Monarchiæ*, qualis fuit *Nebuchadnezaris*, *truncum* habeat ſatis amplum, & robuſtum, ad ramos ſuos & frondes ſuſtentandas; hoc eſt, ut numeris *indigenarum*, ad ſubditos extraneos cohibendos, ſatis ſuperque ſufficiat. Illi igitur Status, ad *Imperii Magnitudinem* bene comparati ſunt, qui *Ius Civitatis* facile & libenter largiuntur. Vana ſiquidem fuerit opinio, poſſe manipulum hominum, utcunque animis & conſilio excellant, regiones nimio plus amplas & ſpatioſas, *Imperii* jugo cohibere & frænare. Id ad tempus fortaſſe facere poſſint, ſed diuturnitatem hæc res non aſſequitur. *Spartani* parci fuerunt & difficiles in cooptandis novis Civibus. Unde donec intra parvos limites dominati ſunt, res eorum firmæ fue-

fuerunt, & ſtabiles; at poſtquam limites ſuos cœpiſſent proferre, & latius dominari, quam ut ſtirps *Spartanorum*, turbam exterorum, imperio commode coërcere poſſet, potentia eorum corruit. Nulla unquam Reſpublica ſinus ſuos, ad novos Cives recipiendos, tam profuſe laxavit, quam *Reſpublica Romana.* Itaque par erat, inſtituto tam prudenti, fortuna; cum in imperium toto orbe ampliſſimum ſuccreverint. Moris apud eos erat, *Ius Civitatis* prompte elargiri; idque in ſupremo gradu, hoc eſt, non ſolum *Ius Commercii*, *Ius Connubii*, *Ius Hæreditatis*; verumetiam *Ius Suffragii*, & *Ius Petitionis* ſive *Honorum*: Hocque rurſus, non ſingulis tantum Perſonis, ſed totis familiis, imo Civitatibus; & nonnunquam integris Nationibus communicarunt. Huc adde conſuetudinem deducendi Colonias, quibus *Romanæ ſtirpes* in ſolum exterum tranſplantabantur. Quæ duo Inſtituta ſi ſimul componas, dices profecto, non *Romanos* ſe diffudiſſe ſuper *univerſum Orbem*; ſed contra, *Orbem univerſum* ſe diffudiſſe ſuper *Romanos*: Quæ ſecuriſſima *proferendi Imperii* eſt ratio. Subit mirari ſæpius *Imperium Hiſpanorum*, quod tam paucis indigenis tot Regna & Provincias amplexari & frænare poſſit. At

certe, *Hiſpania* ipſæ, pro Arboris ſtemmate ſatis grandi haberi debent: cum longe ampliorem contineant regionum tractum, quam *Roma*, aut *Sparta*, ſub initiis ſuis, contigerat. Porro, quanquam *Ius Civitatis* ſatis parce ſoleant *Hiſpani* impertire, quod proximum tamen eſt, faciunt; Quippe, qui cujuſcunque Nationis homines, ad militiam ſuam ordinariam, promiſcue admittant. Quinetiam, ſummum belli Imperium, haud raro, ad Duces, natione non *Hiſpanos*, deferunt. Attamen, & illam ipſam videntur, non ita pridem, indigenarum paucitatem ſenſiſſe, eique ſuccurrere cupiſſe; ut ex *Pragmatica Sanctione*, hoc Anno promulgata, cernere eſt.

Certiſſimum eſt, *Artes Mechanicas ſedentarias*, quæ non ſub dio, ſed ſub tecto exercentur; atque *Manufacturas delicatas*, quæ digitum potius quam brachium requirunt, ſua natura, militaribus animis eſſe contraria. In univerſum, Populi bellicoſi feriari gaudent, & pericula quam labores minus exhorrent. Atque in hoc ingenio ſuo, non ſunt admodum reprimendi, ſi, animos ipſorum in vigore conſervare, cordi nobis ſit. Magno itaque adjumento, *Sparta*, *Athenis*, *Roma*, aliiſque antiquis Rebuſpublicis fuit, quod habue-

rint non ingenuos, ſed ſervos plerunque, quorum laboribus iſtiuſmodi opificia expediebantur. Verum mancipiorum uſus, poſt *Legem Chriſtianam* receptam, maxima ex parte, abiit in deſuetudinem. Huic vero rei proximum eſt, ut artes iſtæ alienigenis tantum permittantur; qui propterea alliciendi, aut ſaltem facile recipiendi ſunt. *Nativorum* autem *Plebs* ex tribus generibus hominum conſtare debet; Nempe ex *Agricolis*, *Famulis ingenuis*, & *Artificibus*; quorum opera robur & lacertos viriles poſtulant: Cujuſmodi ſunt *Fabri Ferrarii*, *Lapidarii*, *Lignarii*, & ſimiles; non annumerando *Militiam deſcriptam*.

Ante omnia, ad *Imperii Magnitudinem confert*, ut Gens aliqua *Armorum ſtudium profiteatur*, tanquam decus ſuum, & inſtitutum vitæ primarium, & in præcipuo honore habitum. Quæ enim à nobis adhuc dicta ſunt, ad habilitates tantum erga arma ſpectant; Quorſum autem habilitas, ſi non rei ipſi incumbitur, ut producatur in actum? *Romulus* (ut narrant, aut fingunt,) poſtquam è vivis exceſſerat, illud *Civibus* ſuis legavit, ut ante omnia *rem militarem* colerent, unde in Caput Orbis terrarum Urbs eorum inſurgeret. *Imperii Spartani* fabrica univerſa, (non nimis pruden-

denter quidem, ſed diligenter tamen,) ad illum finem & ſcopum, compoſita eſt & conſtructa, ut Cives ſui Belligeratores eſſent. *Perſarum*, & *Macedonum*, idem erat inſtitutum, ſed non tam conſtans aut diuturnum. *Britanni, Galli, Germani, Gothi, Saxones, Normanni*, & nonnulli alii, etiam ad tempus armis ſe præcipue dediderunt. *Turcæ* idem inſtitutum, Lege ſua paululum extimulati, hodie retinent, ſed magna cum militiæ ſuæ (ut nunc eſt) declinatione. In *Europa Chriſtiana*, Gens, quæ illud adhuc retinet & profitetur, ſoli ſunt *Hiſpani*. Verum res eſt tam liquida, & manifeſta, unumquemque in eo proficere maxime, in quo plurimum impendit ſtudii, ut verbis non indigeat. Satis ſit innuiſſe, deſperandum omnino alicui Nationi eſſe, quæ non ex profeſſo arma & militiam colat, iiſque præcipue ſtudeat & incumbat, ſibi veluti ultro obventuram inſignem aliquam *Imperii Magnitudinem*: Contra autem, certiſſimum eſſe temporis Oraculum, Nationes illas, quæ in armorum profeſſione & ſtudiis diutius permanſerint, (id quod *Romani*, *Turcæque*, potiſſimum fecere,) miros in *Imperio amplificando* facere progreſſus. Quin & illæ, quæ bellica gloria, per unius tantummodo ſeculi ſpatium floruere; inde tamen, unico illo ſeculo,

lo, eam *Imperii amplitudinem* aſſecutæ ſunt, quam longo poſt tempore, etiam remiſſa illa armorum diſciplina, retinuerunt.

Præcepto præcedenti affine eſt; Ut Status quis utatur ejuſmodi Legibus, & Conſuetudinibus, quæ juſtas illi cauſſas, aut ſaltem prætextus, arma capeſcendi, tanquam in promptu miniſtrent. Etenim, ea eſt inſita animis hominum Juſtitiæ apprehenſio, ut bellum, (quod tot ſequuntur calamitates,) niſi gravem ob cauſſam, ſaltem ſpecioſam, inferre abſtineant. *Turcis* præſto eſt ſemper, & ad nutum, belli cauſa; Propagatio ſcilicet Legis & Sectæ ſuæ. *Romani*, quanquam pro magno decore *Imperatoribus* apud eos fuerit, *ſi fines Imperii* ipſorum *protuliſſent*, tamen ob hanc cauſam, ut *fines proferrentur*, nunquam bella ſuſceperunt. Aſpiranti igitur ad *Imperium* Nationi illud in more ſit; Ut ſenſum habeat vividum & acrem injuriæ alicujus, vel Subditis ſuis limitaneis, vel Mercatoribus, vel publicis Miniſtris, illatæ; neque à prima provocatione diutius torpeat, aut tardet. Item, prompta ſit, & alacris, ad auxilia mittenda *Sociis ſuis*, & *Fœderatis*: Id quod perpetuum erat apud *Romanos*: adeo ut ſi forte in *Populum fœderatum*, cui etiam cum aliis fœdus defenſivum intercederet, hoſtilis impreſſio fa-

ɛta eſſet, atque ille à plurimis ſuppetias peteret; *Romani* omnium primi ſemper adeſſent, beneficii decus nemini præripiendum relinquentes. Quod vero attinet ad bella, antiquis temporibus, propter *Statuum conformitatem* quandam, aut *Correſpondentiam tacitam*, geſta, non video in quo jure illa fundata ſint. Talia fuerunt bella, quæ à *Romanis* ſuſcepta erant, ad *Græciam* in libertatem vindicandam; Talia à *Lacedæmoniis* & *Athenienſibus*, ad conſtituendas aut evertendas *Democratias*, & *Oligarchias*; Talia quandoque illata ſunt, à Rebuſpublicis aut Principibus, ſub prætextu, ſubditos alienos protegendi, & à Tyrannide liberandi. Ad rem præſentem ſufficiat, ut illud decernatur; Non eſſe expectandam, Statui alicui, *Imperii Amplitudinem*, niſi ad quamvis occaſinem juſtam ſe armandi protinus expergiſcatur.

Nullum omnino corpus, ſive ſit illud naturale, ſive Politicum, abſque *exercitatione*, ſanitatem ſuam tueri queat. *Regno* autem aut Reipublicæ *juſtum* atque *honorificum bellum* loco *ſalubris exercitationis* eſt. Bellum Civile profecto inſtar caloris febrilis eſt; At bellum externum inſtar caloris ex motu; qui valetudini imprimis conducit. Ex pace enim deſide atque tor-

pente, & emolliuntur animi, & corrumpuntur mores. Sed utcunque res ſe habeat, quatenus ad alicujus Status *felicitatem*, *Magnitudinis* proculdubio intereſt, ut quaſi ſemper in armis ſit. Atque exercitus veteranus perpetuo tanquam ſub vexillis habitus, etſi res ſit magni proculdubio ſumptus & impenſæ; attamen ejuſmodi eſt, ut Statui alicui, quaſi arbitrium rerum inter vicinos, aut ſaltem plurimum exiſtimationis ad omnia, conferat. Id quod inſigniter cernere in *Hiſpanis*, qui jam per annos centum & viginti, Exercitum veteranum, ad aliquas partes, licet non ſemper ad eaſdem, aluerunt.

Maris dominium, Monarchiæ quædam Epitome eſt. *Cicero* de *Pompeii* contra *Cæſarem* apparatu, ſcribens ad *Atticum*: *Conſilium* (inquit) *Pompeii*, *plane Themiſtocleum eſt*; *Putat enim*, *qui mari potitur*, *eum rerum potiri*. Atque *Cæſarem Pompejus* proculdubio delaſſaſſet, & attriviſſet, niſi inani fiducia inflatus, ab illo incepto deſtitiſſet. *Prælia navalia*, quanti fuerint momenti, ex multis exemplis patet. Pugna ad *Actium*, Orbis Imperium determinavit. Pugna ad *Inſulas Curſolares*, *Circulum in naribus Turcæ poſuit*. Multoties certe evenit, ut *victoriæ navales*, finem ſummæ belli attulerint; ſed hoc factum

eſt,

eſt, cum aleæ hujuſmodi præliorum, totius belli fortuna commiſſa eſt. Illud minime dubium, quod qui *Maris* potitur dominio, in magna libertate agit, & tantum, quantum velit, de bello ſumere poteſt: Ubi contra, qui terreſtribus Copiis eſt ſuperior, nihilominus plurimis anguſtiis conflictatur. At hodie, atque apud nos *Europæos*, ſi unquam, aut uſpiam, potentia *Navalis*, (quæ quidem huic regno *Britanniæ* in dotem ceſſit,) ſummi, ad rerum faſtigia, momenti eſt: tum quia pleraque *Europæ Regna* Mediterranea ſimpliciter non ſunt, ſed maxima ex parte Mari cincta; tum etiam, quia utriuſque *Indiæ* theſauri & opes, imperio *Maris*, veluti acceſſorium quiddam, exiſtunt.

Bella moderna, veluti in tenebris geſta cenſeri, poſſunt, præ gloria & decore vario, quæ in homines militares, priſcis temporibus, à rebus bellicis, reſilire ſolebant. Habemus hodie, fortaſſe ad animos faciendos, *Ordines* quoſdam *honorificos militiæ*; Qui tamen jam facti ſunt armis & togæ communes: Etiam in *Scutis Gentilitiis Stemmata* nonnulla habemus: Inſuper, *Hoſpitia*, quædam *publica*, militibus emeritis & mutilatis deſtinata; & hujuſmodi. Verum, apud Veteres, in locis, ubi victoriæ partæ ſunt, extructa Trophæa;

Laudationes funebres; Monumenta magnifica occumbentium in bello; Coronæ Civicæ, Militares, ſingulis conceſſæ; Nomen ipſum *Imperatoris*, quod poſtea *Reges* maximi à belli Ducibus mutuati ſunt; Redeuntium Ducum, bellis proſpere confectis, celebres Triumphi; Donativa atque largitiones ingentes in milites, ſub Exercituum dimiſſionem: Hæc (inquam) tot & tanta fuerunt, & tam inſigni ſplendore coruſcantia, ut pectoribus mortalium, etiam maxime conglaciatis, igniculos ſubdere, eaque ad bellum inflammare potuerint. Ante omnia vero, *Mos* ille *Triumphandi*, apud *Romanos* non res erat ex pompa, aut ſpectaculum quoddam inane, ſed inter prudentiſſima plane nobiliſſimaque inſtituta, numerandus: Utpote, qui in ſe hæc tria haberet; Ducum decus & gloriam; Ærarii ex ſpoliis locupletationem; & Donativa militum. Verum honor *Triumphi*, fortaſſe *Monarchiis* non competit, præterquam in perſonis *Regum* ipſorum, aut *Filiorum Regum*; Quod etiam, temporibus *Imperatorum*, *Romæ* obtinuit: qui honorem ipſum *Triumphi*, *Sibi* & *Filiis* ſuis, de bellis, quæ præſentes ipſi confecerant, tanquam peculiarem reſervarunt: *Veſtimenta* autem ſolummodo, & *inſignia Triumphalia*, aliis *Ducibus* indulſerunt.

Verum,

Verum, ut Sermones hos claudamus; Nemo eſt, (ut teſtatur Sacra *Scriptura*,) *qui ſollicite cogitando, poteſt apponere ad ſtaturam ſuam cubitum unum*; in puſillo ſcilicet corporis humani modulo: cæterum in magna *Regnorum & Rerump.* fabrica *Imperium amplificare*, & *fines proferre*, *Reges* penes & dominantes eſt. Nam prudenter introducendo Leges, Inſtituta, & Conſuetudines, quales jam propoſuimus, & alias his ſimiles, poſteris, & ſeculis futuris, *Magnitudinis* ſementem fecerunt. Verum iſta Conſilia apud *Principes* raro tractantur, ſed res fortunæ plerunque committitur.

XXX.

De Regimine Valetudinis.

In *Regimine Valetudinis*, invenire eſt quandam prudentiam, ultra Regulas *Medicinæ*: Obſervatio cujuſque propria, eórum quæ nocent, eorum quæ juvant, optima eſt *Medicina* ad ſanitatem tuendam. Verum tutius eſt concludere; *Hoc ſenſi mihi nocuiſſe, ergo eo non utar*; quam iſto modo, *Hoc quod ſenſi, minime offendit, ergo eo uti licet.* Etenim vigor juventutis, exceſſus plurimos tegit; qui tamen in ſenectute tandem velut debita exigentur. Conſidera ætatem ingruentem, neque con-

confide eadem perpetuo continuare: Non enim bellum indicendum *ſenectuti*. Cave à ſubita aliqua mutatione, in *Regiminis* parte quapiam principali; Quod ſi neceſſitas urgeat, cætera ad eam mutationem accommoda. Secretum enim eſt, & Naturale, & Politicum; *Tutius eſt*, *multa mutare*, *quam unum magnum*. Examini tamen ſubjicias conſuetudines tuas; Diætæ, Somni, Exercitationis, Veſtium, Manſionis; & ſimilium: Et, ſi quid nocumento eſſe judices, experire illud paulatim exuere; ita tamen, ut ſi ex mutatione nocumenti aliquid perceperis, ad conſueta redeas: Difficile enim diſtinguere inter ea, quæ toto genere ſunt ſalubria, & ea quæ corporis tui unici conſtitutioni conveniunt. Vacuo animo eſſe, & hilari, ad horas cibi, ſomni, & exercitationis, eſt ex optimis præceptis, ad prolongandam vitam. Quatenus ad *animi Paſſiones* & *Studia*: Devita invidiam; metus anxios; iram intus cohibitam; ſubtiles & nodoſas diſquiſitiones; gaudia, & exhilarationes immodicas; triſtitiam alte preſſam, & non communicatam. Amplectere ſpes; lætitiam potius quam gaudium; delectationum varietatem magis quam ſatietatem; admirationem, & propterea novitates; ſtudia quæ animum replent ſplendidis & illu-

illuſtribus objectis; veluti, Hiſtorias, Fabulas, Peragrationes Naturæ. *Medicationem* ſi omnino fugias, valetudine utens bona, corpori ingratior accedet, cum neceſſitas ingruerit. Eidem ſi nimium aſſueſcas, detrahet de viribus & efficacia ejus quando morbus advenerit. Probo potius *Diætas* quaſdam, ad certa tempora, quam uſum medicamentorum frequentem; niſi jampridem tranſierit in conſuetudinem. *Diætæ* enim hujuſmodi alterant corpus magis, perturbant minus. Ne contemnas accidens aliquod in corpore tuo novum & inſuetum, ſed conſilium *Medicorum* circa illud adhibe. Dum ægrotas, valetudinem tuam cura maxime; dum vales, corpore tuo utere, nec ſis nimis delicatus: Qui enim, dum valet, corpori tolerantiam imperat; in morbis compluribus, qui ſcilicet non ſunt acuti, *Diæta* ſola, & corporis *Regimine* paulo exquiſitiore, curari poſſit abſque multa *Medicatione*. *Celſus* monitum illud ſuum numquam parturiſſet ut *Medicus*, niſi una fuiſſet vir prudens. In præceptis dat, tanquam Arcanum tuendæ valetudinis, & prolongandæ vitæ; ut quis contraria alternet, & ſubinde mutet; ſed cum inclinatione in extremum benignius. Nempe; Victu utere parciore, & pleniore; ſed pleniore ſæpius;

Vigiliis, & ſomno largiori, inſueſcas, ſed ſomno magis: Quietem & motum ſive exercitium, repetas; ſed frequentius motum; & ſimilia. Ita enim Natura ſimul & fovebitur: & robur acquiret. Ex *Medicis* aliqui, erga ægrum, & ejus deſideria, tam ſunt indulgentes, ut morbi curam legitimam non urgeant; Alii contrà, tam regulares & rigidi, in procedendo ſecundum Artem, circa curam morbi, ut ægri conditionem & naturam non ſatis reſpiciant. *Medicum* elige temperaturæ mediæ: vel ſi hoc ad votum, in uno aliquo *Medico*, non ceſſerit, adhibe ex utroque genere unum: atque memor ſis advocare *Medicum* corporis tui gnarum non minus, quam in Arte ſua ſpectatum.

XXXI.

De Suspicione.

S*Vſpiciones* inter cogitationes, ſunt ut inter aves Veſpertiliones: Nunquam volitant, niſi luce crepera. Reprimendæ certe ſunt, aut ſaltem caute cuſtodiendæ: Mentem enim obnubilant; amicos alienant, & negotia interpellant; ita ut nec alacriter, nec conſtanter, peragi poſſint. *Reges* inclinant ad tyrannidem; Maritos ad zelotypiam; etiam Prudentes ad animi vacillationem, & melancholiam. Sunt au-

tem *Suſpiciones*, defectus, non tam cordis quam cerebri: locum enim reperiunt etiam in fortiſſimis animis; Exemplo eſſe poterit *Henricus Septimus*, *Rex Angliæ*: quo non fuit alter ſuſpicacior, nec tamen animoſior. In ejuſmodi vero temperatura minus nocent: plerunque enim non admittuntur, niſi prius diſcutiantur, utrum probabiles ſint, annon. Verum in meticuloſis ingeniis nimio plus prævalent. Nihil certe æque facit hominem multa *ſuſpicari*, ac parum ſcire. Itaque rectiſſime adhibetur remedium, ad *Suſpiciones*, ut quis inquiſitionem urgeat. Fumo enim & tenebris aluntur *Suſpiciones*. *Quid ſibi tandem volunt homines? Exiſtimantne, cunctos, quorum opera utuntur, & quibuſcum verſantur, Angelos eſſe, aut Sanctos? Neſciuntne, illos ad ſuos proprios fines aſpirare; & unumquemque proximiorem eſſe ſibi, quam alteri?* Nullus itaque eſt modus moderandis *Suſpicionibus* aptior, quam remedia parare, ac ſi *Suſpiciones* eſſent veræ; iis vero fræna injicere, ac ſi eſſent falſæ. Eatenus enim *Suſpiciones* uſui eſſe poterunt, ut ita nos comparemus, quod quamvis verum foret, quod *ſuſpicamur*, nocere tamen non poſſit. *Suſpiciones*, quas ex ſe mens colligit, nil ſunt niſi inanes bombi. Quæ vero externo artificio aluntur, ani-

 miſque

miſque hominum inſtillantur ſuſurronum & famigeratorum ſermonibus, aculeos habent. Optima certe ratio, expediendi nos, ex impedita hac *Suſpicionum* ſylva, eſt libera quædam & aperta illarum declaratio, apud eos, quos ſuſpectos habemus: hinc enim fieri nõn poteſt, quin plus cognoſcamus, utrum veræ ſint, nec ne, quam antea. Hoc ſimul reddet eum, quem *ſuſpectum* habemus, cautum magis & circumſpectum, ne novam præbeat *Suſpicionis* anſam. Sed hoc fieri non oportet cum hominibus pravæ indolis & degeneris: hi enim, ubi ſemel ſe *ſuſpectos* ſentiant, fideles poſtmodum nunquam evadent. Diverbium habetur apud *Italos*: *Soſpetto licentia fede.* Quaſi *Suſpicio* fidei miſſionem daret: cum potius fidem accendere deberet, ut ſe ipſam liberaret.

XXXII.

De Discursu Sermonum.

Sunt qui in *Sermonibus* affectant potius ingenii laudem, qua in quamcunque partem diſputare poſſint, quam judicii, in veritate enucleanda: ac ſi laudabile eſſet, invenire quid dici poſſit, non quid taceri debeat. Sunt qui in promptu habent *Locos* aliquos *Communes*, & Themata, in quibus luxuriantur, cætera ſteriles & jejuni; Quod penuriæ genus plerumque tædio af-

afficit, & quamprimum notam ſubierit, in ridiculum evadit. Pars *Sermonis* honoratior, hæc eſt: anſam *Sermonis* præbere; & rurſus eidem moderari, ac ad alia transire; nunc enim quis *Choream ducit*. Bonum ſane, in converſatione & colloquiis familiaribus ſubinde variare; & *Sermones* circa res præſentes cum diſputationibus; Narrationes cum argumentis; Quæſtiones cum poſitivis; Jocoſa cum ſeriis, immiſcere: Satietatem ſiquidem & faſtidium parit, in aliquo Subjecto diutius hærere. Quantum ad *Iocos*; Sunt quædam, quæ à *Ioco*, veluti privilegio, eximi debent; Religio, negotia Reipublicæ, perſonæ ſublimes, Privatorum negotia majoris momenti; denique caſus omnis miſerabilis. Nonnullos tamen reperies, quibus ingenia ſua obdormiſcere videbuntur, niſi acutum aliquem & mordacem Sarcaſmum in quempiam contorſerint. Ille Habitus omnino coërcendus;

Parce Puer ſtimulis, & fortius utere loris.

In ſumma, Diſcrimen ſervandum, inter *falſa*, & *amara*. Certe, qui *Satyricam* amplectitur *venam*, ſicut aliis metum injicit ab ingenio ſuo, ita ab aliorum memoria metuere debet. Qui interrogat multum, & addiſcet multa, & placebit in multis; præſertim ſi quæſtiones ſuas ad captum & peri-

peritiam Reſpondentis adaptet; ſiquidem occaſionem ei præbebit ſcientiam ſuam oſtentandi; ipſe autem novis continuo ſcientiæ augmentis dotabitur. Moleſtæ autem ne ſint Quæſtiones; Id Examinatori convenit. Etiam qui *Sermonis* familiaris dignitatem tueri cupit, aliis vices loquendi relinquat. Qui &, ſi qui adſint, qui dominari in *Sermonibus* & tempus univerſum occupare ſtudeant, illos arte quadam abrumpere ſciat, & alios ad loquendum inducere; Sicut Tibicines moderari ſolent ſaltantibus. Scientiam ſi quandoque diſſimules eorum, quæ ſcire exiſtimaris, putaberis alias ea ſcire, quæ neſcis. *Sermo* alicujus de ſe ipſo, rarus eſſe debet, & cum judicio. Novi quendam, cui ſæpe in ore erat, per Ironiam; *Oportet hunc egregie ſapientem eſſe, ita multa de ſe ipſo loquitur.* Vix occurrit caſus aliquis, in quo ſe laudare quis decore poſſit, præter unum: Is eſt, ſi virtutem alterius laudet; Sed eam intelligo virtutem, ad quam ipſe aſpirat. *Sermo* alios pungens & vellicans, parce utendus: Etenim *Sermones familiares* debent eſſe inſtar campi aperti, in quo ſpatiari licet; non viæ regiæ, quæ deducit domum. Noveram *Nobiles* duos, ad partem *Angliæ* Occidentalem: quorum alter Scommatibus nimio plus indulgebat, ſed hoſpitalis ad-

admodum erat; alter autem quærere ſolebat, à convivis illius prioris, *Dic ſodes, annon Scomma aliquod interceſſerat in quempiam jactum?* Cui Conviva forte; *Tale aliquid contigit.* At ille, utpote alterius æmulus, *Satis ſciebam, eum prandium bonum malis condimentis corrupturum. Sermo* cum diſcretione præſtat Eloquentiæ; Et apte loqui, & accommodate, ad perſonam cum qua colloquimur, efficacius eſt, quam ornamenta verborum aut Methodi, captare. *Continuata oratio* bona, abſque interlocutione bona, tarditatem monſtrat: At replicatio, & interlocutio bona, abſque facultate *Orationem* continuandi, penuriam, & ſcientiam minime fundatam, prodit. Quemadmodum in Animalibus videmus, quæ curſu minus valent, flexu maxime agilia eſſe: Ut fit inter Leporarium, & Leporem. Circumſtantiis nimio pluribus *Orationem* veſtire, antequam rem ipſam attingas, tædium parit; iiſdem penitus carere, abruptum quiddam eſt, & ingratum.

XXXIII.

De Plantationibus Populorum.

C*oloniæ* eminent inter Antiqua & Heroica Opera. Mundus, cum adhuc juvenis eſſet, plures progenuit liberos; nunc

ſenex factus, pauciores. Etenim, non immerito *Colonias* novas, tanquam liberos Nationum antiquiorum duxerim. *Plantationem Populorum* proba in ſolo puro: intelligo, ubi Populus non deſtruitur, ut Populus inſeratur: Hoc enim cum ſit, *Extirpatio* prorſus eſt, non *Plantatio*. *Plantatio* regionum non abſimilis eſt *Plantationi* ſylvarum: in quibus de Utilitate capienda nihil cogitandum ante annum viceſimum: Verum fructus uber & locuples, in fine Operis, expectandus. Illud certe, quod præcipue *Colonias*, alias bene ſucceſſuras, evertit, fuit, ſordida illa & avida lucri captatio, ſub initiis *Coloniarum*. Verum eſt, Lucri ſegetem acceleratam non negligendam, modo cum bono *Coloniæ* conjuncta ſit, ſed non ultra. Indignum quiddam & infauſtum eſt, cum fex Populi, exules, & damnati, in *Coloniæ* ſeminarium ſumuntur. Quin & *Coloniam* ipſam corrumpit & perdit. Hujuſmodi enim homines profligati inſtar erronum degent; nec operi accingent, ſed otio ſe dedent; quin & ſcelera perpetrabunt, fruges conſument, & *Coloniæ* faſtidio afficientur: Ac tum demum nuncios & literas in patriam mittent, in *Plantationis* præjudicium & dedecus. Populus, qui in *Coloniam* ſumatur, præcipue ſint Artifices generum ſequentium: Hortu-

tulani, Aratores, Foſſores, Fabri ferrarii, Fabri lignarii, Piſcatores, Aucupes, Chirurgi, Pharmacopolæ, Coci, Piſtores, Cerviſiarii, & hujuſmodi. In *Regione*, ubi *plantare* inſtituis, circumſpice primo, quod genus eſculentorum & poculentorum, terra ex ſeſe, ſine cultura, edat: Veluti Caſtaneas, Juglandes, Nuces, Pinus, Olivas, Dactylos, Pruna, Ceraſa, Mel ſilveſtre, & ſimilia; Atque illis, ut par eſt, utere. Dein diſquire, quod genus Victualiorum, Solum proferre poſſit celeriter intra annum: Veluti Paſtinacas, Caricas, Braſſicas, Cepas, Raphanos, Melones, Pepones, Cucumeres, Atriplices de *Hieruſalem*, Maiz, & alia. Quantum ad Triticum, Siliquam, Hordeum, & Avenam, nimiam Grana hæc poſcunt culturam: Attamen à Fabis & Piſis etiam inchoare licet: tum quia minore opera indigent; tum quia non minus cibi loco, quam panis, inſerviunt. Etiam ab Oryza multiplex provenit ſeges, quæ & cibi quoque copiam facit. Ante omnia, magna copia tranſportanda, panis Biſcocti, Farinæ ex Avena, Pollinis, Farinæ omnigenæ, & ſimilium, ut ſub initiis præſto ſint, donec panis confici poſſit. Pecudes, & Aves, delige eas, quæ à morbis præcipue immunes ſunt, & præ cæteris prolificæ: Quales ſunt Porci, Capræ,

præ, Gallinæ, Gallinæ Indicæ, Anſeres, Columbæ domeſticæ, Cuniculi, & ſimiles. Præcipue autem Piſcationibus incumbendum, tum ad ſuſtentationem *Coloniæ*, tum ad lucrum exportationis. Commeatus in *Coloniis* adeo parca manu fere diſtribuendus, ac ſi in Oppidis obſeſſis eſſet; hoc eſt, pro rata. Maxima autem pars ſoli, quod in hortos aut ſegetes convertitur, horreis publicis aſſignetur, in quibus fruges reponantur, & menſura certa diſtribuantur: Ita tamen ut ſuperſint nonnullæ fundi portiones, in quibus induſtria ſingulorum ſe exerceat. Circumſpice inſuper, quas merces nativas *Regio* illa producat, ut exportatio earum, in loca ubi maxime in pretio ſunt, ſumptus levet; Ut uſuvenit in *Nicotiano* apud *Virginiam*; modo non ſit (ut jam dictum) in præjudicium intempeſtivum *Coloniæ* ipſius. Sylvæ in Regionibus deſertis, ut plurimum, abundant; Itaque ligna, ad ædificia, naves, aut ejuſmodi uſus apta, inter præcipuas merces numeranda. Si inveniatur vena ferri, & rivuli ad molendina ferraria idonei, ferrum è mercibus quæſtuoſis eſt, in *Regionibus* ſylvoſis. Salis nigri confectio per calorem ſolis, ſi Clima ferat, digna res eſt quæ tentetur. Etiam Sericum vegetabile, ſi adſit, merx eſt lucroſa. Pix cujuſcunque generis, ubi proveniunt

veniunt pinus & abietes, ſemper præſto eſt. Quin & pharmaca, & ligna odorata, ſi reperiantur, haud parvum commodum præbent. Etiam cineres, quibus ad ſapam utuntur, non modicum utilitatis afferent; Similiter & alia, quæ perquiri poſſunt. Verum fodinis ne confidas nimium, præſertim à principio. Fodinæ enim fallaces ſunt, & ſumptuoſæ; & ſpe pulchra lactantes, *colonos* reddunt circa alia ſocordes. Regimen *coloniæ* committatur uni, cui tamen aſſideant Conſiliarii aliquot; atque muniantur auctoritate, ad exemplum Juris militaris, ſed aliquantulum reſtricta. Ante omnia, hunc ſibi decerpant homines fructum, vivendo in eremo; ut Deum ſemper, ejuſque cultum, præ oculis habeant. Rurſus, *Colonia* à numeroſiore Concilio (intelligo in regione, matre *coloniæ*, reſidente) non pendeat; nec ob contributiones exiguas multitudini nimiæ ſubjiciatur; ſed ſit numerus eorum, qui negotia *coloniæ* procurant & ordinant, moderatus: Sintque potius ex *Nobilibus*, & *Generoſis*, quam *Mercatoribus*; Hi enim lucro præſenti plus ſatis inhiant. Sit plane immunitas à vectigalibus & portoriis, donec *colonia* adoleverit: neque tantum immunitas à ſolutionibus pecuniarum concedatur, ſed etiam libertas merces in quaſcunque velint partes

tes

tes exportandi; niſi gravis aliqua cauſſa obſuerit. *Coloniam* Populo ne farcias aut ſuperoneres, alios poſt alios mittendo: ſed potius informationi diligenti intende, quot capita de tempore in tempus minuantur; eaque numero conveniente, pro rata, ſuppleas; ita tamen, ut *coloni* bene victitent, nec penuria affligantur. Magnum jampridem ſalubritati complurium *Coloniarum* detrimentum intulit, ædificatio juxta Mare & fluvios, in locis paludinoſis & aquoſis. Itaque, etſi ab hujuſmodi locis incipiendum, propter vecturæ & aliarum rerum commoditatem, paulatim tamen in ſuperiores *regionis* partes, & ab aquis remotiores, aſcendendum. Intereſt etiam ſanitatis *coloniæ*, ut ſalis ſat bona copia convehatur; quo cibi, quos veriſimile eſt putridos aliter ſæpe futuros, condiantur. Si *Coloniam* plantes, ubi Barbari ſedes ſuas habeant, neutiquam eos nugis tantum, & tricis, concilies; ſed juſtitia, & modis gratioſis, demerere; nihil tamen de præſidiis minuendo, quæ ad ſecuritatem pertinent; Neque etiam Benevolentiam eorum aucupare auxiliis contra hoſtes ſuos; ſed auxiliis defenſivis non incommodum erit ſubvenire. Intereſt etiam, aliquos ex indigenis, ſæpe in *regionem*, unde *colonia* migravit, mittere; ubi videant conditiones

nes hominum ſuis multo præſtantiores; idque ſub reditu inter ſuos divulgent. Poſtquam *colonia* adoleverit, & robur acceperit, tempeſtivum erit mulieres ſummittere, ut *colonia* ex ſeſe propagetur, nec ſemper ab externis pendeat. Super omnia flagitioſiſſimum eſt, *coloniam* ſemel deductam, deſerere & deſtituere; præterquam enim quod dedecori eſt, nil aliud eſt, quam proditio mera, profuſioque ſanguinis, complurium hominum miſerorum.

XXXIV.

De Divitiis.

Divitias cognomine magis proprio vocare nequam queam, ut eas appellem *impedimenta Virtutis*. Sicut enim ſe habent *impedimenta* ad *Exercitum*; ita *divitiæ* ad *Virtutem*. Neceſſariæ ſiquidem ſunt, ſed graves; Quinetiam cura illarum victoriam ſæpe diſturbat. *Divitiarum* magnarum nullus eſt uſus, præterquam in iis expendendis: Cætera in opinione verſantur. Idem dictat *Salomon*: *Ubi multa ſunt opes, multi qui comedunt eas*. Et, *Quid prodeſt poſſeſſori, niſi quod cernat divitias oculis ſuis? Poſſeſſio divitiarum*, nulla voluptate dominum perfundit, quantum ad ſenſum. Eſt ſane cuſtodia ipſarum; eſt etiam poteſtas donativi aut diſtributionis;

eſt & fama, & inflatio ab ipſis; Sed non datur ſolidus ipſarum uſus, qui ad dominum pertingat. Annon vides ficta illa pretia, quibus gemmæ, & hujuſmodi rariora, æſtimantur; & quam inania opera ſuſcipiantur, ad oſtentationem meram, ut uſus aliquis *divitiarum* magnarum videri poſſit? Sed dicet quiſpiam, uſum earum vel in hoc maxime cerni poſſe; quod dominos ex periculis & calamitatibus redimant: Ut ait *Salomon*; *Subſtantia divitis urbs roboris ejus, & quaſi murus elevatus in imaginatione ſua.* Sed caute *Salomon*, quod *imaginatione*, non *reipſa*, tales ſunt. Plures enim, ſine controverſia, *divitiis* ſuis magnis vænierunt, quam redempti ſunt. *Divitias* magnas ne feceris; ſed quas parare poſſis juſte, impendere ſobrie, erogare hilariter, & libenter dimittere. Neque tamen contemptum ipſarum, inſtar *Monachi* alicujus, aut à ſeculo abſtracti, foveas, ſed de uſu diſtingue; Sicut *Cicero* optime de *Rabirio Poſthumo*: *In ſtudio rei amplificandæ apparebat, non avaratiæ prædam, ſed inſtrumentum bonitati quæri.* Auſculta etiam *Salomoni*, nec præproperæ opum accumulationi inhia; *Qui feſtinat ad divitias, non erit inſons.* Fingunt *Poëtæ*, *Plutum*, (qui *divitias* ſonat) à *Iove* miſſum, claudicare, & tardigradum eſſe: à *Plutone*

tone autem, currere, & pedibus celerem. Innuentes, *Divitias*, bonis artibus, & juſto labore, partas, tarde accedere; ſed per mortem aliorum advenientes (veluti ex hæreditatibus, teſtamentis, aut ſimilibus) præcipitanter ruere. Nec minus poterit Fabula ea de *Plutone* intelligi, ſi *Plutonem* pro *Diabolo* accipias. Cum enim opes à *Diabolo* fluunt, veluti per fraudes, oppreſſiones, injuſtitiam, & ſcelera, rapido curſu feruntur.

Viæ ad *diteſcendum* variæ, & pleræque earum fœdæ. *Parſimonia* inter optimas cenſeri poſſit, neque tamen ipſa omnino innocens eſt: Opera enim Liberalitatis & Charitatis coarctat. *Soli Cultura*, quaſi ad *divitias* maxime genuina; utpote quæ benedictio *magnæ matris Telluris* ſit. Verum lenta eſt hæc via. Attamen ubi homines inſigniter opulenti, ſe ad *Agriculturam*, & lucra ruſtica, ſubmittunt, *divitias* in immenſum coacervant. Noveram ex *Proceribus Angliæ* quendam, cui maximi reditus proveniebant è re ruſtica, ſupra ſubditos cæteros quoſcunque ætatis meæ. Dives erat armentis, ovibus, ſylvis, tam cæduis, quam grandioribus; lithanthracibus; frumento, plumbi & ferri fodinis; & compluribus aliis proventibus ruſticis. Adeo ut terra ei inſtar maris eſſet, merces perpetuo

importans. Recte à quodam obſervatum; Se magno cum labore ad exiguas, & nullo fere ad magnas *divitias*, perveniſſe. Poſtquam enim res alicujus nummaria ſic increverit, ut nundinarum & mercatuum opportunitates præſtolari poſſit; atque eos contractus ſuperare, quibus ob ſummæ magnitudinem perpauci admodum homines apti ſunt; atque etiam in laboribus aliorum participare, qui minus pecunia abundant; fieri non poteſt, quin ſupra modum diteſcat. *Lucra* ex *Profeſſionibus*, honeſta certe ſunt; & duabus rebus promoventur maxime: Diligentia, & Fama bona propter probitatem in negotiando. At lucra ex contractibus majoribus plerunque naturæ magis ancipitis; Cum quis ſcilicet aliorum neceſſitates & anguſtias obſideat; ſervos & miniſtros alienos in damnum dominorum corrumpat; emptores alios, qui in majora forte pretia conſenſiſſent, artificioſe & vafre ſummoveat; & hujuſmodi fraudes exerceat; quæ omnes merito damnandæ ſunt. Quantum vero ad *Emptiones*, animo, non retinendi, ſed rurſus divendendi, illæ ex utraque fere parte molunt; tam Venditorem, quam Emptorem prementes. *Societates* locupletant affatim; ſi cautus adhibeatur delectus eorum, quibuſcum *ſocietas* initur. *Fœnus* ex certiſſi-

mis

mis lucri generibus eſt, licet ex praviſſimis; utpote quod hominem panem ſuum comedere faciat *in ſudore vultus alieni*; atque in *Sabbatho* operari non ceſſat. Attamen certum licet ſit, non caret rimis ſuis ſecretis: Siquidem Notarii, & Inſtitores, ad commodum proprium, homines fortunarum dubiarum quandoque extollent. *Primum* eſſe in *inventione* aliqua *nova*, aut Privilegio, inundationem quandam opum interdum largitur: Sicut contigit primo *Sacchari Excoctori* in *Canariis*. Itaque ſi quis ſe peritum Dialecticum præſtare poſſit, ut addat Inventioni Judicium, magna haud dubie efficiet; præſertim ſi tempora ſint propitia. Qui lucra tantummodo certa captat, ægre ad magnas *divitias* aſſurget: Contra, qui totus in incertis eſt, vix fortunarum diſpendia vitabit. Bonum igitur fuerit incerta lucra certis munire, ut damnis ſubveniatur. *Monopolia*, & *Mercium Coëmptiones* ad *revenditionem*, ubi Lege nulla prohibentur, ad *divitias* viam ſternunt facilem; præſertim ſi quis proſpicere poſſit, quæ merces in æſtimationem venturæ ſint; atque eo modo ſe illis abunde inſtruat. Opum acquiſitio, per *ſervitium Regum*, aut *Magnatum*, dignitatem quandam habet; tamen ſi aſſentationibus & ſervilibus artificiis, ſeſe ad omnes nutus

flectendo, parentur, inter vias viliſſimas poterit numerari. Quantum ad *venationem Teſtamentorum*, & *Legatorum*, (quemadmodum *Tacitus Senecam* inſimulat, *Teſtamenta & Orbos tanquam indagine capi*;) adhuc pejor eſt hæc res, quanto cum hominibus conditionis humilioris rem habemus, quam in ſervitio.

Fidem illis nimiam ne adhibeas, qui præ ſe ferunt contemptum *divitiarum*: Etenim *opes* deſpiciunt, qui deſperant; neque invenies uſquam tenaciores, ubi incipient diteſcere. Ne ſis in minutis tenax, *Divitiæ* alas habent, & aliquando ex ſeſe avolant; aliquando emittendæ ſunt, ut ampliores congregent. Opes ſuas moribundi relinquunt, aut uſui publico, aut Liberis, Cognatis, & Amicis: In utroque genere *Legationes* paulo moderatiores melius cedunt. *Divitiæ magnæ* hæredi relictæ, aves rapaces undique ad eas convolare invitant; niſi hæres fuerit ætate & judicio confirmatior. Similiter *Fundationes* glorioſæ & ſplendidæ, in uſus publicos, ſunt inſtar *Sacrificiorum ſine ſale*, & nihil aliud quam *dealbata Eleëmoſynarum ſepulchra*; quæ ab intus cito corrumpentur & putreſient. Itaque dona tua, magnitudine ne metiaris, ſed commoditate; & ad debitam menſuram redigas: neque opera Charitatis in mor-

tem

tem uſque differas. Etenim, ſi quis recte rem æſtimet, qui id facit, ex alieno potius donat, quam è proprio.

XXXV.

De Ambitione.

Ambitio Choleram refert: Quod genus humoris, activos, vehementes, alacres, & promptos reddit; niſi obſtructionem patiatur. Quod ſi obſtructione concludatur, adeo ut libere permeare non poſſit, fit aduſta, & inde maligna & venenoſa. Similiter *Ambitioſi*, ſi in ambitu & petitione ſua repulſas non patiantur, ſed ſemper ſint in progreſſu, polypragmones potius ſunt quam periculoſi: Sin in cupiditatibus frænentur, & ſubinde fruſtrentur, malevolentiam & invidiam in corde fovent, & iniquo prorſus oculo, tum res, tum homines intuentur; ac tum demum in ſinu lætantur cum res male cedant: Qui quidem animi affectus, cum ſervis *Regum*, aut Rerumpublicarum peſſime congruit. Bonum itaque *Principibus* fuerit, (ſi *ambitioſis* utantur,) ita rem diſponere, ut perpetuo directi, nunquam retrogradi ſint. Quod quia ſine præjudicio fieri non poteſt, melius eſſet, ab hujuſmodi ingenii hominibus omnino abſtinere. Etenim, ſi ipſi cum ſervitio ſuo non aſſurgant, operam

dabunt ut ſervitium ſuum cum ipſis corruat. Verum, quia modo diximus, *Ambitioſos* non adhibendos, niſi urgente neceſſitate, operæ pretium fuerit jam dicere, quibus in caſibus neceſſarius ſit eorum uſus.

Imperatores & *Duces* in bello boni, utcunque *ambitioſi* ſint, omnino recipiendi: Etenim utilitas ipſorum, ut præficiantur, cætera compenſat: Militem autem deligere, qui *ambitione* vacet, perinde eſt, ac ſi calcaribus eum ſpolies. Quin & alter uſus *Ambitioſorum eſt*, ut umbellæ loco *Principibus* ſint, contra invidiam & periculum: Nemo enim eas partes ſubibit, niſi ſit inſtar columbæ occœcatæ, quæ ideo in ſurſum volat, quia circumſpicere non poteſt. Eſt etiam alius uſus *Ambitioſorum* non parvus, ut prægrandibus alas amputent, & eorum potentiam labefactent; Quemadmodum *Macronem Tiberius* adhibuit, ad dejiciendum *Seianum*.

Quandoquidem igitur, in caſibus memoratis, neceſſarii ſint, ſupereſt ut oſtendamus, qua ratione ſint frænandi & coërcendi, ut minus ab illis impendeat periculi. Pernicioſi minus ſunt, ſi natalibus ignobiles, quam ſi Nobiles; ſi ingenio paulo truciores & aſperiores, quam ſi gratioſi & populares; denique ſi nuper honoribus admoti,

moti, quam ſi veteratores facti ſint, & in honoribus ſuis muniti. Signum infirmi animi in *Principibus*, à pleriſque ducitur, ſi *gratioſos* & intimos ſibi adjungant; attamen, ſi verum dicendum eſt, non aliud reperitur remedium præſtantius contra potentiam nimiam *Procerum*, aut *Magiſtratuum*. Siquidem, quando juvandi & nocendi poteſtas penes *gratioſum* reſidet, vix fiet, ut aliquis ex *Proceribus* magnopere potentia turgeat. Alia ratio *Ambitioſos* coërcendi non mala eſt, ſi per alios æque *Ambitioſos*, & protervos, liberentur: Sed tum opus eſt Conſiliariis aliquibus moderatioribus, qui partes medias teneant, ne factiones omnia peſſundent: Etenim abſque illa ſaburra navis vacillabit nimis. Saltem allicere poterunt *Principes*, & animare aliquos humilioris conditionis, qui *Ambitioſorum* veluti flagella ſint: Quantum ad ingenerandam illam in *Ambitioſis* opinionem, ut ſe ruinæ proximos putent, atque eo modo contineantur. Si meticuloſi fuerint, bene forſitan cedet; Sin animoſi & audaces, præcipitabit conatus & machinationes eorum; neque eſt ſine periculo. Quod ſi neceſſitas flagitet, ut revera rejiciantur, neque id ſimul, & ſubito, facere, tutum foret; optimum erit, favoribus & repulſis eos alternis excipere, unde attoni-

niti & confuſi hæreant, neſcientes quid expectent, & veluti intra ſylvam ambulent.

Ex *Ambitionibus*, minus eſt nociva, cupiditas prævalendi in rebus majoribus, quam ſe immiſcendi rebus omnibus: Iſtud enim confuſionem conſiliorum parit, & negotia deſtruit. Etiam minus periculi incumbit ab *Ambitioſo* in negotiis acri, quam ab eo qui gratia & clientelis pollet. Qui inter ſtrenuos, & negotiis pares, eminere ſtudet, magnam profecto ſuſcipit provinciam: verum hoc Publico utile eſt: Qui vero illud machinatur, ut Viros cordatos deprimat, & ipſe ſolus inter Ciphras Numerus ſit, ſeculi alicujus lues eſt & calamitas. *Honor* tribus inſignitur commodis: *Poteſtate bene merendi*; *Aditu facili* ad *Viros Principes*; & *Fortunarum propriarum in melius* evectione. Qui optimam ex his tribus fovet intentionem, cum aſpirat, vir probus eſt: *Princeps* quoque, qui hujuſmodi in ſervis ſuis intentiones dignoſcere valeat & diſtinguere, *Princeps* eſt prudens. Verum in genere, præoptandi ſunt *Principibus* hujuſmodi ſervi, qui officio magis ducantur, quam *Ambitione*: quique negotia amplectantur & ament, potius ex conſcientia bona, quam ex oſtentatione. Denique diſtinguant *Principes* cum judicio, inter ingenia, quæ ſeſe omnibus negotiis

inge-

ingerunt, & animum promptum ſeu alacrem.

XXXVI.
De Natura et Indole Naturali in Hominibus.

Natura occultatur ſæpenumero; interdum vincitur, raro extinguitur. Vis *Naturam* efficit magis impetuoſam cum recurrit; Doctrina & præcepta effectus naturales reddunt minus quidem importunos, ſed non tollunt; verum *Conſuetudo* ſola ea eſt, quæ *Naturam* plane immutat & ſubigit. Qui victoriam de natura ſua reportare cupit, ſibi nec nimis magna, nec parva nimis penſa conſtituat: Priora enim animum dejicient, propter fruſtrationes crebras; Poſteriora non multum attollent, etiamſi ſæpius prævaleat. Atque ſub initiis exerceat ſe adminiculis quibuſdam, ut Natatores recentes, veſicis aut juncis; deinde cum impedimentis, ut Saltatores ſolent, calceis gravioribus. Etenim perfectionem in re qualibet inducit, ſi exercitatio difficilior ſit, quam uſus. Ubi *Natura* admodum potens eſt, & proinde victoria difficilis, opus erit per gradus quoſdam procedere. Qui tales ſint: Primo, *Naturam* ſiſtere ad tempus aliquod, more illius, qui cum iraſceretur, Literas Alphabeti, priuſquam quicquam faceret, recitare

 ſole-

ſolebat: Secundo, *Naturam* moderari, & ad minores portiones deducere; Ut ſi quis, abſtinentiam à vino exercens, à majoribus hauſtibus ad minores deveniat: Poſtremo autem, *Naturam* penitus ſub jugum mittere, & domare. Verum ſi quis eo Animi robore & conſtantia polleat, ut ſe ſubito eximere & vindicare poterit, hoc optimum fuerit:

Optimus ille animi vindex, lædentia pectus
Vincula qui rupit, dedoluitque ſemel.

Neque antiqua Regula rejicienda: Ut *Naturam*, ad inſtar bacilli, in contrariam partem flectas; quo recta tandem deveniat. Verum intellige hoc, ubi Extremum illud alterum, in vitium non ducat. Inſuper & hoc advertas, ne Habitum ſuperinducere contendas, nixu continuo, ſed intermiſſo; Nam intermiſſio impetum redintegrat, & adauget; Et ſi quis, dum tironem agit, perpetuo ſe exerceat, eveniet, ut errores, non minus quam facultatem, imbibat. Neque huic malo ſuccurritur, niſi per tempeſtivas intermiſſiones. Præterea, victoriæ in *Naturam* non nimium cito triumphum accinas; *Natura* enim, ad longum tempus ſepulta jacebit, & tamen occaſione data reviviſcet: Id quod contigit *Puellæ* apud *Æſopum*, ex *fele* in *mulierem* converſæ; Quæ civiliter admodum in menſa ſedebat,

debat, donec mus in conſpectu ejus forte curreret. Itaque occaſiones tales aut omnino evites, aut iiſdem frequentius inſueſcas, quo minus moveant. *Indoles* cujuſque *naturalis* optime deprehenditur in conſuetudine familiari; in hac enim nulla intervenit affectatio: in perturbationibus ſiquidem illæ Præcepta & Regulas penitus excutiunt: denique, in caſu aliquo novo & inſolito; quia tum à conſuetudine deſeritur. Felices dixerim, quorum *Indoles naturalis* cum vitæ ſuæ genere congruit: Alias vere dicere poſſint: *Multum incola fuit anima mea.* In ſtudiis, quicquid à *natura* tua alienum repereris, ſtata tempora tibi præfigas ad ejuſdem Exercitationes & Meditationes; Sin autem cum Genio tuo convenerit, de ſtatis horis ne ſis ſollicitus; Cogitationes enim tuæ ſponte illuc convolabunt, prout negotia & ſtudia cætera permittent. *Natura* cujuſque, ex vi innata, aut bonas, aut malas herbas producit: Itaque ſedulo & tempeſtive illas irriget, has evellat.

XXXVII.

De Consuetudine et Educatione.

Cogitationes hominum ſequuntur plerunque *inclinationes* ſuas; *Sermones* autem, *doctrinas*, & *opiniones*, quas imbi-

berunt; At *Facta* eorum ferme *antiquum obtinent*. Itaque, ut bene notat *Machiavellus*, (licet in exemplo ſcelerato,) minime fidendum eſt, aut naturæ violentiæ, aut verborum grandiloquentiæ, niſi corroborentur *Conſuetudine*. Inſtantia ejus hæc eſt: In facinore aliquo audaci & crudeli patrando, non acquieſcendum eſſe, aut in naturæ alicujus ferocia, aut in promiſſis conſtantibus, nedum juramentis, ſed committendum ſcelus eſſe viris ſanguinolentis, & jamdudum cædibus aſſuetis. Sed *Machiavello*, de *Fratre* quopiam *Clemente*, aut *Ravillaco*, aut *Iauregna*, aut *Baltazare Gerardo*, aut *Guidone Faulxio*, nihil innotuit. Verum tenet Regula ejus: Naturam, aut promiſſorum fidem & ferociam, viribus *Conſuetudinis* haud æquipollere. Solummodo, ſuperſtitio, noſtris temporibus, eo provecta eſt, ut primæ claſſis Sicarii, Laniis obfirmatis minime cedant; atque decreta votiva, etiam in re ſanguinaria, *Conſuetudinis* vires exæquent. In aliis quibuſcunque, *Conſuetudinis* potentia clare eluceſcit: adeo ut miraculi inſtar ſit, audire, quot profeſſiones, proteſtationes, promiſſa, verba grandia, jactitent plurimi; & tamen, iſtis omnibus poſthabitis, pro more conſueto agere, ac ſi imagines eſſent, & machinæ plane inanimes, ſolis

Con-

Conſuetudinis rotis impulſæ & actæ. Videre etiam licet *Conſuetudinis* tyrannidem in aliis multis. *Indi* (loquor de *Gymnoſophiſtis*, & veteribus, & modernis) ſe leniter ſuper pyram componunt, atque hoc modo ſe ipſos igne ſacrificant. Quin & fœminæ cum maritis in rogum immitti properant. *Pueri Spartani*, antiquis temporibus, flagris cædi ſuſtinebant, ſuper aram *Dianæ*, vix ejulatu aut gemitu ullo emiſſo. Memini, ſub initiis *Reginæ Elizabethæ*, *rebellem* quendam *Hibernum*, ſupplicationem *Deputato* obtuliſſe, ut torque lignea, non fune, ſuſpenderetur; quia illud magis in more rebellibus erat. Inveniuntur Monachi in *Ruſſia*, qui ad Pœnitentiam complendam, tota nocte hyemali, in vaſe aqua repleto non recuſabunt ſedere, donec glacie conſtringantur. Plurima denique exempla adduci poterunt, plane ſtupendas *Conſuetudinis* vires, tam ſuper animum, quam ſuper corpus, prodentia. Quandoquidem igitur *Mos* veluti ſummus ſit humanæ vitæ moderator & magiſtratus, curæ ſit inprimis, ut *Mores* bonos aſciſcamus. Certe *Conſuetudo* validiſſima, cum à pueritia incipit: Hanc *Educationem* appellamus; Quæ nihil aliud eſt, quam à teneris annis inbibita *Conſuetudo*. Ita videre eſt, in Linguis ediſcendis Linguam ipſam ma-

gis commode ſe applicare omnibus expreſſionibus & ſonis; artus quoque magis agiles & flexiles ad omnes polituras & motus eſſe, in pueritia, aut adoleſcentia, quam poſtea. Veriſſimum enim eſt, opſimathes iſtos novam plicam non bene admittere: Niſi fuerit in nonnullis hominibus, quibus animi nondum fixi, ſed eoſdem apertos ad omnia præcepta conſervarunt, quo continuo emendationem reciperent; id quod rariſſimum eſt.

Verum ſi *Conſuetudinis* vires, cum ſimplex ſolummodo ſit, & ſejuncta, tantæ ſint; multo magis *Conſuetudo* copulata, & conjuncta, & in Collegium coacta; excellit: Iſthic enim exemplum docet, relevat ſocietas, æmulatio ſtimulat, gloria animos extollit: Ita ut in hujuſmodi locis, vires & influxus *Conſuetudinis* tanquam in exaltatione ſint. Certe multiplicatio, & (ut *Chymicorum* vocabulo utar,) *Projectio*, ſuper naturam humanam, conſiſtit in ſocietatibus bene inſtitutis, & diſciplina ſalubri informatis. Etenim Reſpublicæ recte adminiſtratæ, quin & leges bonæ alunt virtutem in herba, ſed ſemina ipſius non multum promovent. Verum infelicitatis Orbis hoc habet, ut media maximarum virium applicentur quandoque finibus minime expetendis.

XXXVIII.

XXXVIII.

De Fortuna.

NEgari non poteſt, quin Accidentia & Caſus externi, ad hominum *fortunas* promovendas, vel deprimendas, plurimum poſſint. Gratia alicujus ex Magnatibus, opportunitas, aliorum obitus, occaſio virtuti cujuſque congrua. Veruntamen, *fortunam* ſuam fingere cuique præcipue, in manu propria eſt. *Faber quiſque fortunæ ſuæ*, inquit *Comicus*. Atque inter externas cauſſas illa frequentiſſima; *Stultitiam unius, alterius Fortunam promovere*. Nemo enim ita ſubito evehitur, ac occaſione errorum alterius; Ut inquit Adagium: *Serpens, niſi ſerpentem comederit, non fit draco.*

Virtutes apertæ & conſpicuæ *laudes* pariunt; At inſunt virtutes quædam occultæ & latentes, quæ pariunt *Fortunam*. Nimirum, facultates nonnullæ ſe expediendi, quæ nomen non habent. *Hiſpanum* vocabulum, (*Deſemboltura*) eas quadam ex parte innuit: Scilicet, cum non inveniuntur in natura alicujus obices aut impedimenta: ſed rotæ animi ad motum rotarum *Fortunæ* verſatiles ſunt. Ita enim *Livius* (poſtquam *Catonem Majorem* his verbis deſcripſiſſet: *In illo viro tantum robur corporis & animi fuit, ut quocunque loco natus eſſet, fortunam ſibi facturus videretur;*)

tur; illud diſerte notat, quod ei fuiſſet *ingenium verſatile*. Quare ſi quis limis & adductis oculis aſpiciat, videbit *Fortunam*: *cœca* enim licet ſit, haud tamen prorſus *inviſibilis*. Etenim via *Fortunæ* ſimilis eſt *Galaxiæ* in æthere; quæ concurſus eſt, ſive coacervatio complurium ſtellarum minutarum, ſeorſim inviſibilium, ſed conjunctim luminoſorum. Eodem modo, complures virtutes ſunt, exiguæ, & vix in notam incurrentes; ſive potius facultates & conſuetudines appoſitæ; quæ *fortunatos* reddunt. *Itali* ex ipſis nonnullas notant: quales quis minime putaret. Cum hominem innuunt, cui proſperam *Fortunam* ſpondent, inter cæteras ejus qualitates adjicient, quod habet *Poco di Matto*. Neque ſane inveniuntur aliæ duæ Qualitates magis ad hanc propitiæ, quam ſi quis habeat modicum ex *ſtulto*, & non nimium ex *honeſto*. Itaque, quibus Patria, aut Principes ſui, nimio plus chari extiterunt; iidem nunquam *fortunati* fuerunt; neque profecto eſſe poſſunt. Quando enim cogitationes ſuas extra ſe ipſum quis collocaverit, viam ſuam bene inire nequit.

Fortuna præpropera, magna molientes, & nonnihil turbulentos, reddit; at *Fortuna* exercita ea eſt, quæ efficit prudentes & cordatos. *Fortuna* proculdubio, ſaltem

pro-

propter filias ſuas, honorem meretur; *Confidentiam* ſcilicet, *&* *Exiſtimationem*: Etenim has duas parit *Fortuna* proſpera; alteram intra nos ipſos; alteram in aliis erga nos; Eæque viciſſim pariunt animos & auctoritatem. Viri cuncti prudentes, quo invidiam ſuarum virtutum amoliantur, omnia *Providentiæ* & *Fortunæ* imputare ſolent: Ita enim decentius & liberius eas ſibi aſſumere poſſint; Quinetiam Majeſtatem homini quandam addit, ſi videretur *Numini* curæ eſſe. Sic *Cæſar*, dum animaret gubernatorem navis in tempeſtate, dixit: *Cæſarem portas, & fortunam ejus*. Sic *Sylla* nomen *Felicis* elegit, non *Magni*. Atque illud obſervationem non præteriit; eos, qui ex profeſſo, ſapientiæ & artibus propriis nimium tribuerunt, in fine *infortunatos* evaſiſſe.

Narratur de *Timotheo Athenienſi* poſtquam in reddendis rationibus Præfecturæ ſuæ, hanc Clauſulam, ad ravim uſque, inſeruiſſet; *Atque in hoc nullæ erant fortunæ partes*; deinceps illi nihil ceſſiſſe proſpere. Sunt certe, quorum *fortuna* ſimilis Carminibus *Homeri*, quæ majore cum facilitate fluunt, quam aliorum *Poëtarum* Verſus: Id quod *Plutarchus* de *Fortuna Timoleontis*, ad *Fortunas Ageſilai*, aut *Epaminondæ*, comparata, prædicat. Hoc vero ut fiat, ſine

dubio,

dubio, in nobis ipſis, maxime ſitum eſt.

XXXIX.

De Usura Sive Foenore.

Plurimi Invectivas quaſdam ingenioſas, in *Fœneratores*, commenti ſunt. Dicunt: Miſerum eſſe, Diabolum in *Dei* partem involaſſe, *Decimas* ſcilicet. *Fœneratorem* maximum eſſe *Sabbathi violatorem*; Aratrum ſiquidem ſuum non ceſſare *Sabbathis*. *Fœneratorem Fucum* eſſe, de quo *Virgilius*:

Ignavum Fucos pecus à praſepibus arcent. *Fœneratorem*, Legem primitivam, poſt Lapſum hominis latam, pelſundare; quæ fuit, *In ſudore vultus tui comedes panem tuum*; minime vero, *In ſudore vultus alieni*. *Fœneratores* pileis luteis indui oportere, quia *Iudaizant*. Rem eſſe contra naturam, ut *pecunia* generaret *pecuniam*; & hujuſmodi alia. Ego vero hoc dico tantum: *Fœnus eſſe, inter Conceſſa, propter duritiem cordis*. Cum enim neceſſe ſit hominibus, ut *pecunias* mutuo dent, & accipiant; ſintq; tam duro corde, ut eas gratis commodare nolint; reliquum eſt ut permittantur *Vſura*. Alii nonnulli in medium adduxerunt callidas quaſdam & ſuſpectas propoſitiones, de Argentariis, & Excambiis publicis, detectione fortunarum hominum ſingulorum, & aliis hujuſmodi artificiis.

Verum

Verum pauci de *Fœnore* diſſeruerunt ſolide & utiliter. Optimum fuerit, proponere nobis ante oculos *Fœnoris commoda*, *&* *incommoda*; ut Bonum vel ponderetur, vel ſeparetur; Quinetiam cavere inprimis, ne dum *Fœnore* feramur in melius, intercipiamur, & incidamns in pejus.

Incommoda Fœnoris hæc ſunt: Primum, quod Mercatorum numerum minuit: Nam ſi ignava hæc *pecuniæ* in *fœnus* erogatio è medio tolleretur, *nummi* non deliteſcerent præ ſocordia; ſed, magna ex parte, in mercaturam impenderentur; Quæ inſtar *Venæ Portæ*, cuivis *Regno* eſt, ad opes introducendas. Secundum, quod Mercatores inopes reddit: Sicut enim Colonus terram colere ita fructuoſe nequit, ſi Reditum ſolvat nimis gravem; ita Mercator tam commode & lucroſe mercaturam ſuam exercere vix poteſt, ſi *pecuniis fœnore* ſumptis negotietur. Tertium *Incommodum* duorum priorum Appendix quædam eſt, Portoriorum & Vectigalium publicorum imminutio, quæ fluunt & refluunt, pro modo commercii. Quartum, quod Theſaurum, & *Pecunias* Regni ſive Reipublicæ, in paucorum manus reducit: Cum enim *Fœneratoris* lucrum certum ſit, cæterorum incertum, eveniet in fine ludi, prout fit ſæpe in alea, ut maxima pars pecuniæ

cuniæ promo cedat. Illud autem pro inconcuſſo tenendum, florere Rempublicam inprimis, cum *pecunia* diſpergantur, non coacerventur. Quintum, quod terræ & prædiorum pretium deprimit: Etenim *pecunia* inſumuntur, vel in mercaturam, vel in prædiorum coëmptiones; *Fœnus* autem utrique obviare videtur. Sextum, quod omnes labores, molimina, & inventa nova quæcunque, enervat & hebetat; in quibus *pecunia* minime ſibi deeſſet, niſi à torpedine iſta impediretur. Poſtremum, quod tinea eſt & teredo facultatum quamplurimorum hominum; id quod, tractu temporis, egeſtatem publicam parit.

E contrario, *Commoda Fœnoris* hæc ſunt: Primò, quod utcunque *Vſura* in aliquibus mercaturæ noceant, in aliis nihilominus proſunt: Certiſſimum enim eſt, maximam mercaturæ partem à junioribus Mercatoribus exerceri, *fœnore* ſumptis *pecuniis*; Unde ſi *Fœnerator* pecunias ſuas, vel exigat, vel non emittat, ſecutura neceſſario eſt magna mercaturæ clades. Secundùm eſt, quod niſi prompta hæc à *Fœneratoribus pecuniarum* mutuatio hominum neceſſitatibus ſubveniret, in extremas anguſtias cito redigerentur: quandoquidem cogerentur res ſuas (ſive bona mobilia fuerint, ſive prædia) nimis vili pretio vendere;

Ita-

Itaque, ubi *Fœnus* rodit tantum, diſtra-ctiones præproperæ penitus abſorberent. Nam quantum ad *Oppignerationes*, aut ea, quæ à *Iureconſultis* appellantur *Mortua vadia*, huic certe malo remedium vix exhibebunt: Siquidem aut ea prorſus non accipient homines ſine *Fœnore*; aut ſi accipiant, ſolutione ad diem minime præſtita, ſummo jure agent. Memini, *Pecunioſum* quendam, virum durum, rure agentem, qui ſolebat dicere: *In malam crucem abeat iſta fœneratio; Impedimento eſt quo minus Pignorum & Obligationum pœnas exigere poſſimus.* Tertium & ultimum hoc eſt: Nugas meras dico, ſi quis exiſtimet, Mutuationem pecuniarum facilem, non admiſſo *Fœnore*, fieri poſſe: Neque rurſus quis animo comprehenderit, innumera quæ ſequentur mala, ſi Contractus illi mutui dati & accepti convellantur. Itaque de abolendis prorſus *Vſuris* ſermones facere ineptum foret. Reſpub. omnes, pro diverſa tamen ad *Sortem* ratione, eas tolerant; adeo ut opinio illa in *Vtopiam* protinus releganda.

Dicamus jam de *Reformatione* & *Norma Vſurarum*. Quibus nimirum modis, *Incommoda* earum optime evitentur, *Commoda* retineantur. Patet jam, conferendo inter ſe *Commoda* & *Incommoda Vſura-*

rum,

rum, quod modo fecimus,) duo eſſe, quæ reconciliare oportet. Prius, ut retundantur dentes *Fœnoris*, ne nimium mordeat: Secundum, ut viris pecunioſis aperiatur via, qua ad pecunias Mercatoribus præſtandum invitentur, ne Commercium intercidat aut langueſcat. Hoc autem fieri non poteſt, niſi in *Fœnore* duas Proportiones introducas; *Minorem* & *Majorem*. Si enim *Fœnus* ad unicam tantum Proportionem, eamque minorem, redigas, mutuo accipientem aliquantulum levabis; ſed Mercator *pecunias* non facile reperiet. Atque inſuper notandum eſt, Mercaturam, cum ſit omnium maxime lucroſa, *Fœnus* ad proportionem bene magnam ferre poſſe; alios Contractus minime.

Ut his duabus intentionibus ſatisfiat, hac via inſiſtere licet. Duæ ſunto *Fœnoris* Proportiones: Prior omnibus permittatur; Poſterior cum licentia, aliquibus tantum hominibus, & in aliquibus Reipublicæ locis, ubi mercatura fervet, concedatur. Primo igitur, (ſi nos audias) reducatur *Fœnus* ad partem viceſimam *Sortis* pro Mutuatione in annum: Ea proportio Edicto promulgetur, ut libera ſit omnibus. Pro ea accipienda, *Princeps* ſive Reſpublica, mulctæ omni renunciet. Hoc ab obſtructione aliqua generali, aut difficultate majo-

majore, Mutuationem conſervabit. Hoc innumeris Mutuatoribus, ruri & alibi degentibus, ſolamini erit. Hoc magna ex parte prædiorum pretia adaugebit. Quandoquidem annuus valor prædiorum, hic apud nos in *Anglia*, excedet illam *Fœnoris*, ad hanc Proportionem redacti, quantum annuus valor ſex librarum, excedit illum quinque tantum. Hoc denique, induſtrias hominum, ad utilia & lucroſa inventa acuet & excitabit; eo quod plurimi hujuſmodi inventis potius ſe dedent, quam lucro tam exili, quale diximus, ex *Vſuris*, acquieſcere; præſertim cum lucro jampridem majori ex iiſdem aſſueviſſent. Secundo, certis quibuſdam hominibus, commodandi Mercatoribus notis, & non aliis quibuſcunque hominibus, *Licentia* concedatur: Hoc autem fiat, additis Cautionibus quæ ſequuntur. Sit Proportio (etiam hæc de qua loquimur) illa paulo remiſſior, quam antea ſolvere ſolebant: Hoc pacto, univerſi, tam Mercatores, quam alii, reformatione hac recreabuntur. *Princeps* autem, ſive Reſp., exiguam aliquam Summam percipiat, pro *Licentiis* ſingulis; reliquum lucri, *Fœneratori* cedat. Si enim lucrum *Fœneratoris* leviter tantum minuatur, eum nullo modo à *fœnore* exercendo deterrebit: Exempli gratia; Si quis antea

decem

decem aut novem libras, pro *Sorte* centum librarum, quotannis accipere ſolebat: is etiam octo potius libris contentus erit, quam *Fœneratorem* exuet; aut certa cum incertis commutabit. Sint iſti, quibus *Licentia* ſcilicet conceditur, numero minimè definiti; Sed tamen ad Urbes aliquas, & Oppida quæ mercatura florent, reſtringantur: Ita enim, prætextu *Licentiarum*, opportunitatem non habebunt *Pecunias* aliorum pro ſuis commodandi; nec novem aut octo librarum Proportio, Licentia munita, generalem illam quinque librarum abſorbebit: Nemo ſiquidem *pecunias* ſuas procul à ſe mittere, aut in manus ignotas concredere, præoptabit.

XL.

De Juventute et Senectute.

I *Vvenis* annis, poterit eſſe ſenex *horis*, ſi *temporis* jacturam non fecerit. Sed hoc raro contingit. Generaliter, *Iuventus* ſimilis eſt primis cogitationibus, quæ ſecundis ſapientia cedunt. Etenim ineſt cogitationibus *juventus* quædam, non minus quam ætatibus. Attamen inventio *Iuvenum* vivacior eſt quam *Senum*; Atque imaginationes in mentes eorũ illabuntur melius, & veluti divinius. Ingenia præfervida, & quæ cupiditatibus violentis ac pertur-

batio-

bationibus huc illuc impelluntur, non matura fiunt ad res gerendas, donec *Meridiem* ætatis ſuæ attigerint. Ut videre eſt in *Iulio Cæſare*, & *Septimio Severo*. De quorum poſteriore dictum eſt: *Iuventutem egit erroribus, imo furoribus plenam*: Qui tamen, in ſerie *Imperatorum* univerſa, fuit propemodum celeberrimus. Sed ingenia ſedata & compoſita, etiam in *juventute* florere poſſint. Cujus rei exempla cernuntur, in *Auguſto Cæſare*, *Coſmo Duce Florentiæ*, *Gaſtone de Fois*, & aliis nonnullis. Ex altera parte, calor & vivacitas, ſi in *Senectute* inveniantur, temperamentum optimum conſtituunt ad negotia. *Iuvenes* ad inveniendum magis idonei ſunt, quam ad judicandum; & executione potius quam conſiliis validi: & ad negotia nova melius adhibentur, quam ad conſueta. Etenim experientia *Senum*, in iis quæ ſub experientia eorum cadunt, eos dirigit: ſed in rebus novis eos ſeducit. Errores *Iuvenum* negotia ſæpenumero peſſundant: verum errores *Senum* non ultra fere procedunt; niſi ut plus fieri potuiſſet, aut citius. *Iuvenes*, in rebus gerendis & tractandis, majora amplectuntur, quam comprehendere valeant; plura movent, quam componere rurſus ſciunt: ad fines advolant gradibus & mediis non bene penſitatis; præcepta quæ-

dam abſurde, perſequuntur, in quæ caſu inciderunt: extrema remedia à principio uſque tentant: deniq; quod errores conduplicat, errores agnoſcere, aut revocare, detrectant, ſimiles equis male domitis, quæ nec ſe ſiſtere, nec vertere, volunt. *Senes* plus ſatis objiciunt, in conſultationibus nimium morantur: pericula, pluſquam expedit, reformidant; pœnitentia præpropera vacillant; atque negotia raro admodum ad periodum juſtam deducunt: ſat putantes, mediocritate quadam ſucceſſus frui. Bonum certe fuerit, in negotiis mixturam adhibere, & *Senum* & *Iuvenum*: Illud enim in præſens utile erit; ut virtutes utriuſque ætatis, defectus earum corrigant: Utile etiam futuro, ut *Iuvenes* perdiſcant, dum *Senes* moderentur: Poſtremo accidentia externa melius compeſcit, quia *Senes* auctoritate, *Iuvenes* gratia & popularitate, pollent. At in Moralibus *Iuventus* fortaſſe primas tenebit, ut *Senectus* in Politicis. Ex *Rabbinis* quiſpiam, ſuper Textum illum: *Iuvenes veſtri videbunt viſiones, & Senes veſtri ſomniabunt ſomnia*: ſic infert; Quod *Iuvenes* propiore ad ſe aditu *Deus* dignatur, quam *Senes*: Quia *Viſio* revelatio clarior & manifeſtior eſt, quam *Somnium*. Et ſane, quanto quis magis de Mundo bibit, tanto plus toxico ejus inficitur: Tum

Senectus, potius in facultatibus intellectus, quam in virtutibus voluntatis & affectuum, proficit. Sunt qui in *Iuventute* admodum præcoces ſunt, ſed currentibus annis cito marceſcunt, & deveniunt evanidi. Tales ſunt: Primo qui ingenia nacti ſunt fragilia, quorum acies facile retunditur: qualis fuit *Hermogenes Rhetor*, cujus Libri ſubtiliſſimi ſunt, verum ipſe paulo poſt ſtupidus evaſit. Secundum genus eorum, quibus naturales quædam facultates inſunt, quæ magis *Iuventutem* decent, quam *Senectutem*: qualis eſt Oratio fluens, & luxurioſa: quæ in *Iuvene* laudatur; in *Sene* non item. Ita *Cicero* loquitur de *Hortenſio*: *Idem manebat, neque idem decebat.* Tertium eorum, qui ſub initiis nimium efferuntur, & magnanimitate prædìti ſunt, ſupra quam ætas provectior ferre valeat: qualis fuit *Scipio Africanus*, de quo *Livius* ita prædicat: *Vltima primis cedebant.*

XLI.

De Pulchritudine.

Virtus, inſtar Gemmæ pretioſæ, optima eſt; ſine ornamentis inſerta. Atque profecto eadem præſtat, in corpore decoro, licet non delicato: quodque aſpectus dignitatem potius præ ſe ferat, quam *pulchritudinem*. Neque fere reperies, eximie

mie *formoſos* virtutibus pollere: ac ſi Natura in hoc magis incubuiſſet, ut non turpiter erraret, quam ut aliquid excellens produceret. Itaque converſationibus apti ſunt, at excelſos ſpiritus non gerunt: Et urbanitati potius ſtudent, quam virtuti. Sed hoc in omnibus non tenet. Siquidem *Auguſtus Cæſar*, *Titus Veſpaſianus*, *Philippus Pulcher Rex Gallus*, *Edovardus Quartus Rex Angliæ*, *Alcibiades Athenienſis*, *Iſmaël Perſa*, viri prorſus magni fuerunt, & nihilominus *perpulchri*.

In *Pulchritudine* præfertur venuſtas colori: & decorus ac gratioſus oris & corporis motus ipſi venuſtati. Ea præcipua *Pulchritudinis* portio quam pictura repræſentare non poteſt; Imo nec effigies ipſa viva, primo aſpectu. Non reperitur *Pulchritudo* aliqua excellens, cui non inſit aliquid minus conforme in compagine. Haud facile quis dixerit, utrum *Apelles*, aut *Albertus Durerus* nugator major fuerit: quorum alter hominem ſecundum proportiones Geometricas effingere voluit; alter, ex compluribus faciebus, optimas quaſque partes deſumendo, unam ſatagebat depingere excellentem. Tales (credo) effigies vix ulli placebunt, præterquam Pictori ipſi. Non quin exiſtimem, elegantiorem faciem depingi à Pictore poſſe quam unquam

in vivis fuit: ſed hoc ei contingere oportet ex felicitate quadam, & caſu, (veluti Muſicis ſui cantus) non autem ex regulis artis. Videre eſt facies nonnullas, quarum partes ſingulæ examini ſi ſubjiciantur, vix unam reperies quam ſeparatim probes: quæ tamen in conſortio ſatis placent. Quod ſi verum ſit, *Pulchritudinem* præcipuam ſitam eſſe in motu decoro, mirum ſane non eſt, ſi provectiores ætate aliquando videantur junioribus *amabiliores*: Secundum illud *Euripidis*: *Pulchrorum autumnus pulcher*. Etenim fieri non poteſt, ut Juvenis per omnia decus tueatur, niſi forte juventutem ipſam ad ſupplementum decoris aſſumas. *Pulchritudo*, eſt inſtar fructus horarii, qui facile corrumpitur; nec diu durat: atque ſæpe juventutem inducit diſſolutam, ſenectutem autem ſero pœnitentem: attamen ſi bene collocetur, virtutes ſplendere facit, vitia erubeſcere.

XLII.

De Deformitate.

Deformes Naturam fere ulciſcuntur: Sicut enim natura minus illis propitia fuit, ita & illi Naturæ viciſſim adverſi: cum ſint plerique ipſorum (ut loquitur *Scriptura*) *ſine affectione naturali*. Eſt proculdubio conſenſus inter animam & cor-

pus: atque Natura, *ubi peccat in uno, periclitatur in altero*. Sed quia in fabrica animæ conceditur homini electio, in fabrica corporis imponitur neceſſitas: aſtra inclinationis naturalis obſcurantur nonnunquam à Sole virtutis & diſciplinæ. Conſentaneum itaque fuerit, de *Deformitate* dicere, non ut ſigno, quod quandoque fallit; ſed ut cauſſa, quæ perraro effectu deſtituitur. Quicunque in perſona ſua aliquid habet, quod contemptum inducit, perpetuum habet in ſe ſtimulum, quo à contemptu ſe vindicet: Itaque *Deformes* ſemper audaciſſimi: in principio, veluti in defenſione ſua, utpote qui contemptui exponuntur; ſed proceſſu temporis, ex habitu acquiſito. Iterum *Deformitas* induſtriam acuit: ejus generis induſtriam, ut aliorum defectus & infirmitates ſedulo rimentur, unde habeant quod rependant. Præterea, in potentioribus, ſuſpiciones & zelotypiam, verſus eos, extinguit: veluti homines quos tuto deſpicere liceat: competitores autem & æmulos conſopit: utpote nihil ſuſpicantes de promotione eorum ad honores, donec ipſos in poſſeſſione honorum videant. Adeo ut, ſi rem diligenter introſpicias, in magnis ingeniis *Deformitas* aſcenſum ad honores patefaciat. *Reges* antiquis temporibus, (atque hodie etiam

in

in *Imperiis* nonnullis) *Eunuchorum* fidei magnopere inniti ſolebant: Qui enim erga omnes invidi ſunt, uni magis fidi ſunt, & obnoxii. Attamen fidem illis adhibebant, potius ut rimatoribus bonis & ſuſurronibus, quam aut Magiſtratibus aut miniſtris publicis. Similis etiam eſt ratio *deformium.* Manet illa Regula, quam antea poſuimus: *Deformes,* ſi animoſi ſint, à deriſu & ignomina liberare ſe gnaviter contendent: Quod fieri non poteſt, niſi aut per virtutem, aut per malitiam. Itaque nil mirum cuiquam videatur, ſi quandoque in viros egregios evadant, qualis fuit *Ageſilaus*, *Zangerus Solymanni Filius*, *Æſopus*, *Gaſca Peruviæ Præfectus*: quin & *Socrates* illis annumerari poſſit, cum aliis.

XLIII.

De Ædificiis.

Ædes extruuntur, ut in iis habitemus, non ut eas ſpectemus: Pulchritudini igitur præponatur Uſus, niſi forte utrumque obtineri poſſit. Relinquamus fabricas *ædium* ſpecioſas, quæ admirationem incurrunt, *palatiis Poëtarum incantatis*: qui eas extruunt ſumptu parvo. Qui *domum* elegantem ædificat, ſed in ſitu malo, carceri ſe ipſum mandat. Situm autem malum intelligo, non tantum ubi aër inſalu-

ſalubris, ſed etiam ubi aër inæqualis eſt: Qualesſunt *ædes*, quæ extruuntur quidem in colliculo paululum elevato, ſed cincto undique, more Theatri, collibus altioribus: ubi ardor Solis conſtringitur, venti autem, veluti in canalibus, variis æſtibus reciprocantur: adeo ut in hujuſmodi ſitu ſubito ſentias diverſitatem non minorem caloris & frigoris, quam ſi in locis diverſis habitares. Neque malum ſitum facit aëris ſolummodo conditio prava, verum etiam viarum & adituum incommoditas, fora rerum venalium indiga, & (ſi *Momum* conſulas) vicini mali. De compluribus aliis non loquor: qualia ſunt, Aquarum abſentia; Sylvarum defectus, quæ & focum, & umbram, præbeant; Sterilitas ſoli, aut quod ex variis glebarum generibus minime commiſtum ſit; Proſpectus coarctatus; Defectus terræ planæ & æquabilis; Locorum defectus in propinquo, qui venationibus, aucupiis, curſibus equorum, idonei ſint; Mare nimis in vicino, aut nimis in remoto; Commoditas nulla fluviorum navigabilium, aut etiam incommoditas ipſorum ob inundationes; Situs remotior ab urbibus magnis, quod negotiis obeſt, aut etiam propinquior, quod victui neceſſaria abſorbet, & omnia cara reddit; Locus ubi quis latifundia amplo poſſideat, aut acqui-

rere

rere poſſit, & locus contra ubi pennas extendere nequeat: Quæ ſingula minime eo animo enumeramus, ac ſi *domus* aliqua his incommodis omnibus vacare poſſit, verum ut tot ex illis evitemus, quot evitari concedatur: atque rurſus, ſi quis *Domos* plures ædificet, ita rem diſponat, ut quæ in una deſint commoditates, adſint in altera. Reſponſum *Luculli Pompeio*, bellulum erat: qui, cum in palatio *Luculli*, immenſas & luminoſas porticus & cameras conſpexiſſet, ſic infit: *Optime proculdubio hic habitatur æſtate, ſed quomodo hyemem toleras?* Cui *Lucullus*: *Quid, numnam me putas avium prudentiam non aſſequi: quarum nonnullæ, hyeme ingruente, ſedes ſuas mutant?*

Tranſeundum jam à ſitu *Domus*, ad *domum* ipſam. Imitabimur *Ciceronem*: qui libros conſcripſit *de Oratore*, & librum unicum qui inſcribitur *Orator*: quorum priores *Præcepta artis* tradunt, poſterior *Perfectionem*. Deſcribemus igitur *Palatium Regium*, atque ejuſdem *modulum* quendam conficiemus. Prorſus enim mirabilis res eſt, tam vaſtas hodie exiſtere moles in *Europa*, quales: ſunt *Vaticanum*, & *Eſcuriale*, & nonnullæ aliæ: in quibus tamen *Cameram* aliquam vere magnificam vix reperies.

Primum igitur ſtatuo, *Palatium* perfectum neutiquam eſſe, niſi duas habeat portiones diverſas: *portionem Convivii*, ut loquitur Liber *Heſter*; & *portionem Manſionis* ſive familiæ: alterum ad pompas, magnificentias, & celebritates; alterum ad habitationis uſum. Intelligo, *portiones* iſtas duas extrui debere, non ut latera *domus*, ſed ut *frontis* ipſius partes: eaſque exterius uniformes eſſe, licet interius longe diverſas. Conjungi autem volumus *portiones* iſtas, per turrim ſublimem & ſplendidam, in medio frontis. Atque, quoad *portionem convivii*, unicam tantum illic *Cameram* poni velim: eamque ſupra gradus quinquaginta pedes ad minus altam: & ſubter eam, *Cameram* item alteram, ſimilis longitudinis & latitudinis: quæ apparatum & inſtructionem, ad feſta, ludos, & ejuſmodi magnificentias; actores etiam, dum ſe ornent & parent, commode recipiat. Alteram *portionem*, *Manſionis* ſcilicet, dividi velim præcipue, in *Aulam*, & *Sacellum*, utramque amplam & pulchram: Eas vero per univerſam *Portionis* longitudinem extendi nolim; ſed relinqui in exitu Cœnacula duo; hyemale & æſtivale: Atque ſubter hæc omnia (excepto *Sacello*) Cellas amplas ſubterraneas collocari volo: quæ Culinis privatis, Promptuariis, Panariis, & ſimili-

milibus, inſerviant. Quantum ad Turrim: Eam elevari volo uſque ad duo Tabulata, utrunque quindecim pedes altum, ſupra duas alas frontis; coopertam plumbo æquabili, atque ſtatuis per fulcra laterum, in ſummitate, decoratam: Eandem turrim in Cubicula diſtingui volo. Gradus autem turris apertos eſſe, in ſe revertentes, & per ſenos ſubinde diviſos; utrinque ſtatuis ligneis, inauratis, vel ſaltem æneis coloris, cinctos, cum ſtatione ſpatioſa & lata in vertice. Verum, cavendum, ne locus, ubi famuli comedant, ſit ad unum gradum, vel prope: Si enim ſit, ciborum nidor aſcendet, tanquam in tubo quodam. Et de *fronte Ædificii* hactenus. Tantum intelligo gradus primos aſcenſus ad viginti pedes ſuſtolli debere; altitudinem ſcilicet Tabulati inferioris.

Ultra *frontem Ædificii*, aream ſpatioſam deſigno, cujus latera tria ſint, ipſa *ædium fronte* haud paululum humiliora. Atque in quatuor angulis ejuſdem areæ, turres extruantur, altitudinem laterum prædictorum nonnihil ſuperantes, ad gradus, quibus in ſuperiora aſcendantur, capiendos: quæ turres non recipiantur in planum *ædificii*; ſed extra promineant. Area autem integra lapidibus latis quadrangulis minime ſubſternatur: Nam hujuſmodi pavi-

menta calorem moleſtum æſtate, & ſimiliter frigus aſperum hyeme, immittunt: ſed habeat ambulacra, ex ejuſmodi lapidibus, per latera tantum *ædificii*; & formam crucis, ex iiſdem, in medio: cum quadris interpoſitis, quæ gramine veſtiantur, detonſo quidem, ſed non nimis prope terram. Latus univerſum areæ, ex *parte Convivii*, occupent ſpatioſæ & ſpecioſæ *Porticus*. In quibus ſingulis *Porticibus* ſint in laquearibus tres aut quinque Sphæræ concavæ (Cupulas vocant,) pulchræ, in longitudine poſitæ, ad æqualem diſtantiam: Sint quoque feneſtræ, ex vitro colorato, ubi pingantur columnæ, imagines omnigenæ, flores, & ſimilia. At latus ex *parte Familiæ*, ſimul cum latere tertio è regione *frontis*, complectatur *Cameras præſentiales*, & alias uſus ac decoris ordinarii; atque rurſus Cubicula: Sintque etiam tria iſta latera ita extructa, ut exhibeant *ædificium* duplex: non tranſlucida, ſed ex altera tantum parte feneſtrata; ut tam matutinis, quam veſpertinis temporibus, præſto ſint *Cameræ*, in quas Sol non intret. Accommodentur etiam eo modo, ut habeantur ibi *Cubicula* & *Cameræ* tam æſtivales ad refrigerium, quam hyemales ad frigus arcendum. Invenies non raro *ædes* pulchras, ſed tamen ita vitro & feneſtris repletas, ut

vix

vix locum ſuppeditent, ubi te recipias, aut ad Solem, aut ad frigus, evitandum. Quantum ad Feneſtras prominentes, ſive arcuatas, eas probo tanquam res commodas: (Urbibus ſanè feneſtræ ad planum *ædificii*, & minime protuberantes, magis conveniunt, propter Uniformitatem ſtructuræ plateas verſus:) Sunt enim receptus colloquiis opportuni, atque inſuper tam Ventum, quam Solem, ſummovent; Quod enim alias, per totam fere *Cameram*, pertranſiſſet, vix ultra feneſtram penetrabit. Raræ tamen ſint hujuſmodi feneſtræ arcuatæ, non ultra quatuor: duæ ſcilicet, ex utroque latere areæ.

Ultra hanc, quam diximus, *Aream*, ſit alia interior, paris, & amplitudinis, & altitudinis, *Horto* per exterius circum cincta; interius autem, Ambulacris pulchris arcuatis, uſque ad primum Tabulatum, circundata. Pars autem exterior Solarii inferioris verſus *Hortum*, quatenus ad duo latera, convertatur in *Specum* ſive *Cavernam*, *Grottam* moderni vocant, (ad umbram & æſtivationem) apertam, aut feneſtratam tantum ex parte *Horti*: Sit autem *Caverna* illa ſolo æqua, non omnino preſſa: & eleganti pavimento ſtrata; ad terræ vapores excludendos. Erigatur autem in medio iſtius areæ *Fons* ſplendidus: aut

Opus aliquod ex Statuis magnificum: Pavimentum autem ſimile ſit areæ illi ante dictæ. Hujus areæ *ædificia*, ex utroque latere, deſtinentur *Cameris*, & *Conclavibus* ſecretioribus: Latus autem tranſverſum, Porticibus etiam ſecretioribus. Curandum vero, ut aliquæ, tam ex Cameris & Conclavibus, quam ex Porticibus, deſignentur ad uſum infirmorum: ſi forte *Princeps*, aut quivis è grandioribus, ægrotaverit. Habeant autem Portiones ſingulæ ægris deſtinatæ (ut moderni loquuntur) *Ante-Cameram*, *Cameram* ad Cubile, & *Re-Cameram*. Hæc autem, quæ diximus, ſupra ſecundum Solarium collocentur. At latus tranſverſum Solarii inferioris, verſus *Hortum* convertatur in Porticum ſpecioſam, patentem, & columnis fultam. Rurſus, ſupra Solarium tertium, ex omnibus tribus lateribus, ſtatuantur Porticus elegantes, columnares, & apertæ, ad proſpectum & refrigerium *Horti* excipiendum. Verum ad angulos duos lateris tranſverſi, in Solario ſecundo, accommodentur & ornentur duo ſplendida & delicata *Conclavia*, (*Cabinettos* moderni vocant) pavimento nitente, aulæis ſumptuoſis inſtructa, vitro Cryſtallino feneſtrata, cum Cupola elevante, in medio. Sint autem *Conclavia* illa rebus curioſis omnigenis, &

ſpe-

ſpectatu dignis, referta. In ſupremis quoque Porticibus (ſi fieri poſſet) optarem collocari, juxta parietes, in locis diverſis, *Fonticulos* quoſdam aquam emittentes: qui per ſecretos tubos iterum tranſeant. Interior autem pars, in Solario ſuperiore, verſus aream, formetur in Porticus & Ambulacra, bene munita & obducta, ad uſum convaleſcentium. Atque hactenus de *Modulo Palatii* ipſius: Nam de Balneis, & piſcinis, non loquor. Supereſt tamen, ut antequam ad frontem ædium pervenias, collocentur areæ tres: Area viridis, gramine veſtita, cum pariete in circuitu, & juxta parietem arboribus, ordine poſitis, ſata: area altera, ejuſdem amplitudinis, ſed in pariete cujus ſint turriculæ extructæ, aut ſimile quid ejuſmodi elegantiæ: area item tertia, quæ cum fronte ipſa *ædium*, quadrangulum conſtituat; quam *ædificio* certe aliquo circumdatam nolo; neque rurſus nudis parietibus cinctam: ſed Ambulacris ſupra columnas, non arcus, erectis: in ſummitate vero plumbo, vel lapide quadrato, coopertis, & ad latera elegantibus Statuis parvis, ænei coloris, munitis, clauſam. Quatenus vero ad *ædificia* omnia, quæ uſibus familiaribus inſerviunt; ſummoveantur illa, ad aliquam diſtantiam, à *Palatio* ipſo; ita tamen, ut

in-

interponantur *Porticus* humiliores, & obtectæ : intra quas ad *Palatium* tranſire poſſis.

XLIV.

De Hortis.

Deus ipſe primus plantavit *Hortum.* Atque revera, inter ſolatia humana, illud *horti* eſt puriſſimum. Etenim ſpiritus hominum maxime reficit & oblectat: quo fine, *Ædificia* & *Palatia*, manus tantum ſunt opera, nec ſapiunt Naturam. Quinetiam notabis, Secula cum proficiunt in cultura & magnificentia, citius pervenire ad *ædificiorum* pulchritudinem, quam ad *hortorum* elegantiam & amœnitatem: quaſi elegantia illa *Hortorum* eſſet res perfectior.

Statuo, in *hortis Regalibus* aſſignari oportere *Hortos* pro ſingulis anni *menſibus* : in quibus, ſeparatim, Plantæ, quæ illo *Menſe* florent & vigent, producantur. Pro *Decembri*, *Ianuario*, & fine *Novembris*, eligendæ ſunt Plantæ, quæ per totam Hyemem vireſcunt: Quales ſunt, Aquifolia, Hedera, Laurus, Iuniperus, Cupreſſus, Taxus, Buxus, Pinus, Abies, Roſmarinus, Lavendula, Pervinca, flore albo, purpureo, & cœruleo; Chamædris, Irides quoad folia, Aurantia, Limones, & Myrtus, ſi Calidariis conſerventur; &

Ama-

Amaracus juxta parietem & verſus Solem ſatus. Sequuntur pro fine *Ianuarii*, & *Februario*, Arbuſtum Chamæleæ Germanicæ ſive Mezereonis, quæ eo tempore floret; Crocus vernus, flore luteo, & glauco; Primulæ Veris, Anemones, Tulipa præcox, Hyacinthus Orientalis, Chamæiris, Fritellaria. Pro *Martio*: Omne genus Violarum, præcipue Purpureæ ſimplici flore, quæ ſunt præcociſſimæ; Pſeudonarciſſus luteus, Bellis, Amygdalus, quæ tunc floret; Malus Perſica, & Cornus, quæ etiam tunc florent; Rubus odoratus. Pro *Aprili*: Viola flore albo multiplice, Parietaria lutea, Leucoium, Herba paralyſis; Irides, & Lilia omnigena; Flores Roris marini, Tulipa, Pæonia, flore multiplice; Narciſſus verus, Periclimenum *Sabaudicum*; Ceraſus, & Pirus, & Prunus diverſi generis in flore; Acanthus, quæ tum folia emittit; Arbor Lelac. Pro *Majo* & *Iunio*: Cama-cariophyllus omnium generum, præcipue virgineus; Omne genus Roſarum, Moſchata ſola excepta, quæ ſerius floret; Periclemenum commune, Fraga, Bugloſſum, Columbina; Flos Africanus, ſimplex, & multiplex; Ceraſus, quæ tum fructum profert; Ribes; Ficus in fructu; Baccæ Rubi Idæi; Vitis flores; Lavendula florens; Satyrium hor-

hortenſe flore albo, Herba Muſcaria, Lilium Convallium, Malus florens, Flos Cyaneus. Pro *Iulio*: Cariophyllata omnium generum; Roſa Moſchata, Tilia florens; Pira, & Poma & Pruna, præcocia. Pro *Auguſto*: Pruna omnium generum, Pira, Mala Armeniaca, Baccæ Oxyacanthæ, Nuces Avellanæ, Melones Moſchatellini, & omnigeni Coloris Delphinum, ſive Conſolida Regalis. Pro *Septembri*: Uvæ, Poma, Papaver variorum colorum, Mala Perſica, Melo-cotonea, Nectarinæ, Corna, Pira hyemalia, Cydonea. Pro *Octobri*, & principio *Novembris*: Sorba, Meſpila, Pruna ſylveſtria, Roſæ ſeræ, Malvæ arboreſcentes flore roſeo, & ſimilia. Hæ vero, quas enumeravimus, Plantæ, *Climati Londinenſi* conveniunt. Sed hoc volō, ut ſit alicubi quaſi Ver perpetuum, prout fert loci conditio.

Quoniam autem *odor Florum*, ſpirans in aëre, (ubi undulat more modulationis *Muſica*,) gratior multo eſt, quam ſi eos decerpas manu: ideo nihil magis confert, ad delectationem illam, quæ ex *odore Florum* percipitur, quam noſſe eos *Flores* & *Plantas*, quæ adhuc creſcentes, nec avulſæ maxime emittunt auras ſuaves, & aërem *Odore* perfundunt. Roſæ tam pallidæ, quam rubræ, dum creſcunt, *Odoris* ſui

ſunt

ſunt tenaces, nec aërem tingunt; adeo ut juxta ſepem earum ambulans, nihil *Odoris* percipias, etiamſi hoc experiaris tempore roris matutini. Laurus itidem dum creſcit, *Odoris* parum emittit: neque etiam Roſmarinus, aut Amaracus. Id, quod ante omnia ſuaviſſimo *Odore* aërem (creſcens) imbuit, eſt Viola; præcipue alba, flore multiplici: quæ bis quotannis floret; medio *Aprilis*, & ſub finem *Auguſti*. Ei proxime accedit Roſa Moſchata: tum folia Fragariæ marceſcentis, quæ *halitum* emittunt plane *cardiacum*: Tum flores Vitis, qui apparent in racemis noviter protruſis, adinſtar pulveris, qualis eſt in cauſe Plantaginis: Tum Rubus odoratus: Tum Parietaria lutea, quæ gratiſſimum edit *Odorem*, ſata juxta feneſtras Conclavis, aut Cubiculi in imo Solario ſiti: Tum Cariophyllatæ, tam minores, quam majores: Tum flores Tiliæ: Tum Periclymeni flores, eminus locati: Tum flores Lavendulæ. De floribus Fabæ non loquor, quoniam campeſtres ſunt. At ea, quæ aërem jucundiſſimo *Odore* perfundunt, ſed non niſi calcatá, aut contuſa, ſunt tria: Pimpinella, Serpillum, & Mentha Aquatica. Itaque Ambulacra integra his ſunt conſerenda, ut *Odorem* eorum calcando exprimas.

Horti Contèntum (loquor autem de *Hor-*

Hortis Regiis : ſicut feci de *Ædificiis*) haud minus triginta jugerum eſſe debet : Atque illud in tres partes dividi convenit: *Graminetum* in introitu : *Fruticetum* ſive *Eremum* in exitu : Et *Hortum præcipuum* in medio : Præter *Ambulacra* utrinque ad latera. Mihi quidem placet, quatuor jugera *Gramineto* aſſignari ; Sex *Fruticeto* ; Bis quatuor ad *Ambulacra* ad latera ; Et *Horto præcipuo* duodecim. Oblectamentum ex *Gramineto* duplex eſt : Primum quidem oculis, quibus nihil jucundius eſt, quam gramen ſubinde tonſum ; & vireſcens : Alterum, quoniam in medio orbita purganda eſt, qua iri poſſit verſus frontiſpicium *Sepis magnificæ*, quæ *Hortum præcipuum includat*. At quoniam orbita iſta longa erit, neque in magnis ardoribus, anni, aut diei, umbra *Horti* emenda eſt, ambulatione per *Graminetum*, expoſito Sole; ideo *Ambulacra* obtecta, duodecim pedes alta, ex opere lignario, utrinque ad latera *Gramineti* extruenda ſunt ; per quæ *Hortum* introire poſſis, in umbra continua. Quantum autem ad *Schemata*, & *Figuras*, ex varii coloris terra diſtinctas, quæ ſubjaceant feneſtris *Ædificii*, nugæ plane ſunt. Sæpius videas in placentis talia. Figura quadrata *Horto* optime convenit ; quam undique ſepi pulcherrima & arcuata claudi

opor-

oportet. Arcus extollantur ſupra Columnas ex opere lignario, pedes decem alti, lati ſex: Spatia autem inter columnas, ejuſdem dimenſionis ſint cum latitudine Arcus. Supra arcus ſit Sepes continuata, pedes quatuor alta: ex opere itidem lignario: & hanc ſupra, ſit Turricula in ſummitate arcus cujuſque extructa, cujus interior capacitas ſufficiat avicularum caveæ excipiendæ. Et ſupra interſtitia arcuum collocentur aliæ aliquæ figuræ inauratæ, continentes lamellas vitri colorati, quibus varie ludant radii Solares. Hanc autem Sepem intelligo ſupra aggerem, haud præcipitem quidem ſed mediocriter declivem, ſex pedes altum, totum floribus conſitum, erigendam eſſe. Intelligo etiam, ut hæc quadra *Horti*, non totam Soli latitudinem occupet, ſed ſatis ſpatii, variis Ambulacris conficiendis, utrinque ad latera relinquat: in quæ, obtecta illa *Gramineti Ambulacra*, de quibus diximus, deducant. Verum ad introitum & exitum *Horti*, hujuſmodi *Ambulacra* cum ſepibus omnino omittenda ſunt: in introitu quidem, ne conſpectum *amœnæ* illius *ſepis*, à *Gramineto* impediat: in exitu autem, ne proſpectum *Fruticeti* per arcus intercipiat.

Diſpoſitionem ſoli intra clauſtrum *Sepis*, variandam ad placitum relinquo: Hoc in-

interim monens, ut, quæcunque ea tandem ſit, nimis curioſa & operoſa ne ſit. *Imagines* exciſas ex Junipero, vel alia materia hortenſi, non probo: Puerilia ſunt iſta. Humiles ſpeculæ rotundæ, inſtar fimbriarum, cum Pyramidibus parvulis, placent. Columnas etiam, & Pyramides altas, ex opere lignario, in aliquibus locis ſparſas, ſepibus veſtitas, recipio. *Ambulacra* ampla & ſpatioſa eſſe volo: *Ambulacra* anguſtiora & obtectiora ad Latera ſummovenda ſunt; neutiquam vero in Pomœrio *Horti* præcipui collocanda. Conſulerem etiam, ut in medio *Horti* ſit *Monticellus* pulcher, cum tribus aſcenſus ordinibus, & tribus *Ambulacris*, ejus latitudinis, ut quatuor una ambulare poſſint. Et hæc inſuper *Ambulacra* perfecte circularia eſſe ſuadeo, abſque figuris Propugnaculorum. Altitudo autem *Monticelli* triginta pedum eſto: Atque in vertice, *Domicellus* elegans extruatur, cum Caminis venuſte ordinatis, & abſque multo vitro.

Fontes quod attinet, magno ſunt illi ornamento, & refrigerio; ſed Stagna, & Piſcinæ, exulent: *Hortum* enim inſalubrem reddunt, & ſcatentem muſcis, ranis, & ſimilibus. *Fontes* duorum generum intelligo; Unum qui aquam ſalientem verſet, & diſpergat, cum crateribus ſuis; Alterum niti-

nitidum aquæ receptaculum, quadratum, pedum triginta vel quadraginta, illime, ſine cœno, aut piſcibus. Quoad primum, *Imagines* inauratæ, aut marmoreæ, quæ in uſu ſunt, ornamento eſſe recte poſſunt. Sed in eo genere cardo rei eſt, ita aquam regere, ut perpetuo fluat; nec conſiſtat, aut in cratere, aut in ciſterna; ita ut quiete non ſit decolor, verſa aut in viridem, aut rubrum, aut hujuſmodi: neque muſcum colligat, aut putredinem. Etiam, manu purganda eſt quotidie, ut maneat limpida. Itidem, gradus aliqui aſcenſus ad *Fontem*, & *Pavimentum* circa eum elegans, decori ſunt. Illud alterum *Fontis* genus, quod Balneum ſive Lavacrum dici poteſt, multum ornatus, & curioſitatis, recipere poteſt: quibus non immoramur: Veluti, Ut fundum ſit *imaginibus* decoratum, latera quoque; ſimul hinc inde vitro variorum colorum, & hujuſmodi corporibus politis, & radiantibus, ſplendens; circundatum etiam clauſura humilium ſtatuarum. Sed maximum eſt illud, cujus, in priore genere *Fontium*, mentionem fecimus: Nimirum, ut aqua ſit in perpetuo motu; aqua ſcilicet, quæ Balneo ſuperior ſit, nutrita, per canales venuſtos inducta, & rurſus, per tubos ſubter terram æqualis dimenſionis, ne aqua diutius conſiſtat, educta. Verum quoad

curio-

curioſaſ inventiones, arcuandi aquas ſine earum effuſione: & eas effingendi in varias formas, (plumarum, poculorum vitreorum, conopeorum, campanarum, & ſimilium;) etiam rupes artificioſas, & hujuſmodi. Sunt illa quidem ſpectatu jucunda, ſed nihil ad ſalubritatem, aut ſuavitatem.

Fruticetum autem, quod tertiam totius *Horti* partem poſuimus, velim ut ad ſimilitudinem naturalis *Deſerti* prope accedat. Arbores in illo plantari nolo, niſi quod in aliquibus locis erigi præcipio arborum ſeries, quæ in vertice *Ambulacra* contineant, ramis arborum cooperta, cum feneſtris. Subjaceat autem pars ſoli, floribus odoris ſuavis abunde conſita, qui auras in ſuperius exhalent; alias *Fruticetum* apertum eſſe ſine arboribus velim. Dumeta tamen ſpargi placet, ex Rubo odorato, Periclymeno, & Vite ſylveſtri: Terram autem ubique conſitam volo, Violis, Fragis præcipue, & Primulis Veris. Hæ enim plantæ jucundum ſpirant *Odorem*, & in umbra feliciter creſcunt. *Dumeta* autem, & *Ambulacra* ſuper arbores, ſpargi volumus ad placitum, non ordine aliquo collocari. Probo etiam cumulos parvos, inſtar eorum quos talpæ erigunt, (quales in Ericetis campeſtribus eſſe ſolent,) alios Serpillo, Garyophyllatis minoribus alios, alios

Cha-

Chamædri quæ florem præbet pulchrum, alios Pervinca, alios violis, Fragis alios, Floribus Paralyſis alios, Bellidibus alios, alios Roſis rubris, alios Liliis convallium, alios Armeriis rubris, alios Helleboro flore purpureo, & Floribus ſimilibus, ſuavibus & bellis, conſitos. Pars etiam cumulorum habeat in vertice Frutices. Eæ ſint: Roſa, Juniperus, Aquifolia, Oxyacantha, (Sed hæc rarior propter Odoris gravitatem floret:) Ribeſium baccis rubris; Uva criſpa, Roſmarinus, Laurus, Rubus odoratus: & id genus aliæ. Frutices autem ferro reſecandæ ſunt, ne deformiter excreſcant.

Jam Solum utrinque ad latera, in *Ambulacra privata*, pro quavis diei parte umbroſa diſtribuendum eſt. Ex iis etiam quædam à ventis aſperioribus ita munienda ſunt, ut in iis ſpatiare poſſit quis, tanquam in porticu. Quinetiam, ob eandem cauſſam, videlicet ut venti arceantur, ad exitus claudenda ſunt. Et hæc clauſa *Ambulacra* præcipue ſabulo ſubſternenda ſunt, abſque gramine, ne in udo ambulatio ſit. In pleriſque horum *Ambulacrorum*, arbores fructiferæ omnigenæ collocandæ ſunt, tam ad parietes exteros, quam in ordinibus interius. Et hoc in genere obſervari debet, ut terra elevata, in qua arbores fructiferæ plantantur, ſit lata, humilis, & mol-

liter aſcendens: & floribus ſuavibus conſita, ſed raris, ne ſucco defraudent arbores. Ad exitus Soli lateralis utrinque monticellos fieri probo, ad talem altitudinem parietis exterioris, ut in monticello ſtanti, in agros pateat proſpectus.

Rurſus, quoad *Hortum* præcipuum, non negarem, in eo confici debere *Ambulacra* quædam, eaque minime anguſta, arboribus fructiferis utrinque conſita. Quin & arboreta aliqua arborum fructiferarum prope conſitarum: & Umbracula artificioſa & bella, cum ſedibus ordine elegante locata. Verum hæc nullo modo nimis confertim: Relinquendus eſt enim *Hortus* præcipuus apertior, & aëre perflabilis, & liber. Umbram enim quæras velim in Ambulacris lateralibus, ubi in ardoribus anni, vel diei, ambules. *Hortus* ſiquidem præcipuus comparatus eſt in temperatiores anni partes; vernas, & autumnales: æſtate autem, ad matutina & veſpertina tempora, aut etiam ad dies nubiloſos.

Aviaria non probo, niſi tantæ ſint amplitudinis, ut ceſpites gramine ſubſterni queant: fruticibus etiam & arbuſculis vivis conſerantur, ut *aves* liberius volitent, & ſe per diverſa oblectare & componere poſſint: utque nulla in area aviarii conſpiciatur ſpurcities.

Quan-

Quantum vero ad *Ambulacra* in *clivis*, & variis aſcenſibus amœnis conficienda, illa Naturæ dona ſunt, nec ubique extrui poſſunt: Nos autem ea poſuimus, quæ omni loco conveniunt.

Horti itaque *Regii* figuram jam delineavimus, partim præceptis, partim modulo generali, ſed minime accurato. Et hac in re ſumptibus minime pepercimus. Sed ad *Principes* id nihil eſt, qui, ut nunc fit, plerunque *Hortulanos* conſulunt: atque haud minore ſumptu, varia, parum cum judicio, componunt: addentes etiam quandoque ſtatuas, & alia, ad magnificentiam, & pompam: ſed ad genuinam *Hortorum* voluptatem, & amænitatem, nihil conducentia.

XLV.

De Officio Judicis.

Generaliter, melius eſt, per Verba *negotiari*, quam per Literas; & per Interceſſionem perſonæ tertiæ, quam per ſe ipſum. Literæ utiles ſunt cum quis, per Literas itidem, reſponſum elicere deſiderat; vel, ubi ſua interſit, Exemplaria Literarum quas ſcripſit, producere, & monſtrare: denique, ubi metuere quis merito poſſit, ne ſermo interrumpatur, aut per portiones audiatur. Contra viva voce tractare præſtat, cum facies hominis reve-

rentiam incuſſura ſit: ut ſit plerunque in colloquio cum inferiore; aut in rebus, quas extremis tantum digitis tangere convenit, in quibus oculus loquentis, in vultum & geſtum alterius intentus, monere poſſit, quouſque procedere liceat; & generaliter, quando libertatem quis ſibi retinere cupit, vel dicendi, vel interpretandi ea quæ dixerit. In tractando per alios, cautius & melius fuerit, eos eligere qui ſimplicioris ſunt ingenii; quos probabile eſt, illa, quæ in mandatis habent, executuros, & ſucceſſum rei fideliter narraturos: quam eos, qui ex aliorum negotiis aliquid in ſe honoris aut utilitatis transferre callidi ſunt, atque ea, quæ referent, verbis emollient, ut impenſe placeant. Tales etiam adhibe, qui *negotio*, cui præficiuntur, faveant; id enim induſtriam acuit: atque inſuper tales, qui cum re quam tractant congruitatem quandam habent: veluti, audaces ad expoſtulandum; blandos ad perſuadendum aſtutos ad obſervandum & rimandum; protervos, & paulo abſurdiores, ad res, quæ aliquid iniqui habent, tranſigendas. Tales etiam adhibe, qui in *Negotiis* tuis antea tractandis felices fuerunt, & obtinuerunt: Hoc enim confidentiam parit; & omnem lapidem movebunt, quo veluti præſcriptionem tueantur. Melius fuerit, hominem cum

quo

quo *negotiaris*, primo leviter deguſtare, & quaſi ex longinquo, quam ab initio Summam rei proponere; Niſi forte in animo ſit, brevi illum aliqua quæſtiuncula irretire & opprimere. Præſtat cum illis *negotiari*, qui in ambitu ſunt, quam cum illis, qui deſideria ſua ſunt adepti. Si cum alio ſub conditione *negotieris*, prima veluti occupatio, aut poſſeſſio votorum, in præcipuis numeranda: Id autem cum ratione poſtulare nequis, niſi aut natura rei talis ſit quæ præcedere debeat; aut alteri commode inſinuare poſſis, illum opera tua in aliis uſurum; aut denique habearis ipſe pro homine inprimis integro & verace. Omnis *Negotiatio* eo ſpectat: aut ut *detegat* aliquid; aut ut *efficeat*. *Detegunt* ſe homines, vel animum ſuum communicando; vel cum ira commoti ſunt, nec ſe bene cohibere ſciunt; vel cum ex improviſo opprimuntur; vel cum neceſſitate quadam adiguntur, non habentes quod prætexant. Si quem ad *nutum* fingere cupias, ut inde *efficias* aliquid; aut inclinationes & mores ejus bene cognoſcendi, ut eum manu ducas; aut fines ejus perſpiciendi, ut ſuadeas; aut infirmitates ejus, & ea quibus obnoxius eſt, exploranda, ut terreas; aut deniq; amici ejus, qui plurimum apud eum valent conciliandi, ut eo modo regere poſſis. In *tractando* cum cal-

lidis & doloſis, verbis eorum minime credendum, niſi fines & intentiones eorum habeas verborum interpretes; Quin & optimum fuerit, pauca apud illos loqui, & quæ minime expectant. In rebus quibuſcunque difficilioribus non expectandum, ut quis ſimul & ſerat, & metat, ſed præparatione opus eſt, ut per gradus matureſcant.

XLVI.

De Clientibus, Famulis, et Amicis.

C*Lientis* ſumptuoſi minime admittendi; nedum quis caudæ pennas adauget, alarum pennas præſcindat. Eos autem ſumptuoſos intelligo, non ſolum qui impenſis gravant, ſed etiam qui petitionibus moleſti & importuni ſunt. *Clientes* communes, conditiones alias expectare non debent, extra favorem, commendationem, ſi opus ſit, & ab injuria protectionem. *Clientes* autem *Amici factioſi*, adhuc magis vitandi, qui alicui ſe applicant, non tam ex amore ipſius cui famulantur, quam ex odio verſus alium concepto. Unde ſæpenumero ſequitur animorũ illa abalienatio, quam videre eſt inter potentiores. Similiter, *Clientes* illi glorioſi, qui in hoc incumbunt, ut loco buccinarum ſint, ad laudes eorum reſonandas, quibus famulantur, haud parum nocent: etenim negotia futilitate ſua cor-

rum-

rumpunt; tum vero honorem Domini ſui (ſi quis vere rem reputet) exportant, & mercem invidiæ invehunt. Eſt & aliud genus *Clientum* prorſus periculoſum; qui nil aliud quam Speculatores ſunt, & ſecreta familiæ rimantur, ac rurſus aliorum auribus inſuſurrant. Attamen hujuſmodi homines, apud Dominos ſuos, ſæpenumero in ſummo pretio habentur; ſiquidem officioſi ſunt, & ſuſurros fere commutant. *Clientela* hominum Ordinis cujuſpiam, ſi ejuſdem cum *Patrono* Ordinis ſint, (veluti militum verſus illum qui præfecturam in bellis geſſit, & hujuſmodi,) ſemper pro re decora habitum eſt, & in bonam partem acceptum, etiam in *Monarchiis*: modo abſit pompa nimia, & popularitas. Verum *Clientela* omnium maxime honorifica, ea eſt, Ut quis *Patronum* ſe profiteatur, eorum qui virtute & meritis clarent, cujuſcunque Ordinis ſint, vel Conditionis. Attamen ubi nulla inſignis cernitur in meritis diſſimilitudo, præſtat mediocribus patrocinari, quam eminentioribus. Atque inſuper, ſi verum omnino dicendum ſit, in ſeculis aliquanto corruptioribus, homines induſtrii & ſatagentes, uſui magis ſunt, quam vera virtute præditi. Certi, in imperando, optimum eſt, ejuſdem gradus Subditos pari comitate tractare; Paucos enim

immenſa gratia proſequi, ipſos magis inſolentes, reliquos malevolos efficiet; quandoquidem Ordinis paritas æquas gratiæ conditiones, tanquam ex debito, poſcit. Verum econtra, in iis, quæ favoris meri ſunt, prodeſt cum delectu afficere; Nam eos, qui benignius tractantur, impenſe gratos reddet, cæteros imprimis officioſos: Neque de hoc merito conqueratur quiſpiam; cum omnia ex gratia, non ex debito, prodeant. Recte cavetur, ne ſub initiis immoderatius aliquem favore proſequaris; Nam quæ tractu temporis ſequentur, vix iſtis initiis reſpondere poſſunt. Fingi, (quod ajunt) & regi, ab *Amico* aliquo, tutum non eſt: Etenim mollitiem quandam animi prodit: Tum vero convitiis & ſcandalo occaſionem præbet: Plurimi enim, qui nos ipſos immediate non perſtrinxiſſent, *Amicum* illum noſtrum contumeliis afficere non verebuntur; atque eo modo honorem noſtrum vulnerabunt. Attamen, plurium poteſtati ſubjici, & veluti in partes diſtrahi, adhuc pejus; Hoc enim nos reddet poſtremæ (ut nunc loquuntur,) editionis, & plenos inconſtantiæ. Deliberare cum *Amicis* aliquot paucis, honorabile ſane & utile; *Spectatores enim ſæpenumero plus vident, quam Luſores*: Atque (ut Adagio dicitur) *Vallis optime collem monſtrat.*

Ami-

Amicitia vera in Orbe, rara admodum; & minime omnium ea quæ inter æquales; quod genus apud veteres celebrari ſolebat. Si qua eſt, ea reperietur inter ſuperiorem & inferiorem, fortunæ quorum altera alteram comprehendere poſſint.

XLVII.

De Supplicantibus.

Suſcipiuntur complura *Negotia* & *Inventa* mala; & *Petitiones privata* bonum corrumpunt publicum. Suſcipiuntur etiam complura *Negotia* in ſe bona; ſed animo non bono: intelligo, non ſolum corrupto, ſed etiam callido; abſque ulla perficiendi *Negotii* intentione. Non deſunt, qui *Petitiones* in manus ſuas recipiunt, & operam avide pollicentur, quibus tamen, ut cum effectu procedant, curæ non eſt: verum ſi animadvertant, rem aliorum conatu ſucceſſuram, ipſi quoque gratiam aucupabuntur; aut certe mercedem aliquam ſecundariam captabunt, aut denique *Supplicantis* ſpes, dum negotium vertitur, in uſum proprium convertent. Alii *Petitiones* amplectuntur, eo ſolum animo, ut negotiis aliorum, quæ ſimul tractantur, impedimenta injiciant: vel ut aliquid obiter deferant & informent, cujus alias prætextum idoneum parare non potuerint; de

Petitione ipſa, cum ſibi hoc modo conſuluerint, nihil ſolliciti: vel generaliter, ut per aliorum negotia negotiis ſuis pontem ſternant. Imo & alii tam mala fide agunt, ut *Petitiones* ſuſcipiant conſilio deliberato eos deſtituendi, qui Competitori aut Adverſario gratificentur.

Certe ſi quis rem perpendat, comitatur omnem *Petitionem* jus quoddam, vel æquitatis, ſi ſit *petitio* Juſtitiæ; vel meriti, ſi ſit *petitio* Gratiæ. Si quem moveat inclinatio propria, ut parti iniquiori faveat; in cauſa Judiciali, utatur potius auctoritate ſua, ut rem componat, quam ut obtineat. Si quem moveat inclinatio propria, ut favore ſuo minus merentem impertiat, in Cauſa Gratiæ; abſtineat ſaltem ob omni calumnia, & maledicentia, in melius merentem. *Petitiones*, quas ipſe non ſatis intelligis, Amico alicui fido & ſagaci demanda; qui referat, an ejuſmodi ſint, quas ſalvo honore promovere poſſis: verum prudenti & anxio judicio Amicus ille deligendus; alias quidlibet tibi imponet. *Supplicantes*, his temporibus, adeo mora & procraſtinationibus cruciantur, ut Veracitas & Candor, vel in negotium primitus recuſando; vel in ſucceſſum ejus qualem-qualem animo ſimplici referendo; vel in gratiam non ultra quam par eſt captando; res facta ſit

non

non ſolum laudabilis, verum etiam gratioſa. In *Petitionibus* Gratiæ, prima *Petitionis* oblatio, nullius debet eſſe momenti; Eo uſque *Supplicantis* fides, in re illa patefacienda, valere poſſit, ut ſi notitia ejus aliunde quam per eum haberi non potuiſſet, hoc ei fraudi non ſit, ſed potius remuneretur. Valorem ejus, quod petitur, ignorare; imperitia quædam eſt; non ſecus ac, æquitatem ejuſdem oſcitanter prætervehi, malam arguit conſcientiam. *Petitiones* ſedulo occultare, non modicum prodeſt ad obtinendum; Spes enim jactare, Competitorum licet alios deterrere poſſit, alios tamen acuet, & excitabit. Verum temporum opportunitates, ante omnia, in *Petitionibus* valent. Temporum, inquam, non tantum reſpectu eorum, in quorum poteſtate poſitum eſt, *Petitiones* vel rejicere, vel concedere; verumetiam reſpectu eorum, à quibus juſte metuendum, ne ſe illis opponant. In delectu ejus, cui *Petitionis* tuæ curam demandes, reſpicias magis aptitudinem, quam amplitudinem; atque eum potius adhibe, qui paucioribus negotiis ſe immiſcet, quam qui omnia amplectitur. Denegatæ *Petitionis* iteratio conceſſioni ipſi quandoque æquipollet; modo quis ſe, nec animo dejectum, nec male affectum, oſtendat. *Iniquum petas, ut æquum feras*;

K 6 Regu-

Regula non mala, ubi quis gratia floreat: Alias enim conſultius foret, gradibus quibuſdam, ad id quod petis, aſcendere, & aliquid ſaltem impetrare: Qui enim in principio, *Supplicantis* erga ſe ſtudium amittere non dubitaſſet; is in fine, & *ſtudium Supplicantis*, & *beneficium*, prius *collatum*, ſimul amittere non ſuſtinebit. Nihil tam leve videtur, quam viros præpotentes de *Literis* ſuis interpellare; cum tamen, ſi *Literæ* illæ in cauſis minus honeſtis & juſtis volitent, tantum de exiſtimatione ſcribentis depereat. Non invenitur in Rebuſpub. pernicioſius hominum genus, quam generales iſti *Petitionum Concinnatores*; Etenim peſtes plane ſunt & lues negotiorum publicorum.

XLVIII.

De Studiis, & Lectione Librorum.

S*Tudia*, & *Lectiones Librorum*, aut Meditationum voluptati, aut Orationis ornamento, aut Negotiorum ſubſidio inſerviunt. Uſus eorum, quatenus ad voluptatem, in ſeceſſu & otio inprimis percipitur: Quatenus ad Orationis ornamenta, in ſermone tam familiari, quam ſolenni, locum habet: Quatenus vero ad Negotiorum ſubſidium, huc ſpectat, ut accuratiore judicio res & ſuſpiciantur & diſponantur.

tur.

tur. Etenim, homines, rerum gerendarum gnari, ad negotia exequenda idonei fortaſſe ſunt; & in ſpecialibus judicio non malo utuntur: verum Conſilia de Summis rerum, eorumque Inventio & Adminiſtratio recta, felicius à *Literatis* promanant. Temporis nimium in *Lectione* & *Studiis* terere, ſpecioſa quædam ſecordia eſt; Iiſdem ad Ornatum mollius abuti, affectatio mera eſt, quæ ſe ipſam prodit; De rebus autem, ex Regulis Artis judicare, *Scholam* omnino ſapit, nec bene ſuccedit. Naturam *Literæ* perficiunt, ab experientia autem ipſæ perficiuntur. Dotes enim naturales, inſtar plantarum ſunt, ſponte provenientium, quæ culturam & falcem artis deſiderant: *Literæ*, econtra generalia nimis præcipiunt, niſi ab experientia determinentur. Callidi *Literas* contemnunt; ſimplices admirantur; prudentes, opera earum, quantum par eſt, utuntur; Neque enim *Literæ* verum ſui uſum ſatis edocent; Sed hæc res prudentia quædam eſt, extra eas & ſupra eas ſita, obſervatione tantum comparata. *Libros* non legas animo contradicendi, & diſputationum præliis concertandi; neque rurſus omnia pro conceſſis accipiendi, aut in verba auctoris jurandi; neque denique in ſermonibus te venditandi; ſed ut addiſcas, ponderes, & judicio

tuo aliquatenus utaris. Sunt *Libri*, quos leviter tantum deguſtare convenit; ſunt quos deglutire, curſimque legere oportet; ſunt denique, ſed pauci admodum, quos ruminare & digerere par eſt: Hoc eſt, *Libri* quidam per partes tantum inſpiciendi; alii perlegendi quidem, ſed non multum temporis, in iiſdem evolvendis, inſumendum; alii autem pauci diligenter evolvendi, & adhibita attentione ſingulari. Invenies etiam *Libros* haud paucos, quos per alios, & vicaria opera, legere ſufficiat, eorumq; Compendia tantum deſumere. Verum hoc fieri nolim, præterquam in Argumentis humilioribus, & Auctoribus minoris pretii: Alias enim *Libri* (ut ſic dicam) diſtillati, inſtar aquarum diſtillatarum, quas vulgo mercantur, erunt penitus inſipidi. *Lectio* copioſum reddit, & bene inſtructum; *Diſputationes* & *Colloquia* promptum & facilem; *Scriptio* autem, & *Notarum collectio*, perlecta in animo inprimit, & altius figit. Itaque ſi quis in *notando* ſegnis ſit, aut faſtidioſus, memoria *illi* opus eſt bona: ſi *Colloquiis* ſe non exerceat, requiritur ei ingenium promptum; ſin in legendo parcus ſit, hoc ſolùm relinquitur, ut artificio quopiam utatur, quo videatur ea ſcire quæ neſcit. *Hiſtoriarum lectio* prudentes efficit; *Poëtarum*, ingenioſos; *Artes*

Ma-

Mathematicæ ſubtilitatem donant; *Naturalis Philoſophia* judicium profundum parit; *Moralis* gravitatem quandam morum conciliat; *Dialectica* & *Rhetorica* pugnacem reddunt, & ad contentiones alacrem; *Abeunt* (ut ait ille) *ſtudia in mores.* Quin & vix occurrit, in intellectu, impedimentum aliquod inſitum, aut naturale, quod non *Studio* quopiam idoneo emendari & edolari poſſit: Quemadmodum morbi corporis, exercitiis quibuſdam propriis, levari poſſint. Globulorum luſus calculo & renibus ſalubris; Sagittatio pulmonibus & thoraci; Lenis deambulatio ventriculo; Equitatio capiti, & ſimilia. Eodem modo, ſi cui ſit ingenium vagum & volucre, *Mathematicis* incumbat: In demonſtrationibus enim *Mathematicis*, ſi mens vel minimum aberret, de novo incipiendum eſt: Si cuipiam ingenium ſit minus aptum ad rerum differentias & diſtinctiones eruendas, ad *Scholaſticos* ſe conferat; illi enim *Cumini Sectores* ſunt: Si quis ad tranſcurſus ingenii ſegnis ſit, nec alia in aliorum probationem, & illuſtrationem, accerſere, & arrigere dextre, noverit, Jure-Conſultorum Caſus evolvat: Adeo ut ſinguli intellectus morbi, ex *Literis*, medicinas proprias comparare ſibi poſſint.

XLIX.

XLIX.

De Factionibus.

PLurimi Opinionem minime ſanam foverunt; Hanc nimirum: Principi in Status ſui adminiſtratione, & Viro magno, in actionum ſuarum directione, ad *Factiones* quæ invaluerunt, præcipue reſpiciendum; Atque hanc principalem prudentiæ partem eſſe: Cum econtra facultas hæc prudentiæ quam maxime vigeat, vel in diſponendis rebus, quæ ad omnes ſine diſcrimine pertinent, & in quibus homines diverſarum *Factionum* coëunt; vel in palpandis, conciliandis, & tractandis ſingulis. Neque tamen aſſero, *Factionum* debitam conſiderationem eſſe negligendam. Humilioris fortunæ viri, cum in ambitu ſint, alicui parti adhærere debent; verum potentioribus, & jampridem honorem adeptis, conſultius eſt, æquos ſe præſtare, in neutram partem propendendo. Quin & in ambientibus ita caute adhærere, ut videatur quis alteri ex partibus addictus, & tamen parti adverſæ minime odioſus, viam quandam ſternit ad honores, per medium *Factionum*. *Factio* inferior, & debilior, in conjunctione plerunque firmior, & conſtantior: Et non raro obſervari poterit,

pau-

paucos, qui obſtinati & pertinaces ſint, *Factionem* numeroſiorem, ſed tamen moderatam, in fine defatigare, & depellere. *Factionum* altera poſtquam extincta fuerit, illa quæ manet, in *Factiones* novas diſrumpitur; Veluti, *Factio Luculli* & *Optimatum*, ad tempus aliquod, ſe in ſatis magno vigore, contra factionem *Pompeji* & *Cæſaris*, ſuſtinuit; Verum poſtquam Auctoritas *Senatus* & *Optimatum* deprimebatur, *Factio* ipſius *Cæſaris* & *Pompeji*, in partes propediem ſciſſa eſt. Similiter, *Factio Antonii* & *Octaviani Cæſaris*, contra *Brutum* & *Caſſium*, ad tempus aliquod duravit; ſed deletis Copiis *Bruti* & *Caſſii*, *Antonius* & *Octavianus*, cum partibus ſuis, paulo poſt diſſilierunt. Exempla hæc (dices) ad *Factiones Bellicoſas* ſpectant. Sed idem in *Factionibus privatis* tenet. Itaque, in *Factionibus* qui ſecundas antea tenebant, *Factione ſciſſa*, ſæpius primas tenent. Contra tamen, haud raro, poteſtate omni excidunt: Complures enim in oppoſitione tantum valent; qua ceſſante, actutum deveniunt inutiles. Obſervatu dignum, quod ſæpe evenit; plurimos nimirum, poſtquam voti compotes ſint, & in dignitate quam ambierunt collocati, continuo ſe applicare contrariæ *Factioni*: exiſtimantes forſitan,

tan, ſe de alterius *Factionis* affectu & ſtudiis jamdudum certos eſſe; itaque ad Amicos novos conciliandos ſe comparare, Proditor in *Factionibus* plerunque rem obtinet; Poſtquam enim res diutius, tanquam in æquilibrio, ſuſpenſæ hæſiſſent, tum demum unius alicujus in partes contrarias tranſitio victoriam refert; in eumque gratiæ omnes cumulatæ. Indifferens illa inter partes proceſſio, neutri inclinando, non ſemper ab animo moderato procedit; ſed à conſilio callido: quandoquidem proximus ſibi quiſque ſit, atque ex utraque *Factione* utilitatem demetere ſperet. Certe in *Italia*, in ſuſpicionem incurrit Papa; de quo vox illa in vulgus volitat: *Padre commune.* Tum etiam in ſignum trahitur, *Papam* illum, omnia ad familiæ ſuæ amplitudinem referre, in animo habere. *Regibus* inprimis cavendum eſt, ne *Factioni* alicui Subditorum ſuorum ſe ex profeſſo adjungant: *Liga* enim *Confœderationis*, intra Statum quempiam, *Monarchiis* ſemper exitiales: Siquidem obligationem introducunt obligatione ipſa *Imperii* validiorem, atque *Regem* conſtituunt *tanquam unum ex nobis*: Id quod cernere erat in *Liga Franciæ.* Cum *Factiones*, manu forti, & palam, concertant, ſignum eſt Imperii in *Regibus* labaſcentis: multumque

que præjudicat ipſorum & auctoritati, & negotiis. Motus *Factionum*, ſub *Regibus*, ſimiles eſſe debent motibus (ut *Aſtronomi* loquuntur) *orbium inferiorum*: qui ſuos habent motus proprios, ſed interim, converſione *Primi Mobilis*, cum obſequio circumferuntur.

L.

De Cæremoniis Civilibus, et Decoro.

Qui *Realis* ſolummodo eſt, ei multa virtute opus duco: Sicut Gemma, quæ ſine ornamento omni inſeritur, è puriſſimis & nitidiſſimis eſſe debet. Verum, ſi quis diligenter animadvertat, fit in laude, quod fit in lucro: Obtinet enim Proverbium illud: *Lucra levia crumenam efficere gravem*. Siquidem, lucra levia frequenter redeunt, cum majora rarius ſe offerant. Similiter, veriſſimum eſt, virtutes exiguas magnas conciliare laudes, quia perpetuus earum uſus eſt: tum in obſervationem Hominum incurrunt: Cum è contra, virtutis alicujus magnæ exercendæ occaſio, raro admodum obtingit. Itaque ad famam & exiſtimationem alicujus multum juvat, &, (quemadmodum *Iſabella, Regina Caſtiliana*, dicere ſolebat,) *inſtar*

Epi-

Epiſtolarum commendatitiarum, *quæ nunquam non præſto ſint*, haberi poſſit: ſi quis *Formulis* utetur *diſcretis* & *decoris*. Ad has addiſcendas, nihil ferme aliud requiritur, quam ut eas quis non contemnat: ita enim in aliorum moribus eaſdem obſervabit: de reliquo autem nemo ſibi diffidat. Si enim majorem illis operam navabit, de pretio decident: quod in illo potiſſimum ſitum eſt, ut tanquam nativæ videantur, & minime affectatæ. Nonnullorum vultus, & geſtus, & externa alia, inſtar verſus ſunt, in quibus ſyllabæ ſingulæ menſurantur: Quî poterit magna comprehendere, qui ſe tam puſillis rebus ſubmittit? *Cæremoniis decentibus*, erga alios, omnino abſtinere, perinde eſt ac ſi doceas, eaſdem illos erga te negligere; quo pacto te ipſum facies viliorem. Præcipue, nequaquam omittendæ erga illos, quibuſcum familiaritate minime conjunctus es: neque erga homines ingenio faſtidioſo. Verum, exceſſus in illis, & locutio plane hyperbolica, (quali nonnulli utuntur,) non ſolum res moleſta; ſed etiam finem & pondus, eorum quæ dicuntur, omnino minuit. Eſt proculdubio modus artificioſæ cujuſdam inſinuationis, in verbis ipſis, inter *Formulas* communes, qui homines revera ineſcat, & mirifice afficit: qui eximie alicui prodeſt, ſi quis ejus viam

cal-

calleat. Inter æquales de familiaritate ſollicitum eſſe, nihil opus eſt; quare reprime te paulułum, & dignitatem tuam tuere: At inter inferiores non deerit reverentia; Itaque inter illos benigne te gerere, & cum familiaritate quadam, non incongruum eſt. Qui in ſermone aliquo, aut re, nimius eſt, adeo ut ſatietatem inducat, valorem ſui ipſius minuit. Aliis ſe applicare, bonum eſt; modo cum ſignificatione quadam fiat, hoc non ex facilitate prodire, ſed ex comitate & urbanitate. Præceptum non contemnendum eſt; Cum in alterius ſententiam iveris, aliquid ſemper de proprio addere. Exempli gratia: Opinioni ejus ſuffragaris? Cum diſtinctione, & non alias fiat. Propoſitioni ejus annuere libet? Fiat ſub modo aliquo vel conditione. Conſilium ejus ſequi & amplecti viſum eſt? Novi alicujus argumenti pondus addas, propter quod in partes ejus tranſire videaris. Cavendum inprimis, ne *Magiſter* in *Cæremoniis* & *Formulis* habearis: Id enim ſi fiet, utcunque virtute vera emineas, audies tamen ab invidis, in nominis tui detrimentum, *Vrbanus* tantum & *Affectator*. Etiam negotiis damnoſum eſt, ſi quis *Formulas* nimium affectet, vel in opportunitatibus & temporibus deligendis impenſe curioſus ſit. *Salomon* inquit: *Qui obſer-*

ſervat ventum, non ſeminat: & qui conſiderat nubes, nunquam metet. Prudens opportunitates plures faciet, quam invenit. *Mores* hominum externi, *veſtibus* eorum ſimiles eſſe debent; Non ſint nimis concinni, nec corpus coarctantes; Sed qui libertatem præbeant, ad exercitia, & motum quemlibet.

LI.
De Laude.

L*Aus* virtutis reflexio eſt. Atque, ut fit in ſpeculis, trahit aliquid è natura corporis, quod reflexionem præbet. Si à vulgo proficiſcitur, ut plurimum reflexio illa parva eſt, & falſa: & vanos potius ac tumidos, quam vera virtute præditos, comitatur. Sub captum ſiquidem vulgi, virtutes complures, quæ excellunt, non cadunt. Virtutes minores, ab iis, *Laudes* extorquent; mediæ admirationem quandam, vel ſtuporem illis incutiunt; ſublimes autem, in ſenſum aut perceptionem eorum, prorſus non veniunt. Sed apparitiones virtutum, *ſpecies virtutibus ſimiles*, illos afficiunt quam maxime. Sane, *Fama* fluvio ſimilis eſt, quæ levia & inflata attollit, gravia & ſolida mergit. Quod ſi Viri, etiam judicii profundioris & digni-

gnitatis, cum vulgo concurrunt, tum id, quod Scriptura dicit, contingit: *Nomen bonum inſtar unguenti fragrantis.* Omnia undique replet, neque facile evaneſcit. Etenim odores unguentorum, durabiles magis ſunt, quam florum. *Laudum* tot conditiones fallaces ſunt, ut *Laus* merito in ſuſpicionem venire poſſit. *Laudes* quædam ab *adulatione* ſola prodeunt: Quod ſi *Adulator* ſit vulgaris, Attributis quibuſdam utetur communibus, & quæ omnibus competere poſſint; non quæſitis aut appoſitis: *Adulator* callidior ſi ſit, veſtigia premet *Adulatoris* principalis: intelligo, Tui ipſius; Et in quibus tibi places, aut te ipſum excellere putas, iis *Adulator* inhærebit maxime: Sin *Adulator* ſit impudens, & perfrictæ frontis, tum demum, in quibus conſcius tibi ſis defectus tui, & ad quæ maxime erubeſcis, ea *Adulator* tibi vel præcipue imputabit, & affiget, per vim, ſpreta conſcientia. *Laudes* nonnullæ, à voluntate bona, cum reverentia conjuncta, proficiſcuntur; quæ ſane *Laudum* formula, *Principibus*, & Viris quibuſcunque dignioribus, debetur: *Laudando præcipere*: Cum ſcilicet apud illos prædicando, quales ſint, humiliter moneas, quales eſſe debeant. Sunt qui *Laudibus* quandoque onerantur, animo malitioſo; ad conflan-

ſtandam invidiam, & odia concitanda; *Peſſimum genus inimicorum laudantium*, ut ait ille: Adeo ut apud *Græcos* in Proverbium exierit: *Ei qui in malum ſuum laudaretur, puſtulam nari continuo adnaſcituram*: Sicut apud nos vulgo dicitur; *Cum quis mentiatur, metuendum ne ejus linguæ ſcabies propediem oboriatur.* Illud aſſerere licet, *Laudes* moderatas, tempeſtive irrogatas, & minime vulgares, honori vel maxime eſſe. Dictum eſt *Salomonis*: *Qui benedicit proximo ſuo voce grandi, de nocte conſurgens, maledicenti ſimilis erit.* Etenim, vel hominem, vel rem aliquam, ad cœlum uſque evehere, contradictionem irritat, & deriſui exponit. Veruntamen, ut ſe ipſum *laudare*, ſervato decoro, vix conceditur, niſi in caſibus admodum raris: ita vocationem ſuam, & munus quod gerit, aut ſtudia quibus ſe addixit, *laudare* quis cum venia poſſit; imo cum ſpecie quadam magnanimitatis. *Cardinales Romani*, (qui Theologi ſunt, & Fratres & Scholaſtici,) verbum uſurpant, extremi contemptus & convitii, erga negotia Civilia: Vocant enim negotia Civilia, (veluti, Belli, Legationum, Judiciorum, & hujuſmodi,) *Hiſpanico vocabulo*, *Sbirrarias*; quod ſonat, Munera Lictorum & Scribarum. Ac ſi artes illæ memoratæ, magis ejuſmodi homines,

nes, quam in faſtidio *Cardinalatus* poſitos, decerent. Et tamen (ſi res rite ponderetur) Speculativa cum Civilibus non male miſcentur. *Sanctus Paulus*, cum de ſe ipſo gloriatur, illud nonnunquam interponit: *Vt ſtultus loquor.* At cum de Vocatione ſua verba facit, nihil veretur dicere: *Magnificabo Apoſtolatum meum.*

LII.

De Vana Gloria.

Eleganter quidem *Æſopus*: *Muſca ſedens ſuper radium rotæ currus, ita ſecum*: *Quantum pulverem moveo*! Similiter exiſtunt quidam futiles & vani, qui, cum aliquid vel ſponte procedit, vel manu potentiore cietur, ſi modo ipſi vel minimam rei partem attigerint, continuo putant ſe machinam totam vertere. *Glorioſi* ſemper Factioſi; Etenim nulla oſtentatio ſine comparatione ſui eſt. Quin & violenti ut ſint, neceſſe eſt, ut quæ verbis jactitarunt, revera præſtent. Neque taciturni omnino eſſe poſſunt; ideoque opere, ut plurimum deſtituuntur; Sicut *Gallis* in Proverbium abiit: *Beaucoup de bruit, peu de fruit*: *Strepitus multum, fructus parum.* Attamen, ſine controverſia, hujuſmodi ingeniis, in Civilibus, aliquando uti prodeſt. Si fama excitanda ſit, vel opinio late

ſpargenda, ſive virtutis, ſive potentiæ, iſtiuſmodi homines Buccinatores egregii ſunt. Rurſus; ſicut prudenter notat *Livius*, circa Tractatus *Antiochi* & *Ætolorum: Mendacia reciproca, & ex utraque parte, quandoque magno uſui eſſe poſſunt*: Veluti, cum quis inter *Principes* duos negotietur, ut eos, ad bellum indicendum, *Principi* tertio concitet; atque hoc ut efficiat, unius copias apud alterum, ſupra modum, & veritatem, viciſſim attollat. Quin & hoc fit quandoque, ut qui inter privatos tractet, apud utrunque exiſtimationem ſuam augeat, artificioſe inſinuando, ſe apud alterutrum plus poſſe, quam revera poteſt. Atque in his, & hujuſmodi, haud raro accidit, ut aliquid ex nihilo producatur: Mendacia enim opinionem ingenerare ſufficiunt; Opinio autem rem & ſubſtantiam progignit. In Ducibus, & Viris militaribus, *glorioſum* eſſe, non inutile eſt; Sicut enim ferrum acuit ferrum, ita per *gloriam* hanc animi invicem acuuntur, & excitantur. Inſuper, in actionibus magnis, quæ ſumptibus, & periculo privatorum, ſuſcipiuntur, ingenia jactabunda vivacius negotia impellunt; Qui enim ingenio ſobrio ſunt, & ſolido, plus habent ſaburræ, quam veli. Rurſus in exiſtimatione doctrinæ & literarum cu-

cujuſpiam, non volitabit *Fama* illius per ora virûm, neque bene alata erit, ſine plumis aliquibus *oſtentationis*. *Qui de contemnenda gloria libros ſcribunt, nomen ſuum inſcribunt*; inquit ille. *Socrates*, *Ariſtoteles*, *Galenus*, (magna nomina,) ingenio jactabundo erant. Certe *Gloria vana*, ad propagandam & perpetuandam memoriam, magnopere juvat: neque *Virtus* ipſa, tantum humanæ naturæ debet, propter nominis ſui celebrationem, quantum *ſibi ipſi*. *Fama* ſiquidem *Ciceronis*, *Senecæ*; *Plinii Secundi*, ad hunc uſque diem vix duraſſet, aut ſaltem non tam vegeta, niſi conjuncta fuiſſet cum aliqua *Vanitate* & *Iactantia*, in ſe ipſis. *Iactantia* enim, inſtar vernicis videtur eſſe, quæ ligna non ſolum ſplendere facit, verum etiam durare. Atqui, dum hæc de *vana gloria* diſſero, minime eam Qualitatem intelligo quam attribuit *Tacitus Muciano*: *Omnium, quæ dixerat, feceratque, arte quadam oſtentator*: Hæc enim ex vanitate neutiquam procedit, ſed ex arte, & prudentia, cum magnanimitate quadam conjuncta: & in aliquibus hominibus, qui natura veluti comparati ad eam ſunt, res eſt, non ſolum decora, ſed & gratioſa. Excuſationes enim decoræ, conceſſiones tempeſtivæ, quin & modeſtia ipſa bene temperata, nihil aliud ſunt, quam

Oſtentationis artes. Neque inter artes haſce reperitur aliqua felicior, quam illa, de qua loquitur *Plinius Secundus*; Hoc eſt, Liberaliter & copioſe id in aliis *laudare*, in quo ipſe emineas. Nam ad hunc modum ille ingenioſe ſatis: *In alio laudando, tibi ipſi miniſtras: Is enim quem laudas, aut ſuperior tibi eſt, aut inferior; Si inferior, & tamen laudandus, tu multo magis; Si ſuperior, neque jure laudandus, tu multo minus. Glorioſi* prudentibus deriſui ſunt; ſtultis admirationi; paraſitis prædæ & eſcæ; ſibi ipſis, & *gloriæ vanæ*, mancipia.

LIII.

De Honore et Existimatione.

Honoris & Exiſtimationis, vera, & jure optimo, acquiſitio, ea eſt; Ut quis virtutes, & facultates ſuas, dextre & abſque detrimento, revelet. Nonnulli enim in actionibus ſuis *Proci Famæ* ſunt, & veluti venatores: Quod genus hominum, ſermonibus plerunque celebratur, ſed interiorem animi reverentiam vix aſſequitur. Alii contra, virtutem ſuam, inter monſtrandum, obſcurant; Ex quo fit, ut opinione minores ſint, quam merita ipſorum poſtulant. Siquis rem ſuſcipiat, ſimulque perficiat, quæ prius intentata fuerat; aut tentata quidem, ſed deſerta; aut ad exitum

for-

forſan perducta, ſed minus commode, & feliciter, is *honorem* adipiſcetur majorem, quam ſi quid perfeciſſet gravioris ſane difficultatis & momenti; ſed in quo alterius tantum veſtigia, & non ultra premeret. Si quis actiones ſuas ita inter ſe committat, & contemperet, ut in aliquibus earum, ſingulis factionibus, vel populi combinationibus, ſatisfaciat, Harmonia erit tanto perfectior. *Honoris* ſui minime frugalis diſpenſator eſt, qui rem quamvis ſuſcipit, in qua dedecori, plus fuerit, votis excidere, quam, obtinuiſſe, *honoris*. *Honor*, qui comparativus eſt, & alium prægravat, reflexionem habet maxime vividam; inſtar Adamantis, aut Carbunculi, cum angulis multiplicibus ſecti. Itaque, enixe hoc agas, ut Competitores tuos, ſi modo poſſis, etiam in iis, in quibus ipſi ſumme gloriantur, ſuperes. Servi, & amici familiares, prudentes modo ſint & cauti, *exiſtimationi* cujuſpiam non modicum proſunt: Ita *Quint. Cicero*: *Omnis fama à domeſticis emanat.* Invidia, quæ *honoris* veluti tinea & teredo eſt, optime extinguitur, ſi quis id ſibi præſtituere videatur, ut meritum potius ambiat, quam famam: & ſucceſſus ſuos proſperos, magis providentiæ Divinæ & felicitati cuidam tribuat, quam artibus aut virtutibus propriis.

Gradus Honoris Imperialis ſic vere & optime ordinantur. Primo loco ſtatuendi, *Conditores Imperiorum*; quales fuerunt *Romulus*, *Cyrus*, *Iulius Cæſar*, *Ottomannus*, *Iſmaël*. Secundo loco, *Legumlatores*; qui etiam vocabantur *Conditores Secundi*, aut *Perpetui Principes*; quoniam Legibus ſuis, etiam poſt mortem, Imperia adminiſtrant: quales fuerunt *Lycurgus*, *Solon*, *Iuſtinianus*, *Eadgarus Alphonſus Caſtilianus*, cognomine *Sapiens*, qui *Septem Partitiones* edidit. Tertio loco *Liberatores*, vel *Servatores Patriarum ſuarum*; qui bellis inteſtinis diutinis finem impoſuerunt, aut patrias à ſervitute alienigenarum vel tyrannorum liberarunt: veluti, *Auguſtus Cæſar*, *Veſpaſianus*, *Aurelianus*, *Theodoricus*, *Henricus Septimus Rex Angliæ*, *Henricus Quartus Rex Galliæ*. Quarto loco, *Propagatores*, ſive *Propugnatores Imperii*; qui bellis honorificis fines Imperii protulerunt; vel defenſione ſtrenua & nobili invaſoribus reſtiterunt. Ultimo loco, *Patres Patriæ*; qui juſtè imperant, & temporibus felicibus, quamdiu vivunt, Cives ſuos beant. In his ultimis duobus exempla non adduco, quandoquidem tanto numero ſint. *Honorum*, qui *Subditis* competere poſſunt, *gradus* hi ſunt. Primo ſtatuendi *Principes* curarum; ii nimirum, quorum hu-

humeris præcipuum pondus rerum ſuarum *Principes* imponunt: Vulgo appellamus *Manus Regum dexteras*. Secundo, *Duces belli*: *Regum* ſuorum intelligo *Locum tenentes*: qui operam eis egregiam in bellis præſtant. Tertio, *Gratioſi*: eos volo qui non ultra hoc potentes ſunt, quam ut *Principibus* ſolatio ſint, & Populo innoxii. Quarto, *Negotiis pares*: qui magnos ſub *Principibus* gerunt Magiſtratus: in quibus juſte & prudenter verſantur. Eſt & genus quoddam *Honoris*, quod raro contingit; & tamen inter maximos reponi meretur: Hic eſt eorum, qui ſe morti & periculis devovent, & ſacrificant, propter bonum patriæ: Quod fecerunt *Marcus Regulus*, & duo *Decii*.

LIV.

De Officio Judicis.

Meminiſſe debent *Iudices*, eſſe Muneris ſui, *Ius dicere*, non autem *Ius dare*: Leges inquam interpretari, non condere. Aliter, deveniet eorum auctoritas ſimile quiddam auctoritati illi, quam ſibi vendicat *Eccleſia Romana*: quæ prætextu *Interpretationis Scripturarum*, etiam addit aliquid quandoque, & immutat; & pronunciat, quod non invenit; atque ſpecie Antiquitatis, introducit Novitatem. *Iudicem*

oportet eſſe, potius eruditum, quam ingenioſum; venerabilem, quam gratioſum; magiſque deliberativum, quam confidentem. Ante omnia integritas, *Iudicum* quaſi portio eſt, virtuſque propria. *Maledictus ſit* (inquit *Lex*) *qui terminum terræ movet antiquum.* Sane qui lapidem, fines diſtinguentem, tranſponit, culpa non caret. Verum *Iudex* injuſtus ille eſt, qui præcipue *Terminos* immutat, cum de terris & rerum proprietate iniquam fert ſententiam. Una certe iniqua ſententia plus nocet, quam exempla plurima. Hæc enim rivulos tantum inficiunt, illa autem fontes. Ita ait *Salomon: Fons turbatus, & vena corrupta, eſt juſtus cadens, in cauſa ſua, coram adverſario.* Officium *Iudicis* relationem habere poſſit, partim ad *Litigantes*: partim ad *Advocatos*: partim ad *Scribas* & *Miniſtros Iuſtitiæ* ſubtus: partim ad *Principem* vel *Statum* ſupra.

Primo quantum ad *Cauſas* & *Litigantes*: *Sunt* (inquit *Scriptura*) *qui judicium vertunt in abſinthium*: Sunt etiam certe, qui illud vertunt in *acetum.* Injuſticia enim illud reddit *amarum*: mora *acidum. Iudex* ſtrenuus hoc præcipue agit, ut vim & dolum compeſcat; quorum vis magis pernicioſa eſt, quanto apertior; dolus, quanto tectior & occultior. Adde etiam *Lites* conten-

tentioſas; quæ evomi debent, ut crapula *Curiarum. Iudicem* decet viam parare ad juſtam ſententiam, qualem *Deus* parat; *valles exaltando*; *colles deprimendo*. Eodem modo, quando ex alterutra parte videt *Iudex* manum elatam, veluti in proſecutione importuna, captionibus malitioſis, combinationibus, patrocinio potentium, Advocatorum diſparitate, & ſimilibus; tum eluceſcit virtus *Iudicis* in æquandis iis quæ ſunt inæqualia; ut *Iudicium* ſuum veluti in area plana fundare poſſit. *Qui fortiter emungit, elicit ſanguinem*: Cumque torcular vini premitur fortius, vinum prodit acerbum, acinum ſapiens. Itaque caveant ſibi *Iudices* ab interpretationibus Legum duris, & illationibus alte petitis. Neque enim pejor eſt tortura, quam tortura *Legum*. Præcipue in *Legibus pœnalibus* curæ iis eſſe debet, ne, quæ in terrorem latæ ſunt, vertantur in rigorem: neve in Populum ſuperinducant imbrem illum, de quo *Scriptura*: *Pluet ſuper eos laqueos*. Etenim *Leges pœnales*, ſi ſevere executioni demandentur, ſunt ſimiles *imbri laqueorum*, cadenti ſuper Populum. Itaque hujuſmodi *Leges*, ſi vel dormiverint diu, vel temporibus prudentibus minus quadrent, à *Iudicibus* prudentibus, in executione earum, reprimantur:

Iudicis officium eſt, ut res, ita tempora rerum, &c.

In Cauſis capitalibus, decet *Iudices* (quantum Lex permittit) in *Iudicio* meminiſſe miſericordiæ; & cum ſeveritate *Exemplum*, cum pietate *Perſonam* intueri.

Quantum ad *Advocatos* qui Cauſas agunt; Patientia, & Gravitas, ut Cauſis audiendis, *Iuſtitiæ* eſt pars eſſentialis, & *Iudex* nimium interloquens minime eſt *Cymbalum bene-ſonans*. Non laudi eſt *Iudici*, ſi primus aliquid in Cauſa inveniat, & arripiat, quod ab *Advocatis*, ſuo tempore, melius audire potuiſſet: aut acumen oſtentet in probationibus vel *Advocatorum* Perorationibus nimis cito interrumpendis; aut anticipet informationes Quæſtionibus, licet ad rem pertinentibus. *Iudicis* partes in audiendo ſunt quatuor: Probationum ſeriem ordinare; Advocatorum,& teſtium, prolixitatem, repetitionem, aut ſermones extra rem moderari; Eorum, quæ allegata ſunt, medullam, & quæ majoris momenti ſunt, recapitulare, ſeligere, & inter ſe componere; Et demum Sententiam ferre. Quicquid ultra hæc eſt,nimium eſt; & oritur aut à gloriola & loquendi aviditate; aut ab audiendi impatientia; aut à memoriæ debilitate; aut à defectu attentionis ſedatæ, & æquabilis. Sæpenumero

mirum

mirum eſt viſu, quantum *Advocatorum* audacia apud *Iudices* valeat; ubi contra, *Iudices*, ad imitationem *Dei*, (in cujus Tribunali ſedent,) *ſuperbos comprimere, & humiles erigere*, deberent. Sed etiamnum magis mirum eſt, *Iudices Advocatis* quibuſdam præ cæteris immoderate & aperte favere: Quod neceſſe eſt ut merces Advocatorum augeat & multiplicet, atque ſimul ſuſpicionem corruptionis & obliqui ad *Iudices* aditus inducat. Debetur *Advocato* à *Iudice* laus aliqua, & commendatio, cum Cauſæ bene aguntur, & tractantur; præſertim, ſi Cauſa ſua cadat: Hoc enim apud Clientem exiſtimationem *Advocati* ſui tuetur, & ſimul opinionem ejus de Cauſa ſua proſternit. Debetur etiam Reipublicæ, reprehenſio *Advocatorum* moderata, ubi callida nimis præſtant conſilia, aut ſupina apparet negligentia, aut levis informatio, aut indecora importunitas, aut impudens defenſio. *Advocatus* autem illud tribuat *Iudici*, ne illi obſtrepat, aut ſe rurſus in Cauſam agendam callidę inſinuet, poſtquam *Iudex* de re pronunciaverit. Econtrario autem, *Iudex* ſe Cauſæ mediæ, & nullatenus peroratæ, non ingerat; nec *Clienti* occaſionem præbeat, ut *Advocatos ſuos*, vel probationes, ad plenum non auditas, conqueratur.

Quantum ad *Scribas* & *Miniſtros*, *Sedes Iuſtitiæ*, veluti locus ſacratus eſt; ubi non tantum ſedes ipſa, ſed & ſubſellia, & præcinctus ſedis, ſcandalo & corruptelis vacare debent. Etenim (ut ait *Scriptura*) *non colliguntur uvæ ex ſpinis*: neque *Iuſtitia* ſuaves ſuos fructus edere poteſt inter vepres & dumeta *Scribarum* & *Miniſtrorum* rapacium, & lucris inhiantium. *Curiarum aſſeclæ* pravi, ſunt quatuor. Primo *Seminatores litium*: qui Curias tumeſcere faciunt, Populum tabeſcere. Secundo, qui Curias *contentionibus* circa *Iuriſdictionem* implicant: neque vere ſunt (ut habentur) *Amici Curiæ*: ſed *Paraſiti Curiæ*: Curias inflando ultra terminos; propter micas & compendia propria. Tertio, ii, qui poſſunt cenſeri tanquam *Curiarum manus ſiniſtræ*: Homines, qui Curiarum proceſſus legitimos, diverticulis, & verſutiis, diſtorquent; Iuſtitiamque in lineas obliquas, & labyrinthos, trahunt. Quarto, *Explicatores* & *Exactores Fœderum*, qui tritam Similitudinem confirmant *Curiarum* ad *rubum*: quo dum ovis, tempeſtatem fugiens, ſe recipit, velleris partem amittit. Contra *Scriba* antiquus, in anteactis *Curiarum* peritus, in actis ipſis concipiendis cautus, & in negotiis *Curiæ* ſolers, digitus eſt *Curiæ* egregius; Et ſæpe *Iudici* ipſi viam monſtrat.

Quan-

Quantum vero ad *Principem*, aut *Statum*; *Iudices*, ante omnia, in memoria fixum tenere debent verſiculum ultimum *Duodecim Tabularum Romanarum*: *Salus Populi ſuprema Lex*: & pro certo ponere, Leges, niſi ſint in ordine ad eum finem, res eſſe captioſas, & oracula male inſpirata. Itaque bene ſuccedit, cum *Rex* aut *Status* ſæpius cum *Iudicibus* deliberat; & rurſus, cum *Iudices Principem* & *Statum* ſæpius conſulant. Ille, cum inter deliberationes Politicas interveniat *Quæſtio Iuris*: Hi, cum in Subjecto legali interveniant conſiderationes *Status*. Contingit enim haud raro, ut res in *Iudicium* adducta, verſetur circa *Meum* & *Tuum*, & nihilominus conſequentia ejus ad *rationes Status* penetret. Intelligo autem, ad *rationes Status* pertinere, non ſolum, ſi quid ad jura *Regalia* impetenda ſpectet; verumetiam ſi quid innovationem aliquam minus tutam, aut exemplum periculoſum, introducat; aut ſi manifeſto portionem aliquam Populi majorem gravet. Neque quiſquam infirmi Judicii exiſtimet, juſtas Leges adverſus Politica vera, aliquid antipathiæ habere. Sunt enim hæc duo veluti ſpiritus & nervi quorum alteri in alteris moventur. Recordentur etiam *Iudices*, *Salomonis Thronum* Leonibus utrinque ſuffultum fuiſſe: Sint ſane

Leones,

Leones, ſed *Leones* ſub *Throno* : caventes, ne aliquid ex *juribus Regalibus* impetant aut convellant. Poſtremo, ne ſint *Iudices* tam ignari juris, & prærogativæ ſuæ, ut cogitent, non ſibi relinqui, tanquam muneris ſui partem principalem, ſanum & prudentem Legum uſum, & applicationem. Etenim in animum revocare poterunt dictum illud *Apoſtoli* de lege humanis legibus majore; *Nos ſcimus quia Lex bona eſt, modo quis ea utatur legitime.*

LV.

De Ira.

IRam penitus extinguere velle, oſtentatio quædam *Stoicorum* eſt. Meliora nos nacti ſumus Oracula: *Iraſcimini, & nolite peccare: Sol non occidat ſuper iracundiam veſtram.* Limites *iræ* apponendi ſunt, & quouſque, & quamdiu. Dicemus primo, quibus modis *inclinatio naturalis*, aut etiam *Habitus iræ*, temperari poſſit, & leniri. Secundo, qualiter particulares *motus iræ* reprimi poſſint, aut ſaltem citra nocumentum cohiberi. Tertio, quibus modis *iræ excitari* poſſit, aut *ſedari*, in aliis.

Quantum ad primum; Non alia ſe oſtendit via, quam ut ſerio in animo revolvas mala & calamitates *Iræ*: & quam vehementer vitam humanam perturbat, & infeſtat. Huc autem tempeſtivum fuerit maxime, ſi po-

ſi pone nos reſpiciamus, quam primum *impetus iræ* reſederit. Eleganter *Seneca*: *Iram ruinæ ſimilem eſſe, quæ in aliud cadendo, ſe ipſam comminuit & frangit.* Hortatur *Scriptura*: *Vt animas noſtras in patientia poſſideamus.* Certe, quicunque *patientia* excidit, de *animæ* ſuæ *poſſeſſione* dejicitur. Hominis non eſt, *Apes* imitari,

—— *Animas quæ in vulnere ponunt.*

Ira ſane, ſi quis recte attendat, res humilis eſt, & infra dignitatem hominis. Hoc liquebit, ſi illos intueamur, in quibus *ira* regnat: qui plerunque ex infirmioribus ſunt; *pueri, mulieres, ſenes, ægroti.* Itaque, cum *iraſci* contigerit, caveant homines, (ſi modo dignitatis ſuæ velint eſſe memores,) ne *iram* ſuam cum metu eorum quibus *iraſcuntur*, ſed cum comtemptu, conjungant; ita ut injuria ſuperiores potius videantur, quam inferiores: Quod non difficile factu foret, ſi quis *iram* ſuam paululum regat, & inflectat.

Quantum ad Secundum; *Cauſæ, & Motivæ iræ*, præcipue tres ſunt. Primo, ſi quis *pronus* ſit ad *ſenſum injuriæ*; nemo enim *iraſcitur*, niſi qui ſe læſum ſentiat. Itaque teneri qui ſunt, & delicati, ut ſubinde *iraſcantur*, neceſſe eſt; & tot ſe offerent quæ illis moleſtiam exhibebunt, quæ à Naturis robuſtioribus vix ſentientur. Secundo, ſi quis *curioſus* & *perſpicax* ſit in *interpretatione*

tione injuria illatæ, quatenus ad *Circumſtantias* ejus, ac ſi *contemptum* ſpiraret. Opinio enim *contemptus*, *iram* excitat & acuit, pluſquam læſio ipſa. Itaque, ſi homines ad iſta ingenioſi ſint, *iram* miris modis incendent. Ultimo, *opinio contumeliæ*, ſive quod exiſtimatio hominis per conſequentiam lædatur & perſtringatur, *iram* intendit & multiplicat. Cui rei accedit *Remedium præſentaneum*; Ut quis utatur (quod *Conſalvus* dicere ſolebat) *tela honoris craſſiore*: Sed in omnibus *Iræ* frænationibus, optimum eſt, tempus lucrari, & ſibi ipſi perſuadere, horam vindictæ nondum adeſſe, ſed inſtare, quaſi ad manum, opportunitatem aliquam majorem; atque hoc pacto, motum animi interim compeſcere, & ſe in tempus aliud ſervare. *Ira* autem, ut citra noxam erumpat, utcunque hominem obſederit, duo ſunt, quæ maxime cavenda. Prius eſt, *Acerbitas verborum*, præcipue *aculeatorum*, & ei, quem ferimus, propriorum; *Communia* enim *maledicta mordent minus*. Atque rurſus, *Secretorum revelatio*: Hoc enim ſocietati quemvis ineptum reddit. Poſterius eſt, ne quis, dum *ira* fervet, *negotium*, quod in *manibus eſt*, *abrumpat*: ſed, utcunque *ira* frænum laxet, nihil tamen agat, quod revocari non poſſit.

Quan-

Quantum ad *excitandam* aut *ſedandam iram in aliis*: fit hoc maxime per temporum electionem prudentem. Cum ſubtriſtes homines ſunt, aut aliquantulum moroſi, tempus eſt *iram* incendendi. Deinde, ut antea diximus, decerpendo, & inculcando, quicquid *contemptum* arguere aut aggravare poſſit. Rurſus, *ira* ſedatur per contraria hiſce. Primo deligendo tempora ſerena, & ad hilaritatem prona, in quibus negotium aliquod ingratum, & ad iracundiam provocans, aperias: Prima enim impreſſio plurimum valet. Deinde, ut, quantum fieri poteſt, *injuriam* à *contemptu* ſegreges; eam imperitiæ, timori, animi concuſſioni repentinæ, aut ſimili cuipiam imputando.

LVI.

De Viciſſitudine Rerum.

Salomon inquit: *Nihil novum ſuper terram.* Itaque quemadmodum *Plato* opinatus eſt; *Omnem ſcientiam nihil aliud eſſe, quam reminiſcentiam*: Sic *Salomon* pronunciat; *Omnem novitatem nihil aliud eſſe, quam oblivionem.* Ex quo cernere poſſis, fluvium Lethes, non minus ſuper terram, quam ſubter terram, decurrere. *Aſtrologus* quidam abſtruſus, & parum notus, aſſerit: *Niſi in cauſa fuiſſent res duæ conſtantes,*

tes, (*una*, *quod ſtellæ fixæ æqualem inter ſe diſtantiam perpetuo ſervent*: *nec unquam proprius ſibi invicem accedant*, *aut longius à ſe abſcedant*: *altera*, *quod motus diurnus non variet*:) *ne momentum quidem temporis individuum aliquod durare potuiſſet.* Illud certum eſt, *materiam* in perpetuo fluxu eſſe, neque unquam conſiſtere. Atqui, magna illa *lintea ſepulchralia*, quæ omnia oblivione involvunt, duo ſunt: *Diluvia*, & *Terræ-motus.* Quatenus ad *Conflagrationes*, & *Siccitates* magnas, illæ populum penitus non abſorbent, aut deſtruunt. Fabula *Phaëtontis*, brevitatem conflagrationis, ad unius tantum diei ſpatium, repræſentavit. Atque triennalis illa à *pluvia ceſſatio*, tempore *Eliæ*, particularis tantum fuit, & multos ſuperſtites reliquit. *Incenſiones* illas loqueris, quæ per fulmina & fulgura apud *Indias Orientales* fiunt? Anguſtæ quidem ſunt, nec magna ſpatia occupant. *Peſtilentias* etiam prætereo, quia nec illæ totaliter abſorbent. Verum, in memoratis illis duabus calamitatibus (*Diluviorum*, & *Terræ-motuum*,) inſuper notandum eſt, reliquias populorum, quas emergere contigerit, plerunque homines rudes & montanos eſſe; quique temporum præteritorum memoriam poſteris tradere non poſſint; Adeo ut oblivio non minus

omnia

omnia involvat, quam ſi nulli prorſus ſuperſtites remanerent. Si quis attente introſpiciat *Indorum Occidentalium* conditionem, probabile reperiet, eos populum juniorem eſſe & recentiorem, quam populos orbis veteris. At longe veriſimilius eſt, deſolationem illam, quæ illos olim invaſerat, minime per *Terræ-motus* factam, (contra, quam narrabat *Sacerdos Ægyptius*, in colloquio cum *Solone*, de *Inſula Atlantide*: eam, ſcilicet, à *Terræ-motu abſorptam eſſe*:) ſed potius per *diluvium particulare*. *Terræ-motus* enim in illis Regionibus raro eveniunt. Verum è contraria parte, tam immania plane & vaſta habent flumina, ut fluvii *Aſiæ*, *Africæ*, & *Europæ*, præ illis, inſtar rivulorum ſint. Quin & *Andes* ipſorum, ſive *Montes*, noſtris longe ſunt altiores: Unde credibile eſt, reliquias ſtirpis hominum, apud eos, poſt tale *diluvium particulare*, conſervatas fuiſſe. Quantum vero ad obſervationem *Machiavelli*: nimirum, zelotypiam & æmulationem Sectarum, ad extinguendam rerum memoriam, multa molitam; qui *Gregorio Magno* notam inurit, ac ſi pro viribus ſuis Antiquitates omnes *Ethnicorum* ſupprimere annixus fuerit: Non video certe, hujuſmodi zelos aut notabile quidpiam efficere, aut diu durare: Id quod liquet in ſucceſ-
ſione

ſione *Sabiniani*: qui Antiquitates eaſdem ſtatim reſuſcitavit: Tum vero prohibita, licet tenebris cooperta, obrepunt tamen, & ſuas nanciſcuntur Periodos.

Viciſſitudines ſive *Mutationes* in *Globo ſuperiori*, fuſius, in hoc Sermone, tractandæ non ſunt. Forſitan, *Annus magnus Platonis*, niſi Mundus ante diſſolutioni eſſet deſtinatus, aliquem ſortiri poſſit Effectum; Non in renovandis corporibus Individuorum; (Id enim fumus & vanitas eorum eſt, qui opinantur, corpora Cœleſtia accuratiores in hæc inferiora habere influentias, quam revera habent) Sed tantum in ſummis & maſſis rerum. *Cometæ* proculdubio aliquid operantur ſuper eaſdem ſummas & maſſas rerum; verum, homines, ut nunc eſt, indiligentes, aut curioſi, circa eos ſunt; eoſque potius mirabundi ſpectant; atque itineraria eorundem conficiunt, quam Effectus eorum prudenter & ſobrie notant; præcipue Effectus eorum comparativos: id eſt, *Cometa* talis magnitudinis; talis coloris & lucis; converſionis radiorum; ſitus, quatenus ad Regionem cœli; tempeſtatis anni, ſemitæ aut curſus, durationis; quales producat *Effectus*.

Leviculum quiddam eſt, quod olim inaudiveram, neque tamen prorſus contemni volo, ſed in obſervationem aliquam venire.

venire. Ferunt, à *Belgis* notatum eſſe, ſingulis ſeptenis luſtris, ſimilem annorum temperaturam & tempeſtatem cœli velut in orbem redire: Exempli gratia; Magnas glacies, inundationes magnas; magnas ſiccitates, hyemes tepidas, æſtates frigidiores; & ſimilia. Vocant autem hujuſmodi Circulum annorum, *Primam*. Hoc autem ideo recenſeo, quod oculos in præterita conjiciens, hujuſce rei inveni congruentiam; haud exactam ſane, ſed non multum diſcrepantem.

Verum tranſeamus à *Naturalibus* ad *Humana*. Maxima apud homines *Viciſſitudo*, eſt illa *Sectarum* & *Religionum*. Hi enim Orbes animis hominum maxime dominantur. *Religio* vera ſuper *Petram ædificata eſt*: reliquæ fluctibus temporum agitantur. Dicamus igitur de *Novarum Sectarum Cauſis*: atque *Conſilii* aliquid circa eas inſpergamus; quatenus humani ingenii infirmitas tantis revolutionibus moras injicere, aut remedia exhibere poterit.

Quando *Religio recepta* diſcordiis laceratur; ſanctitas item profeſſorum labefactata eſt, & ſcandalo expoſita; ſimulque tempora ſtupida, indocta & barbara ſunt; à *Nova* alicujus *Secta* ortu merito metuendum; præcipue, ſi eo tempore *ingenium* aliquod *intemperans*, & *Paradoxa ſpirans*,

ſuboriatur: Quæ omnia tenuerunt, *Mahometes* cum *Legem* ſuam promulgavit. *Secta nova* licet pullulet, duobus ſi deſtituatur adminiculis, ab ea non metuas; non enim late ſe diffundet. Primum eſt, *Imperii*, ſive *Auctoritatis ſtabilitæ oppugnatio*: Nihil enim magis populare eſt, quam Principatus, & Politias, convellere. Alterum eſt, *Porta luxuriæ & voluptatibus aperta*: *Hæreſes* enim ſpeculativæ, (qualis fuit olim *Arrianorum*, & hodie *Arminianorum*,) etſi in hominum ingenia miris modis operentur, ſtatum tamen Rerum publicarum non magnopere concutient, niſi ex occaſione motuum Civilium. Modi tres ſunt, quibus *Novæ Sectæ* plantantur: *Miraculis*, *Eloquentia*, & *Gladio*. Equidem *Martyria* inter *miracula* numero; quoniam vires naturæ humanæ excedere videntur. Idem etiam facere licet de excelſa illa & admirabili *vitæ ſanctimonia*. Certe, non alia melior via eſt ad *Sectarum & Schiſmatum* ortus repellendos, quam abuſuum reformatio; diſſidiorum minorum pacificatio; leniter à principio procedere, & à ſanguinariis perſecutionibus abſtinere; Schiſmatum denique Coryphæos, favoribus potius & dignitatibus mollire atque allicere, quam violentia & ſævitia exaçerbare.

Mutationes & Viciſſitudines in *rebus bellicis*

licis haud paucæ ſunt; ſed Præcipue in tribus verſantur: In *Sede belli*; in *Genere armorum*; & in *Diſciplina militari*. *Bella*, antiquis temporibus, *movere* videbantur ex *Oriente* potiſſimum in *Occidentem*: Etenim *Perſæ*, *Aſſyrii*, *Arabes*, *Scythæ*, (qui invaſores erant,) omnes Orientales fuerunt. Verum eſt, *Gallos* fuiſſe Occidentales; Sed de duabus tantum ipſorum incurſionibus legimus: Una in *Gallo Græciam*, altera contra *Romanos*. Attamen Oriens & Occidens cœli Climata non determinant; neque etiam *Belli motus*, ab Oriente, aut ab Occidente, aliquid certæ obſervationis recipiunt. Sed Meridies, & Septentrio, natura fixi ſunt: Atque raro in omni memoria invenitur, Meridionales interiores invaſiſſe Septentrionales: ſed econtra. Unde manifeſtum eſt, Tractum Mundi Septentrionalem, natura ipſa, magis eſſe *bellicoſum*: Sive hoc aſcribi poſſit hujus Hemiſphærii ſtellis; ſive amplitudini continentium ad partes Septentrionales, cum partes Auſtrales (quantum adhuc innotuit) maria fere occupant; ſive (id quod manifeſtiſſimum eſt) frigoribus Climatis Borealis; Nam hoc ipſum, abſque alia cauſa quacunque, corpora indurat, ſpiritus inflammat: ut liquet in populo *Araucenſi*: qui ad ulteriora *Auſtri* poſiti, omnibus

bus *Peruvienſibus* fortitudine longe præcellunt.

Imperio aliquo magno *labaſcente*, & viribus fracto, pro certo *bella* expectes. Etenim *Imperia* magna dum in vigore ſunt, Copias nativas Provinciarum enervant & deſtruunt, propriis cohortibus domi fidentia; Cum autem & illæ deficiunt, omnia ruunt, atque aliis Gentibus in prædam cedunt. Hoc evenit in declinatione *Imperii Romani*: atque etiam in Imperio Occidentali, poſt *Carolum Magnum*, cum aves ſingulæ plumas ſuas repeterent: atque ſimile quidpiam etiam *Imperio Hiſpano* contingere poſſit, ſi quando viribus decideret. Ex altera parte, *acceſſiones* magnæ *Ditionum*, & *uniones Regnorum*, ſimiliter *bella* ſuſcitant: Etenim, cum Status aliquis in potentiam majorem inſurgit, ſimilis eſt fluvio intumeſcenti, qui inundationem ſtatim minatur; ut videre eſt in Imperiis *Romanorum*, *Turcarum*, *Hiſpanorum*, & aliorum. Attende: Cum Mundus *Nationibus Barbaris* minus abundet, ſed civiliores fere ſunt: Qui uxores temere non ducent, nec liberos progignent, niſi modum familiam alendi, aut ſaltem victum parandi, præviderint: (ut fit in omnibus prope Nationibus, hodierno die, exceptis *Tartaris*:) non ingruit periculum ab *Inundationi-*

tionibus aut *migrationibus Populorum:* At cum Populorum greges magni ſunt, qui perpetuo ſobolem ſuſcipiunt, de fortunis & ſuſtentatione ſua in futurum minime ſolliciti, neceſſarium eſt, ut in ſeculo uno aut altero portionem aliquam multitudinis ſuæ exonerent, & novas ſedes quærant, & ſic alias *Nationes* invadant: Quod Populi Septentrionales veteres ſorte facere ſolebant; ſortes dantes, quæ pars domi maneret, quæ autem alio migraret. Cum *Gens* aliqua, prius *bellicoſa*, ad mollitiem & luxuriam degenerat, de *bello* certa eſſe poſſit: Status enim tales, plerunque, dum degenerant, opes accumulant; adeo ut præda invitet, & declinatio virium animet Gentes alias, ad eoſdem invadendos.

Quantum ad *Armorum* & *Telorum* genus: Illorum mutationes ſub obſervationem vix cadunt. Attamen & hæc ipſa Periodos & *Viciſſitudines* ſuas ſortiuntur. Pro certo enim eſt, *Tormenta aenea*, apud Urbem *Oxydracarum* in *India*, tempore *Alexandri Magni*, cognita fuiſſe: eaque à *Macedonibus*, *Tonitrua*, & *Fulgura*, & *Operationes Magicas*, habita & appellata. Similiter, indubitatum eſt, uſum *Pulveris Pyrii*, & *Tormentorum igneorum*, *Chinenſibus*, ante annos bis mille, innotuiſſe. Conditiones *Telorum*, & mutationes in

M me-

melius, hæ ſunt. Primo, ut ad diſtantiam majorem feriant: Id enim periculum, ab hoſtili parte, anticipat: quod certe *Tormenta* & *Sclopeta* majora præſtant. Secundo, ut impetus eorum fortior & validior ſit; in quo genere *Tormenta ignea*, *Arietationes* omnes & antiquas machinas item ſuperant. Tertio, ut uſus eorum commodior & facilior ſit. Id quod etiam *Tormentis igneis majoribus* competit: quæ omnibus tempeſtatibus idonea; vectura levia & mobilia ſunt; & his ſimilia.

Quod ad *Militiam* attinet: Antiquis temporibus numerum præcipue curabant; virtuti & animis militum, in bellis gerendis, fidebant: dies ſæpius & loca præliandi conſtituebant, & æquo Marte experiebantur; denique in acie inſtruenda & ordinanda imperitiores fere erant. Poſtea, *numerum* præoptabant commodum potius quam vaſtum; locorum opportunitates, diverſionum artificia, & ſimilia, captabant: poſtremo, in acie ipſa inſtruenda peritiores evadebant.

In Reipublicæ alicujus *adoleſcentia* arma florent; ætate media, *Literæ*; ac deinceps, ad moram aliquam, duo illa ſimul florere ſolent: devexa autem ætate, *Artes Mechanicæ* & *Mercatura*. *Literæ* vero ſuam habent infantiam, quando leviuſculæ ſunt, & pue-

& pueriles: Sequitur earum adoleſcentia, quando luxuriantur, & juvenile quiddam ſapiunt: Succedit ætas virilis, quando ſolidiores & exactiores deveniunt: Poſtremo ſenectus earum obrepit, cum ſiccæ & exhauſtæ fiunt; manente tamen garrulitate. Verum conſultum non fuerit, in rotas haſce *Viciſſitudinum* nimis longum oculos figere, ne vertigine corripiamur. Quatenus vero ad *Philologiam*, quæ in hoc Argumento, ut plurimum, verſatur, nihil aliud eſt, quam Narratiuncularum & Obſervationum futilium congeries quædam; ideoque Scripto huic minime congruit.

LVII.

Quomodo Profectus in Virtute faciendus sit.

Plurima confici poſſunt præcepta, de prudenti Inſtitutione Exercitationum animi, non minus quam corporis. Illorum paucula recenſebimus.

Primum erit, ut jam à principio caveamus, à *penſis, vel magis arduis, vel magis puſillis*, quam res poſtulat: Nam ſi oneris nimium imponatur apud ingenium mediocre, bene ſperandi alacritatem obtundes: apud ingenium fiduciæ plenum, opinionem concitabis, qua plus ſibi polliceatur, quam præſtare poſſit; quod ſecum

trahit ſocordiam. In utroque autem ingenii temperamento fiet, ut experimentum expectationi non ſatisfaciat; id quod animum ſemper dejicit, & confundit. Quod ſi penſa leviora fuerint, magna inducitur, in progreſſionis ſumma, jactura.

Secundum erit, ut ad *exercendam facultatem aliquam, quo Habitus comparetur, duo* inprimis *tempora obſerventur*: alterum, quando animus optime fuerit ad rem diſpoſitus; alterum, quando peſſime: Ut ex priore, plurimum in via promoveamus; ex poſteriore, nodos obiceſque animi contentione ſtrenua deteramus: unde tempora media facile & placide labentur.

Tertium erit illud præceptum, cujus Ariſtoteles obiter meminit, *Vt totis viribus* (citra tamen vitium) *nitamur in contrarium illius, ad quod natura maxime impellimur*: Sicut cum in adverſum gurgitis remigamus; aut baculum incurvum, ut rectum fiat, in contrarium flectimus.

Quartum præceptum ex illo Axiomate pendet, quod veriſſimum eſt; *Animum ad quæcunque felicius trahi & ſuavius, ſi illud, quo tendimus, in intentione operantis non ſit principale, ſed tanquam aliud agendo ſuperetur*; quoniam ita fert natura, ut neceſſitatem & imperium durum ferme oderit. Sunt & alia multa, quæ utiliter

præ-

præcipi poſſint de regimine *conſuetudinis: Conſuetudo* enim, ſi prudenter & perite inducatur, fit revera (ut vulgo dicitur) *altera natura*: Quod ſi imperite & fortuito adminiſtretur, erit tantum *Simia* naturæ; quæ nihil ad vivum imitetur, ſed inſcite tantum, & deformiter.

Similiter, ſi de *Libris* & *Studiis*, eorumque ad *Mores* virtute & influentia, verba facere vellemus: num nam deſunt plurima præcepta, & conſilia fructuoſa, eo ſpectantia? Annon unus ex Patribus, magna cum indignatione, *Poëſin* appellavit *Vinum Dæmonum*; cum revera progignat plurimas tentationes, cupiditates, & opiniones vanas? Annon prudens admodum, & digna, quæ bene perpendatur, eſt Sententia Ariſtotelis, *Iuvenes non eſſe idoneos Moralis Philoſophiæ auditores*; quia in illis perturbationum æſtuatio nondum ſedata eſt, nec tempore & rerum experientia conſopita? Atque ut verum dicamus, Annon ideo fit, ut Scriptorum priſcorum præſtantiſſimi libri & ſermones (quibus ad virtutem homines efficaciſſime invitati ſunt; tam *auguſtam* ejus *majeſtatem* omnium oculis repræſentando; quam opiniones populares, in virtutis ignominam, tanquam *habitu Paraſitorum* indutas, deriſui propinando) tam parum proſint, ad

vitæ honeſtatem, & mores pravos corrigendos, quia perlegi & revolvi non conſueverunt à viris, ætate & judicio maturis, ſed pueris tantum & tironibus relinquuntur? An non & hoc verum eſt, juvenes multo minus *Politicæ*, quam *Ethicæ*, auditores idoneos eſſe, antequam *Religione* & *Doctrina de moribus* & *officiis* plane imbuantur; ne forte judicio depravati & corrupti, in eam opinionem veniant, non eſſe rerum differentias morales veras & ſolidas, ſed omnia ex utilitate aut ſucceſſu metienda? Sicut Poëta canit:

Proſperum & felix ſcelus Virtus vocatur.

Et rurſus:

Ille crucem pretium ſceleris tulit, hic diadema.

Ac Poëtæ quidem hæc ſatyrice & per indignationem loqui videntur: at *Libri* nonnulli *Politici* idem ſerio & poſitive ſupponunt. Sic enim Machiavello dicere placet: *Quod ſi contigiſſet, Cæſarem bello ſuperatum fuiſſe, Catilina ipſo fuiſſet odioſior.* Quaſi vero nihil interfuiſſet, præter fortunam ſolam, inter Furiam quandam, ex libidine & ſanguine conflatam, atque animum excelſum, & inter homines naturales maxime omnium (ſi ambitio abfuiſſet) ſuſpiciendum. Videmus etiam ex hoc ipſo, quam neceſſarium ſit, homines, *Do-*

ctrinas pias & *Ethicas*, antequam *Politicam* deguſtent, plenis faucibus haurire: Nimirum, quod qui in Aulis Principum, & negotiis Civilibus, à teneris (ut ajunt) unguiculis innutriti ſunt, nunquam fere ſinceram & internam morum probitatem aſſequantur; quanto minus ſi acceſſerit etiam librorum diſciplina? Porro, & in documentis ipſis moralibus, vel ſaltem aliquibus eorum, annon cautio pariter eſt adhibenda, ne inde fiant homines pertinaces, arrogantes, & inſociabiles, juxta illud Ciceronis de M. Catone: *Hæc bona, quæ videmus, divina & egregia, ipſius ſcito eſſe propria: quæ nonnunquam requirimus, ea ſunt omnia non à natura, ſed à magiſtris.* Sunt & Axiomata alia complura, de iis, quæ à *Studiis*, & *Libris*, hominum animis ingenerantur. Verum eſt enim quod dicit ille, *abeunt ſtudia in mores*: Quod pariter affirmandum de cæteris illis rebus, *Convictu*, *Fama*, *Legibus patriis*, & reliquis, quas paulo ante recenſuimus.

Cæterum animi quædam eſt *cultura*, quæ adhuc magis accurata & elaborata videtur, quam reliquæ. Nititur autem hoc fundamento; *Quod omnium mortalium animi, certis temporibus, reperiantur in ſtatu perfectiore; aliis, in ſtatu magis depravato.* Hujus igitur culturæ intentio fuerit &

inſtitutum, ut *bona* illa *tempora* foveantur; *prava* vero tanquam ex Kalendario deleantur, & expungantur. Ac *bonorum* quidem *temporum fixatio* duobus modis procuratur: *Votis*, aut ſaltem *conſtantiſſimis animi Decretis*, & *Obſervantiis*, atque *Exercitationibus*; quæ non tantum in ſe valent, quantum; in hoc, quod animum in officio & obedientia jugiter contineant. *Malorum temporum obliteratio* duplici itidem ratione perfici poteſt: *Redemptione aliqua*, vel *Expiatione præteritorum*; & *Novo vitæ inſtituto*, veluti *de integro*. Verum hæc pars ad religonem plane ſpectare videtur: Nec mirum, cum *Moralis Philoſophia* vera & genuina (ſicut antedictum eſt) ancillæ tantum vices erga Theologiam ſuppleat.

Quamobrem concludemus hanc partem cum eo *Remedio*, quod omnium eſt maxime compendioſum, & ſummarium; & rurſus maxime nobile & efficax, quo animus ad virtutem efformetur, & in ſtatu collocetur perfectioni proximo. Hoc autem eſt, *Vt fines vitæ actionumque deligamus, & nobis ipſis proponamus, rectos, & virtuti congruos: qui tamen tales ſint, ut eos aſſequendi nobis aliquatenus ſuppetat facultas.* Si enim hæc duo ſupponantur: ut & *fines Actionum ſint honeſti, & boni*;

&

& *decretum animi de iis aſſequendis, & obtinendis, fixum ſit* & *conſtans*; ſequetur, ut continuo vertat & efformet ſe animus, una opera in virtutes omnes. Atque hæc certe, illa eſt operatio, quæ *Naturæ ipſius opus* referat; cum reliquæ, quæ diximus, videantur eſſe ſolummodo ſicut *Opera manus*. Quemadmodum enim *Statuarius*, quando ſimulachrum aliquod ſculpſit aut incidit, illius ſolummodo partis figuram effingit, circa quam manus occupata eſt, non autem cæterarum: (veluti ſi faciem efformet, corpus reliquum rude permanet & informe ſaxum, donec ad illud quoque pervenerit:) Econtra vero *Natura*, quando florem molitur, aut animal, rudimenta partium omnium ſimul parit, & producit: Eodem modo, quando virtutes habitu acquiruntur, dum temperantiæ incumbimus, ad fortitudinem, aut reliquas, parum proficimus: quando autem *rectis & honeſtis finibus* nos dedicaverimus penitus, & devoverimus, quæcunque fuerit virtus, quam animo noſtro commendaverint & imperaverint fines illi, reperiemus nos jamdudum imbutos & prædiſpoſitos habilitate & propenſione nonnulla, ad eam aſſequendam & exprimendam. Atque hic poſſit eſſe ſtatus ille animi, qui egregie ab Ariſtotele deſcribitur; & ab eo, non *Vir-*

tutis, ſed *Divinitatis* cujuſdam charactere inſignitur. Ipſa ejus verba hæc ſunt: *Immanitati autem conſentaneum eſt opponere eam, quæ ſupra humanitatem eſt, Heroicam* ſive *Divinam virtutem*. Et paulo poſt: *Nam ut fere, neque vitium, neque virtus eſt, ſic neque Dei. Sed hic quidem ſtatus, altius quiddam virtute eſt: ille aliud quiddam à vitio.* Plinius certe Secundus, ex licentia magniloquentiæ Ethnicæ, Trajani virtutem, divinæ, non tanquam imitamentum, ſed tanquam exemplar, proponit, cum ait, *Opus non eſſe Hominibus alias ad Deos preces fundere, quam ut benignos æque & propitios ſe Dominos mortalibus præſtarent, ac Trajanus præſtitiſſet.* Verum hæc profanam Ethnicorum jactantiam ſapiunt, qui umbras quaſdam corpore majores prenſabant: Ut Religio vera, & ſancta Fides Chriſtiana, rem ipſam petit; imprimendo animis hominum Charitatem, quæ appoſitiſſime *Vinculum perfectionis* appellatur, quia virtutes omnes ſimul colligat, & revincit. Sane elegantiſſime dictum eſt à Menandro, de *amore ſenſuali*, qui *divinum* illum perperam imitatur: *Amor, melior Sophiſta lævo, ad humanam vitam.* Quibus innuit, morum decus melius ab amore efformari, quam à Sophiſta & præceptore inepto, quem *lævum* appellat. Si-

qui-

quidem univerſis ſuis operoſis regulis & præceptionibus honinum tam dextre & expedite effingere nequeat; ut ſe ipſum & in pretio habeat, & ſe belle in omnibus componat, quam amor facit. Sic proculdubio, ſi animus cujuſpiam, fervore *Charitatis* veræ, incendatur, ad majorem perfectionem evehetur, quam per univerſam *Ethicam doctrinam*: quæ *Sophiſta* profecto habet rationem, ſi cum altera illa conferatur. Quinetiam, ſicut Xenophon recte obſervavit; *Cæteros affectus, licet animum attollant, eum tamen diſtorquere & diſcomponere, per ecſtaſes, & exceſſus ſuos: Amorem vero ſolum, eum ſimul & dilatare, & componere:* Sic omnes aliæ humanæ, quas admiramur, dotes, dum naturam in majus exaltant, exceſſui interim ſunt obnoxiæ; ſola autem *Charitas* non admittit exceſſum. Angeli, dum ad potentiam, Divinæ parem, aſpirarent, prævaricati ſunt, & ceciderunt: *Aſcendam, & ero ſimilis Altiſſimo.* Homo dum ad ſcientiam, Divinæ parem, aſpiraret, prævaricatus eſt, & lapſus: *Eritis ſicut Dii ſcientes bonum & malum.* Verum ad ſimilitudinem, Divinæ *bonitatis*, aut *charitatis*, aſpirando, nec Angulus. nec homo, unquam in periculum venit, aut veniet. Imo ad hanc ipſam *imitationem* etiam invitamur: *Diligite inimicos ve-*

veſtros, benefacite his qui oderunt vos, & orate pro perſequentibus & calumniantibus vos, ut ſitis filii patris veſtri qui in cœlis eſt, qui ſolem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos; & pluit ſuper juſtos & injuſtos. Quin & in ipſo Archetypo naturæ Divinæ, verba ſic collocat religio Ethnica (*Optimus, Maximus*:) Scriptura autem ſacra pronunciat, *Miſericordia ejus ſuper omnia opera ejus.*

LVIII.

De Civili Conversatione.

Converſatio certe affectata eſſe non debet, at multo minus neglecta: cum prudentia in ejus moderamine, & decus quoddam morum in ſe ipſa præ ſe ferat; & ad negotia, tam publica, quam privata, commode adminiſtranda, plurimum juvet. Etenim ſicut actio Oratori tanti habetur, (licet ſit externum quiddam) ut etiam illis alteris partibus, quæ graviores & interiores videntur, anteponatur; eodem fere modo, in Viro Civili, *Converſatio*, ejuſque regimen, (utcunque in exterioribus occupetur) ſi non ſummum, at certe eximium locum invenit. Quale enim pondus habet, *Vultus* ipſe ejuſque compoſitio? Recte Poëta:

--- *Nec vultu deſtrue verba tuo.*

Po-

Poterit enim quis *vim Orationis vultu* labefactare, & plane prodere. Quin & *Facta*, non minus quam *Verba, vultu* pariter deſtrui poſſint, ſi Ciceroni credamus: qui cum fratri affabilitatem commendaret erga Provinciales; non in hoc eam potiſſimum ſitam dixit, ut aditus præberet ad ſe faciles, niſi etiam *vultu* ipſo comiter accedentes exciperet: *Nil intereſt, habere oſtium apertum, vultum clauſum.* Videmus quoque, Atticum, ſub primum Ciceronis cum Cæſare congreſſum, bello adhuc fervente, diligenter & ſerio Ciceronem per epiſtolam monuiſſe de *Vultu & Geſtu* ad dignitatem & gravitatem componendis. Quod ſi tantum poſſit *Oris & Vultus* ſolius moderatio, quanto magis *Sermo familiaris*, & alia, quæ ad *Converſationem* pertinent? Atque ſane Summa & Compendium decori, & elegantiæ morum, in hoc fere ſita ſunt; ut quaſi æqua lance, & propriam dignitatem, & aliorum, metiamur & tueamur: Quod etiam non male expreſſit T. Livius, (licet alii rei intentus) eo perſonæ charactere: *Ne* (inquit) *aut arrogans videar, aut obnoxius: quorum alterum eſt, alienæ libertatis obliti; alterum, ſuæ.* Ex contraria vero parte, ſi *Vrbanitati*, & elegantiæ morum externæ, impenſius ſtudeamus, tranſeunt illæ in

affectationem quandam deformem, & adulterinam: *Quid enim deformius, quam Scenam in vitam transferre?* Quinetiam, licet in exceſſum illum vitioſum minime prolabantur; temporis tamen nimium in hujuſmodi leviculis abſumitur: animuſque ad curam ipſarum, magis quam oportet, deprimitur. Ideoque ſicut in Academiis adoleſcentes literarum ſtudioſi, aut ſodalium congreſſibus plus ſatis indulgentes, moneri ſoleant à Præceptoribus: *Amicos eſſe fures temporis*: Sic certe aſſidua iſta, in *Converſationis* decorum, animi intentio, magnum gravioribus meditationibus furtum facit. Deinde, qui primas adeo in *Vrbanitate* obtinent, & ad hanc rem unam quaſi nati videntur, hoc fere habent, ut ſibi ipſis in illa ſola complaceant, & ad virtutes ſolidiores, & celſiores, vix unquam aſpirent: Quando econtra, qui ſibi in hac parte defectus ſunt conſcii, decus ex bona exiſtimatione quærunt; Ubi enim adeſt bona exiſtimatio, omnia fere decent; ubi vero illa deficit, tum demum, à commoditate morum, atque *Vrbanitate*, ſubſidium petendum eſt. Porro, ad res gerendas, vix gravius aut frequentius reperias impedimentum, quam hujuſce decori externi curioſam nimis obſervationem; atque illud alterum, quod huic ipſi inſervit;

ni-

nimirum, anxiam temporis atque opportunitatum electionem. Egregie enim Salomon: *Qui reſpicit ad ventos, non ſeminat: qui reſpicit ad nubes, non metit:* Creanda ſiquidem nobis eſt opportunitas, ſæpius quam opperienda. Ut verbo dicamus, *Vrbana* iſta morum *compoſitio*, veluti veſtis animi eſt: proinde veſtis commoditates referre debet. Primum enim, talis eſſe debet, ut ſit in uſu communi: Rurſus, ut non ſit nimis delicata aut ſumptuoſa: Deinde, ita conficienda, ut ſi qua ſit in animo virtus, eam exhibeat maxime conſpicuam: ſi qua deformitas, eandem ſuppleat, & occultet: Poſtremo, & ſuper omnia, ne ſit nimis arcta, atque ita animum anguſtet, ut ejuſdem motus in rebus gerendis cohibeat & impediat.

LIX.

Consilia Quædam de Negotiis, ex Parabolis aliquibus Salomonis.

Parabola.

1. *Mollis reſponſio frangit iram.*

Explicatio.

Si incendatur *Ira* Principis vel Superioris adverſus te, & tuæ jam ſint loquendi partes, duo præcipit Salomon: Alterum, ut *fiat reſponſio*; Alterum, ut *eadem ſit mollis*.

Prius,

Prius, ut *caveas à Silentio triſti & contumaci*: Illud enim, aut culpam totam in te recipit, ac ſi nihil habeas quod reſpondere poſſis; aut Dominum occulte iniquitatis inſimulat, ac ſi aures ejus, defenſioni, licet juſtæ, non paterent. Secundo, ut *caveas à re comperendinanda*, neque tempus aliud ad defenſionem poſtules: Hoc enim, aut eandem notam inurit, quam prius, (nimirum Dominum tuum nimia mentis perturbatione efferri,) aut plane ſignificat, te artificioſam quandam defenſionem meditari, cum in promptu nihil habeas: Adeo ut optimum ſemper fuerit, aliquid in præſentia, & è re nata, in excuſationem tui adducere. Tertio, ut *fiat prorſus reſponſio*: *Reſponſio*, inquam; non mera *Confeſſio*, ſed aliquid Apologiæ & Excuſationis inſpergatur: Neque enim aliter tutum eſt facere, niſi apud ingenia valde generoſa & magnanima; quæ rara admodum ſunt. Sequitur poſteriore loco, ut *reſponſio ſit mollis*, minime præfracta aut aſpera.

Parabola.

2. *Servus prudens dominabitur in Filium ſtultum: & partietur hæreditatem inter fratres.*

Explicatio.

In omni familia, turbata & diſcordi, ſemper exurget aliquis *Servus*, aut *humilis* *Ami-*

Amicus, præpotens, qui pro arbitro ſe gerat, ad lites familiæ componendas; cuique, eo nomine, & familia tota, & dominus ipſe, ſunt obnoxii. Ille, ſi ſuam rem agat, familiæ mala fovet, & aggravat; ſin fidelis revera fuerit & integer, plurimum certe meretur: adeo, ut etiam tanquam inter *Fratres* haberi debeat: aut ſaltem *procurationem hæreditatis* accipere *fiduciariam*.

PARABOLA.

3. *Vir ſapiens, ſi cum ſtulto contenderit, ſive iraſcatur, ſive rideat, non inveniet requiem.*

EXPLICATIO.

Monemur ſæpius, ut *Congreſſum imparem fugiamus*: eo ſenſu; *Ne cum potentioribus decertemus.* At haud minus utile eſt Monitum, quod hic exhibet Salomon, *Ne cum indigno contendamus.* Iniqua enim prorſus ſorte hæc res tranſigitur. Siquidem, ſi ſuperiores ſimus, nulla ſequitur victoria: ſi ſuperemur, magna indignitas. Neque juvat etiam, in hujuſmodi contentione exercenda, ſi interdum veluti *per jocum* agamus, interdum cum *faſtu & contemptu.* Nam quocunque nos vertamus, leviores inde efficiemur, neque commode nos explicabimus. Peſſime autem fit, ſi hujuſmodi perſona, quacum contendimus, (ut Salomon loquitur) aliquid affine habeat

beat cum *Stulto*: hoc eſt, ſi ſit audaculus, & temerarius.

PARABOLA.

4. *Sed & cunctis ſermonibus, qui dicuntur, ne accommodes aurem tuam, ne forte audias ſervum tuum maledicentem tibi.*

EXPLICATIO.

Vix credi poſſit, vitam quantum perturbet *inutilis curioſitas,* circa illas res, quæ noſtra interſunt; nimirum, quando ſecreta illa rimari ſatagimus, quæ detecta & inventa, ægritudinem quidem animo inferant, ad conſilia autem expedienda nihil juvent. Primo enim ſequitur *animi vexatio & inquietudo*, cum humana omnia perfidiæ & ingratitudinis plena ſint. Adeo ut, ſi comparari poſſit ſpeculum aliquod Magicum, in quo odia, & quæcunque contra nos ullibi commoventur, intueri poſſemus, melius nobis foret, ſi protinus projiceretur & collideretur: Hujuſmodi enim res, veluti foliorum murmura ſunt, & brevi evaneſcunt. Secundo *Curioſitas illa animum ſuſpicionibus nimiis onerat.* Quod conſiliis inimiciſſimum eſt, eaque reddit inconſtantia, & complicata. Tertio eadem, *mala ipſa ſæpiſſime figit*, *alias prætervolatura*: Grave enim eſt conſcientias hominum irritare: qui ſi latere ſe putent, facile mutantur in melius; ſin deprehenſos ſe ſentiant,

tiant, malum malo pellunt. Merito igitur ſummæ prudentiæ tribuebatur Pompeio Magno, quod Sertorii chartas univerſas, nec à ſe perlectas, nec aliis permiſſas, igni protinus dediſſet.

Parabola.

5. *Adveniet veluti viator pauperies: & egeſtas quaſi armatus.*

Explicatio.

Eleganter deſcribitur in Parabola, quomodo *Prodigis*, & circa rem familiarem incurioſis, ſuperveniant *naufragia fortunarum*. A principio enim pedetentim, & paſſibus lentis, inſtar *viatoris*, advenit *obaratio* & *ſortis diminutio*, neque fere ſentitur: At non multo poſt invadit *Egeſtas*, tanquam *vir armatus*, manu ſcilicet tam forti, & potente, ut ei amplius reſiſti non poſſit: cum apud antiquos, recte dictum ſit, *Neceſſitatem ex omnibus rebus eſſe fortiſſimam*. Itaque *viatori* occurrendum; contra *armatum* muniendum.

Parabola.

6. *Qui erudit deriſorem, ipſe ſibi injuriam facit: & qui arguit impium, ſibi maculam generat.*

Explicatio.

Congruit cum præcepto Salvatoris, *Ut non mittamus margaritas noſtras ante porcos.* Diſtinguuntur autem in hac *Parabola*,

la, actiones *Præceptionis*, & *Reprehenſionis*: Diſtinguuntur itidem perſonæ, *Deriſoris*, & *Impii*: Diſtinguitur poſtremo, *id quod rependitur*. In priore enim *rependitur opera luſa*: in poſteriore, etiam & *macula*. Cum enim quis erudit & inſtituit *Deriſorem*, *Iactura* primum *fit temporis*; Deinde & alii *conatum irrident*, tanquam rem vanam, & operam male collocatam; Poſtremo, *Deriſor* ipſe *ſcientiam quam didicit*, *faſtidio habet*. At majore cum periculo tranſigitur res in *reprehenſione impii*: quia non ſolum *Impius* non auſcultat, ſed & cornua obvertit, & reprehenſorem, odioſum ſibi jam factum, aut confeſtim conviciis proſcindit, aut ſaltem poſtea apud alios criminatur.

PARABOLA.

7. *Filius ſapiens lætificat patrem*: *Filius vero ſtultus mœſticia eſt matri ſuæ.*

EXPLICATIO.

Diſtinguuntur ſolatia atque ægritudines Oeconomicæ, *Patris* videlicet & *Matris*, circa *Liberos* ſuos. Etenim *Filius prudens* & *frugi*, præcipuo *ſolatio* eſt *Patri*, qui *virtutis* pretium melius novit quam *Mater*: ac propterea *Filii* ſui indoli, ad virtutem propenſæ, magis gratulatur: Quinetiam gaudium illi fortaſſe affert inſtitutum ſuum, quod *Filium* tam probe educarit,

rit, illique honeſtatem morum, præceptis & exemplo, impreſſerit. Econtra, *Mater calamitati Filii plus compatietur*, & indolet: tum ob affectum maternum magis mollem, & tenerum, tum fortaſſe indulgentiæ ſuæ conſcia, qua eum corruperit, & depravaverit.

Parabola.

8. *Memoria Juſti cum laudibus: at nomen Impiorum putreſcet.*

Explicatio.

Diſtinguitur inter *famam virorum bonorum*, qualis eſſe ſoleat poſt *obitum*. *Viris* enim *bonis*, extincta invidia, (quæ famam eorum, dum vixerant, carpebat) *nomen* continuo effloreſcit, & *laudes* magis in dies invaleſcunt: At *viris malis* (licet fama eorum, per gratiam amicorum, & factionis ſuæ hominum, ad breve tempus manſerit) paulo poſt faſtidium *nominis* oboritur; & poſtremo *laudes* illæ *evanida*, in *infamiam*, & veluti in *odorem gravem & tetrum*, deſinunt.

Parabola.

9. *Qui conturbat domum ſuam, poſſidebit ventos.*

Explicatio.

Utile admodum Monitum, de *Diſcordiis* & *Turbis domeſticis*. Plurimi enim, ex *diſſidiis uxorum*; aut *exhæredationibus filiorum*;

rum; aut *mutationibus frequentibus familia*, magna ſibi ſpondent; ac ſi inde, vel animi tranquillitas, vel rerum ſuarum adminiſtratio felicior, ſibi obventura foret. Sed plerunque abeunt ſpes ſuæ in *ventos*. Etenim, tum mutationes illæ, ut plurimum, non cedunt in melius: tum etiam, perturbatores iſti, familiæ ſuæ, moleſtias varias, & ingratitudinem eorum, quos aliis præteritis adoptant & deligunt, ſæpenumero experiuntur. Quin & hoc pacto, rumores ſibi progignunt non optimos, & famas ambiguas: Neque enim male à Cicerone notatum eſt, *Omnem famam à domeſticis manare*. Utrunque autem malum per *ventorum poſſeſſionem* eleganter à Salomone exprimitur: Nam *expectationis fruſtratio*, & *rumorum ſuſcitatio*, *ventis* recte comparantur.

PARABOLA.

10. *Melior eſt finis orationis, quam principium.*

EXPLICATIO.

Corrigit *Parabola* errorem frequentiſſimum, non ſolum apud eos, qui verbis præcipue ſtudent; verum etiam apud prudentiores. Is eſt, quod homines de *ſermonum* ſuorum *aditu* atque *ingreſſu* magis ſint ſolliciti, quam de *exitu*: & accuratius exordia & præfatiunculas meditentur, quam

extre-

extrema orationum. Debuerant autem, nec illa negligere, & iſta, ut longe potiora, præparata & digeſta apud ſe habere; revolventes ſecum, &, quantum fieri poteſt, animo proſpicientes, quis tandem *exitus ſermonis* ſit futurus, & quomodo negotia inde promoveri & maturari poſſint. Neque hic finis. Quinimo non *Epilogos* tantum, & *ſermonum, qui ad ipſa negotia ſpectant, egreſſus*, meditari oportet: verum etiam & illorum *ſermonum* curâ ſuſcipienda, *quos ſub ipſum diſceſſum commode & urbane injicere poſſint*, licet à *negotio prorſus alienos*. Equidem cognovi Conſiliarios duos, Viros certe magnos, & prudentes, & quibus onus rerum tunc præcipue incumbebat: quibus illud fuit perpetuum, & proprium, ut quoties cum Principibus ſuis de negotiis ipſorum communicarent, colloquia in rebus ad ipſa negotia ſpectantibus nunquam terminarent; verum ſemper, aut ad jocum, aut aliud aliquid, quod audire erat volupe, diverticula quærerent, atque, ut Adagio dicitur, *Sermones marinos aquâ fluviatili ſub extremum abluerent*. Neque hoc illis inter artes poſtremum erat.

PARABOLA.

11. *Sicut muſcæ mortuæ fœtere faciunt unguentum optimum: ſic hominem pretioſum ſapientia & gloria parva ſtultitia.*

Ex

EXPLICATIO.

Iniqua admodum & miſera eſt conditio *hominum virtute præcellentium*: (ut optime notat *Parabola*,) quia *erroribus* eorum, quamvis leviſſimis, nullo modo ignoſcitur: Verum, quemadmodum in Gemma, valde nitida, minimum quodque granulum, aut nubecula, oculos ferit, & moleſtia quadam afficit: quod tamen, ſi in Gemma vitioſiore repertum foret, vix notam ſubiret: Similiter, in *Viris ſingulari virtute præditis*, minima quæque vitia ſtatim in oculos & ſermones hominum incurrunt, & cenſura perſtringuntur graviore: quæ in *hominibus mediocribus*, aut omnino laterent, aut veniam facile reperirent. Itaque viro valde prudenti, parva ſtultitia: valde probo, parvum peccatum: urbano, & moribus eleganti, paululum indecori, de fama & exiſtimatione multum detrahit. Adeo ut non peſſimum foret *Viris egregiis*, ſi nonnulla *abſurda* (quod citra vitium fieri poſſit) actionibus ſuis immiſcerent; ut libertatem quandam ſibi retineant, & parvorum defectuum notas confundant.

PARABOLA.

22. *Homines deriſores Civitatem perdunt: Sapientes vero avertunt calamitatem.*

EXPLI-

Explicatio.

Mirum videri poſſit, quod in deſcriptione hominum, qui ad Reſpub. labefactandas & perdendas veluti natura comparati & facti ſunt, delegerit Salomon characterem, non hominis ſuperbi & inſolentis, non tyrannici & crudelis, non temerarii & violenti, non impii & ſcelerati, non injuſti & oppreſſoris, non ſeditioſi & turbulenti, non libidinoſi & voluptarii, non denique inſipientis & inhabilis; ſed *Deriſoris*. Verum hoc ſapientia ejus Regis, qui Rerumpub. conſervationes & everſiones optime norat, digniſſimum eſt. Neque enim ſimilis fere eſt peſtis Regnis & Rebuſpublicis, quam ſi Conſiliarii Regum, aut Senatores, quique gubernaculis rerum admoventur, ſint ingenio *deriſores*. Hujuſmodi enim homines, periculorum magnitudinem, ut fortes videantur Senatores, ſemper extenuant: iiſque qui pericula, prout par eſt, ponderant, veluti timidis inſultant; conſultandi & deliberandi maturas moras, & meditatas diſceptationes, veluti rem oratoriam, & tædii plenam, & ad ſummas rerum nihil facientem, ſubſannant: Famam, ad quam Principum conſilia præcipue ſunt componenda, ut *ſalivam Vulgi*, & rem cito prætervolaturam, contemnunt: Legum vim & auctoritatem, ut

reticula quædam, quibus res majores minime cohiberi debeant, nil morantur: Conſilia & præcautiones, in longum proſpicientes, ut ſomnia quædam, & apprehenſiones Melancholicas, rejiciunt; Viris revera prudentibus, & rerum peritis, atque magni animi & conſilii, dicteriis & facetiis illudunt: Denique fundamenta omnia Regiminis Politici ſimul labefactant. Quod magis attendendum eſt, quia cuniculis, & non impetu aperto, hæc res agitur: neque cœpit eſſe inter homines (prout meretur) ſuſpecta.

Parabola.

13. *Princeps, qui libenter præbet aures verbis mendacii, omnes ſervos habet improbos.*

Explicatio.

Cum *Princeps* talis fuerit, ut Suſurronibus, & Sycophantis, abſque judicio, faciles & credulas aures præbeat, ſpirat omnino, tanquam à parte *Regis*, aura peſtilens, quæ omnes *ſervos* ejus corrumpit, & inficit. Alii metus *Principis* rimantur, eoſque narrationibus fictitiis exaggerant: alii invidiæ furias concitant, præſertim in optimos quoſque: alii criminationibus aliorum, proprias ſordes, & conſcientias malas, eluunt: alii amicorum ſuorum honoribus & deſideriis velificant, Competito-

res eorum calumniando, & mordendo: alii fabularum argumenta, contra inimicos ſuos, tanquam in Scena, componunt; & innumera hujuſmodi. Atque hæc illi, qui ex *ſervis Principis* ingenio ſunt magis improbo. At illi étiam, qui natura probiores ſunt, & melius morati, poſtquam in innocentia ſua parum præſidii eſſe ſenſerint, (quoniam *Princeps* vera à falſis diſtinguere non nòvit,) morum ſuorum probitatem exuunt, & ventos Aulicos captant, iiſque ſervilem in modum circumferuntur. *Nihil enim* (ut ait Tacitus de Claudio) *tutum eſt apud Principem, cujus animo omnia ſunt tanquam indita & juſſa.* Atque bene Comineus: *Præſtat ſervum eſſe Principis, cujus ſuſpicionum non eſt finis, quam ejus, cujus credulitatis non eſt modus.*

Parabola.

14. *Iuſtus miſeretur animæ jumenti ſui: ſed miſericordiæ impiorum crudeles.*

Explicatio.

Inditus eſt, ab ipſa natura, homini *Miſericordiæ* affectus nobilis, & excellens: qui etiam ad *Animalia bruta* extenditur; quæ ex ordinatione Divina, ejus imperio ſubjiciuntur. Itaque habet iſta *Miſericordiæ* Analogiam quandam cum illa Principis erga Subditos. Quinetiam illud certiſſimum eſt, quod quo dignior eſt anima, eo

pluribus compatiatur. Etenim animæ anguſtæ & degeneres, hujuſmodi res ad ſe nihil pertinere putant: at illa, quæ nobilior eſt portio univerſi, ex communione afficitur. Quare videmus, ſub Veteri Lege, haud pauca fuiſſe præcepta, non tam mere *Caremonialia*, quam *Miſericordiæ inſtitutiva*: quale fuit illud, de *non comedendo carnem cum ſanguine ejus*: & ſimilia. Etiam in Sectis Eſſæorum, & Pythagoræorum, ab eſu animalium omnino abſtinebant. Quod etiam hodie obtinet (ſuperſtitione inviolata) apud incolas nonnullos Imperii Mogollenſis. Quin & Turcæ, Gens licet & Stirpe & Diſciplina crudelis, & ſanguinaria, brutis tamen eleëmoſynas largiri ſolent; neque animalium vexationes & torturas fieri ſuſtinent. Verum, ne forte hæc quæ diximus, omnis generis *Miſericordiæ* patrocinari videantur, ſalubriter ſubjungit Salomon, *Impiorum miſericordias eſſe crudeles.* Eæ ſunt, quando hominibus ſceleratis & facinoroſis parcitur, Juſtitiæ gladio feriendis: Crudelior enim hujuſmodi *miſericordia*, quam crudelitas ipſa. Nam crudelitas exercetur in ſingulos; at miſericordia illa univerſum facinoroſum exercitum, conceſſa impunitate, in homines innocentes armat & immittit.

PA-

Parabola.

15. *Totum ſpiritum ſuum profert ſtultus: at ſapiens reſervat aliquid in poſterum.*

Explicatio.

Corrigit Parabola præcipue (ut videtur) non hominum vanorum futilitatem, qui, dicenda, tacenda, facile proferunt; non Parrheſiam illam, qua abſque diſcrimine & judicio in omnes & omnia involant; non garrulitatem, qua ad nauſeam uſque aliis obſtrepunt: ſed vitium aliud magis occultum: nempe ſermonis regimen, minime omnium prudens & Politicum: Hoc eſt, cum quis ita ſermonem (in colloquiis privatis) inſtituit, ut quæcunque in animo habet, quæ ad rem pertinere putet, ſimul, & tanquam uno ſpiritu, & oratione continuata, proferat: Hoc enim plurimum negotiis officit. Siquidem primo, *Oratio interciſa*, & per partes infuſa, longe magis penetrat, quam continuata; quoniam in continuata pondus rerum non diſtincte & ſigillatim excipitur, nec per moram nonnullam inſidet; ſed ratio rationem, antequam penitus inſederit, expellit. Secundo, nemo tam potenti & felici eloquentia valet, ut primo ſermonis impetu eum quem alloquitur, *mutum* & *elinguem plane reddat*; quin & alter aliquid viciſſim reſpondebit, & fortaſſe objiciet

Tum vero accidit, ut quæ in Refutationem aut Replicationem reſervanda fuiſſent, præmiſſa jam, & antea delibata, vires ſuas & gratiam amiſerint. Tertio, ſi quis ea, quæ dicenda ſunt, non ſimul effundat, ſed per partes eloquatur, aliud primo, aliud ſubinde injiciens; ſentiet ex ejus, quem alloquitur, vultu, & reſponſo, quomodo ſingula illum affecerint, quam in partem accepta fuerint; ut quæ adhuc reſtant dicenda, cautius aut ſupprimat, aut excerpat.

PARABOLA.

16. *Si Spiritus poteſtatem habentis aſcenderit ſuper te, locum tuum ne dimiſeris: quia curatio faciet ceſſare magna peccata.*

EXPLICATIO.

Præcipit *Parabola*, quomodo ſe quis gerere debeat, cum iram atque indignationem *Principis* incurrerit. Præceptum duplex: primo, *ut non dimittat locum ſuum*: ſecundo, ut *curationi* tanquam in morbo aliquo gravi, diligenter & caute *attendat*. Conſueverunt enim homines, poſtquam commotos contra ſe *Principes* ſuos ſenſerint, partim ex dedecoris impatientia, partim ne vulnus obſervando refricent, partim ut triſtitiam & humilitatem eorum Principes ſui perſpiciant, ſe à muneribus & functionibus ſuis ſubducere; quinetiam interdum ipſos magiſtratus, & dignitates

quas

quas gerunt, in *Principum* manus reſtituere. At Salomon, hanc medendi viam, veluti noxiam, improbat; idque ſumma profecto ratione. Primo enim, *Dedecus ipſum nimis illa publicat:* unde tum inimici, atque invidi, audaciores fiunt ad lædendum; tum amici timidiores ad ſubveniendum. Secundo, hoc pacto fit, ut *Principis ira*, quæ fortaſſe, ſi non evulgaretur, ſponte concideret, *magis figatur* & veluti principio jam facto hominis deturbandi, in præcipitium illius feratur. Poſtremo, *receſſus* iſte *aliquid ſapit ex malevolo*, & temporibus infenſo; id quod malum indignationis, malo ſuſpicionis cumulat. Ad *Curationem* autem pertinent iſta. Primo, caveat ante omnia, ne *ſtupiditate* quadam, aut etiam *animi elatione*, *indignationem Principis minime ſentire*, aut inde, prout debeat, affici videatur; hoc eſt, ut & vultum, non ad triſtitiam contumacem, ſed ad mœſtitiam gravem atque modeſtam componat: & in rebus quibuſcunque agendis ſe minus ſolito hilarem & lætum oſtendat: Quin & in rem ſuam erit, amici alicujus opera, & ſermone, apud *Principem* uti, qui, quanto doloris ſenſu in intimis excrucietur, tempeſtive inſinuet. Secundo, *Occaſiones omnes*, vel *minimas*, ſedulo *evitet*, per quas aut *res* ipſa, quæ indignationi

cauſam præbuit, *refricetur*: aut *Princeps* denuo excandeſcendi, & ipſum, quacunque de cauſa, coram aliis, objurgandi, anſam arripiat. Tertio, perquirat etiam diligenter occaſiones omnes, in quibus *opera ejus Principi grata eſſe poſſit*: ut, & voluntatem promptam redimendi culpam præteritam oſtendat; & *Princeps* ſuus ſentiat, quali tandem ſervo, ſi eum dimittat, privari ſe contigerit. Quarto, *Culpam ipſam* aut *ſagaciter in alios transferat*: aut *animo* illam non *malo commiſſam* eſſe inſinuet; aut etiam *malitiam illorum*, qui ipſum Regi detulerunt, vel rem ſupra modum aggravarunt, *indicet*. Denique in omnibus evigilet, & *Curationi* ſit intentus.

Parabola.

17. *Primus in Cauſa ſua juſtus: tum venit altera pars, & inquirit in eum.*

Explicatio.

Prima in unaquaque *Cauſa Informatio*, ſi pauliſper animo Judicis inſederit, altas radices agit, eumque imbuit, & occupat: adeo ut ægre elui poſſit, niſi aut manifeſta aliqua falſitas in materia informationis; aut artificium aliquod in eadem exhibenda, deprehendatur. Etenim nuda & ſimplex defenſio, licet juſta ſit & præponderans, vix præjudicium informationis primæ compenſare, aut libram Juſtitiæ ſemel

mel propendentem ad æquilibrium reducere, per ſe valet. Itaque & Judici tutiſſimum, ut nihil, quod ad merita cauſæ ſpectat, prælibetur, priuſquam utraque pars ſimul audiatur; & defenſori optimum, ſi Judicem ſenſerit præoccupatum, in hoc potiſſimum (quantum dat Cauſa) incumbere, ut verſutiam aliquam, & dolum malum, ab adverſa parte, in Judicis abuſum, adhibitum, detegat.

Parabola.

18. *Qui delicate à pueritia nutrit ſervum ſuum, poſtea ſentiet eum contumacem.*

Explicatio.

Servandus eſt *Principibus* & *Dominis*, ex conſilio Salomonis, in gratia & favore ſuo erga *ſervos, modus*. Is triplex eſt: Primo, ut *promoveantur per gradus*, non per *ſaltus*: Secundo, ut *interdum aſſueſiant repulſæ*: Tertio, (quod bene præcipit Machiavellus,) ut *habeant præ oculis ſuis ſemper aliquid, quo ulterius aſpirare poſſint*. Niſi enim hæc fiant, reportabunt proculdubio *Principes*, in fine, à *ſervis* ſuis, loco animi grati, & officioſi, faſtidium & contumaciam. Etenim, ex promotione ſubita, oritur *inſolentia*: ex perpetua deſideratorum adeptione, *impatientia repulſæ*: denique ſi vota deſint, deerit itidem alacritas & *induſtria*.

PARABOLA.

19. *Vidiſti virum velocem in opere ſuo: coram Regibus ſtabit, nec erit inter ignobiles.*

EXPLICATIO.

Inter virtutes, quas *Reges*, in delectu *ſervorum*, potiſſimum ſpectant & requirunt, gratiſſima eſt præ cunctis *Celeritas*, & in *negotiis expediendis ſtrenuitas.* Viri profunda prudentia, *Regibus* ſuſpecti: utpote qui nimium ſint inſpectores; & Dominos ſuos, inſcios & invitos, ingenii ſui viribus (tanquam machina) circumagere poſſint. Populares, inviſi; utpote qui Regum luminibus officiunt, & oculos populi in ſe convertunt. Animoſi, pro turbulentis ſæpe habentur, & ultra, quam par eſt, auſuris. Probi, & vitæ integræ, tanquam difficiles exiſtimantur, nec ad omnes nutus heriles apti. Denique non eſt virtus alia quæ non habeat aliquam quaſi umbram, qua *Regum* animi offendantur; Sola *Velocitas ad mandata*, nihil habet, quod non placeat. Inſuper, motus animorum regiorum celeres ſunt, & moræ minus patientes. Putant enim, ſe quidvis efficere poſſe; illud tantum deeſſe, ut cito fiat. Itaque ante omnia iis grata eſt *Celeritas*.

PA-

Parabola.

20. *Vidi cunctos viventes, qui ambulant ſub Sole, cum Adoleſcente ſecundo, qui conſurgit pro eo.*

Explicatio.

Notat *Parabola* vanitatem hominum, qui ſe agglomerare ſolent ad *Succeſſores deſignatos Principum*. Radix autem hujus rei eſt Inſania illa hominum animis penitus à natura inſita; Nimirum ut ſpes ſuas nimium adament. Vix enim reperitur, qui non delectatur magis iis quæ *ſperat*, quam iis quæ *fruitur*. Quinetiam *Novitas* humanæ naturæ grata eſt, & avide expetitur. In *Succeſſore* autem *Principis* iſta duo concurrunt, *Spes*, & *Novitas*. Innuit autem *Parabola* idem, quod olim dictum erat, primo à Pompeio ad Syllam, poſtea à Tiberio de Macrone: *Plures adorare Solem orientem, quam occidentem.* Neque tamen *Imperantes* multum hac re commoventur, aut eam magni faciunt; ſicut nec Sylla, nec Tiberius fecit: ſed rident potius hominum levitatem, nec pugnant cum ſomniis: *Eſt autem* (ut ajebat ille) *ſpes vigilantis inſomnium.*

Parabola.

21. *Erat Civitas parva, & pauci in ea viri: Venit contra eam Rex magnus, & vadavit eam, inſtruxitque munitiones per gy-*

rum, & perfecta eſt obſidio: inventuſque eſt in ea vir pauper & ſapiens, & liberavit eam per ſapientiam ſuam: & nullus deinceps recordatus eſt hominis illius pauperis.

EXPLICATIO.

Deſcribit *Parabola ingenium hominum pravum* & *malevolum*. Ii in rebus duris, & anguſtis, confugiunt fere ad viros prudentes, & ſtrenuos, licet antea contemptui habitos. Quamprimum autem tempeſtas tranſierit, ingrati demum erga conſervatores ſuos reperiuntur. Machiavellus vero, non ſine cauſſa, inſtituit Quæſtionem, *Vter ingratior eſſet erga bene meritos, Princeps, aut Populus?* Sed interim utrunque ingratitudinis arguit. Attamen hoc non ſolum ex *ingratitudine Principis* aut *Populi* oritur; ſed accedit plerunque his *invidia Procerum*, qui ſecreto indolent eventui, licet felici & proſpero, quia ab ipſis profectus non ſit: Itaque & meritum hominis extenuant, & ipſum deprimunt.

PARABOLA.

21. *Iter pigrorum, quaſi ſepes ſpinarum.*

EXPLICATIO.

Elegantiſſime oſtendit *Parabola, pigritiam* in fine *laborioſam* eſſe. Diligentia enim, & ſedula præparatio, id præſtant, ut pes in aliquod offendiculum non impingat; ſed ut complanetur via, antequam inea-

ineatur. At qui piger eſt, & omnia in extremum momentum executionis differt, neceſſe eſt ut perpetuo, & ſingulis paſſibus, quaſi per rubos & ſentes incedat, qui eum ſubinde detineant, & impediant. Idem obſervari poſſit etiam in familia regenda; in qua, ſi adhibeatur cura & providentia, omnia placide & veluti ſponte procedunt, abſque ſtrepitu & tumultu: Sin hæc deſint, ubi major aliquis motus intervenerit, omnia ſimul agenda turmatim occurrunt: tumultuantur ſervi: ædes perſonant.

PARABOLA.

23. *Qui cognoſcit in judicio faciem, non bene facit; iſte, & pro buccella panis, deſeret veritatem.*

EXPLICATIO.

Prudentiſſime notat *Parabola*, in *Iudice* magis pernicioſam eſſe *facilitatem morum*, quam *corruptelam munerum. Munera* enim haudquaquam ab omnibus deferuntur; at vix ulla eſt Cauſa, in qua non inveniatur aliquid, quod flectat Judicis animum, ſi *perſonas reſpiciat*. Alius enim reſpicietur, ut popularis; alius, ut maledicus; alius, ut dives; alius, ut gratus; alius, ut ab amico commendatus; Denique omnia plena ſunt iniquitatis, ubi dominatur *reſpectus perſonarum*: & levi omnino de cauſſa, veluti pro *buccella panis*, *judicium* pervertetur.

PARABOLA.

24. *Vir pauper calumnians pauperes, ſimilis eſt imbri vehementi, in quo paratur fames.*

EXPLICATIO.

Parabola iſta antiquitus expreſſa & depicta fuit, ſub Fabula *Hirudinis utriuſque*: nimirum, plenæ, & vacuæ. *Pauperis* enim & *famelici oppreſſio*, longe gravior eſt, quam *oppreſſio* per *divitem* & *repletum*: quippe quæ omnes exactionum technas, & omnes nummorum angulos, perquirit. Solebat hoc ipſum etiam ſpongiis aſſimilari: quæ aridæ, fortiter ſugunt; madidæ, non item. Monitum autem utile continet, tum erga Principes, ne præfecturas Provinciarum, aut Magiſtratus, viris indigentibus, & obæratis, committant; tum erga populos, ne Reges ſuos cum nimia egeſtate confiictari permittant.

PARABOLA.

25. *Fons turbatus pede, & vena corrupta, eſt juſtus cadens coram impio.*

EXPLICATIO.

Præcipit *Parabola*, Rebuſpub. ante omnia cavendum eſſe de *iniquo & infami Iudicio*, in *cauſſa aliqua celebri & gravi*: præſertim ubi non abſolvitur noxius, ſed condemnatur inſons. Etiam injuriæ inter privatos graſſantes, turbant quidem & pol-

polluunt *latices*, ſed tanquam in *rivulis*: Verum judicia iniqua, qualia diximus, à quibus exempla petuntur, *fontes* ipſos *juſtitiæ* inficiunt, & inquinant. Poſtquam enim Tribunal ceſſerit in partes injuſtitiæ, ſtatus rerum vertitur tanquam in latrocinium publicum: fitque plane, ut *homo homini ſit lupus.*

Parabola.

26. *Noli eſſe amicus homini iracundo, nec ambulato cum homine furioſo.*

Explicatio.

Quanto religioſius amicitiæ jura inter bonos ſervanda, & colenda ſunt; tanto magis cavendum eſt, jam uſque à principio, de *prudente amicorum delectu.* Atque amicorum natura & mores, quantum ad nos ipſos ſpectant, omnino ferendi ſunt: Cum vero neceſſitatem nobis imponunt, qualem erga alios perſonam induamus, & geramus, dura admodum, & iniqua, amicitiæ conditio eſt. Itaque intereſt inprimis, ut præcipit Salomon, ad vitæ pacem, & præſidia, ne res noſtras cum *hominibus iracundis*, & qui facile lites & jurgia provocant, aut ſuſcipiunt, commiſceamus. Iſtud enim genus amicorum, perpetuo nos contentionibus & factionibus implicabit: ut aut amicitiam abrumpere, aut incolumitati propriæ deeſſe, cogamur.

PARABOLA.

27. *Qui celat delictum, quærit amicitiam: ſed qui altero ſermone repetit, ſeparat fœderatos.*

EXPLICATIO.

Duplex, concordiam tractandi, & animos reconciliandi, via. Altera, quæ incipit ab *amneſtia*: altera, quæ à *repetitione injuriarum*, ſubjungendo apologias, & excuſationes. Equidem memini ſententiam viri admodum prudentis & politici: *Qui pacem tractat, non repetitis conditionibus diſſidii, is magis animos dulcedine concordiæ fallit, quam æquitate componit.* Verum Salomon, illo ſcilicet prudentior, in contraria opinione eſt; & *amneſtiam* probat, *repetitionem* prohibet. Ete[illegible] *tione* hæc inſunt mala [illegible] uti *unguis in ul*[illegible] *impendeat à* [illegible] de injuri[illegible] nunquan[illegible] quod *de*-

[illegible]

Ex-

Explicatio.

Separat Salomon, hac *Parabola*, fructum *laboris linguæ*, & *laboris manuum*: quaſi ex altero proveniat *egeſtas*; ex altero *abundantia*. Etenim fit fere perpetuo, ut qui multa effutiant, jactent multa, promittant, egeni ſint; nec emolumentum capiant ex illis rebus, de quibus loquuntur. Quinetiam, ut plurimum, induſtrii minime ſunt, aut impigri ad opera: ſed tantummodo ſermonibus ſe, tanquam vento, paſcunt & ſatiant. Sane, ut Poëta loquitur: *Qui ſilet, eſt firmus.* Is qui conſcius eſt, ſe in opere proficere, ſibi plaudit, & tacet: Qui vero econtra conſcius eſt, auras ſe inanes captare, multa & mira apud alios prædicat.

[illegible]arabola.

29 [illegible] orreptio manifeſta, quam am[illegible]

[illegible]licatio.

[illegible] arabola mollitiem amico- [illegible] gio non utuntur [illegible] lacter amicos, [illegible] periculis ſuis. [illegible] uſmodi *mollis* [illegible] *ertam? Amo* [illegible] *me: meque, ſi* [illegible] *pſius loco liben-* [illegible] *genium ejus: ſi* *libe-*

libere cum eo egero, animum illius offendam, ſaltem contriſtabo: neque tamen proficiam: atque citius eum ab amicitia mea alienabo, quam ab iis, quæ in animo fixa habet, abducam. Hujuſmodi *amicum*, tanquam enervem, & inutilem, redarguit Salomon, atque plus utilitatis, ab inimico *manifeſto*, quam ab ejus generis *amico*, ſumi poſſe pronunciat. Siquidem ea fortaſſe audire ei contigerit ab *inimico* per contumeliam, quæ *amicus* muſſat præ nimia indulgentia.

PARABOLA.

30. *Prudens advertit ad greſſus ſuos: Stultus divertit ad dolos.*

EXPLICATIO.

Duæ ſunt *Prudentiæ* ſpecies: Altera vera & ſana; altera degener & falſa, quam Salomon *Stultitiæ* nomine appellare non dubitat. Qui priori ſe dederit, viis & veſtigiis propriis cavet; periculis proſpiciens, meditans remedia; proborum opera utens, contra improbos ſe ipſum muniens; cautus inceptu, receptu non imparatus; in occaſiones attentus, contra impedimenta ſtrenuus; cum innumeris aliis, quæ ad ſui ipſius *actiones* & *greſſus regendos* ſpectant. At altera ſpecies, tota eſt conſuta ex *fallaciis & aſtutiis*, ſpemque pónit omnino in aliis circumveniendis, iiſdemque ad libitum effingendis. Hanc merito rejicit

cit *Parabola*, non tantum ut improbam, ſed etiam ut *ſtultam*. Primo enim, minime eſt ex iis rebus, quæ *in noſtra ſunt poteſtate*; nec etiam aliqua *conſtanti Regula nititur*; ſed nova quotidie comminiſcenda ſunt ſtratagemata, prioribus fatiſcentibus, & obſoletis. Secundo, qui vafri & ſubdoli hominis famam & opinionem ſemel incurrerit, præcipuo ſe ad res gerendas *inſtrumento* prorſus privavit; hoc eſt, *fide*: Itaque, omnia parum votis ſuis conſentientia, experietur. Poſtremo, *artes iſtæ, utcunque pulchræ videantur*, & *complaceant*, attamen ſæpius fruſtrantur; quod bene notavit Tacitus: *Conſilia callida & audacia, expectatione læta, tractatu dura, eventu triſtia.*

PARABOLA.

31 *Noli eſſe juſtus nimium, nec ſapientior quam oportet; cur abripiare ſubito?*

EXPLICATIO.

Sunt tempora (ut inquit Tacitus) *in quibus magnis virtutibus certiſſimum eſt exitium.* Atque hoc viris virtute & juſtitia egregiis, aliquando ſubito, aliquando diu ante præviſum, contingit. Quod ſi adjungatur etiam prudentia, hoc eſt, ut cauti ſint, & ad propriam incolumitatem evigilent, tum hoc lucrantur, ut ruina eorum ſubito obveniat, ex occultis omnino & ob-

& obſcuris conſiliis, quibus & evitetur invidia, & pernicies ipſos imparatos adoriatur. Quod vero ad illud *Nimium*, quod in *Parabola* ponitur, (quandoquidem non Periandri alicujus, ſed Salomonis verba ſunt iſta; qui mala in hominum vita ſæpius notat, nunquam præcipit) intelligendum eſt, non de virtute ipſa, in qua *Nimium* non eſt; ſed de vana ejus atque invidioſa affectatione, & oſtentatione. Simile quiddam innuit Tacitus de Lepido; miraculi loco ponens, quod nunquam ſervilis alicujus ſententiæ auctor fuiſſet, & tamen tam ſævis temporibus incolumis manſiſſet: *Subit* (inquit) *cogitatio, utrum hæc fato regantur: an etiam ſit in noſtra poteſtate, curſum quendam tenere, inter deforme obſequium, & abruptam contumaciam, medium periculo ſimul & indignitate vacuum?*

Parabola.

32. *Da ſapienti occaſionem, & addetur ei ſapientia.*

Explicatio.

Diſtinguit *Parabola* inter *Sapientiam* illam, quæ in verum habitum increverit, & maturuerit; & illam, quæ natat tantum in cerebro & conceptu, aut ſermone jactatur, ſed radices altas non egerit. Siquidem prior, oblata occaſione, in qua exerceatur, illico excitatur, accingitur, dilatatur; adeo ut

ut ſe ipſa major videatur: poſterior vero, quæ ante occaſionem alacris erat, occaſione data, fit attonita & confuſa; ut etiam ipſi, qui ea ſe præditum arbitrabatur, in dubium vocetur, annon Præceptiones de ea fuerint inſomnia mera, & ſpeculationes inanes.

PARABOLA.

33. *Qui laudat amicum voce alta, ſurgendo mane, erit illi loco maledictionis.*

EXPLICATIO.

Laudes moderatæ, & tempeſtivæ, & per occaſionem prolatæ, famæ hominum atque etiam fortunæ, plurimum conferunt: At immoderatæ, & ſtreperæ, & importune effuſæ, nihil proſunt; imo potius, ex ſententia *Parabolæ*, impenſe nocent. Primo enim manifeſto ſe produnt, aut ex *nimia benevolentia oriundas*; aut ex *compoſito affectatas*; quo *collaudatum* potius falſis præconiis demereantur, quam veris Attributis ornent. Secundo, *Laudes parcæ*, & *modeſtæ*, *invitant* fere *præſentes*, ut *ipſis etiam aliquid adjiciant*; profuſæ contra & immodicæ, ut aliquid demant & detrahant. Tertio, (quod caput rei eſt) conflatur illi invidia, qui *nimium laudatur*; cum *laudes* omnes *nimiæ* videantur ſpectare ad contumeliam aliorum, qui non minus merentur.

PA-

PARABOLA.

34. *Quomodo in aquis reſplendent facies; ſic corda hominum manifeſta ſunt prudentibus.*

EXPLICATIO.

Diſtinguit *Parabola* inter *mentes prudentium* & *cæterorum hominum*, illas *aquis* aut *ſpeculis* comparans, quæ ſpecies & imagines rerum recipiunt; cum alteræ ſimiles ſint *terræ*, aut *lapidi impolito*, in quibus nihil reflectitur. Atque eo magis apte comparatur *animus hominis prudentis* ad *ſpeculum*; quia in *ſpeculo imago* propria ſpectari poſſit, una cum *imaginibus aliorum*: id quod *oculis* ipſius ſine *ſpeculo* non conceditur. Quod ſi *animus prudentis* adeo capax ſit, ut innumera ingenia & mores obſervare & internoſcere poſſit, ſupereſt, ut detur opera, quo reddatur non minus *varius applicatione*, quam *repræſentatione*:

Qui ſapit, innumeris moribus aptus erit.

LX.

FABER FORTUNÆ, SIVE DOCTRINA DE AMBITU VITÆ.

AC primo quidem intuitu, novum quoddam & inſolitum Argumentum tractare videbor, docendo homines, quomodo *Fortunæ ſuæ fabri* fieri poſſint: Doctrinam certe, cui quivis libenter ſe diſcipulum

pulum addixerit, donec difficultatem ejuſdem habuerit perſpectam. Non enim leviora ſunt, aut pauciora, aut minus ardua, quæ ad *Fortunam* comparandam requiruntur, quam quæ ad *Virtutem*: Reſque eſt æque difficilis ac ſevera, fieri vere *Politicum*, ac vere *Moralem*. At hujus *doctrinæ* pertractio, plurimum ad literarum, tum *decus*, tum *pondus*, pertinet. Intereſt enim inprimis *honoris* literarum, ut homines iſti Pragmatici ſciant, eruditionem haud quaquam aviculæ, qualis eſt alauda, ſimilem eſſe, quæ in ſublime ferri & cantillando ſe oblectare ſoleat; at nihil aliud: quinimo ex accipitris potius genere eſſe, qui & in alto volare, ac ſubinde, cum viſum fuerit, deſcendere, & prædam rapere novit. Deinde, & ad *perfectionem* literarum hoc ipſum ſpectat, quia legitimæ inquiſitionis vera norma eſt, ut *nihil inveniatur in globo materiæ, quod non habeat parallelum in globo cryſtallino, ſive intellectu*. Hoc eſt, ut nihil veniat in *Practicam*, cujus non ſit etiam *Doctrina* aliqua & *Theoria*. Neque tamen literæ hanc ipſam *fortunæ architecturam* aliter admirantur aut æſtimant, quam ut opus quoddam inferioris generis. Nemini enim *fortuna propria*, pro dono *Eſſe ſui*, à Deo conceſſo, ullo modo digna retributio eſſe poſſit. Quin & non raro fit,

ut

PARABOLA.

24. *Vir pauper calumnians pauperes, ſimilis eſt imbri vehementi, in quo paratur fames.*

EXPLICATIO.

Parabola iſta antiquitus expreſſa & depicta fuit, ſub Fabula *Hirudinis utriuſque*: nimirum, plenæ, & vacuæ. *Pauperis* enim & *famelici oppreſſio*, longe gravior eſt, quam *oppreſſio* per *divitem* & *repletum*: quippe quæ omnes exactionum technas, & omnes nummorum angulos, perquirit. Solebat hoc ipſum etiam ſpongiis aſſimilari: quæ aridæ, fortiter ſugunt; madidæ, non item. Monitum autem utile continet, tum erga Principes, ne præfecturas Provinciarum, aut Magiſtratus, viris indigentibus, & obæratis, committant; tum erga populos, ne Reges ſuos cum nimia egeſtate conflictari permittant.

PARABOLA.

25. *Fons turbatus pede, & vena corrupta, eſt juſtus cadens coram impio.*

EXPLICATIO.

Præcipit *Parabola*, Rebuſpub. ante omnia cavendum eſſe de *iniquo & infami Iudicio*, in *cauſſa aliqua celebri & gravi*: præſertim ubi non abſolvitur noxius, ſed condemnatur inſons. Etiam injuriæ inter privatos graſſantes, turbant quidem & pol-

polluunt *latices*, ſed tanquam in *rivulis*: Verum judicia iniqua, qualia diximus, à quibus exempla petuntur, *fontes* ipſos *juſtitiæ* inficiunt, & inquinant. Poſtquam enim Tribunal ceſſerit in partes injuſtitiæ, ſtatus rerum vertitur tanquam in latrocinium publicum: fitque plane, ut *homo homini ſit lupus.*

Parabola.

26. *Noli eſſe amicus homini iracundo, nec ambulato cum homine furioſo.*

Explicatio.

Quanto religioſius amicitiæ jura inter bonos ſervanda, & colenda ſunt; tanto magis cavendum eſt, jam uſque à principio, de *prudente amicorum delectu.* Atque amicorum natura & mores, quantum ad nos ipſos ſpectant, omnino ferendi ſunt: Cum vero neceſſitatem nobis imponunt, qualem erga alios perſonam induamus, & geramus, dura admodum, & iniqua, amicitiæ conditio eſt. Itaque intereſt inprimis, ut præcipit Salomon, ad vitæ pacem, & præſidia, ne res noſtras cum *hominibus iracundis*, & qui facile lites & jurgia provocant, aut ſuſcipiunt, commiſceamus. Iſtud enim genus amicorum, perpetuo nos contentionibus & factionibus implicabit: ut aut amicitiam abrumpere, aut incolumitati propriæ deeſſe, cogamur.

PARABOLA.

27. *Qui celat delictum, quærit amicitiam: ſed qui altero ſermone repetit, ſeparat fœderatos.*

EXPLICATIO.

Duplex, concordiam tractandi, & animos reconciliandi, via. Altera, quæ incipit ab *amneſtia*: altera, quæ à *repetitione injuriarum*, ſubjungendo apologias, & excuſationes. Equidem memini ſententiam viri admodum prudentis & politici: *Qui pacem tractat, non repetitis conditionibus diſſidii, is magis animos dulcedine concordiæ fallit, quam æquitate componit.* Verum Salomon, illo ſcilicet prudentior, in contraria opinione eſt; & *amneſtiam* probat, *repetitionem* prohibet. Etenim in *repetitione* hæc inſunt mala: tum quod ea ſit veluti *unguis in ulcere*; tum quod *periculum impendeat à nova altercatione*, (ſiquidem de injuriarum rationibus inter partes nunquam conveniet;) tum denique quod *deducat rem ad apologias*: at utraque pars malit videri, potius offenſam remiſiſſe, quam admiſiſſe excuſationem.

PARABOLA.

28. *In omni opere bono erit abundantia: ubi autem verba ſunt plurima, ibi frequenter egeſtas.*

Ex-

Explicatio.

Separat Salomon, hac *Parabola*, fructum *laboris linguæ*, & *laboris manuum*: quaſi ex altero proveniat *egeſtas*; ex altero *abundantia*. Etenim fit fere perpetuo, ut qui multa effutiant, jactent multa, promittant, egeni ſint; nec emolumentum capiant ex illis rebus, de quibus loquuntur. Quinetiam, ut plurimum, induſtrii minime ſunt, aut impigri ad opera: ſed tantummodo ſermonibus ſe, tanquam vento, paſcunt & ſatiant. Sane, ut Poëta loquitur: *Qui ſilet, eſt firmus*. Is qui conſcius eſt, ſe in opere proficere, ſibi plaudit, & tacet: Qui vero econtra conſcius eſt, auras ſe inanes captare, multa & mira apud alios prædicat.

Parabola.

29. *Melior eſt correptio manifeſta, quam amor occultus.*

Explicatio.

Reprehendit *Parabola mollitiem amicorum*, qui amicitiæ privilegio non utuntur in admonendo libere & audacter amicos, tam de erroribus, quam de periculis ſuis. *Quid enim faciam* (ſolet hujuſmodi *mollis amicus* dicere) *aut quo me vertam? Amo illum, quantum quis, maxime: meque, ſi quid illi adverſi contigerit, ipſius loco libenter ſubſtituerim: Sed novi ingenium ejus: ſi libe-*

libere cum eo egero, animum illius offendam, ſaltem contriſtabo: neque tamen proficiam: atque citius eum ab amicitia mea alienabo, quam ab iis, quæ in animo fixa habet, abducam. Hujuſmodi *amicum*, tanquam enervem, & inutilem, redarguit Salomon, atque plus utilitatis, ab inimico *manifeſto*, quam ab ejus generis *amico*, ſumi poſſe pronunciat. Siquidem ea fortaſſe audire ei contigerit ab *inimico* per contumeliam, quæ *amicus* muſſat præ nimia indulgentia.

PARABOLA.

30. *Prudens advertit ad greſſus ſuos: Stultus divertit ad dolos.*

EXPLICATIO.

Duæ ſunt *Prudentiæ* ſpecies: Altera vera & ſana; altera degener & falſa, quam Salomon *Stultitiæ* nomine appellare non dubitat. Qui priori ſe dederit, viis & veſtigiis propriis cavet; periculis proſpiciens, meditans remedia; proborum opera utens, contra improbos ſe ipſum muniens; cautus inceptu, receptu non imparatus; in occaſiones attentus, contra impedimenta ſtrenuus; cum innumeris aliis, quæ ad ſui ipſius *actiones* & *greſſus regendos* ſpectant. At altera ſpecies, tota eſt conſuta ex *fallaciis & aſtutiis*, ſpemque ponit omnino in aliis circumveniendis, iiſdemque ad libitum effingendis. Hanc merito rejicit

cit *Parabola*, non tantum ut improbam, ſed etiam ut *ſtultam*. Primo enim, minime eſt ex iis rebus, quæ *in noſtra ſunt poteſtate*; nec etiam aliqua *conſtanti Regula nititur*; ſed nova quotidie comminiſcenda ſunt ſtratagemata, prioribus fatiſcentibus, & obſoletis. Secundo, qui vafri & ſubdoli hominis famam & opinionem ſemel incurrerit, præcipuo ſe ad res gerendas *inſtrumento* prorſus privavit; hoc eſt, *fide*: Itaque, omnia parum votis ſuis conſentientia, experietur. Poſtremo, *artes iſtæ, utcunque pulchræ videantur*, & *complaceant*, attamen ſæpius fruſtrantur; quod bene notavit Tacitus: *Conſilia callida & audacia, expectatione læta, tractatu dura, eventu triſtia.*

PARABOLA.

31 *Noli eſſe juſtus nimium, nec ſapientior quam oportet; cur abripiare ſubito?*

EXPLICATIO.

Sunt tempora (ut inquit Tacitus) *in quibus magnis virtutibus certiſſimum eſt exitium.* Atque hoc viris virtute & juſtitia egregiis, aliquando ſubito, aliquando diu ante prævisum, contingit. Quod ſi adjungatur etiam prudentia, hoc eſt, ut cauti ſint, & ad propriam incolumitatem evigilent, tum hoc lucrantur, ut ruina eorum ſubito obveniat, ex occultis omnino & ob-

& obſcuris conſiliis, quibus & evitetur invidia, & pernicies ipſos imparatos adoriatur. Quod vero ad illud *Nimium*, quod in *Parabola* ponitur, (quandoquidem non Periandri alicujus, ſed Salomonis verba ſunt iſta; qui mala in hominum vita ſæpius notat, nunquam præcipit) intelligendum eſt, non de virtute ipſa, in qua *Nimium* non eſt; ſed de vana ejus atque invidioſa affectatione, & oſtentatione. Simile quiddam innuit Tacitus de Lepido; miraculi loco ponens, quod nunquam ſervilis alicujus ſententiæ auctor fuiſſet, & tamen tam ſævis temporibus incolumis manſiſſet: *Subit* (inquit) *cogitatio, utrum hæc fato regantur: an etiam ſit in noſtra poteſtate, curſum quendam tenere, inter deforme obſequium, & abruptam contumaciam, medium periculo ſimul & indignitate vacuum?*

PARABOLA.

32. *Da ſapienti occaſionem, & addetur ei ſapientia.*

EXPLICATIO.

Diſtinguit *Parabola* inter *Sapientiam* illam, quæ in verum habitum increverit, & maturuerit; & illam, quæ natat tantum in cerebro & conceptu, aut ſermone jactatur, ſed radices altas non egerit. Siquidem prior, oblata occaſione, in qua exerceatur, illico excitatur, accingitur, dilatatur; adeo

ut

ut ſe ipſa major videatur: poſterior vero, quæ ante occaſionem alacris erat, occaſione data, fit attonita & confuſa; ut etiam ipſi, qui ea ſe præditum arbitrabatur, in dubium vocetur, annon Præceptiones de ea fuerint inſomnia mera, & ſpeculationes inanes.

Parabola.

33. *Qui laudat amicum voce alta, ſurgendo mane, erit illi loco maledictionis.*

Explicatio.

Laudes moderatæ, & tempeſtivæ, & per occaſionem prolatæ, famæ hominum atque etiam fortunæ, plurimum conferunt: At immoderatæ, & ſtreperæ, & importune effuſæ, nihil proſunt; imo potius, ex ſententia *Parabolæ*, impenſe nocent. Primo enim manifeſto ſe produnt, aut ex *nimia benevolentia oriundas*; aut ex *compoſito affectatas*; quo *collaudatum* potius falſis præconiis demereantur, quam veris Attributis ornent. Secundo, *Laudes parcæ*, & *modeſtæ*, *invitant* fere *præſentes*, ut *ipſis etiam aliquid adjiciant*; profuſæ contra & immodicæ, ut aliquid demant & detrahant. Tertio, (quod caput rei eſt) conflatur illi invidia, qui *nimium laudatur*; cum *laudes* omnes *nimiæ* videantur ſpectare ad contumeliam aliorum, qui non minus merentur.

Pa-

PARABOLA.

34. *Quomodo in aquis reſplendent facies; ſic corda hominum manifeſta ſunt prudentibus.*

EXPLICATIO.

Diſtinguit *Parabola* inter *mentes prudentium* & *cæterorum hominum*, illas *aquis* aut *ſpeculis* comparans, quæ ſpecies & imagines rerum recipiunt; cum alteræ ſimiles ſint *terræ*, aut *lapidi impolito*, in quibus nihil reflectitur. Atque eo magis apte comparatur *animus hominis prudentis* ad *ſpeculum*; quia in *ſpeculo imago* propria ſpectari poſſit, una cum *imaginibus aliorum*: id quod *oculis* ipſius ſine *ſpeculo* non conceditur. Quod ſi *animus prudentis* adeo capax ſit, ut innumera ingenia & mores obſervare & internoſcere poſſit, ſupereſt, ut detur opera, quo reddatur non minus *varius applicatione*, quam *repræſentatione*:

Qui ſapit, innumeris moribus aptus erit.

LX.

FABER FORTUNÆ, SIVE DOCTRINA DE AMBITU VITÆ.

AC primo quidem intuitu, novum quoddam & inſolitum Argumentum tractare videbor, docendo homines, quomodo *Fortunæ ſuæ fabri* fieri poſſint: Doctrinam certe, cui quivis libenter ſe diſcipulum

pulum addixerit, donec difficultatem ejuſdem habuerit perſpectam. Non enim leviora ſunt, aut pauciora, aut minus ardua, quæ ad *Fortunam* comparandam requiruntur, quam quæ ad *Virtutem*: Reſque eſt æque difficilis ac ſevera, fieri vere *Politicum*, ac vere *Moralem*. At hujus *doctrinæ* pertractio, plurimum ad literarum, tum *decus*, tum *pondus*, pertinet. Intereſt enim inprimis *honoris* literarum, ut homines iſti Pragmatici ſciant, eruditionem haud quaquam aviculæ, qualis eſt alauda, ſimilem eſſe, quæ in ſublime ferri & cantillando ſe oblectare ſoleat; at nihil aliud: quinimo ex accipitris potius genere eſſe, qui & in alto volare, ac ſubinde, cum viſum fuerit, deſcendere, & prædam rapere novit. Deinde, & ad *perfectionem* literarum hoc ipſum ſpectat, quia legitimæ inquiſitionis vera norma eſt, ut *nihil inveniatur in globo materiæ, quod non habeat parallelum in globo cryſtallino, ſive intellectu*. Hoc eſt, ut nihil veniat in *Practicam*, cujus non ſit etiam *Doctrina* aliqua & *Theoria*. Neque tamen literæ hanc ipſam *fortunæ architecturam* aliter admirantur aut æſtimant, quam ut opus quoddam inferioris generis. Nemini enim *fortuna propria*, pro dono *Eſſe ſui*, à Deo conceſſo, ullo modo digna retributio eſſe poſſit. Quin & non raro fit,

ut

ut viri virtutibus egregii, fortunæ ſuæ ſponte renuncient, ut rebus ſublimioribus vacent. Digna tamen eſt *fortuna*, quatenus virtutis ac bene merendi organum eſt, ſua quoque *ſpeculatione* & *doctrina*.

Ad hanc *Doctrinam* pertinent præcepta: nonnulla *ſummaria*; nonnulla *ſparſa* & *varia*. Præcepta *ſummaria* verſantur circa veram *notitiam*, & *aliorum*, & *ſui*. Primum igitur præceptum (in quo cardo *notitiæ aliorum* vertitur) illud conſtituatur, ut procuremus nobis (quantum fieri poſſit) *feneſtram* illam, quam olim requiſivit Momus. Ille, cum in humani cordis fabrica, tot angulos & receſſus conſpicatus eſſet, id reprehendit, quod defuiſſet *feneſtra*, per quam in obſcuros illos & tortuoſos anfractus inſpicere quis poſſit. Hanc autem *feneſtram* obtinebimus, ſi omni ſedulitate nobis informationem comparemus, & procuremus, de perſonis, quibuſcum intercedunt negotia, particularibus; earumque ingeniis, cupiditatibus, finibus, moribus, auxiliis & adminiculis quibus præcipue ſuffulciuntur & valent: Et rurſus, defectibus & imbecillitatibus, quaque ex parte maxime pateant, obnoxii ſint; amicis, factionibus, patronis, clientelis, rurſuſque inimicis, invidis, competitoribus, etiam temporibus & aditibus;

(*Sola*

(*Sola viri molles aditus, & tempora noris*;) Denique inſtitutis, & normis quas ſibi præſcripſerunt: & ſimilibus, Quinetiam, non ſolum informatio capienda eſt, de *perſonis*, ſed inſuper de *actionibus* particularibus, quæ de tempore in tempus in motu ſunt; & tanquam ſub incude; Quomodo regantur & ſuccedant, quorum ſtudiis foveantur, à quibus oppugnentur, cujuſque ſint ponderis & momenti, & quod ſecum trahant, & hujuſmodi. Etenim *actiones* præſentes noſſe, & in ſe plurimum prodeſt; & illud inſuper habet, quod abſque hoc, etiam perſonarum notitia valde futura ſit fallax & erronea. Mutantur enim homines ſimul cum actionibus: & alii ſunt, dum actionibus ipſis implicentur & obſideantur; alii, poſtquam redierint ad ingenium. Atque hæc de rebus particularibus informationes, quæ tam ad *perſonas*, quam ad *actiones* ſpectant, ſunt tanquam Propoſitiones minores in omni activo Syllogiſmo. Nulla enim Obſervationum aut Axiomatum (unde conficiuntur Majores propoſitiones Politicæ) veritas, aut excellentia, ad Concluſionis firmamentum ſufficere poſſit, ſi in Minore propoſitione fuerit erratum. Quod vero hujuſmodi *notitia* comparari poſſit, fidejuſſor nobis eſt Salomon, qui ait: *Conſilium in corde viri*

O *tan-*

tanquam aqua profunda; *ſed vir prudens exhauriet illud.* Quamvis autem ipſa *notitia* non cadat ſub præceptum, quoniam individuorum eſt, attamen mandata de eadem elicienda utiliter dari poſſunt.

Notitia hominum ſex modis elici & hauriri poteſt: per *vultus* & *ora* ipſorum; per *verba*; per *facta*; per *ingenia* ſua; per *fines* ſuos; denique per *relationes aliorum*. Quantum ad *Vultus* attinet, minime nos movet vetus Adagium, *Fronti nulla fides.* Licet enim hoc ipſum non perperam dictum ſit de *Vultus* & *Geſtus* compoſitione externa & generali: attamen ſubſunt ſubtiliores quidam motus, & labores *oculorum*, *oris*, *vultus*, & *geſtus*, ex quibus reſeratur & patet (ut eleganter ait Q. Cicero) veluti *Ianua quadam animi.* Quis Tiberio Cæſare occultior? At Tacitus, notans characterem & modum loquendi diverſum, quo uſus eſt Tiberius, in laudando, apud Senatum, res à Germanico, & à Druſo, geſtas, de laudibus Germanici ſic: *Magis in ſpeciem adornatis verbis, quam ut penitus ſentire videretur.* De laudibus Druſi ſic: *Paucioribus, ſed intentior, & fida oratione.* Iterum Tacitus, eundem Tiberium, alias etiam ut non nihil pellucidum, notans: *In aliis* (inquit) *erat veluti eluctantium verborum*: *ſolutius vero loquebatur*,

quan-

quando ſubveniret. Sane difficile reperiatur ſimulationis artifex aliquis, tam peritus & egregius: aut vultus aliquis ita coactus, &, ut ille loquitur, *juſſus*; qui à ſermone artificioſo & ſimulatorio poſſit iſtas notas ſejungere, quin aut ſermo ſit ſolito *ſolutior*, aut *comptior*; aut magis *vagus & oberrans*, aut magis *aridus* & quaſi *eluctans*.

Ad *verba hominum* quod attinet: ſunt quidem illa (ut de urinis loquuntur Medici) *meretricia*. Sed iſti *meretricii fuci* optime deprehenduntur duobus modis: cum ſcilicet *proferuntur verba*, aut *ex improviſo*, aut in *perturbatione*. Sic Tiberius, cum ex Agrippinæ verbis aculeatis ſubito commotus eſſet, & nonnihil abreptus, extra innatæ ſimulationis terminos pedem protulit: *Audita* hæc (inquit Tacitus) *raram occulti pectoris vocem elicuere: correptamque, Græco verſu admonuit: Ideo lædi quia non regnaret.* Quare Poëta perturbationes hujuſmodi, non inſcite appellat *Torturas*, quod ab iis ſecreta ſua prodere homines compellantur:

——— *Vino tortus & ira.*

Ipſa ſane teſtatur experientia, paucos admodum reperiri, qui erga arcana ſua tam fidi ſint, animumque gerant adeo obfirmatum; quin interdum ex iracundia, interdum ex jactantia, interdum ex intima

erga amicum benevolentia; interdum ex animi imbecillitate, qui ſe mole cogitationum onerari amplius non ſuſtineat: interdum denique ex alio quopiam affectu, intimas animi cogitationes revelent & communicent. Ac ante omnia ſinus animi excutit, ſi ſimulatio ſimulationem impulerit; juxta Adagium illud Hiſpanorum: *Dic mendacium, & erues veritatem.*

Quin & *Factis* ipſis, licet humani animi pignora ſint certiſſima, non prorſus tamen fidendum: niſi diligenter ac attente penſitatis prius, illorum & *magnitudine*, & *proprietate*. Illud enim veriſſimum: *Fraus ſibi in parvis fidem præſtruit, ne majore emolumento fallat.* Italus vero ſe ipſum *in ipſo ſtare lapide* putat, *ubi Præco prædicat*, ſi melius ſolito tractetur, abſque cauſa manifeſta. Etenim, officia iſta minora, homines reddunt oſcitantes, & quaſi conſolitos, tam ad cautionem, quam ad induſtriam; atque recte à Demoſthene appellantur *alimenta ſocordiæ.* Porro *Proprietatem* & naturam, nonnullorum *factorum*, etiam quæ *beneficiorum* loco habentur, ſubdolam & ambiguam luculenter cernere licet ex eo, quod Antonio Primo impoſuit Mutianus: Qui poſt reditum cum eo in gratiam, ſed fide peſſima, plurimos ex Antonii amicis, ad dignitates evexit: *Si-*

mul

mul amicis ejus Præfecturas & Tribunatus largitur. Hoc autem aſtu, Antonium non munivit, ſed exarmavit penitus & deſolavit, amicitias ejus ad ſe transferando.

Certiſſima autem Clavis, ad animos hominum reſerandos, vertitur, in rimandis & pernoſcendis, vel *ingeniis* & *naturis* ipſorum; vel *finibus* & *intentionibus*. Atque imbecilliores certe & ſimpliciores, ex *ingeniis*: prudentiores autem, & tectiores, ex *finibus* ſuis optime judicantur. Certe prudenter & facete (licet meo judicio minus vere) dictum fuit à Nuntio quopiam Pontificis, ſub reditu ejus à Legatione apud nationem quandam, ubi tanquam Ordinarius reſederat. Interrogatus, de delectu Succeſſoris ſui, conſilium dedit, *Vt nullo modo mitteretur aliquis, qui eximie prudens eſſet, ſed potius mediocriter tantum: quoniam* (inquit) *ex prudentioribus nemo facile conjiciet, quid veriſimile foret illius gentis homines facturos*. Sane non raro intervenit ille error, & maxime familiaris eſt viris prudentibus, ut ex modulo ingenii proprii alios metiantur: ac proinde ultra ſcopum ſæpius jaculentur, ſupponendo quod homines majora quædam meditentur, & ſibi deſtinent, & ſubtilioribus technis utantur, quam quæ illorum animos unquam ſubierunt. Quod etiam

eleganter innuit Adagium Italicum, quo notatur; *Nummorum, Prudentiæ, Fidei, ſemper minores inveniri rationes, quam quis putaret.* Quare in levioris ingenii hominibus, quia multa abſurda faciunt, capienda eſt conjectura potius ex propenſionibus *ingeniorum*, quam ex deſtinationibus *finium*. Porro, *Principes* quoque (ſed longe aliam ob cauſam) ab *ingeniis* optime judicantur: *Privati* autem ex *finibus*. *Principes* enim faſtigium adepti humanorum deſideriorum, nullos fere ſibi propoſitos *fines* habent, ad quod, præſertim vehementer & conſtanter, aſpirant: ex quorum *finium* ſitu & diſtantia, reliquarum ſuarum *actionum* poſſit excipi & confici directio & ſcala: Id quod inter alia, cauſa eſt vel præcipua, ut *corda eorum* (quod Scriptura pronunciat) *ſint inſcrutabilia*. At *Privatorum* nullus eſt, qui non ſit plane veluti viator, & proficiſcatur intente ad aliquam itineris metam, ubi conſiſtat: unde non male divinare quis poterit, quid facturus ſit, aut non facturus. Si enim in ordine ſit quidpiam ad finem ſuum, probabile eſt facturum: ſin ſit in contrarium finis, minime. Neque, de *finium*, aut *ingeniorum*, in hominibus diverſitate, informatio capienda eſt ſimpliciter tantum, ſed & comparate: quid ſcilicet prædominetur,

& re-

& reliqua in ordinem cogat. Sic, ut videmus, Tigellinus, ſe cum Petronio Turpiliano inferiorem ſentiret, in voluptatibus Neroni miniſtrandis & prægustandis *metus* (ut ait Tacitus) *Neronis rimatus eſt:* & hoc pacto æmulum evertit.

Ad *Notitiam* quod attinet, de hominum animis, ſecundariam, nimirum, quæ ab aliorum *relatione* deſumitur, breviter dicere ſufficiet. Defectus & vitia didiceris optime ab inimicis; virtutes & facultates ab amicis; mores & tempora à famulis; opiniones & meditationes ab intimis familiaribus, cum quibus frequentius colloquia miſcent. Fama popularis levis eſt; & ſuperiorum judicia minus certa. Etenim coram illis tectiores incedunt homines. *Verior fama è domeſticis emanat.*

Verum ad *Inquiſitionem* iſtam univerſam via maxime compendiaria in tribus conſiſtit. Primum, ut *amicitias multas* comparemus, cum ejuſmodi *hominibus*, qui *multiplicem & variam* habent, tam *rerum*, quam *perſonarum*, *notitiam*: Inprimis vero enitendum, ut ſaltem ſingulos habeamus præſto, qui pro negotiorum atque hominum diverſitate nos de unaquaque re certiores facere, & ſolide informare poſſint. Secundo ut *prudens temperamentum* & *mediocritatem* quandam perſequamur,

mur; & in *libertate ſermonis*, & in *taciturnitate*: frequentius *libertatem* uſurpantes; at, cum res poſtulat, *ſilentium*. *Libertas* ſiquidem in *ſermone*, etiam alios invitat & provocat, ut pari *libertate* erga nos utantur; & ſic multa deducit ad notitiam noſtram: At *taciturnitas* fidem conciliat efficitque, ut ament homines ſecreta ſua apud nos, tanquam in ſinu, deponere. Tertio, is nobis paulatim acquirendus eſt *Habitus*, ut vigilante & præſente animo, in omnibus colloquiis & actionibus, ſimul & rem, *quæ inſtat*, *geramus*: & alia, *quæ incidunt*, *obſervemus*. Nam ſicut Epictetus præcipit, ut *Philoſophus* in ſingulis ſuis actionibus ita ſecum loquatur: *Et hoc volo, & etiam inſtitutum ſervare*: Sic *Politicus* in ſingulis negotiis, ita ſecum ſtatuat: *Et hoc volo, atque etiam aliquid, quod in futurum uſui eſſe poſſit, addiſcere*. Itaque, qui eo ſunt ingenio, ut nimium *Hoc agant*, & toti ſint in præſente negotio, quod in manibus habent, de iis autem, quæ interveniunt, nec cogitant quidem, (id quod in ſe agnoſcit Montaneus,) illi certe miniſtri Regum, aut Rerumpub. ſunt vel optimi, ſed ad proprias fortunas claudicant. Interim, Cautio ante omnia adhibenda, ut *impetum animi*, & *alacritatem* nimiam cohibeamus; ne multa ſciendo, ad

nos

nos multis immiſcendum, feramur. Infelix enim quiddam eſt, & temerarium; *Polypragmoſyne*. Itaque iſta, quam comparandam præcipimus, *notitia rerum & perſonarum* varietas, huc tandem redit, ut & *rerum*, quas ſuſpicimus, & *hominum*, quorum opera utimur, magis cum judicio delectum faciamus, unde cuncta & magis dextre, & magis tuto, diſponere & adminiſtrare ſciamus.

Notitiam aliorum ſequitur *notitia ſui*. Etenim non minor diligentia adhibenda eſt, ſed major potius, ut nos de nobis ipſis, quam de aliis, vere & accurate informemus. Quippe cum Oraculum illud, *Noſce te ipſum*, non tantum ſit Canon Prudentiæ univerſalis, ſed & in *Politicis* præcipuum locum habeat. Optime enim homines monet S. Iacobus; *Eum, qui vultum in ſpeculo conſideravit, obliviſci tamen illico, qualis fuerit*: ut omnino frequenti inſpectione ſit opus. Idque tenet etiam in *Politicis*. Sed *ſpecula* ſcilicet ſunt diverſa. Nam *Speculum Divinum*, in quo nos contueri debemus, eſt Verbum Dei; *Speculum* autem *Politicum*, non aliud eſt quam ſtatus rerum, & temporum, in quibus vivimus.

Examen igitur accuratum, nec quale eſſe ſolet ſui nimium amantis, inſtituendum eſt *homini*, de propriis *facultatibus*, *virtu-*

tibus & *adminiculis*: nec non de *defectibus*, *inhabilitatibus*, & *obſtaculis*: ita rationem ſubducendo, ut hæc perpetuo in majus; illa autem minoris potius, quam revera ſunt, æſtimentur. Ex hujuſmodi autem Examine in *Conſiderationem* veniant quæ ſequuntur.

Prima *Conſideratio* ſit, quomodo alicui homini, moribuſque & naturæ ſuæ, cum *temporibus* conveniat, quæ ſi inventa fuerint congrua, omnibus in rebus magis libere & ſolute agere & ſuo ingenio uti liceat: ſin ſit aliqua Antipathia, tum demum in univerſo vitæ curſu magis caute & tecte eſt incedendum; minuſque in publico verſandum. Sic Tiberius fecit; qui morum ſuorum ſibi conſcius, cum ſeculo ſuo non optime convenientium, Ludos publicos nunquam ſpectavit: quinetiam per duodecim continuos annos poſtremos nunquam in Senatum venit: ubi contra Auguſtus perpetuo in oculis hominum vixit: quod & Tacitus obſervat; *Alia Tiberio morum via*. Eadem & Periclis ratio fuit.

Secunda ſit *Conſideratio*, quomodo alicui conveniat cum *profeſſionibus* & *generibus vitæ*, quæ in uſu & pretio ſunt, quorumque ſibi delectus ſit faciendus; ut ſi jam decretum non ſit de *genere vitæ*, maxime

xime aptum & ingenio ſuo congruum ſumat; ſin jam-pridem id *genus* vitæ, ad quod minus à natura factus eſt, fuerit ingreſſus, ſub prima occaſione ſe ſubducat, & novam conditionem arripiat. Id quod à Valentino Borgia videmus factum, ad vitam ſacerdotalem à patre innutrito, quam tamen poſtea ejuravit, ſuo obſecutus ingenio, & vitæ militari ſe applicuit: Quanquam Principatu æque ac Sacerdotio indignus, cum utrumque homo peſtilens dehoneſtaverit.

Tertia ſit *Conſideratio*, quo modo ſe habeat quis, *comparatus ad æquales & æmulos ſuos*: quos veriſimile ſit eum habiturum in fortuna ſua Competitores: eumque vitæ curſum teneat, in quo maxima inveniatur virorum egregiorum ſolitudo; atque in quo probabile ſit, ſe ipſum, inter cæteros, maxime poſſe enitere. Id quod à C. Cæſare factum eſt; qui ab initio Orator fuit, & cauſas egit, & in Toga potiſſimum verſabatur: Cum vero vidiſſet, *Ciceronem*, *Hortenſium*, *Catulum*, eloquentiæ gloria excellere; rebus vero bellicis clarum admodum neminem, præter Pompeium; deſtitit ab incepto, & potentiæ illi Civili multum valedicere jubens, tranſtulit ſe ad artes militares, & Imperatorias; ex quibus ſummum rerum faſtigium conſcendit.

 Quar-

Quarta ſit *Conſideratio*, ut naturæ ſuæ & ingenii rationem, habeat quis, in *deligendis amicis*, ac *neceſſariis*: Siquidem diverſis, diverſum genus *amicorum* convenit; aliis ſolenne, & taciturnum; aliis audax, & jactabundum; & complura id genus. Certe notatu dignum eſt, quales fuerint *amici* Iulii Cæſaris, (Antonius, Hirtius, Panſa, Oppius, Balbus, Dolabella, Pollio, reliqui:) Illi ſcilicet jurare ſolebant; *Ita vivente Cæſare moriar*: infinitum ſtudium erga Cæſarem præ ſe ferentes; erga omnes alios arrogantes & contemptores: fueruntque homines, in negotiis gerendis, impigri, fama, & exiſtimatione, mediocres.

Quinta ſit *Conſideratio*, ut caveat quis ſibi *ab Exemplis*: neque ad *imitationem aliorum* ſe inepte componat; quaſi quod aliis fuerit pervium, etiam ſibi patere neceſſe ſit; neutiquam ſecum reputant, quantum fortaſſe interfuerit, inter ſuum, & illorum, quos ad Exemplum ſibi delegit, ingenium & mores. In quem errorem manifeſto incidit Pompeius, qui, ut Cicero ſcriptum reliquit, toties ſolitus erat dicere; *Sylla potuit, ego non potero?* Qua in re vehementer ſibi impoſuit, cum ingenium & rationes agendi Syllæ à ſuis *toto cælo* (ut ajunt) *diſtarent*: Cum alter ferox eſſet, vio-

violentus, quippe factum in omnibus urgeret; alter gravis, legum memor, omniaque ad majeſtatem & famam componens: unde longe minus erat, ad perficienda quæ cogitarat, efficax & validus. Sunt & aliæ hujus generis *præceptiones*; verum hæ ad Exemplum reliquarum ſufficient.

Neque vero, *Noſſe ſe ipſum*, homini ſufficit; ſed ineunda etiam eſt ratio ſecum, quomodo ſe *oſtentare*, *declarare*, denique *flectere ſe & effingere*, commode & prudenter, poſſit. Ad *oſtentandum ſe* quod attinet, nihil videmus uſu venire frequentius, quam ut qui virtutis habitu ſit inferior, ſpecie virtutis externa ſit potior. Non parva igitur eſt prudentiæ prærogativa, ſi quis arte quadam, & decore, ſpecimen ſui apud alios exhibere poſſit; *virtutes* ſuas, *merita*, atque *fortunam* etiam (quod ſine arrogantia aut faſtidio fieri poſſit) commode *oſtentando*; contra, *vitia*, *defectus*, *infortunia* & *dedecora*, artificioſe occultando: illis immorans, eaſque veluti ad lumen obvertens; his ſubterfugia quærens, aut apte ea interpretando eluens; & ſimilia. Itaque de Mutiano, viro ſui temporis prudentiſſimo, & ad res gerendas impigerrimo, Tacitus: *Omnium, quæ dixerat, feceratque, arte quadam oſtentator.* Indiget certe res hæc arte nonnulla, ne tædium & contem-

ptum pariat: ita tamen, ut *oſtentatio* quæpiam, licet uſque ad vanitatis *primum gradum*, vitium ſit potius in *Ethicis*, quam in *Politicis*. Sicut enim dici ſolet de calumnia; *Audacter calumniare, ſemper aliquid hæret*: Sic dici poſſit de jactantia, (niſi plane deformis fuerit & ridicula;) *Audacter te vendita, ſemper aliquid hæret*. Hærebit certe apud populum, licet prudentiores ſubrideant. Itaque exiſtimatio parta apud plurimos, paucorum faſtidium abunde compenſabit. Quod ſi iſta, de qua loquimur, *ſui oſtentatio*, decenter, & cum judicio, regatur; exempli gratia, ſi nativum quendam pectoris candorem & ingenuitatem præ ſe ferat; aut ſi illis temporibus adhibeatur, vel cum pericula circunſtent, (ut apud viros militares in bellis;) vel cum alii invidia flagrent; aut ſi verba, quæ ad laudes proprias pertinent, tanquam aliud agenti, excidiſſe videantur, minimeque vel ſerio, vel prolixe nimis, iis inſiſtatur; aut ſi ita quis ſe laudibus honeſtet, ut ſimul etiam cenſuris & jocis erga ſe non abſtineat; aut ſi denique hoc facit, non ſponte; ſed tanquam laceſſitus, & aliorum inſolentiis & contumeliis provocatus: non parvum certe hæc res exiſtimationi hominis cumulum adjicit. Neque ſane exiguus eſt eorum numerus, qui cum natura

ſint

ſint magis ſolidi, & minime ventoſi; atque propterea hac arte honori ſuo velificandi, careant; moderationis ſuæ, nonnulla cum dignitatis jactura, dant pœnas.

Verum hujuſmodi *Oſtentationem virtutis* utcunque aliquis infirmiore judicio, & nimium fortaſſe *Ethicus*, improbaverit; illud nemo negarit, dandam ſaltem eſſe operam, ut virtus per incuriam juſto ſuo pretio non fraudetur; & minoris, quam revera eſt, æſtimetur. Hæc vero, in virtute æſtimanda, pretii diminutio, tribus modis ſolet contingere: Primo, quando quis, in rebus gerendis, ſe, & operam ſuam, offert & obtrudit, non vocatus, aut accerſitus; Hujuſmodi enim officiis, remunerationis loco eſſe ſolet, ſi non repudientur. Secundo, quando quis in principio rei gerendæ viribus ſuis nimium abutitur; & quod ſenſim erat præſtandum, uno impetu effundit; id quod rebus bene adminiſtratis præproperam conciliat gratiam; in fine autem ſatietatem inducit. Tertio, quando quis virtutis ſuæ fructum, in laudibus, plauſu, honore, gratia ſibi præbitis, nimis cito & leviter ſentit, atque in iis ſibi complacet; de quo prudens habetur Monitum; *Cave ne inſuetus rebus majoribus videaris; ſi hac te res parva, ſicuti magna, delectat.*

Defectuum enimvero ſedula *occultatio*, mino-

minoris haudquaquam momenti eſt, quam *virtutum* prudens & artificioſa *oſtentatio*. Defectus autem occultantur, & latent maxime, triplici quadam induſtria, & quaſi tribus latebris; *cautione*, *prætextu*, *& confidentia*. *Cautionem* dicimus, quando iis rebus prudenter abſtinemus, quibus pares non ſumus: Ubi contra, ingenia audacula, & inquieta, ſe facile ingerunt, ſine judicio, rebus, quibus non inſueverunt; & proinde defectus ſuos proprios publicant, & quaſi proclamant. *Prætextum* dicimus, cum ſagaciter, & prudenter, viam nobis ſternimus & munimus, qua benigna & commoda, de *vitiis* & *defectibus* noſtris, fiat interpretatio; quaſi aliunde provenientibus, aut alio tendentibus, quam vulgo exiſtimatur. Etenim, de latebris vitiorum non male Poëta:

Sæpe latet vitium proximitate boni.

Quare, ſi quem *defectum* in nobis ipſis perceperimus, opera danda, ut perſonam & prætextum *virtutis finitimæ* mutuemur, ſub cujus umbra lateat. Verbi gratia, *tardo gravitas* prætexenda, *ignavo lenitas*, & ſic de cæteris. Illud etiam utile, probabilem aliquam cauſam obtendere, & in vulgus ſpargere, qua adducti, ultimas vires noſtras promere refugiamus, ut quod *non poſſimus*, *nolle* videamur. Quod ad *Confiden-*

dentiam attinet, impudens certe eſt remedium, ſed tamen certiſſimum atque efficaciſſimum; nempe, ut quis ea omnino contemnere & vilipendere ſe profiteatur, quæ revera aſſequi non poſſit: Mercatorum prudentium more, quibus ſolenne eſt, & proprium, ut pretium mercium ſuarum attollant, aliorum deprimant. Eſt tamen & aliud *Confidentiæ* genus, hoc ipſo impudentius; nimirum, perfricta fronte *defectus* ſuos etiam opinioni obtrudere, & venditare; quaſi in iis, quibus maxime deſtituitur, ſe eminere credat; atque ut hoc facilius cæteris imponat, ſe in iis rebus, quibus revera plurimum pollet, fingat diffidentem. Quemadmodum fieri videmus in Poëtis. Poëta enim Carmina ſua recitante; ſi unum aliquem Verſiculum non admodum dixeris probandum, audias illico: *Atqui hic Verſus pluris mihi conſtitit, quam reliquorum plurimi.* Tum vero alium quempiam Verſum adducet, quaſi ſibi ſuſpectum, & de eo, quid putes, ſciſcitabitur, quem ſatis norit, inter plurimos eſſe optimum, & cenſuræ minime obnoxium. Ante omnia vero, ad hoc, quod nunc agitur; ut ſcilicet, ſpecimen ſui quis edat coram aliis illuſtre, & jus ſuum in omnibus retineat; nil magis intereſſe judico, quam ne quis per nimiam ſuam naturæ bonitatem, & ſuavitatem, ſe

exar-

exarmet, & injuriis & contumelis exponat: quin potius in omnibus aliquos animi liberi & generoſi, & non aculei minus, quam mellis, intra ſe geſtantis, igniculos ſubinde emittat. Quæ quidem munita vitæ ratio, una cum prompto & parato, ad ſe à contumelis vindicandum, animo, aliquibus ex accidente imponitur, & neceſſitate quadam inevitabili, proptet aliquid infixum in perſona, aut fortuna ſua: veluti fit, in *deformibus* & *ſpuriis*, & *ignomina aliqua mulctatis*: unde hujuſmodi homines, ſi virtus non deſit, felices plerunque evadunt.

Quod vero ad ſe *declarandum* attinet; Id alia res omnino eſt ab *Oſtentatione* ſui, de qua diximus. Neque enim ad *virtutes* aut *defectus* hominum, refertur; ſed ad *actiones vitæ particulares*. Qua in parte nihil invenitur magis Politicum, quam ut mediocritas quædam ſervetur, prudens & ſana, in ſenſa animi, circa actiones particulares, aperiendo, aut recondendo. Licet enim profunda taciturnitas, & conſiliorum occultatio, & is rerum gerendarum modus, qui omnia cæcis & (ut modernæ linguæ potius loquuntur) ſurdis artibus & mediis operatur, res ſit & utilis, & mirabilis; tamen non raro evenit, ut (quod dicitur) *diſſimulatio errores pariat, qui diſſimula-*

mulatorem ipſum illaqueant. Nam videmus, viros Politicos, maxime omnium inſignes, libere & indiſſimulanter, fines quos peterent, palam proferre non dubitaſſe. Sic L. Sylla manifeſto præ ſe tulit, *ſe omnes mortales, vel felices, vel infelices fieri, cupere, prout ſibi eſſent, vel amici, vel inimici.* Sic Cæſar, cum primum profectus eſt in Gallias, nil veritus eſt profiteri; *Se malle primum eſſe in villa obſcura, quam ſecundum Romæ.* Idem Cæſar, cœpto jam bello, diſſimulatorem minime egit, ſi audiamus quid Cicero de illo prædicet. Alter (Cæſarem innuens) *non recuſat, ſed quodammodo poſtulat, ut (ut eſt) ſic appelletur Tyrannus.* Similiter videmus in Epiſtola quadam Ciceronis ad Atticum, quam minime fuerit Auguſtus Cæſar diſſimulator; qui in ipſo ingreſſu ad res gerendas, cum adhuc Senatui eſſet in deliciis; ſolitus tamen erat, in Concionibus apud populum, jurare, illa formula; *Ita Parentis honores conſequi liceat.* Illud autem, non minus quiddam erat, quam ipſa Tyrannis. Verum eſt, ad invidiam paululum leniendam, ſolitum eum ſimul, ad ſtatuam Iulii Cæſaris, quæ in Roſtris poſita erat, manum protendere. Homines autem ridebant, & plaudebant, & admirabantur, & inter ſe ita loquebantur; *Quid hoc eſt? Qualis Adoleſcens?* Sed tamen

men nihil malitiæ in eo ſuſpicabantur, qui tam candide & ingenue, quod ſentiret, loqueretur. Et iſti quidem, quos nominavimus, proſpera omnia conſecuti ſunt. Pompeius contra, qui ad eoſdem tendebat fines, ſed viis magis umbroſis & obſcuris, (ſicut Tacitus de eo loquitur: *Occultior, non melior*: atque Saluſtius ſimiliter idem inſimulat: *Ore probo, animo inverecundo*:) id prorſus agebat, & innumeris technis moliebatur, ut cupiditates ſuas & ambitionem alte recondendo, interim Rempublicam in Anarchiam & Confuſionem redigeret; quo illa ſe neceſſario in ſinus ejus conjiceret; atque hoc pacto, ſumma rerum ad eum deferretur, quaſi invitum & renitentem. Cum vero hoc ſe putaret conſequutum, factus conſul ſolus (quod nunquam cuiquam contigiſſet,) nihilo plus ad fines ſuos proficiebat; eo quod etiam illi, qui proculdubio eum fuiſſent adjuturi, quid vellet non perciperent. Adeo ut tandem coactus ſit, tritam & vulgarem inire viam; ut ſcilicet, prætextu ſe Cæſari opponendi, arma & exercitum compararet. Adeo lenta, caſibus obnoxia, & plerunque infelicia ſolent eſſe ea conſilia, quæ profunda *diſſimulatione* obteguntur! Qua de re idem ſenſiſſe videtur Tacitus, cum *ſimulationis* artificia, tanquam inferioris

ſub-

ſubſellii prudentiam, conſtituit, præ *artibus politicis*: illam Tiberio, has vero Auguſto Cæſari attribuens. Etenim, de Livia verba faciens, ſic loquitur; Quod fuiſſet illa, *cum artibus mariti & ſimulatione filii, bene compoſita.*

Quod ad animum *flectendum* & *effingendum* attinet; totis viribus certe incumbendum, ut animus reddatur occaſionibus & opportunitatibus obſequens, neque ullo modo erga eas durus aut renitens. Neque enim majus fuerit impedimentum, ad res gerendas, aut fortunas hominum conſtituendas, quam illud; *Idem manebat, neque idem decebat*: videlicet, cum homines iidem ſint, & natura ſua utantur, poſtquam occaſiones ſe mutaverint. Bene itaque Livius, cum Catonem Majorem introducit, tanquam fortunæ ſuæ architectum peritiſſimum, illud ſubjungit; quod ei fuerit *ingenium verſatile.* Atque hinc fit, quod ingenia gravia & ſolennia, & mutare neſcia, plus plerunque habeant dignitatis, quam felicitatis. Hoc vero vitium in aliquibus à *natura* penitus inſitum eſt, qui ſuopte ingenio ſunt *viſcoſi* & *nodoſi*, & ad verſandum inepti. At in aliis *conſuetudine* obtinuit (quæ eſt altera *natura*) atque opinione quadam (quæ in animos hominum facile obrepit;) ut minime mutandam ſibi

putent

putent rerum gerendarum rationem, quam prius bonam & proſperam ſint experti. Prudenter enim obſervat Machiavellus in Fabio Maximo, quod *priſtinum ſuum & inveteratum, cunctandi & belli trahendi, morem retinere mordicus voluerit, cum natura belli eſſet alia, & acriora poſtularet conſilia.* In aliis porro, idem vitium ex inopia judicii progignitur; cum homines periodos rerum & actionum non tempeſtive diſcernant; ſed tum demum ſe vertant poſtquam opportunitas jam elapſa ſit. Tale quidpiam in Athenienſibus ſuis redarguit Demoſthenes; Eos ajens eſſe *ruſticis ſimiles, qui in ludo gladiatorio ſe probantes, ſemper poſt plagam acceptam, in eam partem muniendam ſcutum transferunt, qua percuſſi ſunt: non prius.* In aliis rurſus hoc ipſum contingit: quia operam, in via ea, quam ſemel ingreſſi ſunt, collocatam, perdere gravantur, nec receptui canere ſciunt: ſed potius ſe occaſionibus ſuperiores fore, conſtantia ſua, confidunt. Verum iſta animi *viſcoſitas* & *renitentia*, ex quacunque illa tandem radice pullularit, rebus gerendis, fortunæ hominum, eſt damnoſiſſima: Nihilque magis Politicum, quam animi rotas reddere cum rotis Fortunæ concentricas, & ſimul volubiles. Atque de *Præceptis duobus ſummariis*, circa *Fortunæ*

architecturam, hactenus. *Præcepta autem ſparſa* haud pauca ſunt; Nos tamen perpauca deligemus, pro modo exempli.

Primum *Præceptum* eſt: *Faber fortunæ*, amuſſe ſua perite utatur, eamque rite applicet; hoc eſt, animum aſſuefaciat, ut rerum omnium pretium & valorem æſtimet, prout ad fortunam & fines ſuos, magis aut minus, conducant; hocque curet ſedulo, non perfunctorie. Mira enim res, ſed veriſſima. Inveniuntur plurimi, quorum mentis *pars Logica* (ſi ita loqui licet) eſt bona, *Mathematica*, peſſima: videlicet, qui de rerum conſequentiis ſatis firmiter judicant; de pretiis vero, imperitiſſime. Hinc fit, ut alii, privata & ſecreta cum Principibus colloquia: alii, aures populares, tanquam magna adepti, admirentur; cum ſit utrunque ſæpenumero res, & invidia & periculo plena: alii autem res metiuntur ex difficultate, atque opera ſua in eis impenſa: fieri oportere exiſtimantes, ut quantum moverint, tantum etiam promoverint: Sicut Cæſar de Catone Uticenſi, veluti per Ironiam, dixit: narrando quam laborioſus fuerit & aſſiduus, & quaſi indefatigabilis, neque tamen multum ad rem *Omnia* (inquit) *magno ſtudio agebat:* Hinc etiam illud accidit, ut homines ſæpius ſe ipſos fallant: qui, ſi magni alicujus aut honorati viri opera utan-

tantur, ſibi omnia proſpera promittant: cum illud verum ſit, non grandiſſima quæque inſtrumenta, ſed aptiſſima, citius & felicius opus quodque perficere. Atque ad *Mathematicam* veram *animi* informandam, operæ pretium eſt, illud inprimis noſſe, & deſcriptum habere: quid ad cujuſque fortunam conſtituendam & promovendam primum ſtatui debeat, quid ſecundum, & ſic deinceps. Primo loco *emendationem animi* pono: *Animi* enim *impedimenta* & *nodos* tollendo, & complanando, citius viam fortunæ aperueris, quam fortunæ auxiliis, *animi impedimenta* ſuſtuleris. Secundo loco *opes* pono, & *pecuniam*: quam ſummo loco plurimi fortaſſe collocaverint, cum tanti ſit ad omnia uſus. Verum eam opinionem ſimilem ob cauſam adjudico, atque Machiavellus fecit, in alia re, non multum ab ea diſcrepante. Cum enim vetus fuerit Sententia, *Pecuniam eſſe nervos belli*: ille contra, non alios eſſe *nervos belli* aſſeruit, quam *nervos virorum fortium & militarium*. Eodem prorſus modo vere aſſeri poſſit; *Nervos fortunæ*, non eſſe *pecuniam*, ſed potius *animi vires*, ingenium, fortitudinem, audaciam, conſtantiam, moderationem, induſtriam, & ſimilia. Tertio loco colloco *famam* & *exiſtimationem*: eo magis, quod illa æſtus quoſdam habeant, & tem-

tempora, quibus ſi non opportune utaris, difficile erit rem in integrum reſtituere. Ardua enim res, famam præcipitantem retrovertere. Poſtremo loco, pono *honores*: ad quos certe facilior aditus per unumquodque ex illis tribus, multo magis per omnia conjuncta datur, quam ſi ab *honoribus* auſpiceris, & deinde ad reliqua perrexeris. Verum, ut in ordine rerum ſervando haud parum eſt momenti; ita non multo minus in ſervando ordine temporis: cujus perturbatione frequentiſſime peccatur; dum ad fines tum properatur, quando intitia eſſent curanda; atque dum ad maxima quæque ſubito advolamus, quæ in medio poſita ſunt temere tranſilientes. At illud recte præcipitur: *Quod nunc inſtat, agamus.*

Secundum *Præceptum* eſt, ut caveamus, ne animi quadam magnitudine, & præſidentia, ad magis ardua, quam par eſt, feramur: neve in adverſum fluvii remigemus. Optimum enim conſilium circa fortunas hominum,

——— *Fatis accede, Deiſque.*

Circumſpiciamus in omnnes partes, & obſervemus, qua res pateant, qua clauſæ & obſtructæ ſint, qua proclives, qua arduæ: neque viribus noſtris, ubi non patet aditus commodus, abutamur. Hoc ſi fecerimus;

& à repulſa nos immunes præſtabimus; & in negotiis ſingulis nimis diu non hærebimus; & moderationis laudem reportabimus; & pauciores offendemus; & denique felicitatis opinionem acquiremus; dum quæ ſponte fortaſſe eventura fuiſſent, noſtræ induſtriæ accepta ferentur.

Tertium *Præceptum* cum proxime præcedente nonnihil pugnare videri poſſit; licet, probe intellectum, minime. Illud hujuſmodi eſt; Ut occaſiones non ſemper expectemus, ſed eas quandoque provocemus, & ducamus. Quod etiam innuit Demoſthenes, magniloquentia quadam. *Et quemadmodum receptum eſt; ut exercitum ducat Imperator: ſic à cordatis viris res ipſa ducendæ, ut quæ ipſis videntur, ea gerantur, & non ipſi perſequi eventus tantum cogantur.* Etenim, ſi diligenter attendamus, duas obſervabimus, eaſque diſcrepantes ſpecies, eorum, qui rebus gerendis, & negotiis tractandis, pares habeantur. Alii ſiquidem occaſionibus commode ſciunt uti, ſed nihil ex ſe moliuntur, aut excogiant; alii toti ſunt in machinando, qui occaſiones, quæ opportune incidunt, non arripiunt. Harum facultatum altera, alteri non conjuncta, manca omnino & imperfecta cenſenda eſt.

Quartum eſt *Præceptum*; Ut nihil ſuſcipia-

cipiamus, in quo neceſſe ſit temporis plurimum inſumere: verum ut Verſiculus ille aurem ſemper vellicet;

Sed fugit interea, fugit irreparabile tempus.

Neque alia ſubeſt cauſa, cur ii, qui profeſſionibus laborioſis, aut rebus ſimilibus, ſe addixerunt: veluti Jureconſulti, Oratores, Theologi doctores, librorum Scriptores, & hujuſmodi, in fortuna ſua conſtituenda, & promovenda, minus ſint ſolertes, quam, quod tempore (alias ſcilicet inſumpto) indigent ad particularia pernoſcenda; opportunitates captandas, & machinas, quæ ad fortunam ſuam ſpectent, comminiſcendas & meditandas. Quinetiam, in aulis Principum, & Rebuſpub. eos reperias, & ad fortunam ſuam promovendam, & ad aliorum invadendam, maxime efficaces, qui nullo publico munere funguntur, ſed in hoc, de quo loquimur, *ambitu vitæ* perpetuo occupantur.

Quintum eſt *Præceptum*: Ut naturam quodammodo imitemur, quæ *nihil facit fruſtra*. Id quod factu non erit admodum difficile, ſi negotia noſtra omnium generum perite commiſceamus & contexamus. In ſingulis enim actionibus ita animus eſt inſtituendus & præparandus, atque intentiones noſtræ aliæ aliis ſubſternendæ,

 &ſub-

& ſubordinandæ: ut, ſi in aliqua re voti compotes in *ſummo gradu* fieri non poſſimus, in *ſecundo* tamen liceat conſiſtere; imo vel in *tertio*: Quod ſi nec in *aliqua* omnino *parte rei* hærere aut conſiſtere poſſimus, tum vero ad alium quempiam (præter deſtinatum finem) operam impenſam flectamus; Sin nec in *præſenti* aliquem fructum demetere queamus, ſaltem aliquid ex ea extrahamus quod in *futurum* proſit: Si vero nihil *ſolidi*, nec in *præſenti*, nec in *futuro*, inde elicere detur, ſatagamus ſaltem, ut aliquid *exiſtimationi* noſtræ inde accreſcat: Et alia id genus: rationes ſemper à nobis ipſis exigendo, quibus conſtet, nos fructus aliquid, plus minus, ex ſingulis actionibus & conſiliis noſtris percepiſſe: neque ullo modo permittendo, ut tanquam confuſi ac conſternati animum illico deſpondeamus, ſi forte ſcopum principalem non licuerit attingere. Nihil enim minus convenit viro Politico, quam uni rei unice eſſe intentum. Qui enim hoc facit, occaſionum innumerarum jactura mulctabitur, quæ rebus agendis ex obliquo intervenire ſolent: quæque fortaſſe magis fuerint propitiæ & commodæ ad alia, quæ poſtea uſui futura ſint, quam ad ea, quæ in manibus habeamus. Ideoque bene calleamus illam Regulam: *Hæc*

oportet

oportet facere, & illa non omittere.

Sextum eſt *Præceptum*; Ut nos rei alicui nimis peremptorie non aſtringamus: quamquam caſui videatur, primo intuitu, minus obnoxia: ſed ſemper habeamus, vel feneſtram apertam ad evolandum: vel poſticum aliquod ſecretum, ad redeundum.

Septimum *Præceptum*, eſt antiquum illud Biantis: modo non ad perfidiam, ſed ad cautionem, & moderationem, adhibeatur: *Et ames tanquam inimicus futurus, & oderis tanquam amaturus.* Nam utilitates quaſque mirum in modum prodit & corrumpit, ſi quis nimium ſe immerſerit amicitiis infelicibus: moleſtis & turbidis odiis: aut puerilibus & futilibus æmulationibus.

Hæc exempli loco, circa *Doctrinam* de *Ambitu vitæ*, ſufficient: Illud enim hominibus in memoriam ſubinde reducendum eſt; longe abeſſe, ut adumbrationes iſtæ, quibus utimur in deſideratis, loco juſtorum Tractatuum ponantur; ſed ſint ſolummodo tanquam ſchedæ aut fimbriæ, ex quibus de tela integra judicium fieri poſſit. Neque rurſus ita deſipimus, ut fortunam, abſque tanto, quantum diximus, molimine, minime parari aſſeramus. Probe enim novimus, eam tanquam ſponte in gremium aliquorum defluere: alii autem eam deligentia ſola & aſſiduitate (cautione

nonnulla aſperſa,) abſque arte multa aut operoſa, adipiſcuntur. Verum ſicut Cicero Oratorem perfectum depingens; non id vult, ut Cauſidici ſinguli tales eſſe debeant, aut poſſint; ac rurſus, ſicut in Principe aut Aulico deſcribendo (quod nonnulli tractandum ſuſceperunt) modulus effingitur, prorſus ſecundum artis perfectionem, non autem ſecundum Practicam vulgatam: idem & nos in *Politico* inſtruendo præſtitimus: *Politico* (inquam) quoad *fortunam propriam.*

Enimvero, illud utique monendum, *Præcepta*, quæ circa hanc rem delegimus & propoſuimus, omnia ex genere eorum eſſe, quæ *Bonæ Artes* vocantur. Quod enim ad *Males Artes* attinet: Si quis Machiavello ſe dederit in diſciplinam: qui præcipit, *Virtutem ipſam non magnopere curandam, ſed tantum ſpeciem ejus in publicum verſam: quia virtutis fama & opinio homini adjumento ſit, virtus ipſa impedimento*: Quique alio loco præcipit, *Vt homo Politicus illud tanquam fundamentum prudentiæ ſuæ ſubſternat: quod præſupponat, homines, non recte, nec tuto, ad ea, quæ volumus, flecti aut adduci poſſe, præterquam ſolo metu: ideoque det operam, ut omnes, quantum in ſe eſt, obnoxii ſint, atque in periculis & anguſtiis conſtituti*: ita ut

ut Politicus ſuus videatur eſſe, quod Itali dicunt, *Seminator ſpinarum:* Aut ſi quis Axioma illud, quod à Cicerone citatur, amplecti velit: *Cadant amici, dummodo inimici intercidant*; Sicut Triumviri fecerunt, qui inimicorum interitum, amiciſſimorum exitio redimebant: Aut ſi quis L. Catilinæ imitator eſſe velit, ut Rerumpub. incendiarius fiat & perturbator, quo melius in aquis turbidis piſcari & fortunam ſuam expedire poſſit; *Ego* (inquit) *ſi in fortunis meis incendium ſit excitatum, id non aqua, ſed ruina reſtinguam:* Aut ſi quis illud Lyſandri ad ſe transferat, qui dicere ſolebat, *Pueros placentis, viros perjuriis alliciendos:* Cum aliis ejuſdem farinæ pravis ac pernicioſis dogmatibus; quorum (ut fit in cæteris rebus omnibus) major eſt numerus, quam rectorum & ſanorum: Si quis (inquam) hujuſmodi inquinata prudentia delectetur; non ierim inficias, eum (quandoquidem, legibus Charitatis & Virtutis omnibus ſe ipſum ſolutum, fortunæ ſolummodo mancipārit) poſſe, majore compendio, & celerius, fortunam ſuam promovere. Fit vero in *vita*, quemadmodum & in *via*, ut iter brevius, ſit fœdius & cœnoſius: neque ſane, ut per viam meliorem quis incedat, multa circuitione opus eſt.

P 4 Tan-

Tantum vero abeſt, ut homines ad hujuſmodi *artes pravas* ſe applicare oporteat: ut potius ſane (ſi modo ſint apud ſe, ſeque ſuſtinere valeant, neque ambitionis turbine & procella in adverſum rapiantur) ante oculos proponere debeant non ſolum Mundi Chorographiam generalem illam, quod *omnia ſint vanitas, & vexatio ſpiritus*: verum etiam & illam magis ſpecialem, videlicet, quod ipſum *eſſe*, ſejunctum à *bene eſſe*, maledictionis loco ſit: & quo grandius ſit *eſſe*, eo major ſit maledictio: quodque ampliſſimum virtutis præmium, ſit ipſa virtus: Quemadmodum & ultimum vitii ſupplicium eſt vitium ipſum: ſicut egregie Poëta:

Quæ vobis, quæ digna, viri, pro talibus auſis
Præmia poſſe rear ſolvi? Pulcherrima primum
Dii moreſque dabunt veſtri.

Et econtra non minus vere ille de ſceleratis, *Atque eum ulciſcentur mores ſui.* Quin etiam, mortales, dum in omnes partes cogitationes ſuas agitant, & diffundunt, ut fortunis ſuis recte proſpectum atque conſultum ſit, interim in mediis illis animi tranſcurſibus ad divina judicia, & providentiam æternam, oculos attollere debent: quæ ſæpiſſime impiorum machinationes, & conſilia prava, licet profunda, ſubvertit, & ad nihilum redigit; ſecundum

dum illud Scripturæ, *Concepit iniquitatem, & pariet vanitatem.* Imo, etſi injuriis, & *malis artibus*, abſtineant; attamen hæc jugis & irrequieta anhelatio ad ardua fortunæ, abſque ceſſatione, & quaſi ſine ſabbatho, tributum temporis noſtri Deo debitum minime ſolvit: qui, ut videre eſt, facultatum noſtrarum decimas, temporis autem ſeptimas exigit, & ſibi ſeponit. Quorſum enim fuerit, os gerere in cœli ſublimia erectum, mentem vero humi proſtratam, & pulverem inſtar ſerpentis comedentem? Quod etiam Ethnicos non fugit:

Atq; affigit humi divinæ particulam auræ.

Quod ſi hoc ſibi quiſquam adblandiatur, quod fortuna ſua, utcunque eam malis artibus obtinuerit, recte uti decrevit: ſicut de Auguſto Cæſare, & Septimio Severo, ſolitum erat dici; *Debuiſſe illos aut nunquam naſci, aut nunquam mori*: tanta in ambitu fortunæ ſuæ patrarunt mala; tanta rurſus, ſumma adepti, contulerunt bona: intelligat nihilominus, hanc malorum per bona compenſationem poſt factum probari; conſilium autem hujuſmodi merito damnari. Abs re poſtremo nobis non fuerit, in curſu iſto incitato, & fervido, verſus fortunam noſtram, frigidam paulisper aſpergere, hauſtam è dicterio illo non ineleganti, Caroli Quinti Imperatoris,

toris, in Inſtitutionibus ſuis ad Filium, *Imitari fortunam mores mulierum, quæ procos plus nimio ambientes plerumque ſuperbe averſantur.* Verum hoc ultimum remedium pertinet ad eos, quibus guſtus ex morbo animi, corruptus eſt. Innitantur potius homines *lapidi* illi, qui *Theologiæ* & *Philoſophiæ* eſt tanquam *angularis*; quæ idem fere aſſerunt de eo, quod *primum quæri* debeat: Etenim *Theologia* edicit: *Primum quærite regnum Dei, & iſta omnia adjicientur vobis*: Philoſophia autem ſimile quiddam jubet: *Primum quærite bona animi, cætera aut aderunt, aut non oberunt.* Quamvis autem hoc *fundamentum*, humanitus jactum, interdum locetur ſuper *arenas*: quemadmodum videre eſt in M. Bruto, qui in eam vocem, ſub exitum ſuum, prorupit:

Te colui, virtus, ut rem, aſt tu nomen
inane es.

At idem *fundamentum*, divinitus locatum, firmatur ſemper in *Petra*. Hic autem *Doctrinam* de *ambitu vitæ* concludimus.

LXI.

De Certitudine legum, per Aphoriſmos.

PROEMIUM.

Aphorismus I.

IN *Societate Civili aut* Lex, *aut* Vis *valet. Eſt autem &* Vis *quædam* Legem

gem *ſimulans*; *&* Lex *nonnulla magis* vim *ſapiens*, *quam* æquitatem Juris. *Triplex eſt igitur* Injuſtitiæ fons; Vis mera: Illaqueatio malitioſa *prætextu* legis: *&* Acerbitas *ipſius* legis.

Aphorismus 2.

Firmamentum Juris privati *tale eſt. Qui injuriam facit, Re utilitatem, aut voluptatem, capit; Exemplo periculum. Cæteri utilitatis aut voluptatis illius participes non ſunt, ſed exemplum ad ſe pertinere putant. Itaque facile coëunt in conſenſum, ut caveatur ſibi per* leges; *ne injuria per vices ad ſingulos redeat. Quod ſi ex ratione temporum, & communione culpæ, id eveniat, ut pluribus & potentioribus, per* legem *aliquam periculum creetur, quam caveatur*, factio *ſolvit* legem; *Quod & ſæpe fit.*

Aphorismus 3.

At Jus privatum *ſub tutela* Juris publici *latet*. Lex *enim cavet civibus*, *Magiſtratus* legibus. *Magiſtratuum autem auctoritas pendet ex majeſtate Imperii & fabrica Politiæ*, *&* Legibus fundamentalibus. *Quare, ſi ex illa parte ſanitas fuerit, & recta conſtitutio*, Leges *erunt in bono uſu; ſin minus, parum in iis præſidii erit.*

Aphorismus 4.

Neque tamen Jus publicum *ad hoc tantum ſpectat, ut addatur tanquam cuſtos* Juri

privato, *ne illua violetur; atque ut ceſſent injuriæ: ſed extenditur etiam ad Religionem, & arma, & diſciplinam, & ornamenta, & opes, deniq; ad omnia circa bene eſſe civitatis.*

APHORISMUS 5.

Finis *enim* & ſcopus, *quem* leges *intueri, atque ad quem juſſiones & ſanctiones ſuas dirigere debent, non alius eſt, quam ut cives feliciter degant. Id fiet, ſi pietate & religione recte inſtituti; moribus honeſti; armis adverſus hoſtes externos tuti;* Legum *auxilio adverſus ſeditiones & privatas injurias muniti; Imperio & Magiſtratibus obſequentes; copiis & opibus locupletes & florentes fuerint. Harum autem rerum inſtrumenta & nervi ſunt* leges.

APHORISMUS 6.

Atque hunc finem *optime* leges *aſſequuntur, plurima vero ipſarum aberrant.* Leges *enim, mirum in modum & maximo intervallo, inter ſe differunt: ut alia* excellant; *alia* mediocriter ſe habeant; *alia prorſus* vitioſæ *ſint. Dictabimus igitur, pro judicii noſtri modulo, quaſdam tanquam* legum leges: *ex quibus informatio peti poſſit, quid in ſingulis* legibus *bene aut perperam poſitum aut conſtitutum ſit.*

APHORISMUS 7.

Antequam vero ad corpus *ipſum* legum particularium *deveniamus; perſtringemus pau-*

paucis virtutes *&* dignitates legum *in genere*. Lex *bona cenſeri poſſit, quæ ſit* intimatione certa, præcepto juſta, executione commoda, cum forma Politiæ congrua, & generans virtutem in Subditis.

Titulus I.

De Prima dignitate Legum, ut ſint certæ.

Aphorismus 8.

Legis *tantum intereſt ut* certa *ſit, ut abſque hoc nec* juſta *eſſe poſſit*. Si enim incertam vocem det tuba, quis ſe parabit ad bellum? *Similiter ſi incertam vocem det* lex, *quis ſe parabit ad parendum? Vt moneat igitur oportet, priuſquam feriat. Etiam illud recte poſitum eſt*: Optimam eſſe legem, quæ minimum relinquit arbitrio Iudicis: *Id quod* certitudo *ejus præſtat*.

Aphorismus 9.

Duplex Legum incertitudo: *Altera, ubi* lex nulla præſcribitur; *altera ubi* ambigua *&* obſcura. *Itaque de* Caſibus omiſſis à lege *primo dicendum eſt: ut in his etiam inveniatur aliqua norma* certitudinis.

De Caſibus omiſſis à Lege.

Aphorismus 10.

A*Nguſtia* prudentiæ humanæ, Caſus *omnes, quos tempus reperit, non po-*

teſt capere. Non raro itaque ſe oſtendunt caſus omiſſi *&* novi. *In hujuſmodi* caſibus *triplex adhibetur remedium, ſive ſupplementum; vel per* proceſſum ad ſimilia; *vel per* uſum Exemplorum, licet in legem non coaluerint; *vel per* juriſdictiones, quæ ſtatuunt ex arbitrio boni viri, *& ſecundum diſcretionem ſanam; ſive illa* Curiæ *fuerint* Prætoriæ, *ſive* Cenſoriæ.

De proceſſu ad Similia, & extenſionibus legum.

Aphorismus 11.

IN Caſibus omiſſis *deducenda eſt norma* legis *à* ſimilibus: *ſed caute & cum judicio. Circa quod ſervandæ ſunt Regulæ ſequentes.* Ratio prolifica, conſuetudo ſterilis eſto, nec generet caſus. *Itaque quod contra* rationem juris *receptum eſt, vel etiam ubi* ratio *ejus eſt* obſcura, *non trahendum eſt ad Conſequentiam.*

Aphorismus. 12.

Bonum publicum inſigne, rapit ad ſe Caſus omiſſos. *Quamobrem, quando* Lex *aliqua, Reipub. commoda notabiliter & majorem in modum intuetur, & procurat,* interpretatio *ejus* extenſiva *eſto, &* amplians.

Apho-

Aphorismus 13.

Durum eſt torquere leges, *ad hoc ut torqueant homines.* Non placet igitur extendi leges pœnales, multo minus capitales, ad delicta nova. *Quod ſi Crimen vetus fuerit,* & legibus *notum: ſed proſecutio ejus incidat in caſum novum, à legibus non proviſum, omnino recedatur à placitis juris, potius quam delicta maneant impunita.*

Aphorismus 14.

In ſtatutis, *quæ* jus ommune (*præſertim circa ea, quæ frequenter incidunt, & diu coaluerunt*) *plane abrogant, non placet procedi per* Similitudinem *ad* Caſus omiſſos. *Quando enim Reſpub.* tota lege *diu caruerit: idque in* caſibus expreſſis; *parum periculi eſt, ſi* caſus omiſſi *expectent remedium à* ſtatu novo.

Aphorismus 15.

Statuta, *quæ manifeſto* temporis leges *fuere, atque ex occaſionibus Reipub. tunc invaleſcentibus nata, mutata ratione temporum, ſatis habent, ſi ſe in propriis caſibus ſuſtinere poſſint: præpoſterum autem eſſet, ſi ad* caſus omiſſos *ullo modo traherentur.*

Aphorismus 16.

Conſequentia non eſt conſequentia; ſed ſiſti debet extenſio *intra* caſus proximos. *Alioqui labetur paulatim ad Diſſimilia: Et magis valebunt acumina ingeniorum,*

niorum, *quam auctoritates* Legum.

Aphorismus 17.

In legibus & ſtatutis *brevioris ſtyli*, extenſio *facienda eſt liberius. At in illis, quæ ſunt enumerativa caſuum particularium, cautius. Nam, ut Exceptio firmat vim* Legis *in caſibus non exceptis: ita Enumeratio infirmat eam in caſibus non enumeratis.*

Aphorismus 18.

Statutum explanatorum *claudit rivos ſtatuti prioris: nec recipitur poſtea* extenſio *in alterutro* ſtatuto. *Neque enim facienda eſt* ſuperextenſio *à Iudice, ubi ſemel cœpit fieri* extenſio *à* lege.

Aphorismus 19.

Solemnitas verborum, & actorum *non recipit* extenſionem ad Similia. *Perdit enim naturam ſolennis, quod tranſit à more ad arbitrium: Et introductio novorum corrumpit majeſtatem veterum.*

Aphorismus 20.

Proclivis eſt extenſio Legis *ad* Caſus poſt-natos; *qui in rerum Natura non fuerunt tempore* Legis *lata. Vbi enim* caſus *exprimi non poterat, quia tunc nullus erat,* caſus omiſſus *habetur pro* expreſſo, *ſi ſimilis fuerit ratio.*

Atque de extenſionibus legum, in caſibus omiſſis hæc dicta ſint: Nunc de uſu Exemplorum dicendum.

De

De Exemplis, & uſu eorum.

Aphorismus 21.

DE Exemplis *jam dicendum eſt, ex quibus* jus *hauriendum ſit, ubi* Lex *deficit. Atque de* Conſuetudine, *quæ* legis *ſpecies eſt, deque* Exemplis, *quæ per frequentem uſum in conſuetudinem tranſierunt, tanquam* Legem tacitam, *ſuo loco dicemus. Nunc autem de* Exemplis *loquimur, quæ raro & ſparſim interveniunt, nec in* Legis *vim coaluerunt; quando, & quâ cautione, norma* Iuris *ab ipſis petenda ſit, cum* Lex *deficiat.*

Aphorismus 22.

Exempla *à temporibus bonis & moderatis petenda ſunt: non tyrannicis, aut factioſis, aut diſſolutis. Hujuſmodi* Exempla *temporis partus ſpurii ſunt: & magis nocent, quam docent.*

Aphorismus. 23.

In Exemplis, *recentiora habenda ſunt pro tutioribus. Quod enim paulo ante factum eſt, unde nullum ſit ſecutum incommodum, quid ni iterum repetatur? Sed tamen minus habent auctoritatis* recentia. *Et ſi forte res in melius reſtitui opus ſit,* recentia Exempla *magis ſeculum ſuum ſapiunt, quam rectam rationem.*

Aphorismus 24.

At vetuſtiora Exempla *caute*, *& cum delectu*, *recipienda*: *decurſus ſiquidem ætatis multa mutat*: *ut quod tempore videatur antiquum, id perturbatione*, *& inconformitate ad præſentia*, *ſit plane novum.* Medii *itaque* temporis Exempla *ſunt optima*, *vel etiam talis* temporis, *quod cum* tempore currente *plurimum conveniat*: *quod aliquando præſtat* tempus remotius, *magis quam* in proximo.

Aphorismus 25.

Intra fines Exempli, *vel citra potius*, *te cohibeto*, *nec illos ullo modo excedito. Ubi enim non adeſt* norma Legis, *omnia quaſi pro* ſuſpectis *habenda ſunt. Itaque*, *ut in* obſcuris, *minimum ſequitor.*

Aphorismus 26.

Cavendum ab Exemplorum fragmentis *&* compendiis: *atque integrum* Exemplum, *& univerſus ejus proceſſus introſpiciendus. Si enim incivile ſit niſi tota* Lege *perſpecta*, *de parte ejus judicare*, *multo magis hoc valere debet in* Exemplis; *quæ ancipitis ſunt uſus*, *niſi valde quadrent.*

Aphorismus 27.

In Exemplis *plurimum intereſt*, *per quas manus tranſierint*, *& tranſacta ſint*: *Si enim apud* Scribas *tantum*, *&* Miniſtros Iuſtitiæ, *ex* curſu Curiæ, *abſque* notitia *mani-*

manifeſta Superiorum, *obtinuerint: aut etiam apud* errorum magiſtrum populum; *conculcanda ſunt, & parvi facienda. Sin apud* Senatores, *aut* Iudices, *aut* Curias Principales, *ita ſub oculis poſita fuerint, ut neceſſe fuerit, illa, approbatione Iudicum, ſaltem tacita, munita fuiſſe, plus dignationis habent:*

Aphorismus 28.

Exemplis, *quæ publicata fuerint, utcunque minus fuerint in uſu, cum tamen ſermonibus, & diſceptationibus hominum, agitata & ventilata extiterint, plus auctoritatis tribuendum. Quæ vero in ſcriniis & archivis manſerunt, tanquam ſepulta, & palam in oblivionem tranſierunt, minus.* Exempla *enim, ſicut aquæ, in* profluente ſaniſſima.

Aphorismus 29.

Exempla, *quæ ad* Leges *ſpectant, non placet ab* Hiſtoricis *peti, ſed ab* actis publicis, & traditionibus diligentioribus. *Verſatur enim infelicitas quædam inter* Hiſtoricos *vel optimos, ut* Legibus & actis judicialibus, *non ſatis immorentur: aut ſi forte diligentiam quandam adhibuerint, tamen ab* authenticis *longe varient.*

Aphorismus 30.

Exemplum, *quod* ætas comtemporanea *aut* proxima *reſpuit, cum* caſus *ſubinde recur-*

curreret, non facile admittendum eſt. Neque enim tantum pro illo facit, quod homines illud quandoque uſurparunt: quam contra, quod experti reliquerunt.

Aphorismus 31.

Exempla *in* conſilium adhibentur, *non utique* jubent, *aut* imperant. *Igitur ita regantur, ut* auctoritas præteriti temporis *flectatur ad* uſum præſentis.

Atque de informatione ab exemplis, ubi Lex deficit, hæc dicta ſint. Jam dicendum de Curiis Prætoriis, & Cenſoriis.

De Curiis Prætoriis, & Cenſoriis.

Aphorismus 32.

Curiæ *ſunto, & juriſdictiones, quæ ſtatuant ex arbitrio boni viri, & diſcretione ſana, ubi* Legis norma *deficit.* Lex *enim (ut antea dictum eſt) non ſufficit* caſibus, *ſed ad ea, quæ plerumque accidunt, aptatur. Sapientiſſima autem res* tempus, *(ut ab antiquis dictum eſt) & novorum* caſuum *quotidie auctor, & inventor.*

Aphorismus 33.

Interveniunt autem novi caſus *& in* criminalibus; *qui pœna indigent: & in* civilibus; *qui auxilio.* Curias, *quæ ad priora illa reſpiciunt,* Cenſorias; *quæ ad poſteriora,* Prætorias *appellamus.*

Aphorismus 34.

Habento Curiæ Cenſoriæ *juriſdictionem & poteſtatem, non tantum* nova delicta *puniendi, ſed etiam* pœnas, à legibus conſtitutas *pro* delictis veteribus, *augendi, ſi* caſus *fuerint odioſi, & enormes, modo non ſint capitales. Enorme enim, tanquam novum eſt.*

Aphorismus 35.

Habeant ſimiliter Curiæ Prætoriæ *poteſtatem, tam ſubveniendi contra* rigorem Legis, *quam ſupplendi* defectum Legis. *Si enim porrigi debet remedium ei, quem* Lex præteriit, *multo magis ei, quem* vulneravit.

Aphorismus 36.

Curiæ *iſta* Cenſoriæ, & Prætoriæ, *omnino intra* caſus enormes & extraordinarios *ſe continento: nec* juriſdictiones ordinarias *invadunto: ne forte tendat res ad* ſupplantationem Legis, *magis quam ad* ſupplementum.

Aphorismus 37.

Juriſdictiones *iſta in* ſupremis *tantum* Curiis *reſidento, nec ad* inferiores *communicantor. Parum enim abeſt, à poteſtate* leges *condendi, poteſtas eas ſupplendi, aut moderandi.*

Aphorismus 38.

At Curiæ *illa* uni viro *ne committantur*;

tur, *ſed ex* pluribus conſtent. *Nec* decreta *exeant cum* ſilentio, *ſed* Iudices ſententiæ *ſuæ* rationes *adducant*, *idque* palam, *atque aſtante* corona: *ut*, *quod ipſa poteſtate ſit liberum*, *fama tamen & exiſtimatione ſit circumſcriptum.*

Aphorismus 39.

Rubricæ ſanguinis *ne ſunto*, *nec de* Capitalibus, *in quibuſcunque* Curiis, *niſi ex* lege nota *&* certa, *pronunciator. Indixit enim mortem Deus ipſe prius: poſtea inflixit: Nec vita eripienda niſi ei, qui ſe in ſuam vitam peccare prius noſſet.*

Aphorismus 40.

In Curiis Cenſoriis *calculum tertium dato*: *ut Iudicibus non imponatur neceſſitas*, *aut* abſolvendi, *aut* condemnandi; *ſed etiam ut* non liquere *pronunciare poſſint. Etiam* Cenſoria *non tantum* pœna, *ſed &* nota *eſto*: *ſcilicet*, *quæ non infligat* ſupplicium, *ſed aut in* admonitionem *deſinat*, *aut reos* ignominia levi, *& tanquam* rubore, *caſtiget.*

Aphorismus 41.

In Curiis Cenſoriis, *omnium* magnorum criminum, *&* ſcelerum, actus inchoati, *&* medii, *puniuntur*: *licet non ſequatur* Effectus conſummatus: *Iſque ſit earum* Curiarum *uſus vel maximus*: *cum & ſeveritatis interſit*, *initia ſcelerum puniri*:

niri: *& clementiæ, perpetrationem eorum* (*puniendo actus medios*) *intercipi.*

Aphorismus 42.

Cavendum inprimis, ne in Curiis Prætoriis *præbeatur auxilium in* caſibus, *quos* lex *non tam* omiſit, *quam pro* levibus contempſit, *aut pro* odioſis remedio indignos judicavit.

Aphorismus 43.

Maxime omnium intereſt certitudinis Legum (*de qua nunc agimus*,) *ne* Curiæ Prætoriæ *intumeſcant & exundent in tantum, ut prætextu* rigoris legum mitigandi, *etiam* robur *&* nervos *iis intendant, aut laxent, omnia trahendo ad arbitrium.*

Aphorismus 44.

Decernendi *contra* ſtatutum expreſſum, *ſub ullo æquitatis prætextu.* Curiis Prætoriis *jus ne eſto*; *Hoc enim ſi fieret*, Iudex *prorſus tranſiret in* Legiſlatorem, *atque omnia ex arbitrio penderent.*

Aphorismus 45.

Apud nonnullos receptum eſt, ut Iuriſdictio, *quæ decernit ſecundum* æquum *&* bonum; *atque illa altera, quæ procedit ſecundum* jus ſtrictum, iiſdem Curiis *deputentur*: *apud alios autem, ut* diverſis. *Omnino placet* Curiarum ſeparatio. *Neque enim ſervabitur* diſtinctio caſuum, *ſi fiat* commixtio juriſdictionum: *ſed* arbitrium legem *tandem trahet.* Apho-

Aphorismus 46.

Non ſine cauſa in uſum venerat apud Romanos album Prætoris, *in quo præſcripſit, & publicavit, quomodo ipſe jus dicturus eſſet. Quo exemplo* Iudices *in* Curiis Prætoriis *regulas ſibi certas (quantum fieri poteſt) proponere, eaſque publice affigere debent. Etenim optima eſt* Lex, *quæ minimum relinquit arbitrio Iudicis: optimus Iudex, qui minimum ſibi.*

Verum de Curiis iſtis fuſius tractabimus, cum ad locum de Judiciis veniemus: obiter tantum jam locuti de iis, quatenus expediant & ſuppleant omiſſa à Lege.

De Retroſpectione Legum.

Aphorismus 47.

E*St & aliud genus* ſupplementi Caſuum omiſſorum, *cum* Lex legem ſupervenit, *atque ſimul* Caſus omiſſos *trahit. Id fit in* Legibus, *ſive* ſtatutis, *quæ* retroſpiciunt, *ut vulgo loquuntur. Cujus generis* Leges *raro, & magna cum cautione, ſunt abhibendæ. Neque enim placet* Ianus *in* legibus.

Aphorismus 48.

Qui verba, *aut* ſententiam legis, captione & fraude *eludit, & circumſcribit, dignus eſt, qui etiam à* lege ſequente *innodetur. Igitur in* caſibus fraudis, & eva-

ſionis

ſionis doloſæ, *juſtum eſt, ut* leges retroſpiciant, *atque altera alteris in ſubſidiis ſint: ut, qui* dolos *meditatur, & everſionem* legum præſentium, *ſaltem à* futuris *metuat.*

Aphorismus 49.

Leges, *quæ* actorum & inſtrumentorum *veras intentiones, contra* formularum *aut* ſolennitatum *defectus, roborant & confirmant, rectiſſime præterita complectuntur.* Legis *enim, quæ* retroſpicit, *vitium vel præcipuum eſt, quod* perturbet. *At hujuſmodi* Leges confirmatoriæ, *ad pacem & ſtabilimentum eorum, quæ tranſacta ſunt, ſpectant. Cavendum tamen eſt, ne convellantur res judicatæ.*

Aphorismus 50.

Diligenter attendendum, ne eæ Leges *tantum ad* præterita reſpicere *putentur, quæ* anteacta infirmant: *ſed & eæ, quæ* futura prohibent & reſtringunt, *cum* præteritis *neceſſario* connexa. *Veluti, ſi quæ* Lex *artificibus aliquibus interdicat, ne mercimonia ſua in* poſterum *vendant. Hæc ſonat in* poſterum, *ſed operatur in* præteritum: *Neque enim illis illa ratione victum quærere jam integrum eſt.*

Aphorismus 51.

Lex declaratoria *omnia, licet non habet* verba de præterito, *tamen ad* præterita,

ipſa vi declarationis, *omnino trahitur. Non enim tum incipit* interpretatio *cum* declaratur, *ſed efficitur tanquam* contemporanea *ipſi* legi. *Itaque* leges declaratorias *ne ordinato, niſi in caſibus, ubi* leges *cum Juſtitia* retroſpicere *poſſint.*

Hic vero eam partem abſolvimus, quæ tractat de incertitudine Legum, ubi invenitur lex nulla. Jam dicendum eſt de altera illa parte, ubi ſcilicet lex extat aliqua, ſed perplexa, & obſcura.

De Obſcuritate Legum.

Aphorismus 52.

Obſcuritas legum *à quatuor rebus originem ducit: vel ab* accumulatione legum nimia, *præſertim admixtis obſoletis:* vel à deſcriptione earum ambigua, *aut minus perſpicua & dilucida: vel à* modis enucleandi juris neglectis, *aut non bene inſtitutis: vel denique* contradictione & vacillatione judiciorum.

De Accumulatione Legum nimia.

Aphorismus 53.

Dicit *Propheta*: Pluet ſuper eos laqueos. *Non ſunt autem pejores* laquei, quàm legum, *præſertim* pœnalium: *ſi numero immenſa, & temporis decurſu inutiles,*

les, *non* lucernam pedibus *præbeant*, *ſed* retia *potius objiciant*.

APHORISMUS 54.

Duplex in uſum venit Statuti novi *condendi ratio: Altera* ſtatuta priora *circa idem Subjectum* confirmat & roborat; *dein nonnulla* addit *aut* mutat: *Altera* abrogat *&* delet *cuncta*, *quæ ante ordinata ſunt*, *& de* integro Legem novam *&* uniformem ſubſtituit. *Placet poſterior ratio. Nam ex priore ratione ordinationes deveniunt complicatæ & perplexæ*: *&*, *quod inſtat*, *agitur ſane*, *ſed* corpus legum *interim redditur vitioſum. In poſteriore autem*, *major certe eſt adhibenda diligentia*, *dum de* lege *ipſa deliberatur*; *& anteacta ſcilicet evolvenda*, *& penſitanda*, *antequam* lex *feratur. Sed optime procedit per hoc* legum concordia *in futurum*.

APHORISMUS 55.

Erat in more apud Athenienſes, *ut* contraria legum capita (*quæ Antinomias vocant*) *quotannis à ſex viris* examinarentur, *& quæ* reconciliari *non poterant*, proponerentur populo, *ut de illis* certum *aliquid* ſtatueretur. *Ad quorum exemplum ii*, *qui poteſtatem in ſingulis Politiis* legum *condendarum habent*, *per triennium*, *aut quinquennium*, *aut prout videbitur*, Antinomias *retractanto. Eæ autem à viris*, *ad*

hoc delegatis, prius inſpiciantur, & præparentur, & demum Comitiis exhibeantur; ut, quod placuerit, per ſuffragia ſtabiliatur, & figatur.

Aphorismus 56.

Neque vero contraria legum capita reconciliandi, *& omnia (ut loquuntur)* ſalvandi, *per diſtinctiones ſubtiles, & quæſitas, nimis ſedula aut anxia cura eſto. Ingenii enim hæc tela eſt: Atque utcunque modeſtiam quandam & reverentiam præ ſe ferat, inter noxia tamen cenſenda eſt; utpote quæ reddat* corpus univerſum legum *varium, & male conſutum. Melius eſt prorſus, ut ſuccumbant deteriora, & meliora ſtent ſola.*

Aphorismus. 57.

Obſoletæ leges, *& quæ abierunt in deſuetudinem, non minus quam* Antinomiæ, *proponantur* à delegatis *ex officio tollendæ. Cum enim* ſtatutum expreſſum *regulariter deſuetudine non abrogetur, fit, ut ex contemptu legum obſoletarum, fiat nonnulla auctoritatis jactura etiam in reliquis: & ſequitur tormenti illud genus* Mezentii, *ut* leges vivæ in complexu mortuarum perimantur. *Atque omnino cavendum eſt à* gangræna *in* legibus.

Aphorismus 58.

Quin & in legibus *&* ſtatutis obſoletis,

tis, *nec noviter promulgatis*, Curiis Prætoriis *interim contra eas decernendi jus eſto. Licet enim non male dictum ſit*, Neminem oportere legibus eſſe ſapientiorem, *tamen intelligatur hoc de* legibus, *cum* evigilant, *non cum* dormitant. *Contra* recentiora *vero* ſtatuta (*quæ* juri publico *nocere deprehenduntur*) *non utique* Prætoribus, *ſed* Regibus, & ſanctioribus Conſiliis, & ſupremis Poteſtatibus, *auxilium præbendi jus eſto: earum executionem per Edicta aut Acta ſuſpendendo, donec redeant Comitia, aut hujuſmodi cœtus, qui poteſtatem habeant eas abrogandi; ne ſalus Populi interim periclitetur.*

De novis Digeſtis Legum.

Aphorismus 59.

Q*Vod ſi* leges *aliæ ſuper alias* accumulatæ, *in tam vaſta excreverint volumina, aut tanta confuſione laboraverint, ut eas de integro retractare, & in Corpus ſanum & habile redigere ex uſu ſit; id ante omnia agitor: atque opus ejuſmodi, opus Heroicum eſto: atque auctores talis operis inter Legiſlatores, & Inſtauratores, rite & merito numerantor.*

Aphorismus 60.

Hujuſmodi Legum expurgatio, & Digeſtum novum, *quinque rebus abſolvitur.*

Primo, omittantur obſoleta, *quæ* Juſtinianus antiquas fabulas *vocat. Deinde ex* Antinomiis recipiantur probatiſſimæ, aboleantur contrariæ. *Tertio* Homoionomiæ, *ſive* Leges quæ idem ſonant, *atque nil aliud ſunt, quam iterationes ejuſdem rei*, expungantur; *atque* una quæpiam ex iis, *quæ maxime eſt perfecta*, retineatur *vice omnium. Quarto, ſi quæ* legum nihil determinent, *ſed* quæſtiones *tantum* proponant; *eaſque relinquant indeciſas, ſimiliter* faceſſant. *Poſtremo, quæ* verboſæ *inveniuntur, & nimis* prolixæ, contrahantur magis in arctum.

APHORISMUS 61.

Omnino vero ex uſu fuerit, in novo Digeſto legum, leges *pro* Iure communi acceptas, *quæ tanquam immemoriales ſunt in origine ſua, atque ex altera parte*, ſtatuta de tempore in tempus ſuperaddita, *ſeorſum digerere & componere: cum in plurimis rebus non eadem ſit, in jure dicendo*, Juris communis, & Statutorum, *interpretatio, & adminiſtratio. Id quod fecit* Tribonianus *in* Digeſto, & Codice.

APHORISMUS 62.

Verum, in hujuſmodi Legum regeneratione, *atque* ſtructura nova, veterum legum *atque* librorum legis verba *prorſus &* textum *retineto: licet per* centones,

nes, & portiones exiguas, *eas excerpere neceſſe fuerit; Ea deinde ordine contexito: Et ſi enim fortaſſe commodius, atque etiam, ſi ad rectam rationem reſpicias, melius hoc tranſigi poſſet per Textum novum quam per hujuſmodi conſarcinationem; tamen in* Legibus, *non tam* ſtylus, *&* deſcriptio, *quam* auctoritas, *& hujus patronus* antiquitas, *ſpectanda eſt. Alias videri poſſit hujuſmodi opus*, Scholiaſticum *potius quiddam*, *&* Methodus, *quam* Corpus legum imperantium.

APHORISMUS 63.

Conſultum fuerit in novo Digeſto legum, vetera volumina *non prorſus* deleri *& in oblivionem cedere, ſed in* Bibliothecis *ſaltem* manere; *licet uſus eorum vulgaris & promiſcuus prohibeatur. Etenim in Cauſis gravioribus non abs re fuerit*, legum *præteritarum mutationes, & ſeries conſulere, & inſpicere: at certe ſolenne eſt, antiquitatem præſentibus aſpergere.* Novum *autem hujuſmodi* Corpus legum, *ab iis, qui in Politiis ſingulis habent poteſtatem Legiſlatoriam, prorſus confirmandum eſt, ne forte, prætextu* veteres leges *digerendi*, leges novæ *imponantur occulto.*

APHORISMUS 64.

Optandum eſſet, ut hujuſmodi legum inſtauratio *illis* temporibus *ſuſcipiatur,*

quæ antiquioribus, *quorum acta & opera retractant*, literis & rerum cognitione præſtiterint. *Quod ſecus in* opere Juſtiniani *evenit. Infelix res namque eſt, cum ex judicio & delectu ætatis minus prudentis & eruditæ*, antiquorum opera *mutilentur, & recomponantur. Veruntamen ſæpe* neceſſarium *eſt, quod non* optimum.

Atque de Legum obſcuritate, quæ à nimiâ & confuſa earum accumulatione fit, hæc dicta ſint. Iam de Deſcriptione earum, ambigua & obſcura, dicendum.

De Exemplis, & uſu eorum.

Aphorismus 65.

Deſcriptio Legum obſcura *oritur, aut ex* loquacitate & verboſitate earum; *aut rurſus ex* brevitate nimia; *aut ex* Prologo legis, cum ipſo corpore legis pugnante.

Aphorismus 66.

De Obſcuritate vero legum, *quæ ex earum* deſcriptione prava *oritur, jam dicendum eſt*. Loquacitas, *quæ in præſcribendo Leges in uſum venit*, & prolixitas, *non placet. Neque enim, quod vult & captat, uno modo aſſequitur, ſed contrarium potius. Cum enim caſus ſingulos particuares verbis appoſitis & propriis perſequi & exprimere contendat, majorem inde ſpe-*

ſperans certitudinem : econtra quæſtiones multiplices parit de verbis : ut difficilius procedat interpretatio ſecundum ſententiam legis, *(quæ ſanior eſt & verior) propter* ſtrepitum verborum.

APHORISMUS 67.

Neque propterea nimis conciſa & affectata brevitas, *Majeſtatis gratia, & tanquam magis Imperatoria, probanda eſt; præſertim his ſeculis: ne forte ſit* Lex *inſtar* regulæ Lesbiæ. *Mediocritas ergo affectanda eſt: & verborum exquirenda generalitas, bene terminata : quæ licet* Caſus comprehenſos *non ſedulo perſequatur, attamen* non comprehenſos *ſatis perſpicue excludat.*

APHORISMUS 68.

In legibus *tamen, atque* edictis ordinariis & politicis, *in quibus, ut plurimum, nemo Iuriſconſultum adhibet, ſed ſuo ſenſui confidit, omnia* fuſius explicari *debent, & ad captum vulgi, tanquam digito monſtrari.*

APHORISMUS 69.

Neque nobis prologi *legum, qui inepti olim habiti ſunt, &* leges *introducunt* disputantes, *non* jubentes, *utique placerent, ſi priſcos mores ferre poſſemus. Sed* prologi iſti legum *plerunque (ut nunc ſunt tempora) neceſſario adhibentur, non tam ad* ex-

plicationem legis, *quam inſtar* ſuaſionis, *ad* perferendam legem *in* Comitiis: *&* *rurſus ad* ſatisfaciendum Populo. *Quantum fieri poteſt tamen*, prologi *evitentur*, *&* lex *incipiat à* juſſione.

Aphorismus 70.

Intentio *&* ſententia legis, *licet ex* præfationibus, *&* præambulis, (*ut loquuntur*) *non male quandoque eliciatur: Attamen* latitudo *aut* extenſio *ejus*, *ex illis minime peti debet. Sæpe enim* præambulum *arripit nonnulla ex maxime plauſibilibus & ſpecioſis ad exemplum*, *cum* lex *tamen multo plura complectatur: aut contra*, lex *reſtringit*, *& limitat complura*, *cujus limitationis rationem in* præambulo *inſeri*, *non fuerit opus*. *Quare* dimenſio *&* latitudo legis *petenda*. *Nam* præambulum *ſæpe aut ultra aut citra cadit*.

Aphorismus 71.

Eſt vero genus perſcribendi leges *valde vitioſum; Cum ſcilicet* caſus, *ad quem* lex *collimat*, *fuſe exprimitur in* præambulo: *Deinde ex vi* verbi (Talis,) *aut hujuſmodi Relativi*, corpus Legis *retro vertitur in* præambulum; *unde* præambulum *inſeritur & incorporatur ipſi* legi: *Quod & obſcurum eſt*, *& minus tutum*, *quia non eadem adhiberi conſuevit diligentia in ponderandis & examinandis verbis*

præ

præambuli, *qua adhibetur in* corpore *ipſius legis.*

Hanc partem de incertitudine Legum, quæ ex mala deſcriptione ipſarum ortum habet, fuſius tractabimus, quando de interpretatione Legum poſtea agemus. Atque de deſcriptione Legum obſcura hæc dicta ſint: Jam de modis enucleandi Juris dicendum.

De Modis enucleandi Iuris, & tollendi ambigua.

Aphorismus 72.

Modi enucleandi Juris, *&* tollendi dubia, *quinque ſunt. Hoc enim fit*, *aut per* perſcriptiones judiciorum; *aut per* ſcriptores authenticos; *aut per* libros auxiliares; *aut per* prælectiones; *aut per* reſponſa, *ſive* conſulta prudentum. *Hæc omnia*, *ſi bene inſtituantur*, *præſto erunt magna* Legum obſcuritati *ſubſidia*.

De perſcriptione Iudiciorum.

Aphorismus 73.

Ante omnia, Judicia reddita *in* Curiis ſupremis *& principalibus*, *atque* cauſis gravioribus, *præſertim* dubiis, *quæque aliquid habent* difficultatis, *aut* novitatis, *diligenter & cum fide excipiunto.* Judicia *enim* anchoræ Legum ſunt, *ut* leges Reip.

Aphorismus 74.

Modus *hujuſmodi* Iudicia excipiendi, *&* *in* ſcripta referendi, *talis eſto.* Caſus *præciſe*, Iudicia *ipſa exacta perſcribito*: rationes Iudiciorum, *quas adduxerunt Iudices*, *adjicito*: caſuum, *ad Exemplum adductorum*, auctoritatem, *cum* caſibus principalibus *ne commiſceto*: *de* Advocatorum perorationibus, *niſi quidpiam in iis fuerit admodum eximium*, *ſileto.*

Aphorismus 75.

Perſonæ, *quæ hujuſmodi* Iudicia *excipiant*, *ex* Advocatis *maxime* doctis *ſunto*, *&* honorarium liberale *ex* publico *excipiunto.* Iudices *ipſi ab hujuſmodi* præſcriptionibus *abſtinento*: *ne forte opinionibus propriis*, *addicti*, *&* *auctoritate propria freti*, *limites* Referendarii *tranſcendant.*

Aphorismus 76.

Iudicia *illa*, *in* ordine, *&* ſerie temporis, *digerito*, *non per* methodum *&* titulos. *Sunt enim* ſcripta *ejuſmodi*, *tanquam* hiſtoriæ, *aut* narrationes legum. *Neque ſolum* acta *ipſa*, ſed *&* tempora *ipſorum*, Iudici prudenti *lucem præbent.*

De Scriptoribus Authenticis.

Aphorismus 77.

EX legibus ipſis, *quæ* Ius commune *conſtituunt*: *deinde*, *ex* Conſtitutionibus

bus *ſive* Statutis: *tertio loco, ex* Judiciis perſcriptis, Corpus Juris *tantummodo conſtituitor. Præter illa, alia* authentica, *aut nulla ſunto, aut parce recipiuntor.*

Aphorismus 78

Nihil tam intereſt certitudinis Legum (*de quo nunc tractamus*) *quam ut* ſcripta authentica *inter* fines moderatos *coërceantur, & faceſſat* multitudo *enormis* auctorum, & Doctorum in Jure*: unde laceratur ſententia legum*: *Iudex fit attonitus, proceſſus immortales, atque Advocatus ipſe, cum tot libros perlegere & vincere non poſſit, compendia ſectatur.* Gloſſa *fortaſſe aliqua bona, & ex* Scriptoribus claſſicis pauci, *vel potius* Scriptorum paucula portiones, *recipi poſſint pro* Authenticis. *Reliquorum nihilominus maneat uſus nonnullus in* Bibliothecis, *ut eorum* tractatus *inſpiciant* Judices, *aut* Advocati, *cum opus fuerit: Sed in Cauſis agendis, in foro, citare eos non permittitor, nec in auctoritatem tranſeunto.*

De libris Auxiliaribus.

Aphorismus 79.

At ſcientiam Juris, & practicam, auxiliaribus libris *ne nudanto, ſed potius inſtruunto. Ii ſex in genere ſunto.* Inſtitutiones. De Verborum ſignificatione. De

Regulis Juris. Antiquitatis Legum. Summæ. Agendi Formulæ.

Aphorismus 80.

Præparandi ſunt Juvenes, *&* Novitii, *ad ſcientiam, & ardua Iuris, altius & commodius haurienda, & imbibenda, per* Inſtitutiones. Inſtitutiones *illas ordine claro, & perſpicuo, componito. In illis ipſis univerſum* Ius privatum *percurrito: non alia omittendo, in aliis plus ſatis immorando: ſed ex ſingulis quædam breviter delibando: ut ad* Corpus legum *perlegendum acceſſuro nil ſe oſtendat prorſus novum, ſed levi aliqua notione præceptum.* Ius publicum *in* Inſtitutionibus *ne attingito, verum illud ex* fontibus *ipſis hauriatur.*

Aphorismus 81.

Commentarium *de* vocabulis Iuris *conficito. In Explicatione ipſorum, & ſenſu reddendo, ne curioſe nimis, aut laborioſe, verſator. Neque enim hoc agitur: ut* diffinitiones verborum *quærantur exacte, ſed* explicationes *tantum, quæ legendis* Iuris libris *viam aperiant faciliorem.* Tractatum *autem iſtum, per* literas Alphabeti *ne digerito: Id* Iudici *alicui relinquito; ſed collocentur ſimul verba, quæ circa eandem rem verſantur: ut alterum alteri ſit juvamento ad intelligendum.*

Apho-

Aphorismus 82.

Ad certitudinem legum *facit (ſi quid aliud)* tractatus *bonus & diligens de* diverſis regulis Iuris. *Is dignus eſt, qui maximis ingeniis, & prudentiſſimis Iureconſultis committatur. Neque enim placent, quæ in hoc genere extant. Colligendæ autem ſunt* regulæ, *non tantum notæ, & vulgatæ, ſed & aliæ magis ſubtiles & reconditæ, quæ ex* legum *&* rerum judicatarum *Harmonia extrahi poſſint: quales in* Rubricis *optimis quandoque inveniuntur: ſuntque Dictamina generalia rationis, quæ per materias* Legis *diverſas percurrunt, & ſunt tanquam* ſaburra Iuris.

Aphorismus 83.

At ſingula Iuris Scita, *aut* Placita, *non intelligantur pro* regulis, *ut fieri ſolet ſatis imperite. Hoc enim ſi reciperetur, quot* leges, *tot* regulæ. Lex *enim nil aliud, quam* regula imperans. *Verum eas pro* regulis *habeto quæ in Forma ipſa Iuſtitiæ hærent: unde, ut plurimum, per* Iura Civilia *diverſarum Rerumpub. eadem* regulæ *fere reperiuntur: niſi forte propter Relationem ad formas Politiarum varient.*

Aphorismus. 84.

Poſt regulam, *brevi & ſolido verborum complexu enuntiatam, adjiciantur* exempla *&* deciſiones caſuum, *maxime luculenta.*

lenta ad explicationem : diſtinctiones , *&* exceptiones *ad* limitationem ; cognata *ad* ampliationem *ejuſdem* regulæ.

Aphorismus 85.

Recte jubetur ; ut non ex regulis Jus *ſumatur : ſed ex* Iure , *quod eſt* , Regula *fiat. Neque enim ex* verbis regulæ *petenda eſt probatio , ac ſi eſſet* Textus legis. Regula *enim* legem *(ut* acus nautica polos) indicat , *non* ſtatuit.

Aphorismus 86.

Præter corpus *ipſum* Juris , *juvabit etiam* antiquitates legum *inviſere : quibus licet evanuerit* auctoritas , *manet tamen* reverentia : *Pro* antiquitatibus *autem* legum *habeantur* ſcripta *circa* leges *&* judicia , *ſive illa fuerint edita ; ſive non , quæ ipſum* corpus legum *tempore præceſſerunt. Earum ſiquidem jactura facienda non eſt. Itaque ex iis utiliſſima quæque excerpito , (multa enim invenientur inania & frivola) eaque in unum volumen redigito : ne* antiquæ fabulæ ; *ut loquitur* Trebonianus, *cum* legibus *ipſis miſceantur.*

Aphorismus 87.

Practicæ *vero plurimum intereſt , ut* Jus univerſum *digeratur ordine , in* Locos *&* Titulos : *ad quos ſubito (prout dabitur occaſio) recurrere quis poſſit , veluti in promtuarium paratum ad præſentes uſus.*

Hujuſ-

Hujuſmodi libri ſummarum, *& ordinant ſparſa, & abbreviant fuſa & prolixa in* lege. *Cavendum autem eſt, ne* ſummæ *iſtæ reddant homines promptos ad* Practicam, ceſſatores *in* ſcientia *ipſa. Earum enim officium eſt tale, ut ex iis* recolatur jus, *non perdiſcatur.* Summæ *autem omnino magna diligentia, fide & judicio ſunt conficiendæ, ne furtum faciant* legibus.

APHORISMUS 88.

Formulas agendi *diverſas, in unoquoque genere colligito. Nam &* Practicæ *hoc intereſt: & certe pandunt illa oracula & occulta* legum. *Sunt enim non pauca, quæ latent in* legibus: *At in* formulis agendi *melius & fuſius perſpiciuntur: inſtar* pugni, *& palmæ.*

De Reſponſis & Conſultis.

APHORISMUS 89.

D*Ubitationes particulares, quæ de tempore in tempus emergunt, dirimendi & ſolvendi aliqua ratio iniri debet. Durum enim eſt, ut ii, qui ab errore cavere cupiunt, ducem viæ non inveniant, verum ut actus ipſi periclitentur, neque ſit aliquis ante rem peractam Iuris prænoſcendi modus.*

APHORISMUS 90.

Reſponſa prudentum, *quæ petentibus* dan-

dantur de Iure, *ſive ab* Advocatis, *Sive à* Doctoribus, *tanta valere auctoritate, ut ab eorum ſententia* Iudici *recedere non ſit licitum, non placet.* Iura *à* juratis Iudicibus *ſumunto.*

APHORISMUS 91.

Tentari Iudicia, *per* Cauſas *&* Perſonas fictas, *ut eo modo experiantur homines qualis futura ſit* Legis norma, *non placet. Dedecorat enim* majeſtatem legum, *& pro pravaricatione quapiam cenſenda eſt.* Iudicia *autem aliquid habere ex* Scena, *deforme eſt.*

APHORISMUS 92.

Iudicum *igitur ſolummodo, tam* Iudicia, *quam* Reſponſa, *&* Conſulta, *ſunto. Illa, de* litibus pendentibus: *hæc, de* arduis Iuris quæſtionibus *in Theſi. Ea* Conſulta, *ſive in* privatis rebus, *ſive in* publicis, *à* Iudicibus *ipſis ne poſcito (Id enim ſi fiat,* Iudex *tranſeat in* Advocatum;) *ſed à* Principe, *aut* Statu. *Ab illis ad* Iudices *demandentur.* Iudices *vero, tali auctoritate freti, diſceptationes Advocatorum, vel ab his, quorum intereſt, adhibitorum, vel à Iudicibus ipſis, ſi opus ſit, aſſignatorum, & argumenta, ex utraque parte audiunto: & re deliberata* Ius *expediunto, & declaranto.* Conſulta *hujuſmodi inter* Iudicia *referunto & edunto, & paris auctoritatis ſunto.*

De

De Prælectionibus.

Aphorismus 93.

PRælectiones *de* Iure, *atque* Exercitationes *eorum*, *qui* Iuris *ſtudiis incumbunt*, *& operam dant*, *ita inſtituuntor & ordinantor*, *ut omnia tendant ad* Quæſtiones, *&* Controverſias *de* Iure, ſedandas *potius*, *quam* excitandas. Ludus *enim* (*ut nunc fit*) *fere apud omnes inſtituitur & aperitur*, *ad* altercationes *&* quæſtiones de Iure *multiplicandas*, *tanquam oſtentandi ingenii cauſa*. *Atque hoc vetus eſt malum. Etenim apud antiquos gloria fuit*, *tanquam per ſectas & factiones*, *quæſtiones complures de* Iure, *magis fovere*, *quam extinguere*. *Id ne fiat*, *provideto*.

De Vacillatione Iudiciorum.

Aphorismus 94.

VAcillant Iudicia, *vel propter* immaturam *&* præfeſtinam ſententiam; *vel propter* æmulationem Curiarum; *vel propter* malam *&* imperitam perſcriptionem Iudiciorum: *vel propter* viam præbitam ad reſciſſionem eorum nimis facilem & expeditam. *Itaque providendum eſt*, *ut* Iudicia emanent, matura deliberatione prius habita: *atque ut* Curiæ ſe invicem revereantur: *atque ut* Iudicia perſcribantur.

tur fideliter & prudenter: *utque* via ad reſcindenda Judicia, ſit arcta, confragoſa, *& tanquam* muricibus ſtrata.

Aphorismus 95.

Si Judicium *redditum fuerit de* Caſu *aliquo in aliqua* Curia Principali; *& ſimilis* Caſus *intervenerit in alia* Curia; *ne procedito ad* Judicium, *antequam fiat* conſultatio *in* Collegio aliquo Judicum majore. Judicia *enim* reddita, *ſi forte* reſcindi *neceſſe ſit*, *ſaltem* ſepeliuntor cum honore.

Aphorismus 96.

Vt Curiæ *de* Iuriſdictione *digladientur, & conflictentur, humanum quiddam eſt: eoque magis, quod per ineptam quandam ſententiam* (quod boni & ſtrenui ſit Iudicis ampliare juriſdictionem Curiæ) *alatur plane iſta intemperies, & calcar addatur, ubi freno opus eſt. Vt vero, ex hac animorum contentione*, Curiæ Iudicia *utrobique reddita* (*quæ nil ad* Iuriſdictionem *pertinent*) *libenter reſcindant, intolerabile malum: & à Regibus aut Senatu, aut Politia plane vindicandum. Peſſimi enim exempli res eſt, ut* Curiæ, *quæ pacem ſubditis præſtant, inter ſe duella exerceant.*

Aphorismus 97.

Non facilis eſto, aut proclivis, ad Iudicia reſcindenda, *aditus, per* appellationes,

aut

aut impetitiones *de* errore, *aut* reviſus, *&* *ſimilia. Receptum apud nonnullos eſt*, *ut* lis trahatur *ad* forum ſuperius, *tanquam res integra:* Judicio *inde dato ſepoſito, & plane ſuſpenſo. Apud alios vero, ut* Judicium ipſum maneat *in ſuo* vigore, *ſed* executio *ejus tantum ceſſet. Neutrum placet: niſi* Curiæ, *in quibus* Judicium *redditum ſit*, *fuerint* humiles, *&* inferioris ordinis: *ſed potius*, *ut &* Judicium *ſtet*, *& procedat ejus* executio; *modo* cautio *detur à* defendente, *de* damnis *&* expenſis, *ſi* Judicium *fuerit reſciſſum*. Atque hic *Titulus*, de *Certitudine Legum*, ad Exemplum *Digeſti* reliqui (quod meditamur) ſufficiet.

COLORES BONI & MALI, TAM SIMPLICIS QUAM COMPARATI.

Sophiſma.

QVod laudant Homines & celebrant, Bonum: quod vituperant & reprehendunt, Malum.

Elenchus.

Fallit *Sophiſma* quatuor modis: ſcilicet, Aut propter *Ignorantiam*: Aut propter *Studia* & *Factiones*: Aut propter *Ingenia Laudatorum* & *Vituperatorum*. Propter *Ignorantiam*: quid Vulgi Iudicium ad Examen Boni & Mali? Melius Phocion, qui,

qui, cum populus ei præter ſolitum applauderet, quæſivit, *Num forte deliquiſſet?* Propter *Malam Fidem*; Laudantes enim & Vituperantes ſuam rem ſæpius agunt, neque loquuntur ut ſentiunt.

Laudat venales qui vult extrudere Merces.

Item: *Malum eſt, malum eſt, inquit Emptor, ſed cum receſſerit, tum gloriabitur.* Propter *Factiones*: Cuivis enim patet, conſueſcere Homines, eos, qui ſuarum Partium ſunt, immodicis efferre Laudibus; qui autem contrariarum ſunt, infra Meritum deprimere propter *Ingenia*: Alii enim Natura facti ſunt, & compoſiti, ad Adulationem Servilem: Alii contra Momi & tetrici; Ut laudando & vituperando ſuis *Ingeniis* tantum obſecundent, parum de Veritate ſolliciti.

Sophiſma.

2. *Quod etiam ab Inimicis laudatur, magnum Bonum: quod vero etiam ab Amicis reprehenditur, magnum Malum.*

Sophiſma Fundamento hoc niti videtur; quod quæ ingratiis, & contra Animi noſtri Affectum & propenſionem, loquimur, ea ipſa vim veritatis à nobis extorquere, facile creditur.

Elenchus.

Fallit *Sophiſma* propter *Aſtutiam*, tam *Inimi-*

Inimicorum, quam *Amicorum*. *Inimici* enim Laudes quandoque tribuunt, non inviti, nec à vi veritatis coacti; ſed eas tamen diligentes, quæ Inimicis ſuis invidiam & pericula conflare poſſint. Itaque apud Græcos ſuperſtitio quædam invaluit, ut crederent, ſi quis ab altero laudaretur, Animo malevolo, & propoſito nocendi, *Naribus ejus puſtulam annaſci ſolere*. Fallit iterum, quia Laudes interdum impertiunt *Inimici*, tanquam Præfatiunculas quaſdam, ut poſtea liberius & malicioſius calumniarentur. Ex altera parte fallit etiam hoc Sophiſma propter Aſtutiam *Amicorum*. Solent enim & illi vitia Amicorum interdum agnoſcere, & prædicare: non quod aliqua vis Veritatis eos cogat, ſed ea eligentes, quæ minimum Amicos ſuos lædere poſſint, ac ſi cætera quidem, viri optimi eſſent. Fallit iterum, quia *Amici* quoque Reprehenſionibus ſuis (ſicut de *Inimici* laudibus diximus) tanquam præfatiunculis quibuſdam utuntur, quo paulo poſt in laudes effuſius excurrant.

Sophiſma.

3. *Cujus Privatio bona, id ipſum Malum: cujus Privatio mala, id ipſum Bonum.*

Elenchus.

Fallit *Sophiſma* duobus modis. Aut propter *Comparationem Boni & Mali*: Aut pro-

propter *Succeſſionem Boni ad Bonum*, *aut Mali ad Malum.* Propter *Comparationem*: Si bonum fuerit Generi Humano, privari Eſu Glandium, non ſequitur, quod malus ille erat, ſed *Dodona* bona, *Ceres* melior. Neque ſi malum fuit Populo Syracuſano, Dionyſio Seniore privari, ſequitur quod Dionyſius ille bonus fuerit, ſed minus malus quam Iunior. Per *Succeſſionem*; Etenim Privatio Boni alicujus non ſemper dat locum Malo, ſed quandoque majori Bono: ut cum Flos decidit, Fructus ſuccedit: Nec Privatio alicujus Mali dat ſemper locum Bono, ſed interdum majori Malo. Nam ſublato Inimico Clodio, Milo ſimul & Segetem Gloriæ perdidit.

Sophiſma.

4 *Quod Bono, aut Malo, vicinum eſt, id ipſum itidem Bonum aut Malum: quod vero remotum eſt à Bono, Malum: quod à Malo, Bonum.*

Habet hoc fere Rerum Natura, ut quæ Natura ſua conveniant, etiam Locis conveniant; quæ vero contrariæ Naturæ ſunt, etiam intervallis diſtent: Cum ſingula Amica ſibi aſſociare, Inimica ſummovere gaudeant.

Elenchus.

Sed fallit *Sophiſma* tribus modis: Primo propter *Deſtitutionem*; ſecundo propter

pter *Obſcurationem*; tertio propter *Protectionem*. Propter *Deſtitutionem*: Fit, ut quæ in ſuo genere ampliſſima ſunt, & maxime excellunt, omnia, quantum fieri poteſt, ad ſe trahant, & in vicino quæque poſita deſtituant, ac quaſi inedia conficiant. Itaque in propinquo Arborum grandium Virgulta nunquam læta reperies. Recte etiam ille, *Divitis Servi maxime Servi.* Nec male cavillatus eſt, qui inferius famulitium in Aulis Principum, *Feſtorum vigiliis* comparavit; quæ Feſta ſua in proximo attingunt, ipſæ autem Jejuniis addicuntur. Propter *Obſcurationem*: Etenim & hoc habent quæque, in ſuo genere, præſtantiſſima; ut licet proxima non extenuent, aut deſtituant, tamen obſcurent, & obumbrent. Quod etiam de *Sole* notant Aſtronomi; quod ſit ſcilicet Aſpectu bonus, Conjunctione & Approximatu malus. Propter *Protectionem*: Nam non ſolum res coeunt & congregantur propter Conſortium, & Naturæ ſimilitudinem; ſed etiam Malum (Præſertim in Civilibus) confugit ad Bonum; ut lateat, & protegatur. Itaque Scelerati Homines petunt Aſyla Divorum; & Vitium ipſum ſe in Virtutis Umbram recipit:

Sæpe latet vitium proximitate Boni.

Contra & Bonum ſe aggregat ad Malum,

non propter Conſortium, ſed ut illud convertat & reformet in Bonum. Itaque & Medici, magis accedunt ad Ægrotos, quam ad Sanos; & Servatori noſtro objectum eſt, quod *converſaretur cum publicanis & peccatoribus.*

Sophiſma.

5. *Cui cateræ Partes, vel Sectæ, Secundas unanimiter deferunt (cum ſingulæ Principatum ſibi vendicent), melior reliquis videtur: Nam primas quæque ex Zelo videtur ſumere, ſecundas autem ex Vero & Merito tribuere.*

Ita Cicero argumentatur, Sectam Academicorum, quæ Acatalepſiam tenuit, Philoſophiarum fuiſſe præſtantiſſimam. *Interroga enim* (inquit) *Stoicum, quæ Secta ſit potior: ille ſuam cæteris anteponet: Deinde quæ ſecundas teneat, Academicam fatebitur. Age ſimiliter cum Epicureo (qui Stoici vix aſpectum toleraverit), poſtquam ſuam Sectam collocarit in ſummo, collocabit Academicam in proximo.* Similiter, vacante Dignitate aliqua, Princeps ſi Competiores ſingulos interrogaret, quem poſt ſe potiſſimum commendare vellent; Veriſimile eſt, ſecunda illorum vota, in eum qui præcipue dignus & optime meritus fuerit, concurſura.

Elen-

Elenchus.

Fallit *Sophiſma* propter *Invidiam*. Solent enim homines, proxime poſt ſe & Factionem ſuam, in eos inclinare & propendere, qui reliquorum maxime ſint enerves & imbelles, quique eis minimum moleſtiæ exhibuerunt; in Odium illorum, qui illis plurimum inſultarunt, aut incommodarunt.

Sophiſma.

6. Cujus Excellentia vel Exuperantia melior, id toto genere melius.

Huc pertinent *Formulæ* illæ uſitatæ; *Ne pervagemur in Generalibus: Conferamus particularem aliquem cum particulari, &c.*

Elenchus.

Videtur hoc *Sophiſma* ſatis nervoſum; & magis *Dialecticum* quiddam, quam *Rhetoricum*. Attamen interdum fallit. Primo, quia ſunt Res haud paucæ, periculo plurimum obnoxiæ, quæ tamen, ſi evadant, cæteris antecellant. Ita ut Genere ſint deteriores, quia ſæpius periclitantur & excidunt; Individuo autem Nobiliores. In hoc numero eſt *Gemma Martia*, de qua Gallicum Adagium; *Filius Pariſiorum, & Gemma Menſis Martii, ſi ex illis evadat unus, erit iſtar decem aliorum*: Adeo ut, in Genere, Gemma Maji Gemmæ Martii

præſtat; ſed tamen, in Individuo, optima Gemma Martii optimæ Gemmæ Maji præferatur. Fallit ſecundo, propter *Naturam Rerum*, in aliquibus *Generibus aut Speciebus magis æqualem*, *in aliquibus magis inæqualem*: Quemadmodum in obſervationem venit, Climata Calidiora generaliter Ingenia producere acutiora: at in Frigidioribus, Ingenia illa quæ eminent, etiam acutiſſimis Calidarum Regionum præſtare. Similiter, in Exercitibus compluribus, ſi Res Duello inter ſingulos tranſigeretur, fortaſſe ad unam Partem accederet Victoria: ſi Copiis univerſis, in alteram. Etenim Excellentiæ & Exuperantiæ caſum recipiunt: at Genera Natura aut Diſciplina reguntur. Quinetiam, in Genere, Metallum Lapide pretioſius: Attamen Adamas præcellit Auro.

Sophiſma.

7. *Quod rem integrum ſervat*, *Bonum*: *Quod ſine receptu eſt*, *Malum*: *Nam ſe recipere non poſſe*, *Impotentia genus eſt*; *Potentia autem Bonum.*

Hinc confinxit Æſopus Fabulam de duabus Ranis: quæ in magna ſiccitate, cum Aquæ ubique deficerent, deliberarunt, quid ſibi demum agendum eſſet: Prior autem: *Deſcendamus*, inquit, *in puteum profundum*, *neque enim veriſimile eſt ibi*

Aquam

Aquam defuturam: Cui altera ita regerit, *Quin ſi forte ibi quoque Aqua deficiet, quomodo exinde rurſus aſcendere poterimus?* Firmamentum autem hujus Sophiſmatis eſt: Quod Actiones Humanæ adeo ſint incertæ, & periculis expoſitæ, ut illud optimum videatur, quod plurima habeat effugia. Huc ſpectant Formulæ illæ, quæ in uſu ſunt: *Obligatum plane & Obſtrictum te reddes*: *Non tantum quantum voles, ſumes ex Fortuna*, &c.

Elenchus.

Fallit *Sophiſma* primo, quia in *Actionibus* humanis, fortuna urget, ut aliquid demum decernatur. Etenim, ut eleganter à quopiam dictum eſt: *Etiam non Statuere, eſt aliquid Statuere*: Adeo ut ſæpenumero Conſilii Suſpenſio, pluribus nos implicet Neceſſitatibus, quam ſi aliquid ſtatuiſſemus. Videtur autem iſte Morbus quidam Animi, ſimilis ei, qui reperitur in avaris: ſed tranſlatus à Cupiditate retinendi Opes, ad Cupiditatem retinendi Arbitrium & Poteſtatem. Siquidem avarus frui non vult, ne quid detrahat de Summa: Ita & hujuſmodi Scepticus nil exequi vult, ut omnia ei ſint integra. Fallit ſecundo, quia Neceſſitas, & illud (quod ajunt) *Iacta eſt alea*, ſtimulos addit Animis: ſicut inquit ille, *Cæteris pares, neceſſitate certe ſuperiores eſtis.*

 Sophiſ-

Sophiſma

8. *Quod quis culpa ſua contraxit, majus Malum: quod ab externis imponitur, minus Malum.*

Hujus Rei Cauſa eſt, quod Morſus Conſcientiæ adverſa conduplicet: Contra, Conſcium ſibi eſſe, quod culpa quis vacet, magnum præbet in Calamitate Solatium. Itaque Poëtæ ea Pathemata maxime exaggerant, tanquam Deſperationi propriora, ubi quis ſe ipſum accuſet, & diſcruciet,

Seque unum clamat Cauſamque Caputque Malorum.

Contra Calamitates Virorum inſignium, elevat & diluit Innocentiæ & Meriti Conſcientia. Porro cum Malum ab aliis intentetur, habet quivis quod libere conqueri poſſit, unde Dolores ſui exhalent, neque Cor ſuffocent: Etenim iis, quæ ab injuria Hominum profecta ſunt, indignari ſolemus, aut ultionem meditari, aut denique Nemeſim Divinam vel implorare, vel expectare: Quinetiam, ſi à Fortuna ipſa inflictum quid ſit, tamen datur quædam cum Fatis ipſis Expoſtulatio:

Atque Deos atque Aſtra vocat crudelia Mater.

Contra, ubi quis Malum aliquod ſua Culpa contraxerit, ſtimuli Doloris intro vertun-

tuntur; Animumque magis vulnerant, & confodiunt.

Elenchus.

Fallit iſtud *Sophiſma*, primo propter *Spem:* quæ Malorum magnum eſt Antidotum. Etenim Culpæ Emendatio, ſæpe in noſtra Poteſtate ſita eſt; Fortunæ vero minime. Itaque Demoſthenes, non ſemel Cives ſuos hujuſmodi Verbis affatus eſt: *Quod ad præterita peſſimum, id ad futura optimum eſt. Quid hoc tandem ſit? Hoc ipſum ſcilicet, quod veſtra incuria & culpa res veſtræ male ſe habeant: Nam ſi vos officio veſtro per omnia perfuncti eſſetis, & nihilominus Status veſter, ut nunc, laboraſſet: ne ſpes quidem reliqua eſſet, eum futurum aliquando meliorem. Cum vero Errores veſtri in cauſa potiſſimum fuerint, confidendum plane, Vos illis emendatis, priſtinum ſtatum veſtrum recuperaturos.* Similiter Epictetus, de Gradibus Tranquillitatis Animi verba faciens; Infimum locum illis attribuit, *qui alios accuſant*; Superiorem iis, *qui ſe ipſos*; Supremum vero illis, *qui nec alios, nec ſe ipſos.* Fallit ſecundo, propter inſitam Animis humanis *Superbiam:* qua ægre adducuntur Homines, ut Errores proprios agnoſcant. Hoc vero ut evitent, Patientiam adhibent longe majorem, in

qui, cum populus ei præter ſolitum applauderet, quæſivit, *Num forte deliquiſſet?* Propter *Malam Fidem*; Laudantes enim & Vituperantes ſuam rem ſæpius agunt, neque loquuntur ut ſentiunt.

Laudat venales qui vult extrudere
Merces.

Item: *Malum eſt, malum eſt, inquit Emptor, ſed cum receſſerit, tum gloriabitur.* Propter *Factiones*: Cuivis enim patet, conſueſcere Homines, eos, qui ſuarum Partium ſunt, immodicis efferre Laudibus; qui autem contrariarum ſunt, infra Meritum deprimere propter *Ingenia*: Alii enim Natura facti ſunt, & compoſiti, ad Adulationem Servilem: Alii contra Momi & tetrici; Ut laudando & vituperando ſuis *Ingeniis* tantum obſecundent, parum de Veritate ſolliciti.

Sophiſma.

2. *Quod etiam ab Inimicis laudatur, magnum Bonum: quod vero etiam ab Amicis reprehenditur, magnum Malum.*

Sophiſma Fundamento hoc niti videtur; quod quæ ingratiis, & contra Animi noſtri Affectum & propenſionem, loquimur, ea ipſa vim veritatis à nobis extorquere, facile creditur.

Elenchus.

Fallit *Sophiſma* propter *Aſtutiam*, tam *Inimi-*

Inimicorum, quam *Amicorum*. *Inimici* enim Laudes quandoque tribuunt, non inviti, nec à vi veritatis coacti; ſed eas tamen diligentes, quæ Inimicis ſuis invidiam & pericula conflare poſſint. Itaque apud Græcos ſuperſtitio quædam invaluit, ut crederent, ſi quis ab altero laudaretur, Animo malevolo, & propoſito nocendi, *Naribus ejus puſtulam annaſci ſolere*. Fallit iterum, quia Laudes interdum impertiunt *Inimici*, tanquam Præfatiunculas quaſdam, ut poſtea liberius & malicioſius calumniarentur. Ex altera parte fallit etiam hoc Sophiſma propter Aſtutiam *Amicorum*. Solent enim & illi vitia Amicorum interdum agnoſcere, & prædicare: non quod aliqua vis Veritatis eos cogat, ſed ea eligentes, quæ minimum Amicos ſuos lædere poſſint, ac ſi cætera quidem, viri optimi eſſent. Fallit iterum, quia *Amici* quoque Reprehenſionibus ſuis (ſicut de *Inimici* laudibus diximus) tanquam præfatiunculis quibuſdam utuntur, quo paulo poſt in laudes effuſius excurrant.

Sophiſma.

3. *Cujus Privatio bona, id ipſum Malum: cujus Privatio mala, id ipſum Bonum.*

Elenchus.

Fallit *Sophiſma* duobus modis. Aut propter *Comparationem Boni & Mali*: Aut pro-

propter *Succeſſionem Boni ad Bonum*, *aut Mali ad Malum.* Propter *Comparationem*: Si bonum fuerit Generi Humano, privari Eſu Glandium, non ſequitur, quod malus ille erat, ſed *Dodona* bona, *Ceres* melior. Neque ſi malum fuit Populo Syracuſano, Dionyſio Seniore privari, ſequitur quod Dionyſius ille bonus fuerit, ſed minus malus quam Iunior. Per *Succeſſionem*; Etenim Privatio Boni alicujus non ſemper dat locum Malo, ſed quandoque majori Bono: ut cum Flos decidit, Fructus ſuccedit: Nec Privatio alicujus Mali dat ſemper locum Bono, ſed interdum majori Malo. Nam ſublato Inimico Clodio, Milo ſimul & Segetem Gloriæ perdidit.

Sophiſma.

4 *Quod Bono, aut Malo, vicinum eſt, id ipſum itidem Bonum aut Malum: quod vero remotum eſt à Bono, Malum: quod à Malo, Bonum.*

Habet hoc fere Rerum Natura, ut quæ Natura ſuâ conveniant, etiam Locis conveniant; quæ vero contrariæ Naturæ ſunt, etiam intervallis diſtent: Cum ſingula Amica ſibi aſſociare, Inimica ſummovere gaudeant.

Elenchus.

Sed fallit *Sophiſma* tribus modis: Primo propter *Deſtitutionem*; ſecundo propter

pter *Obſcurationem*; tertio propter *Protectionem*. Propter *Deſtitutionem*: Fit, ut quæ in ſuo genere ampliſſima ſunt, & maxime excellunt, omnia, quantum fieri poteſt, ad ſe trahant, & in vicino quæque poſita deſtituant, ac quaſi inedia conficiant. Itaque in propinquo Arborum grandium Virgulta nunquam læta reperies. Recte etiam ille, *Divitis Servi maxime Servi*. Nec male cavillatus eſt, qui inferius famulitium in Aulis Principum, *Feſtorum vigiliis* comparavit; quæ Feſta ſua in proximo attingunt, ipſæ autem Jejuniis addicuntur. Propter *Obſcurationem*: Etenim & hoc habent quæque, in ſuo genere, præſtantiſſima; ut licet proxima non extenuent, aut deſtituant, tamen obſcurent, & obumbrent. Quod etiam de *Sole* notant Aſtronomi; quod ſit ſcilicet Aſpectu bonus, Conjunctione & Approximatu malus. Propter *Protectionem*: Nam non ſolum res coeunt & congregantur propter Conſortium, & Naturæ ſimilitudinem; ſed etiam Malum (Præſertim in Civilibus) confugit ad Bonum; ut lateat, & protegatur. Itaque Scelerati Homines petunt Aſyla Divorum; & Vitium ipſum ſe in Virtutis Umbram recipit:

Sæpe latet vitium proximitate Boni.

Contra & Bonum ſe aggregat ad Malum,

non propter Conſortium, ſed ut illud convertat & reformet in Bonum. Itaque & Medici, magis accedunt ad Ægrotos, quam ad Sanos; & Servatori noſtro objectum eſt, quod *converſaretur cum publicanis & peccatoribus.*

Sophiſma.

5. *Cui cæteræ Partes, vel Secta, Secundas unanimiter deferunt (cum ſingula Principatum ſibi vendicent), melior reliquis videtur: Nam primas quæque ex Zelo videtur ſumere, ſecundas autem ex Vero & Merito tribuere.*

Ita Cicero argumentatur, Sectam Academicorum, quæ Acatalepſiam tenuit, Philoſophiarum fuiſſe præſtantiſſimam. *Interroga enim* (inquit) *Stoicum, quæ Secta ſit potior: ille ſuam cæteris anteponet: Deinde quæ ſecundas teneat, Academicam fatebitur. Age ſimiliter cum Epicureo (qui Stoici vix aſpectum toleraverit), poſtquam ſuam Sectam collocarit in ſummo, collocabit Academicam in proximo.* Similiter, vacante Dignitate aliqua, Princeps ſi Competiores ſingulos interrogaret, quem poſt ſe potiſſimum commendare vellent; Veriſimile eſt, ſecunda illorum vota, in eum qui præcipue dignus & optime meritus fuerit, concurſura.

Elen-

Elenchus.

Fallit *Sophiſma* propter *Invidiam*. Solent enim homines, proxime poſt ſe & Factionem ſuam, in eos inclinare & propendere, qui reliquorum maxime ſint enerves & imbelles, quique eis minimum moleſtiæ exhibuerunt; in Odium illorum, qui illis plurimum inſultarunt, aut incommodarunt.

Sophiſma.

6. Cujus Excellentia vel Exuperantia melior, id toto genere melius.

Huc pertinent *Formulæ* illæ uſitatæ; *Ne pervagemur in Generalibus: Conferamus particularem aliquem cum particulari, &c.*

Elenchus:

Videtur hoc *Sophiſma* ſatis nervoſum; & magis *Dialecticum* quiddam, quam *Rhetoricum*. Attamen interdum fallit. Primo, quia ſunt Res haud paucæ, periculo plurimum obnoxiæ, quæ tamen, ſi evadant, cæteris antecellant. Ita ut Genere ſint deteriores, quia ſæpius periclitantur & excidunt; Individuo autem Nobiliores. In hoc numero eſt *Gemma Martia*, de qua Gallicum Adagium; *Filius Pariſiorum, & Gemma Menſis Martii, ſi ex illis evadat unus, erit iſtar decem aliorum*: Adeo ut, in Genere, Gemma Maji Gemmæ Martii

præſtat; ſed tamen, in Individuo, optima Gemma Martii optimæ Gemmæ Maji præferatur. Fallit ſecundo, propter *Naturam Rerum*, in aliquibus *Generibus aut Speciebus magis æqualem*, *in aliquibus magis inæqualem*: Quemadmodum in obſervationem venit, Climata Calidiora generaliter Ingenia producere acutiora: at in Frigidioribus, Ingenia illa quæ eminent, etiam acutiſſimis Calidarum Regionum præſtare. Similiter, in Exercitibus compluribus, ſi Res Duello inter ſingulos tranſigeretur, fortaſſe ad unam Partem accederet Victoria: ſi Copiis univerſis, in alteram. Etenim Excellentiæ & Exuperantiæ caſum recipiunt: at Genera Natura aut Diſciplina reguntur. Quinetiam, in Genere, Metallum Lapide pretioſius: Attamen Adamas præcellit Auro.

Sophiſma.

7. *Quod rem integrum ſervat, Bonum: Quod ſine receptu eſt, Malum: Nam ſe recipere non poſſe, Impotentia genus eſt; Potentia autem Bonum.*

Hinc confinxit Æſopus Fabulam de duabus Ranis: quæ in magna ſiccitate, cum Aquæ ubique deficerent, deliberarunt, quid ſibi demum agendum eſſet: Prior autem: *Deſcendamus*, inquit, *in puteum profundum, neque enim veriſimile eſt ibi*

Aquam

Aquam defuturam: Cui altera ita regerit, *Quin ſi forte ibi quoque Aqua deficiet, quomodo exinde rurſus aſcendere poterimus?* Firmamentum autem hujus Sophiſmatis eſt: Quod Actiones Humanæ adeo ſint incertæ, & periculis expoſitæ, ut illud optimum videatur, quod plurima habeat effugia. Huc ſpectant Formulæ illæ, quæ in uſu ſunt: *Obligatum plane & Obſtrictum te reddes*: *Non tantum quantum voles, ſumes ex Fortuna*, &c.

Elenchus.

Fallit *Sophiſma* primo, quia in *Actionibus* humanis, fortuna urget, ut aliquid demum decernatur. Etenim, ut eleganter à quopiam dictum eſt: *Etiam non Statuere, eſt aliquid Statuere*: Adeo ut ſæpenumero Conſilii Suſpenſio, pluribus nos implicet Neceſſitatibus, quam ſi aliquid ſtatuiſſemus. Videtur autem iſte Morbus quidam Animi, ſimilis ei, qui reperitur in avaris: ſed tranſlatus à Cupiditate retinendi Opes, ad Cupiditatem retinendi Arbitrium & Poteſtatem. Siquidem avarus frui non vult, ne quid detrahat de Summa: Ita & hujuſmodi Scepticus nil exequi vult, ut omnia ei ſint integra. Fallit ſecundo, quia Neceſſitas, & illud (quod ajunt) *Iacta eſt alea*, ſtimulos addit Animis: ſicut inquit ille, *Cæteris pares, neceſſitate certe ſuperiores eſtis.*

Sophiſma

8. *Quod quis culpa ſua contraxit, majus Malum: quod ab externis imponitur, minus Malum.*

Hujus Rei Cauſa eſt, quod Morſus Conſcientiæ adverſa conduplicet: Contra, Conſcium ſibi eſſe, quod culpa quis vacet, magnum præbet in Calamitate Solatium. Itaque Poëtæ ea Pathemata maxime exaggerant, tanquam Deſperationi propriora, ubi quis ſe ipſum accuſet, & diſcruciet,

Seque unum clamat Cauſamque Caputque Malorum.

Contra Calamitates Virorum inſignium, elevat & diluit Innocentiæ & Meriti Conſcientia. Porro cum Malum ab aliis intentetur, habet quivis quod libere conqueri poſſit, unde Dolores ſui exhalent, neque Cor ſuffocent: Etenim iis, quæ ab injuria Hominum profecta ſunt, indignari ſolemus, aut ultionem meditari, aut denique Nemeſim Divinam vel implorare, vel expectare: Quinetiam, ſi à Fortuna ipſa inflictum quid ſit, tamen datur quædam cum Fatis ipſis Expoſtulatio:

Atque Deos atque Aſtra vocat crudelia Mater.

Contra, ubi quis Malum aliquod ſua Culpa contraxerit, ſtimuli Doloris intro vertun-

tuntur; Animumque magis vulnerant, & confodiunt.

Elenchus.

Fallit iſtud *Sophiſma*, primo propter *Spem:* quæ Malorum magnum eſt Antidotum. Etenim Culpæ Emendatio, ſæpe in noſtra Poteſtate ſita eſt; Fortunæ vero minime. Itaque Demoſthenes, non ſemel Cives ſuos hujuſmodi Verbis affatus eſt: *Quod ad præterita peſſimum, id ad futura optimum eſt. Quid hoc tandem ſit? Hoc ipſum ſcilicet, quod veſtra incuria & culpa res veſtra male ſe habeant: Nam ſi vos officio veſtro per omnia perfuncti eſſetis, & nihilominus Status veſter, ut nunc, laboraſſet: ne ſpes quidem reliqua eſſet, eum futurum aliquando meliorem. Cum vero Errores veſtri in cauſa potiſſimum fuerint, confidendum plane, Vos illis emendatis, priſtinum ſtatum veſtrum recuperaturos.* Similiter Epictetus, de Gradibus Tranquillitatis Animi verba faciens; Infimum locum illis attribuit, *qui alios accuſant*; Superiorem iis, *qui ſe ipſos*; Supremum vero illis, *qui nec alios, nec ſe ipſos.* Fallit ſecundo, propter inſitam Animis humanis *Superbiam:* qua ægre adducuntur Homines, ut Errores proprios agnoſcant. Hoc vero ut evitent, Patientiam adhibent longe majorem, in

iis malis, quæ culpa ſua contraxerunt. Etenim, quemadmodum fieri videmus, ut, cum culpa admiſſa ſit, neque de Auctore conſtiterit, ſupra modum excandeſcunt Homines & tumultuantur: quod ſi poſtea in notitiam pervenerit, culpam illam ad Filium, aut Uxorem, aut Gracioſum aliquem pertinere, ſtatim ſedantur turbæ & conſileſcunt: Eodem modo fit, cum Res aliqua accidit propter quam neceſſitas incumbit culpam in nos Ipſos recipiendi. Id quod in mulieribus ſæpiſſime conſpicitur, quæ ſi quid inſeliciter egerunt, contra conſenſum Parentum, aut Amicorum, qualecunque rnfortunium ſequatur, illud ſedulo diſſimulabunt.

Sophiſma.

9: *Gradus Privationis major videtur, quam Gradus Diminutionis: & rurſus, Gradus Inceptionis major videtur, quam Gradus Incrementi.*

Canon eſt in Mathematicis, *Nullas eſſe Rationes Nihili ad Aliquid.* Itaque Gradus Nullitatis, & Quidditatis, majores videntur Gradibus Incrementi, & Decrementi. Sicut Monoculo durius eſt, unum perdere Oculum, quam utrunque Oculum habenti. Similiter, complures Liberos habenti, gravius eſt, ultimum, qui ſuper-

ſuperſtes fuerit, Filium amittere, quam reliquos priores. Itaque & Sibylla, cum duos priores Libros combuſſiſſet, pretium tertii duplicavit: Siquidem illius Amiſſio *Gradus* fuiſſet *Privationis*, non *Diminutionis*.

Elenchus.

Fallit *Sophiſma* primo, propter eas res, quarum Uſus in Sufficientia quadam, ſive Competentia, hoc eſt, Quantitate Determinata, conſiſtit. Si quis enim obligetur pœnaliter ad Solutionem certæ Pecuniæ Summæ, ad Diem certum; gravius ei fuerit, Nummo unico Aureo carere, quam ſi, poſito quod ille unicus parari non potuerit, deeſſent etiam decem alii. Similiter in Decoctionibus Fortunarum. damnoſior videtur Gradus Obærationis, qui primus Sortem minuit: quam extremus, qui ad egeſtatem redigit. Huc ſpectant Formulæ illæ uſitatæ: *Sero in fundo Parſimonia*: *Parum intereſt, utrum nihil habeas, an quod nihil juvet, &c.* Fallit ſecundo, propter illud Principium in Natura, Quod *Corruptio unius, ſit generatio alterius*: Adeo ut *Gradus* ipſe *Privationis* ultimæ, minus interdum incommodet, quoniam Anſam & Stimulum præbet novæ alicui Rationi ineūndæ. Unde etiam Demoſthenes ſæpius conqueritur apud Ci-

ves ſuos: *Conditiones minus utiles, & honorificas, quas à Philippo impoſitas ſubibant, nihil aliud eſſe, quam Alimenta quædam ipſorum Ignaviæ & Socordiæ: ut multo iis fuiſſet ſatius, illis omnino carere: Propterea quod hoc pacto Induſtria illorum melius acui poſſit ad alia paranda Remedia.* Novimus certe Medicum quendam, qui Mulieribus delicatis, querentibus, ſe male habere, ſed tamen à Medicamentis omnibus abhorrere, ſolebat dicere, non minus facete, quam moroſe: *Vobis omnino opus eſt, ut deterius valeatis, quo Medicamenta, etiam qualibet, libenter toleretis.* Quinetiam ipſe *Gradus Privationis*, ſive indigentiæ ultimæ, ſalutaris eſſe poſſit, non tantum ad excitandam Induſtriam, verum etiam ad impetrandam Patientiam.

Quod ad ſecundum Membrum hujus *Sophiſmatis*, illud eodem, quo prius, Fundamento (de Gradibus Quidditatis & Nullitatis) nititur. Hinc tanta uſurpantur, de Initiis Negotiorum, Præconia.

Dimidium facti, qui bene cœpit, habet, &c. Hinc Aſtrologorum Superſtitio, qui judicium faciunt de Diſpoſitione aut Fortuna Hominis, ex Momento ſive Articulo Nativitatis aut Conceptus,

Elenchus.

Fallit *Sophiſma* primo, quoniam in non-

nonnullis, primæ Rerum Inceptiones nihil aliud ſunt, quam quæ Epicurus, in Philoſophia ſua, appellat *Tentamenta*: id eſt, Rudimenta quædam, quæ nihil ſunt, niſi iterentur, aut provehantur. Itaque in hoc caſu, Gradus ſecundus dignior videtur & potentior, quam primus: Quemadmodum in Plauſtris, Equus qui penultimus eſt, plus confert ad Motum Plauſtri quam primus. Etiam non inepte dici ſolet; *Convitium regeſtum illud eſſe, quod pugna ſit reum.* Prius enim fortaſſe prætervolaturum fuiſſet. Itaque *prius Malo Principium dedit, ſed poſterius modum abſtulit.* Fallit *Sophiſma* ſecundo propter Dignitatem Perſeverantiæ; quæ in progeſſu, non in Aggreſſu ſita eſt. Etenim Caſus, aut Natura, primum impetum progignere poſſunt; at Affectus tantummodo maturus, & Iudicium, Conſtantiam. Fallit tertio in iis rebus, quarum Natura & Curſus ordinarius in contrarium Rei inceptæ fertur. Ita ut prima Inceptio perpetuo evacuetur, niſi vires continuentur. Quemadmodum in formulis illis uſitatis dicitur: *Non progredi eſt regredi*: Et, *Qui non proficit, deficit*, Ut in Curſu in adverſum Montis; Remigatione in adverſum Gurgitis: At contra, ſi in declivi Montis Motus incipiat: aut ſecundo Flumine Re-

migatio fiat: tum *Gradus inceptus* longe potiores Partes tenet. Porro iſte *Color*, non tantum extenditur ad *Gradus Inceptionis, qui fit à Potentia ad Actum, comparatum cum Gradu, qui fit ab Actu ad Incrementum: verum etiam ad Gradum, qui fit ab Impotentia ad Potentiam, comparatum cum Gradu, qui fit à Potentia ad Actum. Etenim Gradus ab Impotentia ad Potentiam, major videtur, quam à Potentia ad Actum.*

Sophiſma.

10. *Quod ad Veritatem refertur, majus eſt, quam quod ad Opinionem. Modus autem, & Probatio ejus, quod ad opinionem pertinet, hac eſt: quod quis, ſi clam putaret fore, facturus non eſſet.*

Ita pronunciant Epicuri *de Felicitate Stoicorum, in Virtute collocata:* quod ſimilis ſit *Felicitati* Hiſtrionis in Scena: qui ſi à Spectatoribus & plauſu eorum deſtitueretur, Amicis ſtatim concideret. Itaque Virtutem per ignominiam, *Bonum Theatrale* vocant. Aliter fit in divitiis, de quibus ille:

Populus me ſibilat: at mihi plaudo.

Itidem in Voluptate:

——— *Grata ſub imò*
Gaudia Corde premens, Vultu ſimulante Pudorem.

Elen-

Elenchus.

Fallacia hujus *Sophiſmatis* ſubtilior paulo eſt; licet Reſponſio ad Exemplum, quod adducitur, facilis. Neque enim Virtus eligitur, *Propter Auram Popularem.* Cum etiam illud præceptum ſit, *Vt quis maxime omnium ſe ipſum revereatur.* Ita ut Vir bonus, idem fuerit in Solitudine, idem in Theatro. Licet forte intendatur Virtus nonnihil per laudes, quemadmodum Calor augetur per Reflexionem. Sed hoc Suppoſitionem negat, non Fallaciam redarguit. *Elenchus* vero talis eſt. Dato, quod virtus (præſertim ea, quæ Labores & Conflictus ſubit) non eligeretur, niſi quod Laudes & fama eam comitari ſoleant: haud inde ſequitur, quod Appetitus & Motus ad Virtutem, non ſit præcipue propter ſe. Siquidem Fama poſſit eſſe Cauſſa tantum *Impulſiva*, aut *Sine qua non*: neutiquam *Efficiens*, aut *Conſtituens*, Exempli gratia; Si duo fuerint Equi, quorum unus, Calcaribus non admotis, quævis haud ſegniter præſtaret; at alter, Calcaribus admotis, priorem longe ſuperaret: Poſterior iſte (arbitror) Palmam referet, & pro Equo meliore judicabitur. Neque quemquam judicii ſani commoverit Formula illa: *Apage iſtum Equum, cujus Spiritus ſiti ſunt in Calcaribus.* Quando-

doquidem enim Inſtrumentum Ordinarium Equitanti ſit Calcar, neque ullo modo oneri aut impedimento ei ſit; non minoris propterea æſtimandus eſt Equus, qui Calcari incitatur: Neque etiam ille alter, qui abſque Calcaribus mira præſtet, eo ipſo melior, ſed delicatior tantum habendus eſt. Simili ratione Gloria & Honor Virtuti pro Stimulis & Calcaribus ſubſerviunt: Ac licet Virtus, ſine illis, paulo futura eſſet languidior, tamen cum ſemper illa præſto ſint ei, etiam non invitata, nil officit, quo minus Virtus propter ſe quoque expetatur: Itaque recte redarguitur illa Poſitio, *Nota ejus rei, quæ propter opinionem, & non propter veritatem eligitur, hæc eſt, quod quis ſi clam putaret fore, facturus non fuiſſet.*

Sophiſma.

11. *Quod opera & virtute noſtra partum eſt, majus Bonum: Quod ab alieno Beneficio, vel ab indulgentia Fortunæ dilatum eſt, minus Bonum.*

Cauſæ hujus rei hæ ſunt: Primo, propter *Spem de futuro.* Siquidem in aliorum Gratia, aut Fortunæ ipſius Ventis ſecundis, non multum ineſt certitudinis: Popria vero Induſtria, aut Virtus, ſemper domi adſunt. Adeo ut, poſtquam Boni quid nobis hoc modo paratum fuerit, manean

neant etiam eadem inſtrumenta, in novos uſus parata: quin & conſuetudine & ſucceſſu reddita validiora. Secundo, quia quod *alieno Beneficio adipiſcimur*, ejus etiam *aliis debitores ſumus*: cum, quæ per nos ipſi comparaverimus, nihil oneris ſecum trahant. Etiam ſi quid Indulgentia Divina in nos cumulaverit, retributionem quandam erga Dei Bonitatem efflagitat: quod Homines pravos & improbos mordet; ubi in priore genere illud Prophetæ uſu veniat, *Lætantur, & exultant, immolant plagis ſuis, & ſacrificant reti ſuo.* Tertio, quia *ea quæ à Virtute noſtra minime profecta ſunt, nulla ſequitur Laus & Exiſtimatio.* Quæ enim Felicitatis ſunt, Admirationem quandam pariunt; Laudem minime. Sicut ait Cicero ad Cæſarem: *Quæ miremur habemus, quæ laudemus expectamus.* Quarto, quia quæ *Induſtria propria* acquiruntur, cum *Laboribus* & *Contentione* fere conjuncta ſunt: quod nonnullam habet in ſe *Suavitatem*: uti Salomon, *Suavis Cibus à Venatu.*

Elenchus.

At quatuor inveniuntur *Colores oppoſiti*, qui rem in contrariam partem inclinant, poſſintque eſſe prioribus inſtar *Elenchorum.* Primo, quia *Felicitas* videtur eſſe *Signum quoddam, & Character Favoris* Di-

Divini: & propterea, tum in nobiſmet ipſis Confidentiam & Alacritatem generat, tum apud alios Auctoritatem & Reverentiam. Felicitas autem iſta etiam Fortuita complectitur, ad quæ Virtus ægre aſpirat: Veluti cum Cæſar ad Navis Gubernatorem, Animos addendo, dixit: *Cæſarem portas, & Fortunam ejus.* Quod ſi dixiſſet: *Cæſarem portas, & virtutem ejus*, frigidum prorſus fuiſſet Solatium periclitanti in procella. Secundo, quia *ea, quæ à Virtute* aut *Induſtria procedunt, ſunt imitabilia*, & aliis patent: cum Felicitas ſit Res inimitabilis, & Prærogativa quædam Hominis Individui: Itaque in Genere videmus, Res naturales Artificialibus præponi, quia Imitationem non recipiunt. Quod enim imitabile eſt, potentia vulgatum eſt. Tertio, quæ ex Felicitate proveniunt, *Bona videntur gratuita, nec laboribus empta*: At quæ virtute propria, Pretio veluti acquiſita. Itaque eleganter Plutarchus, de Rebus Timoleontis, Hominis longe Fortunatiſſimi, cum Rebus Ageſilai & Epaminondæ, qui uno ævo vixerunt, comparatis, dixit: *Illas Homeri Carminibus fuiſſe ſimiles, quæ cum alias excellant, ſponte etiam fluere videantur, & quaſi Genium ſapere.* Quarto, quia, quod *præter Spem* aut *præter Expectatum* con-

contingit, gratius, & majore cum Voluptate in Hominum Animos influit. Illud vero neutiquam competit iis, quæ propria cura & ambitu comparantur.

Sophiſma.

12. *Quod ex pluribus conſtat, & Diviſibilibus, eſt majus, quam quod ex paucioribus, & magis unum: Nam omnia per Partes conſiderata, majora videntur: Quare & pluralitas Partium, Magnitudinem præ ſe fert: Fortius autem operatur pluralitas partium, ſi ordo abſit: Nam inducit Similitudinem Infiniti, & impedit Comprehenſionem.*

Sophiſma iſtud videtur etiam primo intuitu fallax, & quaſi palpabile: Siquidem, non pluralitas Partium tantum, ſed Majoritas earundem poterit conſtituere Totum auctius. Attamen abripit hoc ipſum *Sophiſma* ſæpius Phantaſiam: quinetiam inſidiatur Senſui. Etenim Aſpectui ipſi brevior videtur via, in planitie, ubi nihil intercurrat quod Viſum frangat: quam in tali Tractu Terræ, ubi ſimul conſpiciuntur Arbores, aut Ædificia, aut aliud aliquod Signum, quod Spatium metiri & dividere poſſit. Sic homini bene nummato, poſtquam Arcas ſuas, & Marſupia, diviſerit, & digeſſerit, major etiam quam antea ſubit Divitiarum Phantaſia. Habet etiam

vim

vim in Amplificationibus, ſi Res in plures Portiones dividatur, atque ſingulæ ſeorſum tractentur. Hoc vero adhuc magis Phantaſiam implet, ſi fiat promiſcue, & ſine Ordine. Confuſio enim Multitudinis opinionem generat. Siquidem quæ ordine oſtenduntur, aut proponuntur, tum ipſa magis finita apparent, tum certum præbent Argumentum, nihil eſſe prætermiſſum. At contra, quæ confuſe repræſentantur, non ſolum in ſe numeroſa putantur, ſed & Suſpicioni locum relinquunt, reſtare adhuc plura, quæ omittuntur.

Elenchus.

Fallit *Sophiſma* primo, ubi quis ampliorem præceperit de re aliqua Opinionem, quam pro vera Rei ipſius magnitudine. Etenim cum hoc fit, Diſtributio falſam illam opinionem deſtruet, & in rem in Veritate ſua, non autem cum Amplificatione, monſtrabit. Itaque ſi quis Morbo aut Dolore corripiatur, Horæ longiores ei videbuntur, abſque Horologio, aut Clepſydra, quam ſi iiſdem menſurentur. Nam ſi Tædium & Vexatio Morbi, tempus videri longius faciunt, quam revera eſt: at Computatio temporis errorem illum corrigit, & brevius facit, quam Opinio illa falſa conceperat. Etiam in Planitie, contra

tra quam ſuperius dictum eſt, aliquando evenit. Licet enim viſus in Principio viam oſtentet breviorem ſenſui, quia indiviſa eſt: tamen ſi ex eo obrepat opinio de longe minori Intervallo quam reperitur, opinionis ejus vanæ fruſtratio efficiet, ut videatur demum etiam, quam revera eſt, productior. Itaque ſi quis Opinioni alicujus falſæ, de Magnitudine Rei cujuſpiam, velificare cupiat, caveat à Diſtributionibus, ſed rem integram utique extollat. Fallit *Sophiſma* ſecundo, ſi Diſtributio ea diſtrahatur, non autem ſimul obſervetur, aut uno aſpectu viſum feriat. Itaque ſi Flores in Horto aliquo in plures Torulos diſtinguantur, majoris Quantitatis Speciem præbebunt, quam ſi omnes in uno Toro ſimul creſcerent: Modo Toruli illi oculis ſimul ſubjiciantur: Aliter enim Vnio Diſtributioni diſtractæ prævalebit. Sic Reditus eorum majores videntur, quibus Prædia & Latifundia ſua vicina aut conjuncta ſunt; Nam ſi ſparſim ſita ſint, non veniunt tam facile ſub aſpectum. Fallit *Sophiſma* tertio, propter Dignitatem Unitatis, ſupra Multitudinem. Omnis enim Compoſitio, Indigentiæ in ſingulis Signum eſt certiſſimum, ubi illud uſu venit,

Et quæ non proſunt Singula, Multa juvant.

Ita-

Itaque Mariæ partes potiores: *Martha*, *Martha*, *attendis ad plurima*, *unum ſufficit.* Hinc illa Fabula Æſopi de Vulpe & Feli. Iactabat enim Vulpes, quantas Artes haberet & Effugia, quibus ſe à Canibus eriperet: Felis autem ſe unico tantum confidere Auxilio dixit, utpote quæ tenuem Scandendi Facultatem haberet: Quod tamen reliquis illis vulpinis longe præſtantius præſidium fuit: unde Adagium: *Multa novit vulpes*, *Felis unum magnum.* Quinetiam in hujus Fabulæ ſignificatione Morali idem cernitur: Nam potenti & fido Amico niti, plus præſidii habet, quam Artes & Aſtutiæ compluri-mæ.

INDEX
SERMONUM.

I. De Veritate. pag. 5
II. De Morte. 9
III. De Vnitate Eccleſiæ. 12
IV. De Vindicta. 20
V. De Rebus adverſis. 22
VI. De Diſſimulatione & Simulatione. 24
VII. De Parentibus & Liberis. 30
VIII. De Nuptiis & Cœlibatu. 32
IX. De Invidia. 35
X. De Amore. 44
XI. De Magiſtratibus & Dignitatibus. 47
XII. De Audacia. 53
XIII. De Bonitate, & Bonitate nativa. 56
XIV. De Nobilitate. 60
XV. De Seditionibus & Turbis. 63
XVI. De Atheiſmo. 75
XVII. De Superſtitione. 80
XVIII. De Peregrinatione in partes exteras. 83
XIX. De Imperio. 87
XX. De Conſilio. 95
XXI. De Mora. 103
XXII. De Aſtutia. 105

XXIII.

XXIII. *De Prudentia quæ ſibi ſapit.* 111

XXIV. *De Innovationibus.* 114

XXV. *De expediendis negotiis.* 116

XXVI. *De Prudentia apparente.* 119

XXVII. *De Amicitia.* 121

XXVIII. *De Sumptibus.* 133

XXIX. *De proferendis finibus Imperii.* 136

XXX. *De regimine valetudinis.* 153

XXXI. *De Suſpicione.* 156

XXXII. *De Diſcurſu Sermonum.* 158

XXXIII. *De Plantationibus Populorum & Coloniis.* 161

XXXIV. *De Divitiis.* 167

XXXV. *De Ambitione.* 173

XXXVI. *De Natura, & Indole naturali in hominibus.* 177

XXXVII. *De conſuetudine & Educatione.* 179

XXXVIII. *De Fortuna.* 183

XXXIX. *De Vſura ſive Fœnore.* 186

XL. *De Iuventute & Senectute.* 192

XLI. *De Pulchritudine.* 195

XLII. *De Deformitate.* 197

XLIII. *De Ædificiis.* 199

XLIV. *De Hortis.* 208

XLV. *De Negotiatione.* 219

XLVI. *De Clientibus, Famulis, & Amicis.* 222

XLVII. *De Supplicantibus.* 225
XLVIII. *De Studiis, & Lectione Librorum.* 228
XLIX. *De Factionibus.* 232
L. *De Ceremoniis civilibus, & Decoro.* 235
LI. *De Laude.* 238
LII. *De vana Gloria.* 241
LIII. *De Honore & Exiſtimatione.* 244
LIV. *De officio Iudicis.* 247
LV. *De Ira.* 254
LVI. *De viciſſitudine rerum.* 257
LVII. *Quomodo profectus in virtute faciendus ſit.* 267
LVIII. *De civili Converſatione.* 276
LIX. *Conſilia quædam de Negotiis, ex Parabolis aliquibus Salomonis.* 279
LX. *Faber Fortunæ ſive Doctrina de ambitu vitæ.* 310
LXI. *De Certitudine Legum, per Aphoriſmos.* 346
LXII. *Colores Boni & Mali, tam ſimplicis, quam Comparati.* 381

FINIS.

ECA NAZ.
A
VITTORIO EMANUELE